

HK

166

LIBRARY OF
HARVARD
UNIVERSITY
MEDICAL
DEPARTMENT
BOSTON
MASSACHUSETTS

II

234

OEE Könyvtár
ÁII.EII. 2018

1888

1888. M.

Magyar Kir. Erdészeti Akadémia
Könyvtára

ORSZÁGOS ERDÉSZETI EGYESÜLET
KÖNYVTÁRA

III/234

ELŐSZÓ.

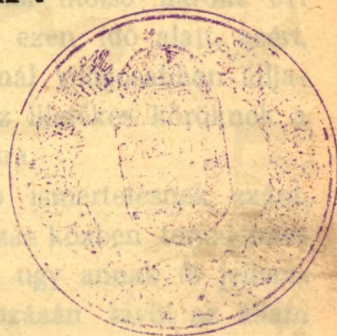
HÁROM ÉV

MAGYARORSZÁG MEZŐGAZDASÁGI

POLITIKÁJÁBAN

AK: 2889.
IX/1.
IV

1906.—1909.

ORSZÁGOS ERDÉSZETI EGYESÜLET
KÖNYVTÁRA

BUDAPEST

PALLAS RÉSZVÉNYTÁRSASÁG NYOMDÁJA

1909.

ORSZÁGOS ERDŐZETI KÖNYVTÁR

HÁROM ÉV

MAGYARORSZÁG MEZŐGAZDASÁGI

POLITIKÁJÁBAN

1906-1909

Mr. 2889
1/17
1/17

ORSZÁGOS ERDŐZETI KÖNYVTÁR

BUDAPEST

BAJNAK RÉSZVÉNYTÁRSASÁG NYOMDAJA

1909

ELŐSZÓ.

A helyes irányban való előrehaladás és sikeres munkálkodás fontos eszköze, sőt elengedhetetlen feltétele az, hogy időről-időre megálljunk és a befutott utra visszatekintsünk. Nemcsak a jövőben való reményt és bizalmat merithetünk a múlt eredményeiből, hanem ezek szolgáltatják a legbecsesebb utmutatásokat is a jövő teendőire nézve, mert belőlük állapíthatjuk meg azt, hogy mily közel vagy mily távol vagyok célunktól és mily feladatok a legfontosabbak célunk munkálása szempontjából.

Ennek az igazságnak köszöni a jelen munka is létrejövetelét. Feladata visszapillantani a földmívelésügyi tárczának utolsó három évi működésére. Célja megmutatni, hogy mi történt ezen idő alatt, azért, hogy egyrészt a jövőben megoldandó feladatok annál világosabban álljanak előttünk, másrészt pedig mód nyujtassék az illetékes köröknek a tárcza működését illetőleg a tárgyilagos hozzászólásra.

Ha végig tekintünk az ezen eredetileg kisebb ismertetésnek szánt, de később az anyag bősége következtében feldolgozás közben terjedelmes füzetté növekedett munkában foglalt tevékenységen, úgy annak fő jellemvonását az egyes termelési ágak egyenletes gondozásán kívül az állam támogatására leginkább rászoruló népréteg érdekeinek az ístápolásában fogjuk találni.

Az a körülmény, hogy a szociális téren reá váró kötelességek teljes tudatában igyekezett a tárcza ezeknek megfelelni és a termelési ágak fejlesztésénél is abból a szempontból indult ki, hogy a mezőgazdaság fejlesztése csak úgy nyugszik szilárd alapon, ha a földet közvetlen megmunkáló munkás és kisbirtokos is minél nagyobb hasznát látja a mezőgazdaság productivitása emelkedésének, magyarázza meg a mezőgazdasági munkásügynek és a birtokpolitikai kérdéseknek az előtérbe nyomulását. Fontos törvényhozási intézkedések jelzik az e téren kifejtett működést. Ebbe a korszakba esik a gazdasági munkásházáról szóló törvény, valamint a cselédtörvény meghozatala, hasonlóképpen a birtokrendezésről szóló fontos törvények megalkotása és a birtokpolitika új fejlődésének korszakát megnyitó telepítési és ingatlan feldarabolási törvényjavaslat kidolgozása.

Másfelől a tárcza teljes tudatában van annak, hogy népünk nagy rétegeinek állandó boldogulására is csak úgy lehet számítani, ha a nagy- és középbirtok gyakorlati példájában, és vezető erejében megtalálják fejlődésük helyes irányát és biztosítékait és ezért nem lehet végzetesebb politika mint az, mely ezen vezető osztályok tekintélyét, súlyát és erejét ahelyett, hogy fokozná és emelné, gyengíteni törekednék. Ennek szem előtt tartásával a tárcza törekvése arra irányult, hogy a nagy- és középbirtok jogos érdekeinek előmozdításával a széles néprétegek számára munkaalkalmakat és anyagi támaszt teremtsen, másrészt pedig az annyira fontos szellemi és erkölcsi vezetést biztosítsa.

Szociális feladatai mellett, az egyes, a nemzet életgyökereit alkotó gazdasági ágaknak a gondozásáról sem feledkezett meg a tárcza; az állattenyésztés fejlesztéséről, a marokkói sáska irtásáról és a borhamisításról szóló törvények meghozatala, a takarmányhiány enyhítésére irányuló akció, az állati oltóanyagok állami termelésére, az öntözés fejlesztésére, a növények állati és növényi ellenségeinek irtására vonatkozó intézkedései épp oly kétségtelenül bizonyítják ezt, mint a sikeres termelés alapfeltételét képező gazdasági szakoktatás kérdésének folytonos fejlesztése, melynek érdekében a földmivesiskolák számát gyarapította, a vallás- és közoktatásügyi miniszterrel egyetértőleg a gazdasági népiskolákról szóló törvényjavaslatot előkészítette, a gazdasági tanintézeteket átszervezte, fejlesztette a kertészeti és erdészeti szakoktatást, fellendítette a népies szakirodalmat és a katonák gazdasági oktatásáról gondoskodott.

A tárcza sokoldalú működését nagy vonásaiban vázolni nehéz. A fentiek kiegészítésekép csak a gazdasági termények értékesítésére nézve oly fontos vízi hálózat kiépítését célzó a vízi beruházásokról szóló törvényjavaslatot és a tárczának azt a törekvését kívánjuk felemlíteni, mely az Ausztriával létesített kiegyezésnél és a külföldi viszonylatokban a magyar mezőgazdaság értékesítése számára piacot biztosított, anélkül, hogy hazánk mezőgazdaságára zuditotta volna a külföld versenyét. Nem feledkezhetünk meg végül a tárcza azon munkásságáról sem, hogy a dolgok nagy összefüggését tekintve nem maradt meg a mezőgazdaság fejlesztéséhez közvetlenül szükséges intézkedéseknél, hanem ezek körén túl terjeszkedve az őstermeléstől és a természettől nyert anyagoknak az emberi élvezetre való alkalmassá tételét igyekezett előmozdítani és feladatkörében a közegészségügy szolgálására törekedett, a husvizsgálati szabályrendelet, a tőgy-gümőkór irtása, a tuberkulinozás terjesztése által egyaránt.

Hoznák bár ezek az intézkedések a magyar mezőgazdaság viruló továbbfejlődését magukkal!

Mezőgazdasági növénytermelés.

A mezőgazdasági politikának legáltalánosabb érdekekkel bíró része kétségkívül mind az, a mi a szemtermelés és általában a növénytermelés fejlesztése érdekében történik. E téren a termelés minőségének a lehető emelése képezte a lefolyt időszakban is a legfőbb törekvést. Erre mint a legközvetlenebb eszköz a vetőmag kiosztása kínálkozik; és épen azért ez a legutóbbi három évben az előző éveknél is jelentékenyebb mértékben történt. Ez idő alatt összesen több mint 450.000 K-ért osztott ki a tárcza vetőmagvat. Ennek az összegnek egy része, minthogy a vetőmag nem ingyen osztatott ki, megtérül.

Ugyanerre a célra az 1896-ik év óta az állami birtokok is igénybe vétetnek, a mennyiben kiváló minőségű vetőmagvat termelnek, a melyet napi áron a gazdaközönségnek rendelkezésére bocsájtanak. Az állami birtokoknak a vetőmag javítása körül teljesített eme szolgálata rendkívül áldásosnak bizonyulván, az az utóbbi három évben még fokozottabb mértékben lett igénybevéve és ezen idő alatt a birtokok majdnem 20.000 métermázsa vetőmagvat bocsájtottak a gazdaközönség rendelkezésére.

Bár a vetőmagkiosztás az ország növénytermelésének javítása irányában széleskörű hatást gyakorol, mégis egyre inkább kitűnt, hogy a vetőmag nemesítésére a gazdaközönség magát nagyobb fokban csakis akkor fogja elhatározni, ha erre hivatott és kellően felszerelt intézetek vezetésére és irányítására támaszkodhatik, melyek egyuttal a nemesítés nagyobb tudást igénylő részét és a szükséges vizsgálatokat elvégzik. E nélkül ugyanis a gazda tapasztalat szerint legtöbb esetben legfeljebb arra szorítkozik, hogy a neki kiosztott vagy az állami birtokokról vásárolt jó minőségű mag hosszabb-rövidebb ideig megtartsa jó tulajdonságait, de saját fajtáinak nemesítésével alig foglalkozik. Eme tapasztalatok alapján már az 1907. évben egy *vetőmag tenyésztési intézet* létesítésére határozta el magát a tárcza. Az ily intézet nyujtaná ugyanis az egyedüli lehetőséget arra, hogy a gazdaközönség biztos sikerre való kilátással és nagyobb nehézségek nélkül szélesebb körben fordulhasson a jó vetőmagtermelés, főleg pedig a vetőmagnemesítés felé. A vetőmag tenyésztési intézet első sorban az ide vonatkozó tevékenység irányítására szükséges fölveket, azokat a tudományos tételeket állapitaná meg, melyek a növénytan tudományos

igazságainak a magyar talaj- és éghajlati viszonyok közt való gyakorlati alkalmazását lehetővé teszik. A tudományos vizsgálatok mellett azután az intézet szakközegei az erre a célra kiválasztott gazdaságokban a tulajdonossal egyetértően vezetni fogják a vetőmagtermelést és közreműködnek majd az olyan fajták kiválasztásában, melyek az illető talaj- és éghajlati viszonyok között a legjobban tenyésznek, valamint abban is, hogy ezek a fajták azután a lehető legkedvezőbb viszonyok közt a lehető legelőnyösebben fejlődhessenek. Az ország növénytermelésének, kiváltképp gabonatermelésének állandó fokozatos minőségbeli és mennyiségbeli javulása várható ez intézet létesülése után, mert megállapított tény, hogy nemesebb vetőmag használata mellett nemcsak a termelés minősége, hanem annak mennyisége is előnyösen változik.

A termelés minőségének a javítása terén különben az eddig elért eredmények sem megvetendő és helyenként már is igen szép eredményeket sikerült elérni. Ez az árpára és komlóra nézve igen szépen kitűnt a berlini kiállításon 1908-ban. E kiállításon a magyar termelők 195 árpa-, és 77 komlómintával vettek részt és úgy az ország árpa-, mint pedig komlótermelésének a nemzetközi versenyben becsületet szereztek, a mennyiben a kiállított minták közül az árpánál összesen 76 díjat, a komlónál pedig összesen 32 díjat vívtak ki. Ez az eredmény kétségkívül igen szép haladásról tesz tanulságot és főképp azért fontos, mert mindkét cikkben a magyar termelés kivitelre szorulván, fontos szerepe jut annak a körülménynek, hogy terményeinket a külföld megismerje.

A kiállítások rendezését egyébként a tárcza az országon belül is igyekezett a termények minőségének javítása érdekében értekesíteni és 1908-ban szép eredménnyel megtartotta az első sörárpa- és komlókiállítást. Egyrészt a termelők versenyének állandóan ébrentartása, másrészt pedig annak az előmozdítása által, hogy a termelt kiváló minőségekről az érdekelt körök tudomást szerezzenek, eme kiállítás tervezett rendszeresítését a sörárpa- és komlótermelés minőségi emelésére igen jó sikerrel biztató intézménynek kell tartanunk.

Azonban a magnemesítés és a gazdák versenyének erre vonatkozólag való felkeltése csak úgy nyujtanak kilátást a kiscgazdák sorában is nagyobb sikerekre, ha azok nemcsak ennek a jelentőségét ismerik fel, hanem az iránt is tájékozást nyernek, hogy miképp kell az egyes terményeket gondozni és kezelni, hogy azok tényleg jó minőségű termést adjanak. E tekintetben az 1896 óta nagy számban létesített népies mintagazdaságok igen sikeres eszköznek bizonyultak, mert az okszerű gazdálkodás közvetlen szemlélését teszik a kiscgazdáknak lehetővé az által, hogy az állam 1500—2000 K segélylyel egyes, a vármegyei gazdasági egyesületek vagy mezőgazdasági bizottságok részéről e célra kijelölt gazdaságokat

a czélszerű gazdálkodáshoz szükséges felszereléssel lát el. Az 1906.—1909. években összesen 49 ilyen népies mintagazdaságot létesített a tárcza ujonnan, úgy, hogy ma már Fogaras, Hajdu, Jász-Nagykun-Szolnok, Ung és Sáros vármegyék kivételével az ország összes vármegyéi rendelkeznek ilyen mintagazdasággal. Sőt ezen 5 megye közül is az utolsó, Sáros vármegye minél előbb szintén el fog láttatni népies mintagazdasággal és az ez iránti tárgyalások már folyamatban is vannak.

Semmi sem hat annyira, mint a példa és közvetlen szemlélés. Ebből kiindulva ez irányban a tárcza egy újabb lépést tett az által, hogy most már a mintagazdaságokon kívül az egyes nagyobb gondot igénylő termények jó minőségben való előállításának gyakorlati bemutatására külön mintatelepeket is létesít. Mindenekelőtt a komlótermelés terén mutatkozott czélszerűnek mintatelepeknek a felállítása. Az ország három fő komlótermő vidékén külön-külön mintatelepek létesítése van tervbe véve. Az első Hódságon már tényleg be is van rendezve és a folyó évben már működni is fog; egy második telepnek a létesítése pedig Segesvárt tárgyalás alatt áll és szintén mielőbb meg fog valósulni. Mintatelepek felállítását tervezi a tárcza a zöldségtermelés terén is; ezekről azonban alább lesz szó.

Hogyha Magyarország a változott viszonyok között is meg akarja tartani Európa mezőgazdaságában azt az előkelő helyet, mely neki eddig jutott, akkor kétség kívül mindenkép mezőgazdaságának belterjesebbé tételére kell törekednie. Bár a dolog természeténél fogva első sorban magán a gazdaközönségen mulik az, hogy mily ütemben halad mezőgazdaságunk a belterjesebb gazdálkodás felé, mégis az államhatalom czélirányos tevékenységgel jelentékenyen támogathatja a gazdaságokat eme cél felé törekvésükben, sőt egyenesen felkeltheti és ébrentarthatja bennükezt a törekvést. Mindaz, a mi a növénytermelés minőségének javítása, a kapás, takarmány és kereskedelmi növények lehető terjedése érdekében történik, ép úgy szolgálja ezt a czélt, mint az állattenyésztés érdekében tett, alább bővebben tárgyalandó intézkedések. Mindamellet egyéb téren is tehetők intézkedések, melyek a művelés belterjességét előmozdítani alkalmasak. Ilyen mindenekelőtt az öntözés kérdése, melynek megoldására a lefolyt három évben, a mint azt alább részletesen ismertetni fogjuk, különös gondot fordított a tárcza. A mély művelés meghonosodását és minél nagyobb térfoglalását már régebb óta az által is igyekszik a tárcza előmozdítani, hogy gőzekék beszerzésére a gazdákat segélyben részesíti. Nevezetesen ez olyképp történik az 1904-ik év óta, hogy a gőzeke beszerzésére alakult szövetkezetek a gőzeke vásárlására 40'000 K kölcsönt kapnak az országos közzgazdasági alapból alacsony (2%, ha bérbe szántanak 4%) kamat mellett, mely összeget öt év alatt kell visszafizetniök. Ezzel szemben a tárcza kiköti, hogy hazai ekét szerezzenek be. Az 1906-ik évben három

ily szövetkezetnek lett a kölcsön kiutalva; az 1907-ik évben is egy újabb gözeke-szövetkezet alakult úgy, hogy ma már Bars, Borsod és Baranya vármegyékben egy-egy, Torontál vármegyében pedig két ily szövetkezet áll fenn.

A lendület, melyet ilykép a gözeke-szövetkezetek alakítása vett, arról győzte meg a földmivvelésügyi kormányzatot, hogy a csupán nagyobb birtokosokból alakult ily irányú társulások állami támogatása az ügy előrehaladása érdekében már nem okvetlenül szükséges. Ezért az 1907-ik évtől kezdve az e célra fordítandó összegeket már inkább a kisebb termelők hasonló célú társulásának az előmozdítása érdekében kívánja felhasználni a tárcza, hogy a gözszántás előnyeiben ezentul a kisebb gazdák is részesedhessenek. Természetesen azért az oly gözeke-szövetkezetek támogatása elől sem zárkózik el mereven, melyeknek tagjai között tehetősebb birtokosok is vannak. Ez által ugyanis lehetővé kívánja tenni azt, hogy a vagyonosabb birtokok tökeereje folytán lehetségessé vált gözekebeszerzés előnyeit az erre saját erejükből esetleg szövetkezés útján sem képes kisgazdák is élvezhessék.

Egy másik jelentékeny ujtás, melynek hatása ugyan természetesen máról holnapra nem mutatkozhatik, de bizonyára nem fog elmaradni, a gözekebeszerzésre nyújtott kölcsönök kiutalási módozatainak az enyhébb megállapítása, melyet a tárcza az 1908-ik év folyamán a pénzügyminis-teriummal egyetértően keresztülvitt.

Eddig ugyanis a szóbanforgó szövetkezetek segélyének kiutalása alkal-mával a kamat, valamint az első törlesztési részlet előre levonatott úgy, hogy a szövetkezet voltakép nem részesült a teljes 40.000 koronát kitevő kölcsönben, hanem a jelzett összegekkel kevesebbet kapott kézhez. Ez több ily szövetkezetet az első törlesztési és az első kamatrészlet fizeté-sére vonatkozó halasztás iránti folyamodásra indított. Ennek a jövőre vonatkozó feleslegessé tételét célozza az az ujtás, hogy ezentul a töke-törlesztés és kamatfizetés csak az első év leforgása után kezdődik.

A kölcsönök biztonságának veszélyeztetése nélkül még egy újabb könnyítés történt a gözeke-szövetkezetek részére nyújtandó kölcsönök engedélyezése körül, a mennyiben ezentul nem fog feltétlenül megkiván-tatni, mint eddig történt, hogy a szövetkezet összes tagjai kössék le ingat-lanukat jelzálogilag a kölcsön fejében. Tekintettel arra ugyanis, hogy az ily szövetkezetek alakításában résztvevők között van mindig több jelen-tékenyebb vagyonnal rendelkező tag is, a kölcsön visszafizetésének koc-zkáztatása nélkül be lehet érni azzal, ha a szövetkezet összes vezető tagjai annak tartozásáért készfizetési kezességet vállalnak.

Remélhető, hogy eme könnyítések a gözeke-szövetkezetek alakulásá-nak újabb lendületet fognak adni.

Hazánk mezőgazdaságának tudvalevőleg egyik legnagyobb hibája egyoldalúságában, a gabonatermelésnek tulságos előtérben állásában van. Ez a körülmény egyaránt hátrányosan befolyásolja a mezőgazdaság jövedelmezőségét s a munkások kereseti viszonyait, valamint a talaj tulságos igénybevételével is jár. Éppen ezért minden intézkedés, mely a magyar mezőgazdaság emez egyoldalúságának ellensúlyozására és más növények termelésének térfoglalására alkalmas, a mezőgazdaság belterjessége szempontjából nagy jelentőséggel bír. Ily szempontból kell első sorban megítélnünk különösen azt, a mi a kereskedelmi növények terjedése érdekében történik.

Bár a termelés minőségének fokozására itt is gondot fordít a tárcza így p. o. az országos szükséglet számára a mezőhegyesi és fogarasi ménesbirtokokon, valamint a palánkai csikótelepen és a péklai rizsgazdaságban már 50 kataszteri holdnyi területen termel kendermagvat, mégis e növényeknek a térfoglalásánál inkább más kérdések, a feldolgozás és az értékesítés kérdései állnak előtérben és várnak első sorban megoldásra. A kender és len rostot adó kórója (szalmája) úgy, a mint azt a természet adja, piaczi forgalom tárgyát nem képezi Erre csak a belőle áztatás, törés és tilolás útján előállított nyers rost alkalmas. Csak ha ezen munkálatok végzésére a megfelelő alkalom nem hiányzik, remélhető az ily anyagok megfelelő feldolgozás után való forgalomba hozatala és így az értékesítés lehetővé válása folytán azok termelésének nagyobb fokú fellendülése. A közegészségügyi, vízhasználati és halászati érdekek, valamint a kender- és lenrost iránt támasztott fokozódó igények miatt a régi, kezdetleges áztatási eljárás ma már nem gyakorolható, hanem mesterséges áztatók létesítése válik szükségessé. Az ily telepek felállítása azonban nagyobb költséget igényel, 100 holdas áztatásra átlag 8—9000 koronát számíthatunk, sőt ha több község részére áztatót létesítünk, ennek költségei 30—40.000 koronára is rugnak. Ezért a községek saját erejükből ezek létesítésére ritkán képesek és a legkevesebb esetben szánják rá magukat az ily áztatók létesítésével járó költségek viselésére. Itt kellett tehát az államnak első sorban támogatólag bele nyulnia.

Erre az 1904-ik évi XIV. t.-cikkkel a földmivvelésügyi miniszternek rendelkezésre bocsájtott jelentékeny összeg, melyből a tárcza 4.000.000 koronát a kender- és lentermelés előmozdítására szánt, megadta a szükséges eszközöket. Ezek czélszerű felhasználása folytán az 1906.—1909. évek a magyar kender- és lentermelés történetében nagy jelentőségűek. Az állam támogatása mellett ugyanis mindenekelőtt egyszerre rendkívül élénken mutatkozott az érdeklődés községi kenderáztatók iránt. Már az 1907.—1908. években 6 ily kenderáztató létesült, melyek közül az egyik, a nagyváradi több mint 15 község használatára van rendeltetve. Ujabban is több mint 30 községgel tárgyal a tárcza kenderáztatók létesítése

íránt. Könnyen belátható, hogy a kenderáztatók ügyének ily jelentékeny fellendülése a kendertermelés mily számbavehető fokozását lesz alkalmas maga után vonni.

A beruházási törvénnyel rendelkezésre bocsájtott hitellel a tárcza a kenderáztatók támogatásán kívül arról is gondoskodik, hogy a kender feldolgozásának nagyobb arányokat öltése folytán a kender utáni keresletet is növelje. Ezt az által kívánja elérni, hogy kamatmentes kölcsön engedélyezésének segítségével kendergyárak keletkezését igyekszik előmozdítani. E tekintetben ugyancsak számba vehető eredmények jelentkeznek már eddig is, a mennyiben Ujverbászon és Nagyhalászon állami támogatással tényleg létesültek kendergyárak. Sőt az állam jelzett intézkedései a magánkezdeményezésre is jótékonyan hatottak, mert Bórvélyen az államnak csupán erkölcsi támogatása mellett a magánválalkozás hozott létre kenderfeldolgozó telepet.

A lentermelés terén hasonlóképp a feldolgozó telepek kérdésének a megoldása a legelső feladat. Itt is kamatmentes kölcsönrel támogatja a tárcza a telepek létrejövetelét. Így rövidesen számos lengyár létesült az ország főbb lentermelő vidékein. Komáromban, Érsekújvárt, Dráva-Szabolcson és Chynoránban keletkeztek az állam anyagi támogatása mellett lengyárak, míg Nagylakon a magánvállalkozás hozott ilyent létre az állam erkölcsi támogatásával. Különösen említésre méltó ezenkívül a Perbenyiken létesült lengyár, mely annál is inkább volt érdemes a támogatásra, minthogy azt szövetkezeti alapon a gazdák saját terményeik feldolgozására hozták létre.

Hogy az így szépen megindult törekvés kender- és lengyárak létesítésére továbbra is ébren maradjon, a tárcza még egy új eszközhöz folyamodott. Kidolgoztatta ugyanis a kender- és lengyárak tervezetének mintáit, hogy ezek mindenkinek rendelkezésre állva, ily telepek keletkezését előmozdítsák.

Nagy feladatokra van hivatva a kender- és lentermelési szakintézet is, melynek felállítására az előmunkálatok nagyrészt már befejezést nyertek annyira, hogy az intézet személyzete már ki is volt nevezhető. Ez az intézet a kender- és lentermelés magasabb színvonalra emelése érdekében szükséges kísérletek és egyéb tanulmányok végzésére lesz hivatva, hogy a gazdáknak ez irányban is kitapasztalt eredmények álljanak rendelkezésre. Az intézettel kapcsolatban esetleg a kender és len feldolgozásával foglalkozó munkások és művezetők képzésének a kérdése is könnyen megoldható lesz.

A termelőknek közvetlen irányítással való támogatása a kender- és lentermelés terén eddig sem lett elhanyagolva és az ez irányban 1898 óta működő szaktanárok most is állandóan rendelkezésre állanak a gaz-

dáknak. Azok a lefolyt három évben is folytatták vándor előadásait és képezték a gazdasági iskolák növendékeit e termelési ág számára.

A kedvező eredmények, melyeket ezeknek a szaktanároknak a működése felszínre hozott, a burgonyatermelés különösebb gondozására is sikerrel biztatónak mutatják ily külön, a fenti feladatokkal megbízandó szakterő alkalmazását. Erre pedig éppen a burgonyatermelés terén szükség is van, mert az ország burgonya termelése dacára annak a gondozásnak, melyben már régebben, különösen az 1901-ben felállított burgonyaszaporító telepek és a jó vetőgumó kiosztás útján részesült, minőségileg nem fejlődött a kellő mértékben. A szaporító telepek arra hivatott szakközeg állandó felügyelete híján nem mindenben feleltek meg feladatuknak, emellett ismételt rossz termés és utóbb burgonyabetegségek fellépése is akadályozta a burgonyatermelés nagyobb foku föllendülését. Pedig a burgonya, a mint ismeretes, kiválta földvidéken a legfontosabb tápszere a népnek és így annak jó minőségű és megfelelő termeléséhez igen messze menő és fontos érdekek fűződnek. Mindezek megfontolása eredményezte 1907.-ben a burgonyatermelés vezetésének, felügyeletének és irányításának külön szakközeg gondozására bizását. A kinevezett szakközeg egyelőre a legfontosabb burgonyatermelő vidéken, a felvidéki megyékben meg is kezdte működését. Első feladata természetesen a szakszerű beavatkozást legsürgősebben igénylő burgonyaszaporítótelepek újjászervezése és szakszerű irányítása volt. 1908-ban 4 és azóta is három ilyen telepet létesített úgy, hogy ma már 7 burgonya főszaporítótelep van működésben, melyek segítségével már a gazdák tetemesebb része látható el egészséges és jó minőségű vetőgumóval. Az 1908.-ban fellépett burgonyabetegségek elhárítása körül is fontos feladatok vártak a szóbanforgó szakközegre. Ez évben ugyanis az ország különböző részein burgonyabetegségek, levélfodrozódás, gyűrűs betegségek jelentkeztek, melyeknek, ha a gazdaközönség idejekorán azok ellen nem védekezik, burgonyatermelésünkre súlyos következményei lehetnek. A védekezés sikerességéhez egészséges jó vetőmagra, mindenekelőtt azonban szakszerű tanácsra van a gazdáknak szükségük, melynek megadására a burgonyatermelési szaktanár van elsősorban hivatva.

A tárcza a burgonyabetegségek védekezése terén még egyéb intézkedéseket is tett. Mindenekelőtt a betegség mibenlétének és az ellene való védekezés módjának széles körben való megismertetéséről gondoskodott, a midőn ez irányban a gazdasági szaktanárokat és földmivessziskolai közegeket külön tanfolyamon kioktattatta. Ezenkívül még az 1908. év nyarán népszerű füzetet dolgoztatott ki, mely a betegség mibenlétét, következményeit, és az ellene való védekezés módjait könnyen érthetően ismerteti és a nép legszélesebb rétegeiben való elterjedésre

alkalmas. A betegség jelentkezésének és az általa okozott károk tanulmányozása végett a külföldre, hazai elterjedtségének megállapítása végett pedig belföldi vidékekre szakközegeket küldött ki. Ezenfelül a fellépett betegség által okozott károk enyhítése végett a kiscgazdák között egészséges vetőgumók kiosztásáról is gondoskodott.

Ugyancsak főképp a burgonyatermelés fellendítését, részben a cukorrépa-termelés emelését is szolgálja, a tárczának az a törekvése, mely a burgonyának, illetőleg répának szeszszé való feldolgozását kívánja előmozdítani.

A szeszadótörvény megújítása 1908.-ban alkalmat szolgáltatott a földmivelésügyi tárczának arra, hogy a szesztermelés emelése érdekében jelentékenyen közreműködjék. A hosszas tárgyalások után létre jött új szeszadótörvény, az 1908. évi XXVIII. t.-cikk a mezőgazdasági szesz-főzdek kontingensben való részeltetését részben új alapokra fekteti és ez által a szesztermelést az arra utalt gazdáknak hozzáférhetőbbé kívánja tenni. Az eddig érvényben volt törvény szerint ugyanis első sorban azon birtokokat kellett kontingensben részesíteni, melyeken a talaj és éghajlati viszonyoknál fogva a kapás növények közül főleg burgonya termelhető. Az új törvény ezen az alapon megmarad ugyan, de e mellett másod-sorban azon birtokokat is szeszkontingensben kívánja részesíteni, melyek a vetésforgó helyes beállítása érdekében kénytelenek oly kapás növények termelését felölelni, melyek másként mint szeszfőzés útján előnyösen nem értékesíthetők és e mellett a föld termő erejét másként, mint nagymérvű trágyatermeléssel fentartani nem tudják. Az új törvénynek ezen intézkedése lehetővé teszi oly birtokokat is szeszkontingensben részesíteni, melyek régebben jobb minőségű birtokokkal egyformán bíraltattak el. Egyébként az új törvény is azokat a birtokokat részesíti előnyben, melyeknek igénye 480 hektoliternél kisebb. Azon elv tehát, hogy a közép-birtok ezentúl is előnyben legyen a nagybirtok felett, érintetlen marad. A mezőgazdák közt kiosztható szeszkontingens mennyisége tekintetében az új törvény szintén jelentékenyen kedvezőbb, mint a régi. Míg az utóbbi a kiosztandó kontingens maximumát évi 9000 hektoliterben határozza meg, addig az új törvény 17.000 hektolitert bocsát a gazdák rendelkezésére. Ennek egy kilenczede Horvát-Szlavonország részére tartatik fenn, úgy hogy a szűkebb értelemben vett Magyarországon évi 15.111 hektoliter kerül kiosztásra.

Több előnyt tartalmaz továbbá az új törvény a kiscgazdákra nézve. Így többek között jelentékeny könnyítés azokra nézve az új törvénynek azon rendelkezése, hogy megengedi, miszerint a 300 hektoliternél kisebb kontingens egy már létező olyan szeszfőzdeben legyen kitermelhető, mely szeszfőzde a kiosztott kontingens megállapításánál számba vett mezőgazdasággal kapcsolatba helyeztetett. Ez intézkedés tehát a kiscgazdáknak

lehetővé teszi nagyobb lökebefektetés nélkül kontingensüket a szomszédos szeszföldében kifőzetni. Ezen kívül a kistermelők részére a törvény még számbavehető adókedvezményeket is biztosít, ha saját gyümölcsstermésüket dolgozzák fel. Ez ugyanis háromféle alakban történik. A kistermesztő vagy megválthatja összes gyümölcsstermése után a kedvezményesen számítandó adót vagy négyszeres töltéssel átalányt válthat, vagy pedig a pénzügyminister által felállítandó szeszfőző készüléken főzheti le termését. Ez utóbbi esetben a tiszta szesznyeredék 25%-át, a községek vagy a községben telepes mezőgazdák által szövetkezeti alapon üzemen tartott szeszföldéknél pedig 30%-át adómentesen párolja le.

A szövetkezeti eszme fejlesztése és a szövetkezeti szeszföldék létesítésének előmozdítása céljából még más intézkedést is tartalmaz a törvény. Nevezetesen feljogosítja a pénzügyministert, hogy a szövetkezeteknek a biztosíték letételére nézve rendeleti uton könnyítéseket engedélyezzen.

A termelés előmozdítására közvetlen szolgáló eszközök mögött jelentőségében alig marad el mindaz, a mit a tárcza a hasznos növények, állati és növényi ellenségeivel szemben való védekezés érdekében tesz. Ezek a termelés érdekét állandóan kockáztatják és az ellenük folytatott rendszeres küzdelem a termelők egyik legfontosabb, bár sajnos, nagyrészt még mindig nem eléggé méltányolt érdeke. E téren az utolsó három év részben a szóban forgó időben különösen erősen fellépő marokkói sáska irtása tekintetében, részben pedig a termelést állandóan veszélyeztető növényi és állati ellenségekkel szemben igen fontos intézkedéseket mutat fel, melyektől e veszedelmek tetemes csökkenése várható.

Első helyen a marokkói sáska áll, mely már a múlt század végén igen elszaporodván, rendkívüli intézkedéseket tett szükségessé. Kivált 1903 óta egyre nagyobb mértékben terjed főképp a Hortobágyon és daczára az évenként nagy költséggel és erővel foganatosított irtási munkálatoknak, az ismételt szárazság folytán 1906-ban már annyira elszaporodott, hogy mintegy 200—300 ezer korona kárt okozott mezőgazdaságunknak. Tekintettel erre a jelentékeny kárra, a tárcza a legnagyobb erélyvel látott az irtáshoz és 1907-re 100.000 K-át irányzott elő a sáska-irtás céljaira. A hatósági tevékenységet azonban nagyon megbénította az a körülmény, hogy maga a birtokosság rendszerint csak akkor vet ügyet a sáskára, ha az már jelentékenyen elszaporodott és így a hatóságnak későn jut a fertőzés a tudomására, midőn azután az irtás nem járhat megfelelő sikerrel. Így történhetett az, hogy az 1906. évben 40—45.000 holdnyi terület volt a sáskával fertőzve.

Ezek a körülmények a földmivelésügyi ministert arra készítették, hogy törvényhozási uton gondoskodjék a sáskairtás hatályosságáról. Ennek az

eredménye az 1907. évi XXXI. t.-cz., mely mindenekelőtt a marokkói sáska bejelentésére vonatkozó kötelezettséget állapítja meg. Ez az irtás kérdésének, mint a fentiekből kitűnik, sarkpontja és eredményességének alapja. A törvény értelmében marokkói sáska irtásáról, mindenütt, a hol az előfordul, a törvényhatóság első tisztviselőjének meghallgatásával és az illető ingatlan lehető kimelését biztosító eljárás szerint a földmivelésügyi miniszter gondoskodik és az irtási költségeket, hogy az irtás, melyre összesen csak husz-huszonöt nap áll rendelkezésre, sürgősen eszközölhető legyen, szükség esetén előlegezi is. Végeredményben a költségeket felerészben az állam, fele részében pedig a törvényhatóság tartozik viselni. Az irtáshoz küldött állami szakközegek kirendelési költségei, valamint az irtó felszerelések költségei pedig egészen az államkincstárt terhelik. A községek, illetőleg városok, melyek határában az irtás folyik, csak a munkálatokhoz szükséges ígás erőt és fuvart kötelesek szolgáltatni és a napszámosok feletti folytonos felügyeletet végezni. Ott, a hol az irtás szempontjából a földmivelésügyi miniszter a mivelmódok megváltoztatását nélkülözhetetlennek látja, ott a törvény a ministert ennek az elrendelésére is feljogosítja.

Ily gyökeres rendelkezések mellett alapos remény van arra, hogy mezőgazdaságunk rövid idő lefolyása alatt meg lesz ismét szabadítva a marokkói sáskától. Annál is inkább remélhető ez, mert az 1907. évben foganatosított irtás eredménye oly kedvező volt, hogy a sáskát 1908-ban már sokkal kisebb területen észlelték.

Hasznos növényeink állandó ellenségei, a hernyók is nagy mértékben elszaporodnak, főként azért, mert a hatóságok ép oly keveset törődnek az irtással, mint maguk a birtokosok. A hernyók késő tavasszal és a nyár legelején rendszeren nagy tömegekben lépnek fel. Hogy ennek az eddiginél hatályosabban eleje vétessék, 1906-ban rendeletet adott ki a földmivelésügyi miniszter, melyben újból szabályozza a hernyóirtást, elrendelvén, hogy a hatóságok a tél elején és a tavasz kezdetén falragaszokon és dobszó utján hívják fel a birtokosokat a hernyók irtására. Ez évtől fogva minden évben körrendeletileg figyelmezteti a tárcza erre a hatóságokat. 1907-ben pedig az összes külső szakközegek is utasítást nyertek, hogy kiszállásaik alkalmával győződjenek meg a hernyók, cserebogarak és más káros rovarok irtásának fokáról. Az 1909. évben kiadott rendelet még tovább megy a hernyóirtást illetőleg, mert minden hatóságnak és hatósági közegnek pontosan körülírja az ide vágó teendőit. Jelentősséggel bír az is, hogy az 1908-ik évben az érdekelt körök panaszára a républikát is a hatóságiilag irtandó rovarok közé sorolta a tárcza. Számos utbaigazítást tartalmaz egyébként a gazdák számára a rovarok irtása tekintetében is az évenként kiadott gazdasági tudósítók évkönyve.

A káros állatok pusztításainál nem kisebb kárt okoznak a káros

növények, főleg a szerb tövis és az aranka. Különösen az illatos vagy nagyszemű aranka, mely utóbbinak magva a heremagvakból alig tisztítható ki, minthogy sajnos, magkereskedelmünk ép oly szorgalmasan hordja szét eme fertőt, mint a mily kevés buzgalommal gondoskodnak annak irtásáról hatóságaink. Ennek eredményeképp heréseink országszerte, különösen a déli és délkeleti vidékeken, kiváltkép a Királyhágón tuli részeken nagyon elarankásodtak.

Az aranka elleni védelmet a vetésben kuszó növényzet, az ugynevezett zöld aranka irtásán kell megkezdeni. Ez az irtás 1907.-ben országszerte szervezést nyert olyképen, hogy a zöld here első kaszálása után a vetőmagvizsgáló állomások kiküldöttjei a községi előjáróság közbejöttével kitanítják a gazdákat arra, hogy az aranka irtása milyen fontos és gyakorlatilag is megmutatják, hogy miként lehet azt legjobban eszközölni. Ha a hatóság valamely mulasztásának nyomára jönnek a szakközegek, akkor az eljárást is megindítják. Ha pedig a gazda a maga hanyagságából mulasztja el az irtást, a kiküldött szakközegek feladata az irtás közérdekű voltánál fogva a hatóságnál a szükséges lépéseket megtenni. Remélhető, hogy ezen rendszabályokat két-három esztöndön keresztül szigoruan és következetesen foganatosítva, a hatóságokat hozzászoktatjuk az aranka irtásának gondos keresztül vitelére és a gazdákat is tudatára ébresztjük ama nagy fontosságnak, mely az arankairtásnak jut. A más helyen bővebben ismertetett gazdasági felügyelői intézmény a káros állatok és növények irtását illetőleg szintén nagy jelentőségű lesz, a mennyiben a gazdasági felügyelők figyelme ezen irtás megfelelő keresztülvitelére állandóan kiterjedhet.

A mezőgazdasági termények értékesítését illetőleg a kérdés rendkívüli fontosságának megfelelően a tárcza gondoskodása több irányban terjedt ki. Mindenekelőtt az látszott e téren szükségesnek, hogy a gazdaközönség a vetések állásáról, a látható gabonakészletekről és a külföldi terméseredményekről megbízható tájékozást nyerjen. E célra a már régebben szervezett mezőgazdasági hirszolgálat áll fenn, melynek fejlesztésében az utolsó három évnek jelentékeny rész jutott.

Első sorban a gazdasági tudósítók számát kellett szaporítani, mert ez a hirszolgálat gyors és pontos működésének a legelső feltétele. A mezőgazdasági statisztika sikeres működésére nézve ép ezért nagy jelentőségű az a körülmény, hogy az 1906-ik év óta majdnem ezerrel szaporodott a gazdasági tudósítók száma, mely most már jóval felülmulja a 2200-at. A tudósítók számának még további növelése van tervbe véve mindaddig, míg azok száma annyira nem emelkedik, hogy minden 10.000 kat. holdra egy-egy gazdasági tudósító fog esni.

A mezőgazdasági statisztikai adatok feldolgozásában eszközözendő uji-

tások irányának az érdekelt körök bevonásával való kitűzése érdekében az 1906-ik évben a földmivelésügyi minister szakértekezletet hívott egybe, mely részletesen megjelölte azokat az ujitásokat, a melyek a mezőgazdasági hirszolgálat értékének emelése végett kívánatosak. Az ezen értekezleten kijelölt fölvek alapján szabta meg azután a tárcza az új rendelkezések irányát.

Mindenekelőtt a vetésjelentések számát szaporította, a mennyiben a gazdaközönség tájékoztatására ezentul télen is ad ki havonként egyszer a mezőgazdasági állapotról és a vetések állásáról hivatalos jelentéseket. A nyári időszakban, vagyis április havától szeptemberig vetésjelentések havonként 2-szer adatnak ki; ezenkívül a gabonaneműek zsendülése idejétől a betakarítás végéig, vagyis június 1-től szeptember 15-ig két hetenként szám szerinti termésbecslések is tételnek közzé a vetésjelentések keretében.

A vetésjelentések számának szaporításán kívül a vetésjelentések köre is tágult. Felvétellett ugyanis a jelentések körébe a tengeri és burgonya is, melyekről azelőtt számszerinti becslés egyáltalán nem készült. E két terményről szeptemberben és októberben szintén két hetenként adatnak ki számszerű termésbecslések. Mig tehát a kalászosok után legfontosabb, ugy nevezett kenyérpótló terményeink, tudniillik a tengeri és a burgonya tekintetében eddig a gazdák csak a végleges eredmények közzététele alkalmával, vagyis a termelési év után következő év elején nyertek tájékozást, mi rájuk nézve kétségkívül hátrányos volt, addig most e két fontos termény kilátásait illetőleg is idejekorán tájékozódhatnak. A termésjelentések körébe vonta továbbá a tárcza a gyümölcsöt is, melynek értékesítését illetőleg a gazdák eddig annyira a sötétben tapogatózni voltak kénytelenek. A gyümölcssterméről és e téren mutatkozó kilátásokról évenként kétszer részletes becslési adatok gyűjtetnek és tételnek közzé és pedig a korai gyümölcsökről május elsején, a későiekről június elsején. Mindezen intézkedések folytán a gazdák a termés kilátásokba gyorsan és ismételten nyernek bepillantást és az az előttinél sokkal részletesebb tájékozást. Az adatok közzétételének részletessége azáltal fokozódott, hogy a számszerű termésbecslési eredmények nemcsak országrészenként, mint az előtt, hanem vármegyénként is megjelennek.

Az adatfeldolgozás nagyobb részletessége mellett is az gyorsabban foganatosittatik, mint régebben. A gazdasági tudósítóktól beérkezett jelentések ugyanis most már a lehető legrövidebb idő alatt, 2 nap alatt teljesen feldolgoztatnak és a beérkezés után 3 napra már közzé is tételnek. Ez által természetesen azoknak a közönségre való értéke tetemesen fokozódik.

Az 1906-ik évi értekezletnek még egy másik kívánsága is teljesült.

Nevezetesen a külföldön is ismeretes jelentésünk a világ gabonatermésének becsléséről, mely augusztus végén szokott közzétételni, korrigálva

a tényleges terményadatokkal, a következő naptári év 1-ső napjaiban újból megjelenik. Ezáltal a közönségnek alkalma nyílik a világtermés végleges és megbízható adatait megismerni.

Régi óhaja volt a közönségnek az is, hogy a gazdák kezén levő gabonakészletekről valamelyes megbízható képet nyerhessen. Bár e feladat kétségkívül nehéz, és feltétlenül megbízhatóan a kézen levő gabonakészletek meg nem állapíthatók, mégis, hogy a közönség ez irányban ne legyen minden tájékoztatás nélkül, az 1906-ik évtől kezdve az új termés learatása, illetőleg cséplése előtt (július 1.) összeiratnak és közzé tételnek a gazdák kezén lévő gabonakészletek.

A tárcza gondoskodása természetesen a termények értékesítésének a közvetlen előmozdítására is kiterjedt, mert a jó piac a termelésnek a legfőbb ösztönzője.

E téren első sorban a szövetkezeti tevékenység hathatós istápolására törekedett a tárcza és a már régebben is szép lendületet vett gabonaraktszövetkezetek alakulásának az előmozdítását részesítette fokozott figyelemben. A tapasztalat ugyanis azt mutatta, hogy a szövetkezeti magtárak alakulásának első fellendülése után a mozgalom aránylag csak lassan és nem minden nehézség nélkül megy végbe. A tárcza ennek okát főképen abban fedezte fel, hogy a szövetkezeteknek nyújtani szokott államsegély a magtárak építési költségeivel nem volt kellő arányban. A magtárak építési költségei átlag 13—15.000 korona közt ingadoznak, míg a régebben nyújtott államsegély csak 4000, később 8000 korona volt. Hogy tehát a szövetkezeti magtárak ügye ismét lendületet nyerjen, 1906. július havában a tárcza az ily szövetkezetek alakítását közvetlenül irányító országos központi hitelszövetkezettel abban állapodott meg, hogy ezen túl a szövetkezeti magtárak építési költségeinek maximum $\frac{5}{6}$ részét engedélyezi segélyképen és így 20.000 koronáig terjedő összegeket is folyósít a nagyobb gabonaraktszövetkezetek részére. A szövetkezetek ily módon csak 2—3000 koronát és a berendezés költségeit kénytelenek a sajátjukból fedezni, minek eredményeképp a szövetkezeti magtárak ismét nagyobb számban keletkeznek. A fokozott állami támogatás fejében azonban a tárcza az ily gabonaraktáraknak az épületeit illetőleg a tulajdonjogot önmagának biztosítja olyformán, hogy kiköti, miszerint az épület felett az állam feltétlenül rendelkezhetik, mihelyt a szövetkezet azt többé nem magtári célra használja.

Nagy gondot fordított a tárcza arra is, hogy a hadsereg ellátásában a gazdák minél jobban részt vehessenek, vagyis, hogy a hadsereg terményszükségletének minél nagyobb részét fedezze közvetlenül a termelőkötől. Ennek eddig tetemes akadálya volt az, hogy a gazda a legtöbb esetben forgalmi tőke híján nem képes a szállítandó termények árát

hosszabb ideig nélkülözni, míg ezzel szemben a katonai élelmezés menetében jelentékeny nehézségei vannak annak, hogy a vásárolt termények ára azonnal kifizetessék. Ennélfogva a tárcza a pénzügyministeriummal abban az irányban kezdett tárgyalásokat, hogy valami módon a közös hadügyministeriumnak lehetővé tétessék gabonavásárlásait azonnali készpénzfizetés mellett lebonyolítani. Az eme tárgyalások alapján a pénzügyministeriummal létrejött megegyezés a gazdák értékesítési viszonyait tetemesen javítani alkalmas. Ugyanis ezentul a pénzügyministerium ősszel a hadsereg gabonaszükségletének készpénzben való bevásárlása céljából 1,000.000 koronát, esetleg a tényleg az országban foganatosított terménybevásárlásokhoz képest még további 2,000.000 koronát kitevő készpénzelőleget bocsát a közös hadügyministeriumnak rendelkezésére, hogy ez által előmozdittassék a forgalmi tőkével nem bíró gazdáknak a hadsereg szállításokban való részvétele.

Azokat a vásárokat, melyek a mezőgazdasági termények értékesítésére már régebb idő óta támogatásban részesülnek, a tárcza az utolsó három évben is segélyezte, hogy a gazdák részére így értékesítési alkalmakat biztosítson. Támogatta ehhez képest a pozsonyi és miskolczi sörárpa-vásárt, ugyancsak a gyapjuárveréseket is, melyek évenként nagyobb külföldi vevőközönség jelenlétében szoktak lefolyni. Segélyben részesíti továbbá a tárcza a segesvári komlóvásárt is. Már régebb idő óta azáltal igyekszik a földmivelésügyi ministerium a komló értékesítését előmozdítani, hogy a segesvári komlóértékesítő szövetkezetnek komlókölcsönzési alap létrehozatalára adott segélyt, melynek fontos célja az, hogy a kisebb termelők ne legyenek kénytelenek pénzreutaltságukban bármily áron elvesztegetni a komlójukat, hanem a kedvező konjunkturák bevárása részükre is lehetővé tétessék azáltal, hogy az alaphoz a termésük árával arányban álló kamatmentes előlegeket kapnak. Több kistermelő, közöttük a fehéregyházi telepések is, igen jótékonyan érezték emez előlegek hatását. Az e célra a szövetkezetnek nyújtott kölcsön azonban visszafizetendő lévén az országos közgazdasági alaphoz, a melyből az engedélyezve lett, a tárcza olyképp kívánta lehetővé tenni a szövetkezetnek a komlókölcsönzési alap állandósítását, hogy az 1907-ik évtől öt éven keresztül évenként 2000 korona segélyt nyújt a szövetkezetnek azért, hogy ebből a kölcsönt visszafizethesse és így a komlókölcsönzési alapot a jövőre is megtartsa. Természetesen ennek fejében a segesvári szövetkezetnek arra kellett magát köteleznie, hogy a szóban forgó alapot más célra, mint kistermelők részére komlótermésük fejében előlegek nyújtására, nem fogja használni.

A mezőgazdasági termények értékesítésének előmozdítására irányuló állami tevékenységnek egyik legfontosabb ága az, mely arról kíván gondoskodni, hogy a piacz tényleg a jó minőségű és a mezőgazdaság által

előállított tiszta állapotban lévő cikkek számára tartassék fönt. A hamisítványok nemcsak a jó termékek árát rontják, hanem azokat a piacról könnyen ki is szorítják.

Ennek megakadályozására a tárcza mindenekelőtt azt igyekszik előmozdítani, hogy az egyes törvényhatóságok állítsanak fel vegyvizsgáló állomásokat, mert a magánosok által vezetett vegyvizsgáló állomások a teljesen hivatali jelleggel működő hatósági vegyvizsgáló állomásokat nem helyettesíthetik. A legutóbbi időben Brassó vármegye, Győr, Miskolcz, Pécs, Sopron, Székesfehérvár és Ujvidék városok tényleg nyilvánították is az iránti óhajukat, hogy a tárcza támogatásával vegyvizsgáló állomásokat szervezhessenek. A közéletmezés tisztasága és a mezőgazdasági termények értékesítése szempontjából a tervbe vett állomások felállításának jutó nagy jelentőségre való tekintettel a tárcza mindenkép lehetővé is kívánja tenni ezen törvényhatóságoknak a vegyvizsgáló állomás felállítását. Ha ez sikerül, akkor Magyarország rövid idő alatt 18 hivatalos jelleggel bíró, állami és törvényhatósági vegyvizsgáló állomással fog rendelkezni, melyek közül 8 állami, mely eredménnyel népességünkhöz viszonyítva az élelmi szerek vizsgálatát illetőleg egész Európában a legelső helyek egyikére fogunk kerülni.

A tapasztalat már régebben azt bizonyítja, hogy az autonom közegek sokszor tartózkodnak az élelmi szerek ellenőrzésétől és kiváltkép a mintavételektől. Ez okból még 1906.-ban kísérletképen az országos kémiai intézet és a kassai vegykerületi állomás megbízást nyertek arra, hogy az élelmi szerek hamisításáról szóló 1895-ik évi XLVI. t.-cz. hatálya alá tartozó élelmi szerekből mindenütt mintát vegyenek és azokat vegyelmezzék. Ez a rendszer olyan jól bevált, hogy most az összes állami vegykerületi állomásokat megbizsa a tárcza azzal, hogy körzetük területén mintákat vegyenek. Tárgyalások folynak az élelmi szerek tisztaságának ellenőrzését illetőleg még egy igen fontos irányban is. Nevezetesen az állatorvosi karnak a tej tisztaságának ellenőrzésébe való bevonása van tervbe véve, mely intézkedés kétségkivül a tejforgalomnak a hamisítványoktól való megtisztítása által minden tekintetben igen jó hatást fog gyakorolni, mert a tejforgalom így egy nagyobb számban levő és alapos szakképzettséggel bíró tisztikar ellenőrzése alá kerül.

Az élelmiszerhamisítás meggátlása tekintetében még egy nevezetes eredmény fűződik az utolsó három évhez, a mennyiben az Ausztriával kötött és 1908. január hó elsején életbe lépett szerződés XXI. cikkében a két állam megegyezett az iránt, hogy a mezőgazdasági termények, termékek és cikkek hamisítása ellen egyenlő szabályokat fog életbeléptetni. Ennél fogva egyrészt meg lesz akadályozva az, hogy Ausztriából hamisított mezőgazdasági termények hozassanak a magyar piacra, másrészt

pedig ez az alkalom egyuttal az e téren eddig fennállott rendelkezések kibővítésére és szigorítására is felhasználható lesz.

A midőn a földmivvelésügyi kormány így minden irányban támogatta és fejleszteni igyekezett az ország növénytermelését, arról sem felejtkezett meg, hogy minden állami támogatásnál hathatósabb az a tevékenység, melyet a gazdaközönség a maga érdekében kifejt.

Erre való tekintettel a gazdák társulását, egyesülését és gazdatársadalmi szervek keletkezését tőle telhetőleg segíteni igyekezett. A gazdasági egyesületek 1906.—1908. években összesen több mint 200.000 korona segélyben részesültek, minthogy azok közül számosan nincsenek abban a helyzetben, hogy a hivatásuk teljesítésével járó összes kiadások terhét saját erejükből viselhetnék. Hasonlókép indokolt esetben támogatásban részesültek azok a kiállítások és díjazások, melyeket ily egyesületek rendeznek.

Azonban éppen a gazdák társulásának jutó fontosság teljes méltányolása folytán a földmivvelésügyi kormány nem érte be azzal, hogy a gazdasági érdekképviselőt mai szerveit fejlődésükben elősegítse, hanem a gazdasági érdekképviselőt törvényes szabályozásának a kérdését is megragadta. A dolog természetében fekszik, hogy az ily nagy horderejű kérdés megoldását elhamarkodni nem lehet, de nem is szabad, hanem azt először is a gazdaközönség körében kell egészen megérni engedni és csak ezután lehet annak törvényes szabályozásához látni.

A földmivvelésügyi miniszter a maga részéről mindent megtett, hogy a gazdaközönség véleménye e tárgyban mielőbb kialakuljon. Először is arról gondoskodott, hogy magának a gazdaközönségnek a körében készült javaslat álljon tárgyalási alapul rendelkezésre. Ezért megbizta a gazdasági érdekképviselőt két kimagasló férfit, *Bernát István*, orsz. képviselőt, a Magyar Gazdaszövetség igazgatóját és *Rubinek Gyula* orsz. képviselőt, az Országos Magyar Gazdasági Egyesület igazgatóját, hogy egy ily alapot dolgozzanak ki. A javaslat el is készült. Az a mezőgazdasági érdekképviselőnek mezőgazdasági kamarák alakjában való létrehozása mellett foglal állást. A létesítendő országos mezőgazdasági kamara mellett nem egyszerre, hanem a gazdaközönség érdeklődésének fokozatos felébredésével párhuzamosan sorban tervezi a kerületi kamarák felállítását. A kamarai kerületek számát és beosztását a javaslat nyitvahagyja, illetőleg annak megállapítását az országos mezőgazdasági kamarára bizza. A választásoknál és a költségek viselésénél az érdekeltség mérvét kívánja alapul venni.

A földmivvelésügyi miniszter az egész ország érdekeltségének a véleményét a szóban forgó javaslatra nézve kikérte és a kamarák szervezése iránti törvényjavaslatot a képviselőház elé kívánja terjeszteni, mihelyt a gazdaközönség arra nézve végleg megállapodott.

Szőlő- és kertgazdaság és apróbb gazdasági ágak.

A mióta a filloxera hazánkban fellépett és az ország szőlőit mindenfelé ellepte, szőlészeti politikánk első gondját természetesen a filloxera elleni küzdelem és a szőlők felujtása kellett, hogy képezze. A nemzet egyik legfontosabb termelési ágát, mely gyökerében volt megtámadva, kellett megmenteni a pusztulástól. Több mint egy évtized szakadatlan munkássága folytán a helyzet azóta alapjában megváltozott. Szőlőink nagy része immár fel van ujtva és bortermésünk is már jelentékenyen megközelíti a jobb években a filloxera fellépése előtti mennyiségeket. Természetesen a szőlőfelujtás nagy munkája még nem ért véget; az ország egyes vidékein e téren is sok még a teendő, úgy hogy az állami szőlőtelepek, melyek amerikai szőlővesszőket és oltványokat termelnek kiosztásra, még sokáig megtartják jelentőségüket és még most is annyira igénybe vétetnek, hogy alig képesek a termelők által kért mennyiségeket előállítani. A szénkénegfogyasztás is még állandóan emelkedik és a szénkénegraktárak számát ujabban is, az utolsó három évben 5-tel szaporítani kellett, azok száma ma már a 77-et eléri.

Ennek daczára ma már nem a szőlőfelujtás a szőlészeti politika legelső teendője. Sokkal inkább a meglévő szőlők tökéletesítésére, azok minőségének emelésére és a szőlészet termékei értékesítési viszonyainak javítására kell ma már a főszólyt helyezni. A szőlők minőségének emelése egyrészt, a szőlő- és borértékesítés kérdésének felkarolása másrészt azok a fő feladatok, melyek felé a magyar szőlészeti politika iránya halad. Ez a két elv uralkodott az utolsó három évben a magyar szőlészeti politika irányításában.

A mi mindenekelőtt a minőségi termelés előmozdítását illeti, ez első sorban a megfelelő fajták pontos kiismerését és kiválasztását, valamint a talajművelés megfelelő voltát tételezi fel. Ennek a tanulmányozása és megállapítása tehát most a legelőbbre való feladat. Ezt a fontos és szőlőtermelésünk jövőjére nézve oly nagy jelentőségű teendőt nagyrészt a központi szőlészeti kísérleti állomás van hivatva előmozdítani, melynek nagy gyakorlati fontossága éppen abban áll, hogy azokat a tanulmányokat és

kísérleteket végzi, melyek szőlőművelésünk belterjesebbé tételét előkészítik. Ez az intézet úgy a külföldi, mint a belföldi fajták közül azokat tanulmányozza, melyek az egyes szőlővidékeinknek leginkább megfelelnek.

Több hazai szőlőfajtánk már csaknem egészen eltűnt és csak elvétve található még helyenként egyes töke példányokban. Pedig ezek között a talajviszonyainknak mindenben megfelelő fajták között lehetnek, sőt kétségkívül vannak is olyanok, melyek kiváló fontossággal bírnak és ennél fogva érdemesek arra, hogy az elenyészéstől megóvassanak.

Ezért nem szabad elmulasztani az összes hazai szőlőfajták összegyűjtését, mi az utolsó időben nagy erélylyel folyt, úgy hogy a Kőbányán a székesfővárosi állami szőlőtelepen berendezett szőlőfajta-gyűjteményben az országnak már igen számos fajtája van együtt és a gyűjtemény kiegészítése még most is nagy buzgalommal folyik.

A mi a központi szőlészeti kísérleti állomás részéről végzett tanulmányokat illeti, azok közül különösen nagyjelentőségűek a szőlőoltvány-készítés és az azzal való újratelepítési eljárás tökéletesbitésére, a szőlővesszők téli eltartásánál (a vermelésnél) követett eljárás javítására és a penészedés kizárására irányuló kutatásai, melyek már annyira előrehaladtak, hogy azok tekintetében már végleges eredmények is állnak rendelkezésre.

Állandóan folytatja az intézet a szőlőművelés belterjesebbé tételére vonatkozó kísérleteit is. Ezek tárgyai főképp a talajforgatás és az ültetés különféle módjai, új szőlőfajták és hibridek előállításai, a szőlőgyümölcs és szőlővessző érésének kérdései kapcsolatban az oltványkészítéssel és az okszerű tőkeneveléssel, a szénkénegezés, trágyázás és fajtamegválasztás kérdései, a szőlő tenyésztési fejlődési és művelési viszonyainak megfigyelése, a fák és zöld oltványok készítésének, fogamzásának, forradásának és tartósságának megállapítása. Ugyancsak szőlőinknek a talaj- és éghajlati viszonyoknak legmegfelelőbb átalakítását célozzák azok a kísérletek, melyek az egyes talajok átkutatására és megvizsgálására, másrészt pedig az egyes szőlőfajták talajigényeinek megállapítására vonatkoznak. A talajvizsgálatok az utóbbi években Marostorda, Tordaaranyos, Baranya, Heves, Zala és Kolozs vármegyékre terjedtek ki és már közel 100 község talaja lett ilyként átkutatva. A vizsgálatok eredményeit a központi szőlészeti kísérleti állomás térképekben feldozza és ezeket sokszorosítva az érdekelt szőlőbirtokosok rendelkezésére bocsátja. A talajvizsgálatoknál nagy gondot fordítanak annak a megállapítására, hogy a különféle talajminőségekben mely amerikai alanyfajták felelnek meg legjobban. Az intézet külön tanulmány tárgyává tette továbbá az amerikai fajták talajigényei megállapítás módjának a meghatározását is.

Számos gyakorlati eljárás alapos megvizsgálása is folyamatban van, hogy ezen eljárások értéke és alkalmazási módja tekintetében a szőlős-

gazdák megbízható tájékozást nyerhessenek. Így kísérletezés tárgyát képezi a nehezen gyökeresedő amerikai szőlőfajták gyökereztetésére nézve megállapított új, az eddiginél nagyobb sikert ígérő eljárás; hasonlóképp a homoktalaj immunitásának az azon termő növényekről való felismerésére szolgáló eljárás és az ugynevezett homokjelző növények meghatározása, valamint a metszés idejének a szőlőnövény életműködésének megindulásával való okozati összefüggésbe és kapcsolatba hozása. Tanulmányokat végez az intézet továbbá a szőlővesszők érésének előmozdítási módjára, az érés fokának meghatározására és arra nézve, hogy az érettség foka az oltványkészítés sikerére, illetőleg az oltványtőke tartósságára minő hatással van. Ezenkívül is számos gyakorlati eljárással történnek kísérletek, melyek közül még csak azokat akarjuk említeni, melyek a szőlőkarók romlását okozó rovarok és penészek meghatározására és a irtásmódjuk megállapítására, a gyökerekhez jutó talajviz közömbösítésére, a clorosis megszüntetésének módjára, az amerikai szőlőfajták ellenálló képességét biztosító tulajdonságok meghatározására és a szőlők trágyázására vonatkoznak. Oly számosak az ez intézetben folytatott és a gyakorlati életre messze kihatással bíró tanulmányok és kísérletek, hogy azokról itt csak vázlatosan számolhatunk be. Csupán azt kívánjuk még felemlíteni, hogy az intézet újabban tanulmányai körébe vonta a szőlővesszők és oltványok teleltetését különös tekintettel a penészedéstől való mentesítés kérdésére, továbbá a talajszellőztetést és annak hatását a gyökérbéregképződésre, a levedzés, vérzés, könnyezés, a szőlőtenyészetének megindulása és a talaj hőmérsék közötti összefüggés kérdéseit is. Behatóan foglalkozik az intézet mindazzal is, a mi a meteorológiai megfigyeléseknek a szőlőmivelés terén való értékesítésére vonatkozik.

A szőlőnek számos ellensége van úgy az állati mint a növényi világban. Ezek minél alaposabb kitanulmányozása és az ellenük való védekezés módjainak minél tökéletesebb megállapítása a szőlősgazdákat igen nagy károsodásoktól óvhatja meg. E téren ismét nagy feladatok várnak a központi szőlészeti kísérleti állomásra, mert a dolog természeténél fogva első sorban ez van arra hivatva, hogy az idevágó tanulmányokat elvégezze és azok gyakorlati eredményeit megállapítsa. Folytak is az intézetben az ez irányú kísérletek és állandóan vizsgálat tárgyát képezik a filloxera okozta gyökérbántalmak, a gyökérpenészek, a *Peronospora Vitiicola* és a bórrothadás, a lisztharmat, a fakórothadás, a szürke róthadás, a szőlőfekély és szőlőszömörcsök. A vizsgálatok a szőlőgyökér ellenállását elősegítő szöveti berendezésekre is kiterjednek, hogy az egyes szőlőfajták ellenálló képességének a meghatározása is minél jobban lehetővé váljék. Fontosak azok a tanulmányok is, melyek a tavaszi fagy, a rovarbántalmak és az erömüvi sérülések élettani hatását kutatják.

Az ily széles körben minden irányban folytatott kísérletek nem maradtak eredménytelenek és azokkal számos tényt sikerült megállapítani, mely a szőlőmivelés jövő irányítására nézve nagy fontossággal bír. Többek között már régebben észlelt tény volt az, hogy a hazánkban eddig használt amerikai alanyfajták (*Riparia Portalis*, *Rupestris Monticola*, *Rupestris Metallica* és *Vitis Solonis*) számos talajban nem felelnek meg a kívánalmaknak, mert idő előtt elsárgulnak és kipusztulnak. Az állandóan folytatott talajvizsgálatok feladata volt pontosan kideríteni azt, hogy mely talajok azok, a melyek a jelzett amerikai alanyfajták ültetésére nem alkalmasak. Ezen talajok részére az szükségessé vált, hogy oly alanyfajtákról gondoskodjunk, melyek azokban kellően tenyésznek, de egyuttal a filloxerának is ellenállanak. Ilyen alanyfajták nyerése céljából a kísérleti állomás saját módja szerint több új hybridet állított elő, melyek most tanulmányozás és megfigyelés alatt állanak. A hybridék előállításánál az intézet főképp Franciaországból behozott alanyokat használ.

Éppen ez a körülmény azonban egy új intézmény létesítését tette szükségessé. Franciaországban ugyanis egy igen veszedelmes, de hozzánk szerencsére még be nem hurczolt penészbetegség van elterjedve, mely így a francia alanyok behozatalával igen könnyen nálunk is meghonosítható volna. Ha tehát egyrészt a Franciaországból származó alanyokat szőlőinkben alkalmazni óhajtjuk másrészt azonban gyökeresen meg akarjuk akadályozni azt, hogy a szóban forgó penészbetegség is hozzáférközzék szőlőinkhez, arról kellett gondoskodni, hogy a Franciaországból behozott alanyok mielőtt a szőlősgazdák kezeibe kerülnének, huzamosabb ideig megfigyelés alatt álljanak annak megállapítása végett, vajjon a hazájukban elterjedt penészbetegség rajtuk nem lép-e fel. Ezt teszi lehetővé a szőlővesztegintézet, melyet a földmivelésügyi miniszter az ország déli határán a teljesen elszigetelt Mrakonia-völgyben létesített és a központi szőlészeti kísérleti állomás felügyeletére bízott. Itt a behozott alanyok megfigyelése a legnagyobb gondossággal és a szükséges óvintézkedések mellett történik és a vizsgálatok egyuttal arra is kiterjednek, hogy milyen a behozott szőlődugványoknak a talajviz alkalmazkodásához való képessége. A behozatalra kerülő szőlődugványok pontos kiválasztásáról mi sem tesz inkább tanuságot, mint az a körülmény, hogy a Mrakonia-völgyben levő telepen mindeddig semmiféle betegség nem lett észlelve.

A szőlő- és kivált a borértékesítés viszonyai a múlt század nyolcvanas éveikhez képest igen megváltoztak. Ez magyarázza meg azt, hogy akkor, mikor hazánk szőlőterülete ismét közeledik a régi kiterjedéshez és bortermelésünk is ismét igen jelentékeny mennyiségeket ért el, a jó években már 4 millió hektoliter körüli mennyiséget tesz ki, az értékesítés kérdése igen erősen előtérbe nyomul. Arra kell most már törekedni, hogy

a felújított szőlők birtokosai minél jobban értékesíthessék termésüket. Erre az államnak természetesen inkább csak közvetett befolyása van. Ezeknek a közvetett eszközöknek a minél körültekintőbb és eredményesebb kihasználását illetőleg azonban az utolsó három évben a tárcza igen messze kiható programot dolgozott ki.

Már a szüretelés mikéntjén kezdődik az értékesítés befolyásolása, mert a szüret helyes lefolyása a termés minőségére és így közvetve annak értékesítési kilátásaira igen nagy befolyással van. Mint számos más termelési ágban, úgy itt is a példaadás útján kíván az állam mindenekelőtt az észszerű szüretelés meghonosítása irányában hatni. Ennek a célnak szolgálnak az 1907. év óta meghonosított mintaszüretetek. Az így rendezett szüretetek a szükséges eszközök felhasználásával és tervszerűen vezetve arra vannak hivatva, hogy a gazdák közvetlen szemlélet útján ismerhessék meg a leghelyesebb szüretelési módokat.

Részletesen kiterjed továbbá az állami gondoskodás a borkezelés menetére. E téren mindenekelőtt jutalmak nyújtása útján kíván a tárcza az 1908. év óta sikereket elérni. Oly szőlőgazdák, kik okszerű szőlő- és borgazdaság, valamint borkezelés, továbbá a pinczegazdaság helyes berendezése és vezetése terén elismerést érdemelnek és a többi gazdáknak követésre méltó példát nyújtanak, kisebb-nagyobb jutalmakban részesülnek, hogy a többiek is ezen felbuzdulva, minél szélesebb körben forduljanak az okszerű borkezelés felé.

Hasonlóképp jutalmakat nyújt a ministerium az olyan szőlőgazdáknak is, a kik a borértékesítés terén követésre méltó eljárást tanusítanak. Hogy azonban ezeknél a jutalmaknál az azokban rejlő erkölcsi mozzanatok az anyagi felett inkább győzelemre jussanak, azokat a tárcza nem készpénzben, hanem a hazai művészet és műpar czikkeiben nyújtja oly emléktárgyak alakjában, melyek megfelelő vonatkozású motivumokat tüntetnek fel. Hasonlóképp ily emléktárgyak alakjában fognak a borkiállítások pályadíjai is kiosztatni. A jutalmak és pályadíjak ilykép való nyújtása egyuttal például kíván szolgálni arra nézve is, hogy a közgazdasági és a kulturális, művészeti haladás érdekei kölcsönösen miképp kapcsolhatók egybe.

A helyes pinczekezelés közvetlenebb irányítása végett 1906.-ban a földmívelésügyi ministerium a tél folyamán két hétig tartó széleskörű szakértekezletet hívott egybe, melyen a borgazdaság összes kérdései a szüreteléstől kezdve a bor értékesítéséig alaposan tárgyalás alá vétettek. Megvitatás tárgyát képezték továbbá ezen az értekezleten a borgazdaság terén szerzett legujabb tapasztalatok is. Az értekezleten az összes állami szőlészeti és borászati szakközegek részt vettek és annak a célja ezen szakközegeknek a borkezelés terén a legujabb tapasztalatoknak megfelelő egyöntetű eljárásra való kioktatása volt. Az egyes szakközegek vannak

már most hivatva arra, hogy az értekezleten nyert oktatást a gyakorlatban megvalósítsák és annak eredményeit az egész országban a szőlősgazdákkal való érintkezésük közben szétvigyék és gyümölcsöztessék. Az ő hivatásuk a vidékenkint leginkább megfelelő kezelési módokat megállapítani és ottan a legmegfelelőbb alakban érvényre juttatni.

Ugyanezt a célt szolgálja az 1906. évnél az az igen fontos rendelkezése is, mely a vándor pinczemestereknek a közönség részéről való igénybevételét tetemesen megkönnyíteni alkalmas. A budafoki pinczemeszteri tanfolyam létesítése óta ugyanis ezen tanfolyamnál vándor pinczemeszterek vannak alkalmazva, kiknek az a feladatuk, hogy a szőlősgazdákhöz, a mennyiben azok ezt kéri, kiszálljanak és azoknak borai kezelésére nézve a szükséges utbaigazításokat megadják. Ezek a vándor pinczemeszterek nem is szoritkoznak egyedül az ily utbaigazítások nyújtására, hanem a tulajdonosok pinczéiben a szükséges borkezelési munkálatokat is végrehajtják és a szőlőbirtokosok vinczellérjeit vagy más alkalmazottjait a szükséges borkezelési munkálatok végzésére a helyszínén gyakorlatilag be is oktatják. Könnyen átlátható, hogy az okszerű borkezelés terjedését mennyire előmozdítja az, ha a szőlősgazdák részére ezeknek a vándor pinczemesztereknek az igénybevétele megkönnyítettik. Az 1906. előtt fennálló szabályok mellett a vándor pinczemeszterek igénybevétele az által némileg meg volt nehezítve, hogy a pinczemeszter utazási költségeit a fél tartozott viselni. Bizonyos egyenlőtlen elbánást is létesített ez a körülmény az ország különböző részeiben levő szőlősgazdákkal szemben, mert a vándor pinczemeszterek székhelyétől való távolság szerint igen különböző és némely vidékeken igen magas volt az az összeg, mely a vándor pinczemeszter odautaztatásával járt. A midőn tehát a földmivélsügyi miniszter elrendelte, hogy ezentúl csupán a vándor pinczemeszter napibérért és ellátási költségeit kell a félnek fizetnie, ellenben az utiköltségeket az állam a maga terhére elvállalta, ez által kivált a távoli vidékek szőlőbirtokosai részére a vándor pinczemeszterek igénybevétele sokkal hozzáférhetőbbé tette és egyuttal meg is szüntette azt az igazságtalanságot, a melyet régebben az utiköltségek különbözősége az ország központjától távol eső szőlősgazdákra nézve képviselt.

Természetes, hogy a szőlészeti és borászati szakoktatás intenzív művelése a lefolyt három évben sem részesült elhanyagolásban. A pinczemeszteri tanfolyam tartama 15 hónapra lett felemelve és e mellett nagy számban voltak ugy a néhány napra terjedő tanfolyamok, mint a 9—10 hónapos időszakos tanfolyamok is. A néptanítók külön 4 heti tanfolyamokon nyertek szőlészeti és borászati ismeretekben oktatást, a nép számára pedig a könnyen érthető alakban írott szakismereteket terjesztő füzetek vannak hivatva ily ismereteket közvetíteni.

Az ismeretek közvetítésén kívül a szőlészeti és borászati szakoktatás intézményei közül a budafoki pinczemesteri tanfolyam igen fontos kísérletekkel is foglalkozik, melyeknek rendeltetése a bor helyes kezelésének terjesztése. Eme kísérletek közül mindenekelőtt említésre méltók azok, melyek a pezsgőgyártásra vonatkoznak. Ezeknek a célja ugyanis megállapítani azt, hogy a magyar borok közül melyek mutatkoznak alkalmasnak a pezsgőgyártás céljaira. E kísérletek a magyar pezsgőgyártást is magas színvonalra emelni vannak hivatva. Hogy szőlőtermésünk értékesítésének minden módját tanulmányozzuk, az 1906. évi szüret alkalmával a must sterilizálásával is történtek kísérletek, az ily must kivitele is megkíséreltetett; Norvégiában, Svédországban, továbbá Ázsiában és főképp Indiában, Chinában és Japánban került forgalomba a sterilizált must.

A borértékesítés közvetlen befolyásolása a legnehezebb feladatok közé tartozik, a mint hogy általában az állam csak igen nehezen befolyásolhatja közvetlen módon az értékesítést minden téren. Mégis, hogy szőlőművelésünk és borgazdaságunk válságos helyzetbe ne jusson, a tárcza e téren is nagyobb-szabású programot dolgozott ki és költségvetésében is ezen célra nagyobb összegeket irányzott elő. Idejekorán nagyobb eszközökkel és nagyobb tevékenység kifejtésével kíván gondoskodni arról, hogy a borértékesítés útjait jövőre egyengesse és a borforgalom és borfogyasztás fejlesztését ne csupán a véletlenre bizza, hanem intézményszerűen is biztosítsa. Oly helyiségeket kíván a borértékesítés előmozdítására berendezni, melyekben kizárólag jó minőségű hazai borokat fognak kimérni, hogy ezáltal borainkat a közönséggel megismertesse és megkedveltesse. Városházi pinczék, kóstoló csarnokok és mintaraktárak berendezése van erre a célra tervbe véve. Egyelőre a tárcza nagyobb mennyiségű állami borok vásárlása útján arról gondoskodott, hogy az így felállítandó pinczék és kóstolók számára fogyasztásra alkalmas borok rendelkezésre álljanak. Ezenkívül ismertetések és hirdetések terjesztése által kívánja a tárcza előmozdítani, hogy a magyar borok minél szélesebb körben a külföld előtt is ismertekké váljanak. Emez alapelveiben már kidolgozott borértékesítési programnak, ha majd tényleg a külföld főbb fogyasztó piacain is fel fognak állítani a bor-kóstolók és városi pinczék, bizonyára nagy kihatása lesz a magyar borértékesítési viszonyok javítására.

Hogy ez a cél minél gyorsabban legyen elérhető, a földművelésügyi minister az arra szükséges anyagi eszközök biztosítása iránt igen fontos lépést tett az 1907. évben. Nevezetesen a törvényhozásnál kieszközölte azt, hogy a beruházási törvény, 1904. évi XIV. t. cz. által a borászati célokra szánt 2 millió koronát kitevő összeget a fenjelzett célokra igénybe vehesse. Ez összeg ugyanis eredetileg arra volt rendeltetve, hogy

abból a borértékesítés előmozdítása végett alakuló pinczeszövetkezeteknek szükséges beruházási és felszerelési költségek fedezésére 15—20 év alatt törleszthető kamatnélküli kölcsönök adassanak. A tapasztalat azonban azt mutatta, hogy a borértékesítő szövetkezetek alakítására irányuló mozgalom az érdekelt szőlőbirtokosoknak ezen ügy iránti csekély érdeklődése folytán csak igen lassan halad. Ha már most a szóbanforgó 2 millió korona erre a célra kellene, hogy fordítottassék, akkor az csak igen lassan volna a borértékesítés fellendítése érdekében felhasználható, holott e téren sürgős feladatok várnak megoldásra. Épen ezért a földmivelésügyi minister arra kért és nyert a törvényhozástól felhatalmazást, hogy ne csak a pinczeszövetkezeteknek kölcsönök engedélyezése útján való támogatására fordithassa ezt az összeget, hanem nagyobb szabású borértékesítési programjának megvalósítása végett abból vissza nem térülő segélyeket is engedélyezhessen és kiadásokat is eszközölhessen. Ily módon a szóbanforgó összeg sokkal gyümölcsözőbben lesz felhasználható és gyorsabban érvényesülő eredmények elérését fogja előmozdítani.

A borértékesítésnek nincs nagyobb ellensége a borhamisításnál. A midőn tehát a földmivelésügyi kormány azon igyekezett, hogy a borértékesítés ügyét alaposan fellendítse, nem volt szabad megfeledkeznie arról sem, hogy a borhamisításnak minél gyökeresebben útját vágja. Először is a bor árát rontja a hamisítás és pedig főképp a jobb minőségű hegyi boroknál jut ez leginkább érvényre. A hol kormányzati intézkedések a borhamisítást meg nem nehezítik, ott kifizeti magát silány boroknak az összevásárlása, melyeket azután a borkezelő cukorral és mazsolával tetszés szerint idomitván, azokból aránylag csekély költséggel jobb minőségű hegyi borokhoz hasonló bort állít elő. Természetesen az ilyen borokat igen olcsón lehet kínálni, mert alacsony ár mellett is meglehetősen különbség mutatkozhatik a termelési költségek és az eladási ár között. Ez volt az egyik oka annak, hogy eddig hegyi boraink általában csak nyomott áron voltak értékesíthetők. A vevő rendszerint nem fizette meg azt az árkülönbözetet, a mely a jobb minőségű borok valódi értékének viszonylag megfelelt volna.

E mellett, a mi általánosan ismeretes dolog, a borhamisítás a borfogyasztásnak szűkebb körre szorulását is vonja maga után. A fogyasztó a mindenféle anyaggal kezelt borokban nem bizik és a közönség egy része lassankint elfordul a borfogyasztástól; inkább más italok fogyasztására tér át. Ekkép a borhamisítás a kereslet csökkenése által egy újabb árcsökkenítő tényezőt teremt, mely ismét nem annyira a kereskedők, mint inkább a termelők értékesítési kilátásait rontja.

Ha ezeket a körülményeket szemünk elé állítjuk, csak akkor vagyunk képesek belátni a nagy horderejét azoknak a ténykedéseknek, melyeket a

földmivelésügyi kormány az utolsó három évben a borhamisítások megszorítása érdekében kifejtett.

Nálunk nemcsak a belföldi borhamisítás idézte fel az előbb jellemzett hátrányos következményeket, hanem az Ausztriához való viszonyunk és a vámterület közössége folytán az osztrák borhamisítás következményeit is ép oly súlyosan éreztük. Ausztriában az 1907. év előtt a mesterséges borok készítése és forgalomba hozatala eltiltva nem volt. Ennélfogva ott a borhamisításnak a kormány legjobb akarata mellett sem lehetett gyökeresen gátat emelni és az onnét bejövő borok a magyar piacra is hátrányos hatással voltak. A magyar kormánynak ép ezért már régebb óta arra irányult a törekvése, hogy Ausztriával az iránt megegyezésre jusson, hogy a mesterséges borok készítése és forgalomba hozatala ott is eltiltassék. Ez az 1907. évi osztrák törvénnyel tényleg meg is történt, azonban Magyarországnak semmiféle biztosítéka nem volt az iránt, hogy ez a szigorú bortörvény Ausztriában tényleg érvényben is marad, sőt jogosult volt az aggodalom abban az irányban, hogy az osztrák borkereskedői körök a bortörvény enyhítését ki tudják erőszakolni. Arra kellett tehát Magyarországnak törekednie, hogy Ausztriától a szigorú bortörvény érvényben maradása iránt biztosítékot nyerjen.

A földmivelésügyi tárca ez iránti törekvéseit 1907.-ben siker koronázta. Az Ausztriával folytatott kereskedelmi szerződés tárgyalása folyamán sikerült a magyar kormánynak szerződésszerűleg biztosítani azt, hogy Ausztria új bortörvényét a szerződés 10 éves tartama alatt nem fogja enyhíteni. Ezzel borértékesítésünk egyik nagy veszélyét, a hamisított osztrák borok beözönlését sikerült, ha talán nem is egészen megszüntetni, de legalább a minimumra redukálni.

Teljes erővel láthatott már most a tárca ahhoz a feladathoz, hogy a hazánkban is előforduló borhamisítások ellen erélyesebben lépjen föl. Ez már most nemcsak gazdasági szükség, hanem erkölcsi és szerződészerű kötelezettség is volt az Ausztriával kötött szerződés folytán.

Nálunk ugyanis az 1893. évi bortörvény a bor szeszezését, cukrozását és mazsolával való javítását csaknem korlátlanul megengedte, ugyancsak szabadon hagyta a törkölybor forgalomba hozatalát is. Habár az 1897.-ben módosított végrehajtási rendelet lényegesen szigorította és korlátozta a borkezelésre és a törkölybor készítésére vonatkozó rendelkezéseket, ez által még sem sikerült teljesen megakadályozni a borhamisítást. Minthogy rendeleti úton a bajon segíteni nem lehetett, a tárczának új bortörvény kidolgozására kellett magát elhatároznia. A vonatkozó javaslat, hogy az összes érdekeltiség arra vonatkozó kívánságait és észrevételeit nyilváníthassa, mindenekelőtt széleskörű, a bortermelők, borkereskedők, vendéglősök és a szakemberek leghivatottabb képviselői részvétele

mellett szakértekezlet elé került. Csak az itt nyilvánított óhajok alapos letárgyalása után terjesztette a tárcza azt a törvényhozás elé. Az így az 1908. évi XLVII. t.-cz. alakjában létrejött és folyó évi január hó 1-én életbe lépett új bortörvény mindenekelőtt a bor szeszezését tiltja el és a szesznek a pinczekezelésnél való használatát szigorú korlátozáshoz köti. A cukrozást csakelőzetes engedéllyel és csakis olyan esetekben engedi meg, a mikor arra az elemi csapás vagy rendellenes időjárás miatt tulságosan savanyu mustnak tényleg szüksége van. A mazsolaszőlő használatára a magyar borkezelésnek semmi szüksége nincsen; ez okból, valamint azért, mivel a mazsola igen alkalmas anyag a borhamisításra, a törvény annak a borkezelésnél való használatát teljesen eltiltja. Arról, hogy a törvény intézkedései tényleg az életben érvényesüljenek is, a borkönyvek vezetésének kötelező elrendelése, a kihágások büntetésének szigorítása, valamint a bor-ellenőrző bizottságok újjászervezése gondoskodik. Ezentul joga van a földmivelésügyi miniszternek, hogy a törvény alapján gyakorlandó ellenőrzésre felelősséget állami és törvényhatósági közegeket küldjön ki.

Különös gondoskodásban részesítette a tárcza úgy az új bortörvény megalkotásánál, mint Ausztriával kötött szerződésben a tokaji borvidéket. A szóban forgó szerződés ugyanis különleges védelmet biztosít a tokaji bornak Ausztriában, az új bortörvény pedig a tokaji bortermelők régi óhaját teljesíti, a midőn a tokaji borvidéket a borforgalom szempontjából zárt területté alakítja. Oda más borvidékről származó hazai vagy külföldi bort csakis az ottani helyi fogyasztás céljaira szabad bevinni; kivinni pedig csak olyan bort szabad a tokaji borvidék területéről, mely tényleg ott termett. Tiltja végül a törvény azt is, hogy a tokaji borvidék területén a tokaji bor más borvidékbeli borral házasítható.

A szőlészeti és borászat mellett egyre fokozottabb mértékben kezdte a tárcza figyelmét igénybe venni a kertészet és gyümölcsészet is.

Az az árhanyatlás, mely a gabonánál a tengerentuli verseny eredményeképp előállott, egyre inkább növeli a kerti művelés jelentőségét. Eltekintve a kerti művelést már régóta igen magas tőkélyre emelt Németalföldtől, a jelzett körülmény hatása alatt a legtöbb európai állam ujabban mindent elkövet, hogy az árban nemcsak hogy nem hanyatlott, hanem mindenfelé tetemesen emelkedett zöldségtermékek termelése minél jobban kifejllesztessék. Az állattenyésztésen kívül ezekben remél a gazda kárpótást a szemtermelés jövedelmezőségének súlyedéseért.

A magyar földmivelésügyi kormány is jókor felismerte a gazdasági élet újabb alakulása folytán a kertészetnek jutó eme rendkívüli jelentőséget és minden lehető elkövet abban az irányban, hogy a hazánkban kétségkívül még eléggé elmaradt konyhakertészet megfelelő lendületet nyerjen. Annál is nagyobb súlyt helyezett erre a tárcza, minthogy a kisgazdák

és általában a kisemberek érdekét folytonosan szemelött tartja és a kertészet európaszerte a kisgazdák és gazdasági munkások anyagi helyzetének javítására igen alkalmas eszköznek bizonyult. Kis területen a munkaerő lehető kihasználásával a kertészet terén kora tavasztól késő ősziig tetemes és biztos jövedelemre tehet szert a munkás.

Erre a célra elsősorban az ugynevezett bolgár rendszerű kertészet volna alkalmas. Ép ezért ennek a térfoglalását igyekeznek előmozdítani a tárcza és odahatni, hogy ezt az igen szépen jövedelmező gazdálkodási módot ne csak a bevándorolt bolgárság folytassa, hanem azt a szinmagyar nép is minél jobban megkedvelje. Tudvalevőleg e rendszer abban áll, hogy a kertészek egy kisebb-nagyobb csoportot alkotnak, mely az öntözés és trágyázás előnyeinek hathatós kihasználása mellett közösen folytatja a termelést.

Ily csoportok alakulását igyekeznek a tárcza elősegíteni és fáradozása eredményeként már három szinmagyar vidéken, Biharszentjánoson, Siófokon és Szolnokon sikerült is ily kertészcsoportokat alakítani, melyek a bolgár kertészet módjára folytatják a zöldségtermelést. Ezeket a csoportokat a tárcza tetemes segítségben részesíti.

Első sorban öntöző vízzel látja el az ily kertészcsoportokat; gondoskodik továbbá az ily kertészeteknek a szükséges vízi erővel való ellátásához szükséges vízi művek létesítéséről. A vezetőt a tárcza közege választja ki és a tárcza fizeti. Ingyen kapnak továbbá az így alakult csoportok magvakat, valamint melegágyat a palánta neveléséhez, sőt, hogy az ily csoportok létrejövetele minél szélesebb körökben tétessék lehetővé, a tárcza indokolt esetekben még a földhaszonbér fizetését is magára vállalja. Eme kedvezményekkel szemben az azokban részesített csoportok tagjait józan és munkás életre és szorgalmas tevékenységre kényszeríti azáltal, hogy a csoportokban csak ilyen embereket tűr meg, illetőleg nem megfelelő működés esetében a csoportoktól is a kedvezményeket megvonja. Ennek az eljárásnak kétségkívül nemcsak a zöldségtermelés fejlesztésére lesz jó hatása, hanem szociális szempontból is nem kicsinyelhető eredménnyel fog az járni. Minthogy pedig a tárcza a zöldségtermelő csoportokat arra is kötelezi, hogy termésüket vett rendelkezés esetében arra a piacra szállítsák, melyen a tárcza a zöldségárak uzsoraszerű emelkedését észleli és itt azokat méltányos áron kínálják, e csoportok alakulása kétségkívül az élelmiszerek drágaságának enyhítésére is alkalmas eszköznek fog bizonyulni.

Hogy egyébként is az okszerű és a bolgár kertészek által már régen folytatott zöldségtermelést a nép megismerje és megkedvelje, valamint azért is, hogy annak mikéntjéről és gyakorlati hasznáról közvetlen szemlélet útján nyerjen tájékozást, a tárcza zöldségtermelési mintatelepek felállítását vette tervbe. Ezeknél is mindenekelőtt az öntözés helyes keresztülviteléről

történnék gondoskodás és a termelés minden irányban instructive folynék, hogy a nép az ily telepeket tényleg mintául fogadhassa el saját gazdálkodása számára. Az által még tetemesen emelkedni fog ezeknek a mintatelepeknek a jelentősége, hogy voltaképp nemcsak a közvetlen szemléltetés és nézleti oktatás céljainak fognak szolgálni, hanem egyúttal arra is, hogy a zöldségtermelésben gyakorlatilag is kiképezzék az erre vágyó kiscgazdákat és munkásokat. A zöldségtelepek ugyanis munkásokul kiscgazdákat és gazdasági munkásokat fognak alkalmazni s így ezeknek majd módot nyújtanak arra, hogy minden anyagi áldozat nélkül megtanulják és falujukba hazavigyék a zöldségtermelés legcélszerűbb módját.

Hogy e tevékenység szép eredményekre nyújt kilátást, azon nem lehet kételkedni, ha figyelembe vesszük azt a sikert, melyet az 1906-ban Oroszában 17 gazdasági szaktanár részére rendezett zöldségtermelési tanfolyam felmutatott. E tanfolyam célja azonkívül, hogy a tanítóképző intézeteken a gazdasági tanszéket ellátó tanerők a zöldségtermelésben is alaposan kiképeztessenek, az volt, hogy az így kiképezett szaktanárok a környékbeli földmiveseknek gyakorlati utmutatásokkal és tanácsokkal is szolgáljanak és azokat a zöldségtermelésre ösztönözzék. A tanfolyamról hazatérő egyik szaktanár kezdeményezésére tényleg már 1907. tavaszán 22 kiscgazda 24 hold földön látott az okszerű zöldségtermelés megindításához. Többé-kevésbé hasonló sikerrel értékesítette a többi, a tanfolyamon résztvett szaktanár is az ott szerzett tapasztalatait és szakismereteit.

Bár a hazánkban levő gyümölcsfahiány enyhítésén a földmivelésügyi kormányzat már régebb idő óta fárad, e téren még igen sok teendő van, úgy, hogy az utolsó három évben is ez kellett, hogy képezze az állami gondoskodásnak egyik legfőbb tárgyát. Az egyes vidékek talaj- és éghajlati viszonyainak megfelelő gyümölcsfaoltványok és csemeték kiosztása bizonyult e tekintetben a legcélszerűbb eszköznek, minél fogva a kiosztás az 1906.—1909. években is nagy mértékben folyt és a három év alatt az 1 millió darabot jóval felülmúló mennyiségben kerültek oltványok kiosztásra, csemetéket pedig több mint 2½ millió darabot osztott ki a tárcza. Ezek részint kedvezményes áron, részint pedig községi és közterületek befásítására egyesületeknek és közhasznú intézeteknek egész ingyen engedtek át, folytonos ösztönzést nyújtván ezáltal a gyümölcsfák ültetésére. Azonban a közvetlen kiosztásnál tovább menve a jövő kiosztás fokozására is kiterjedt a tárcza gondoskodása. A földmivelésügyi minister ugyanis egy évben sem feledkezett meg az állami faiskolák szaporításáról, minthogy ezek vannak hivatva a kiosztáshoz szükséges oltványok és csemeték termelésére. Az 1907. évben a tyeji, a következőben a sepsiszentgyörgyi, 1908.-ban pedig a nagybányai faiskolát állította fel, úgy, hogy ezekkel már most az állami faiskolák száma, az állam minden nagyobb áldozata nélkül

fokozatosan 27-re emelkedett. Közel 500 holdat foglalnak el már most ezek a faiskolák. Mindazonáltal nem mindegyik faiskola elegendő nagy ahhoz, hogy vidékének oltvány- és csemeteszükségletét kielégíteni képes volna, mert a dolog természetéből folyik az, hogy minél inkább felébred a gyümölcsfák iránti szeretet és az azok művelése iránt való vágy, annál inkább emelkedik az oltvány és csemete kiosztás szükséglete, mert annál többen fordulnak ilyenekért a tárczához. Épen azért, hogy az így felébredt gyümölcsstermelési kedvet a csemeték hiánya le ne hangolja, a tárcza elfrendelte, hogy minden állami faiskola területe annyira kiterjesztessék, hogy legalább 20 holdat tegyen ki.

A faiskolákról való gondoskodás mellett az állami utak befásítása is állandóan foglalkoztatja a tárczát s az 1906.—1908. években több mint 60.000 fát ültettek ki az állami utak mellé. Ezzel párhuzamosan a már régebben rendszeresített tanfolyamok is megtartattak, melyek az utkaparókat és utmestereket a fák helyes kezelésére és ápolására vannak hivatva megtanítani.

A törvényhatóságokat, városokat és községeket a gyümölcsstermelés felkarolása iránti törekvésükben a tárcza lehetőleg támogatta. És pedig e támogatás nemcsak oltványok és csemeték átengedésében nyilvánult, hanem különösen indokolt esetben a pénzsegélyt sem sajnálta a tárcza. Így p. o. Győr városa részesült nagyobb segélyben mintagyümölcsös létesítésére.

Már a szőlészet ismertetése kapcsán kiemeltük azt a nagy fontosságot, amely a fajták helyes kiválasztásának jut. A fajták kiválasztása épen ezért már régebb idő óta foglalkoztatta a tárczát. Eddig ez főképp az állami faiskolákban történt, hol mindig az illető vidéknek megfelelő gyümölcsfákat ültetnek és ezek oltványai és csemetéi kerülnek kiosztásra, mi által természetesen a földművelésügyi kormány az okszerű gyümölcsstermelés egyik legalapvetőbb elvét, t. i. azt az elvet juttatja érvényre, hogy minden vidék lehetőleg csak a legjobban termő és fizető gyümölcsöt, és ebből is a helyi viszonyoknak leginkább megfelelő fajtákat termelje. Az állami faiskolák azonban természetes rendeltetésüknél fogva nagyobb mennyiségű oltvány és csemete előállítására vannak hivatva, melyekkel az egész vidéket el kell látniok. Épen ezért tulajdonképeni kísérletezésre, legalább szélesebb körben ezek a faiskolák nem sok alkalmat nyújtanak, pedig a fajták kiválasztásának sikeres folytatására e kísérletezés természetszerűleg igen fontos.

Ez a körülmény vezette a földművelésügyi ministert arra, hogy egy külön gyümölcskísérleti telepet állítson fel, melynek székhelyül a Hunyad vármegyei Tyej község jelöltetett ki. Az 1906.-ban alakított tyeji gyümölcskísérleti telep 198 kat. holdra van tervezve s ennek több mint a fele

már be van ültetve. Az összes hazai fajták össze vannak itt gyűjtve és már a főbb külföldi fajták is rendelkezésre állanak. Ezekkel folyik itt a kísérletezés az egyes, kivált az újabb fajták kipróbálása irányában. Ez a kísérleti telep abba a helyzetbe hozza a földmivelésügyi tárczát, hogy a reklamozott fajták tenyésztési értékét hamarosan megállapítva, arról a gazdaközöniséget felvilágosíthatja, mielőtt az esetleg saját kárán volna kénytelen a hirdetésekben tett ígéreték és dicséreték valótlanosságát tapasztalni. Ugyancsak eme telep feladata lesz az újabb fajták előállítására irányuló kísérleteknek a végzése is, mi a gyümölcsstermesztőknek az érdekét szintén nem kevésbé fogja előmozdítani. A tyeji gyümölcskísérleti telep összhangban fog működni az állami faiskolákkal és azoktól annyiban fog támogatásban részesülni, a mennyiben az itt előállított vagy megvizsgált fajták az állami faiskolákba fognak kiültettetni az irányban való kipróbálás céljából, hogy mennyire felelnek meg az egyes vidékek helyi viszonyainak. A tyeji telep így inkább a gyümölcskísérleti központ szerepét fogja játszani; a faiskolák ezután csupán a helyi viszonyok szempontjából szükséges kísérletek végzésével lesznek terhelve, hogy így még nagyobb mértékben fordulhassanak legfőbb feladatuk: a csemeték és oltványok minél számosabb előállítása felé.

Talán még a gyümölcskísérleti telepnél is nagyobb jelentőség jut egy második 1908-ban alapított intézménynek, a gyümölcészeti védekezési kísérleti állomásnak, mely Nagybányán létesült. Mig ugyanis a tyeji telep a legczélszerűbb fajták kiválasztására szolgál, addig a nagybányai kísérleti állomás annak a tanulmányozására van rendelve, hogy miképp kell minden gyümölcsfajtát ellenségeitől, a hernyóktól, rovaroktól és egyéb veszélyektől megóvni. Itt van ugyanis az ideje annak, hogy az oltvány és csemetekiosztás eredményét ne tegyük kockára azzal, hogy a fák ellenségei azokat ismét kipusztítsák. Már fent ismertettünk számos intézkedéseket, melyek a növényekben kárt tevő ellenségek elleni védekezésre vonatkoznak. S ezek legnagyobb része a gyümölcsstermelés védelmét fokozni is hivatva van. A nagybányai kísérleti állomás a kérdést a gyökerében kívánja megragadni és a gyümölcsök ellenségeit, valamint az azok elleni védekezés módjait megállapítani és kitapasztalni. Ily módon lesz majd biztosítható az, hogy tényleg a legsikeresebb védekezési módok lesznek a gyakorlatban alkalmazva. A tárcza természetesen nem fogja elmulasztani arról gondoskodni, hogy a megfelelőknek felismert módok minél inkább közismertekké legyenek és minél szélesebb körben nyerjenek elterjedést.

A tárcza az alma-, körte-, cseresznye-, meggy-, és barackstermelés támogatásán kívül különös gondot fordított az 1907. évben a kiscgazdák részére is nagy jelentőséggel bíró dinnyetermelésre. Mindenekelőtt dinnyekiállítás rendeztetett, melyen igen szép fajták kerültek bemutatásra. De ezzel nem

érte be. Nyolcz állami telepen fajtiszta dinnyemagot termeltetett, melyeket azután 150 kistermelő között azok elkorcsosodott magvainak bevonása mellett szétoztott, így adván lendületet a kiscgazdák dinnyetermelésének. Ugyanennek az eljárásnak más-más vidékeken való alkalmazása és ismétlése országsherte igen jó hatást fog gyakorolni a dinnyetermesztésre.

Minél virágzóbbá sikerül Magyarország kertészetiét tenni s minél értékesebb faanyagot ültet ki a gazdaközönségünk, annál nagyobb fontosság jut annak, hogy avatatlan kezek e fákhöz ne nyuljanak, hanem mindinkább az biztosittassék, hogy ezek ápolására a megfelelő szakképzettséggel ellátott kertészek álljanak rendelkezésre. Ilykép maga a kertészeti fejlődése hozta magával a kertészeti szakoktatás fejlesztésének s e téren magasabb igények támasztásának a szükségét.

Az utolsó három évbe esik a tárczának az a tevékenysége, mely a kertészeti szakoktatás emez, a fejlődés parancsolta ujjaszervezését keresztül vitte. Eme tevékenység eredményekép a kertészeti szakoktatás egészen új szervezetet nyert. A legelső fokon a gyakorlati kiképzés volt e reformnál is a főcél, de olykép, hogy a gyakorlati kiképzést csak minden tekintetben megfelelő és szakértő kertészek nyujthassák, másnak pedig erre a feladatra vállalkoznia ne legyen szabad. A kertészsegédek iránt mutatkozó élénk kereslet azt is szükségessé tette, hogy az eddiginél nagyobb számban álljanak ilyen segédek rendelkezésre. Mindezek szem előtt tartásával az alsó foku kertészeti szakoktatás olykép szervezetett ujabban, hogy nem a 4 állami kertmunkás iskola (Löcse, Torda, Nagybocksó és Baja) képez ezentul kertmunkásokat, hanem a megfelelő képzettségü kertészek foglalkoznak a tanoncokképzéssel. Hogy azonban tényleg biztosítva legyen, hogy csak valóban alaposan képzett kertészek fogják a tanoncoktatást végezni, a tárcza önmagának tartotta fenn az a fölötti döntés jogát, hogy melyik kertész és hány tanoncot tarthat. Természetesen a ministeri döntés előtt az országos kertészeti egyesületnek is alkalom nyílik arra, hogy ez irányban javaslatot tegyen. A tanoncokképzés három évig tart, melynek leforgása után a tanuló állami bizottság előtt segédi képesítő vizsgálatot tesz.

A középfoku oktatás a kertészsegédiskolában folyik. Ilyen egyelőre kettő van, Budapesten és Baján. Ezekbe csupán a segédi képesítő vizsgálaton már megrostált tanulóanyag jut és pedig csak azok, a kik a vizsgát jeles eredménnyel tették le és egyébként is törekvő, jóra való fiatalembereknek látszanak. A szükséghez képest a kertészsegédiskolák további szaporodása van tervbe véve. Így azután nemcsak megfelelő számban, de megfelelő alapos szakképzettséggel fognak a kertészsegédek a gazdaközönségnek rendelkezésére állani.

A felsőfoku oktatás az előbbiekkal összhangban ugyancsak magasabb színvonalra emeltetett. A budapesti kertészeti tanintézetben ma már nem

lehet 4 középiskolai osztály végzése után belépni, hanem az abba való felvétel csak 6 középiskola végzése után történik. Ezenkívül egy évi gyakorlatot is megkívánnak a felvétel feltételül. A felső fokon ez az egy éves gyakorlat elégségesnek mutatkozik, mert a megfelelő elméleti képzettség és az itteni tanulmányoknak megfelelő magasabb intelligencia a gyakorlati fogások és ténykedések sokkal gyorsabb elsajátítását teszik lehetővé. Az azonban szükséges, hogy az egy évi gyakorlat, nagyobb rendszeres és ismertebb hazai kertészetekben töltsék el, miről tényleg gondoskodás is történt. A budapesti kertészeti tanintézet tanideje 3 év, mely alatt az elméleti szakképzésre is kiváló súlyt helyeznek. Hogy egyrészt e magas képzés elnyerése iránt a kertészeti pályára lépők közül a tehetségesebbek törekedjenek, másrészt pedig ne álljon módjában a megfelelő előképzettséggel nem bíró egyénnek magáról magasabb képzettség hírére kelteni és ez által úgy a gazdákat félrevezetni, mint pedig a tényleg magasabb képzettséggel bíró kertészek kereseti alkalmait megrontani, a tárcza az iránt bocsátott ki rendeletet, hogy az okleveles kertész s kertépitő címet csak azok kapják, a kik a budapesti tanintézetet sikeresen elvégezték és annak vizsgálatát tényleg kiállották.

Hazánk kertészetének szakszerű vezetése szempontjából a szakoktatás jelzett reformja igen nagy jelentőségű, mert meg fogja szüntetni, vagy legalább is nagyon megszorítani a kertészet terén való kontárkodást és egyrészt az okleveles kertészek társadalmi állásának emelése, másrészt pedig a szakképzettség növelése által egészen új elemeket fog eme gazdasági ág számára megnyerni.

Hogy a tárcza a kertészet terén nem fáradott hiába, az igen szépen kitűnt a Mannheimban tartott nemzetközi kertészeti kiállításon. A nemzetközi verseny távlatába láttuk itt beállítva hazánk gyümölcsstermelését és az a számos díj és érem, melyet ez alkalommal gyümölcsünk nyert, fényes biztosítéka e téren haladásunknak. A mannheimi kiállítás ellenben még más tekintetben is igen örvendetes eredményt mutatott. Nevezetesen ez volt az első kiállítás, melyen nem egyes gyümölcsmintákkal, hanem nagyobb mennyiségű gyümölcsrel vettünk részt. E gyümölcs pedig igen kitűnő áron mind elkelt, úgy hogy a kiállítás termelőink számára igen jó értékesítési alkalmat is jelentett.

A kertészet mellett sokszor azzal kapcsolatban az ugynevezett apróbb gazdasági ágak, a selyemtenyésztés és a méhészet is kiválóan alkalmasak a szegényebb néposztály gazdasági jóléthez juttatására. Ezért ezen gazdasági ágak ápolására is nagy súlyt helyezett a tárcza.

A mi a selyemtenyésztést illeti, az 1906. és 1907. években több nehézséggel küzdött ez a termelési ág. Kiváltképp az 1907-ik évben jelentkeztek nagyobb fokban a nehézségek, melyekhez ebben az évben

a késői tavaszodás is csatlakozott, minek következtében a tenyésztők közül sokan hernyóik egy részét megsemmisítették, attól félvén, hogy azokat nem lesznek képesek majd szederfa-lomb hiánya folytán felnevelni. A selyemtenyésztési ügy körültekintő irányítása folytán azonban, melyben kiváló érdemei vannak *Bezerédj Pál* főrendiházi tagnak, ki mint ministeri meghatalmazott a szekszárdi selyemtenyésztési felügyelőség élén áll, sikerült a selyemtenyésztést már az 1908. évben ismét az előbbi színvonalára emelni. Az 1908. évben ugyanis az előbbi évhez képest a tenyésztők száma 13.000-el, a termelt gubó mennyisége pedig 200.000 kg.-al emelkedett. Ez főképen annak volt köszönhető, hogy az országos selyemtenyésztési felügyelőség törlesztvén a kincstárral szemben a még az 1890-es évekből származó 2 és $\frac{1}{2}$ millió koronát kitevő előleget, módjában állott a gubó árát mintegy 21%-kal emelni. Ennek az intézkedésnek a termelők kedvére való visszahatása természetesen nem maradhatott el.

A selyemtenyésztés fejlődése feltételezi azt is, hogy a selyem feldolgozásáról gondoskodjunk. Már eddig is 7 selyemfonoda állott fenn. A lefolyt három évben ezeknek a száma is növekedett, a mennyiben 2 új selyemfonoda létesült, az egyik Törökkanizsán, a másik pedig Békéscsabán. Az előbbi már a folyó év január havában megkezdette üzemét, a másodiknak gépekkel való felszerelése pedig most van folyamatban. A selyemfeldolgozás terén egy újabb jelentékeny lépés is van készülöben. A tárcza tudniillik elhatározta, hogy selyemsodrógyárat létesít a tolnai fonodával kapcsolatban és így a selyemfonal helyett kész selyemczerénát fog forgalomba hozni.

Egy másik említésre méltó mozzanat a selyemtenyésztés terén az, hogy az 1908. évben lejárt a Horvát-Szlavonországokkal a selyemtenyésztésnek a szekszárdi selyemtenyésztési felügyelőség által való vezetésére vonatkozó szerződés. A horvát kormány megköszönvén a felügyelőségnek eddigi működését és fáradozását, kijelentette, hogy ezentul Horvátország maga fogja selyemtenyésztését vezetni, minélfogva tehát az 1908-ik évben a selyemtenyésztési felügyelőség Horvátország területén beszüntette működését.

Míg a selyemtenyésztés csak az ország egyes részein folytatható és a gyáráktól eltekintve csak ott nyújthat a népnek mellékkeresetet, a hol az éghajlat az eperfatenyésztést megengedi, addig a méhészet országszerte alkalmas területre talált. Ép ezért egyre nagyobb gondozásban is részesül. Kivált a szakszerű méhészkedésre szükséges ismeretek terjesztése az, a mi ezen termelési ág fellendítését előmozdítja. Ezért az időszaki tanfolyamok növelése egyrészt, a megfelelő szaktanítói személyzetnek rendelkezésre állása másrészt képezte a tárcza főtörekvését. Az 1907. és 1908. éveken az időszaki tanfolyamok nemcsak Gödöllőn lettek megtartva, hanem Kalocsán,

Kolozsvárt és Maros-Vásárhelyt is rendeztek ilyen tanfolyamok és pedig igen szép eredménnyel, mert azokon 219 földmives gazda, 56 erdőőr, 106 lelkész, 535 néptanító, 60 női hallgató és 40 állatorvostanhallgató nyert kiképzést. A jövőre nézve kivált az állatorvostanhallgatóknak fokozottabb mértékben méhészeti oktatásban részesítése van tervbe véve, mely célból Gödöllőn állandó tanfolyam is fog létesülni. Méhészsztantóra kivált a székelyföldön volt szükség, hogy az ottani nép is keresetet biztosíthasson magának a méhészet felkarolása által. Ezért a földmivelésügyi miniszter az erdélyrészi kirendeltséghez Maros-Vásárhelyre szaktanítót rendelt ki, hogy a népnek a szakszerű utbaigazításokat megadja és egyúttal ott a méhészet iránti kedvet is felkeltse.

Ez utóbbi célra nagyon alkalmasak a mintaméhesek is, melyek egyúttal azt is bemutatják, hogy miképp lehet a méhészetet célszerűen folytatni. Az 1907-ik évben több ilyen mintaméhes létesült. Az egyik Baján az állami tanítóképezdénél, a második a pozsonyi állami nőképzőnél végre a harmadik Gyergyóditrón a kertészeti és gazdasági egyesület telepén jött létre. Ezenkívül a marosvásárhelyi mintaméhes teljes felszerelést kapott ez évben. Az 1908. évben szintén egygyel gyarapodott a mintaméhesek száma; nevezetesen Pápán az állami tanítóképezdénél épült egy új mintaméhes. Tervben van ezen kívül a délvidéken, a hegyvidéken és Erdélyben is újabb mintaméhesek felállítása.

A méhlegelők javítását a tárcza főképpen mézelő növénymagvak adományozása által igyekszik előmozdítani. Az utóbbi három évben 1608-ra rugott azoknak a tenyésztőknek száma, a kik ilyen magvakban részesültek. Méhkaptárakat és méhészeti segédeszközöket is nagyobb számban osztott ki a tárcza. Összesen 657 méhtenyésztő részesült az utolsó három évben majdnem 25.000 K értékű ilyen természetű adományokban. Képzett méhészeti munkások rendelkezésre bocsátásáról is fokozott mértékben igyekezett a tárcza gondoskodni és erre a célra a gödöllői állami méhészeti gazdaságban a tanulók számának szaporítását tette lehetővé.

Erdészet.

Az erdészet terén a tárcza gondoskodásának tárgyát első sorban az erdők állagának a fentartása, és a hol az szükségesnek vagy üdvösnek mutatkozott, ennek növelése képezte. Ezért az erdőítés előmozdítására és megkönnyítésére a lefolyt három évben is mindazokat az eszközöket alkalmazta, melyek e téren már eddig is sikeresnek mutatkoztak és lehetőleg ezek fokozására törekedett.

Előtérben most is a csemeték termelése és azok kiosztása állott. A kincstári erdőhatóságok, az állami erdőhivatalok, az erdőőri szakiskolák és az állami kezelésbe vett erdők birtokosainak a csemetekertjeiben nagyban folyt a csemeték termelése és a csemetekertek közül a kincstári erdőhatóságok és az állami erdőhivatalok kertjeinek a területe is tetemesen növekedett. A csemetekertek fejlődését biztosítandó a földművelésügyi miniszter az 1908. évben az erre a célra szolgáló hitelt 100.000 koronával emelte fel. A csemetekertekre fordított nagy gond, tényleg igen szép eredményekhez vezetett, úgy, hogy ezek a kertek ma már nagyon tekintélyes mennyiségű csemetét bocsátanak erdőítési célokra rendelkezésre. Az 1906.—1908-ik években kiosztott csemeték száma felülmúlja a 600 millió darabot; az ezekkel beültetett terület pedig átlag évenként az 50.000 kat. holdon is felül van. A csemetetermelés fokozása annál is inkább nagy jelentőséggel bír, mert az erdőítések fogantatásának sajnos még ez idő szerint is lényeges akadálya az a körülmény, hogy az ültetésre szükséges facsemeték termeléséről nemcsak a kis- és középbirtokosok, hanem helyenként még a nagyobb birtokosok sem gondoskodnak. Ezen a bajon segitendő, a tárcza nemcsak az állam kezelése alatt álló csemetekertek kiterjedésének növelésére törekedett, hanem sok esetben, a midőn a birtokosok a költségeket magok nem voltak képesek viselni, az erdei facsemetekertek telepítéseit állami segélylyel is előmozdította.

A kopár területek befásítását állami segélyek engedélyezésével is igyekezett elősegíteni. Hogy ez a fontos tevékenység minél több ösztönzést nyerjen 1908-ban 50.000 koronával emelte fel a földművelésügyi

minister a kopár területek befásítására szolgáló segélyek hitelét. Ezentul azok a birtokosok, a kik kopár területeik erdősítésénél szorultabb anyagi helyzetüknél fogva a felmerülő költségeket nem viselhetik és bebizonyítani képesek, hogy a beerdősítés folytán elért előny csekélyebb lesz, mint az arra fordított munka és költség, szélesebb körben lesznek támogatásban részesíthetők. Az önkéntes erdősítésekért nyújtott pénzsegélyek már 1907. évben elérték a 100.000 K-t, holott azok 10 évvel ezelőtt még 50.000 K-t sem tettek ki. Most midőn az 1908. évben 100.000 K-val emeltetett a kopár területek befásításának segélyezésére az állami költségvetésbe beállított hitel, az immár a 10 év előtti összegnek a négyszeresét teszi ki és így főkép a kiscgazdák, szegény községek és egyházak tulajdonában levő kopár és vizmosásos területek befásítása egészen más keretekben haladhat, mint régen.

Említésre méltó ujtás következett be az erdősítési jutalmak terén is. Ezeket eddig a tárcza kizárólag pénzben nyújtotta. A földművelésügyi minister a magyar művészet pártolása tekintetében mindenképen buzdítólag óhajtván hatni és az ily jutalmak erkölcsi értékét is inkább kifejezésre juttatni törekedvén elhatározta, hogy ezentul a nagyobb erdőbirtokosok részére odaitélt erdősítési jutalmakat nem készpénzben, hanem értékes művészeti tárgyakban fogja nyújtani. Ez az 1908. évben tényleg már meg is történt, a minister 6 drb. festményt vásárolt erre a célra, majdnem 3.000 koronáért és ezeket osztotta ki jutalom fejében. Ha meggondoljuk, hogy ezeknek a jutalmaknak az engedélyezése megfelelő pályázók léte esetén minden évben megtörténik, akkor a hazai művészet részére számba vehető támogatást kell ezen intézkedésben látnunk, kivált, ha figyelembe vesszük, hogy a tárcza más ilyen jutalmaknál, így p. o. a helyes borkezelés fejében nyújtandó jutalmaknál is ezt a rendszert honosította meg. A kisebb erdőbirtokosok természetesen, kiknél a jutalom anyagi oldalán is nagyobb súly fekszik, ezentul is pénzben fogják az erdősítési jutalmakat kapni.

Nagy gondot fordított a tárcza a közbirtokossági erdők és közlegelők arányosítás utján való felosztásának és ezzel kapcsolatos pusztításának a megakadályozására. Nagy jelentőségűek ez irányban a tárcza és az igazságügyministerium összeműködésével alkotott 1908. évi VII. és 1908. évi XXXIX. t.-cz.-kek, mert ezek a birtokrendezési törvények módosításáról és kiegészítéséről helyes irányban rendelkeznek. Ezekben a birtokpolitikáról szóló fejezetben bővebben ismertetendő törvényekben általában gondoskodás történt arról, hogy a birtokrendezési eljárások során a korábban kellő védelemben nem részesült gazdasági, és ezek keretén belül az erdészeti érdekek megfelelően érvényesüljenek. Az említett törvényczikkek elseje a székelyföld értékes erdőségeinek egyes vállalkozók által meg-

kezdt pusztítását van hivatva többek között megakadályozni. Az arány-jogok összevárlása és az erdők faállományának eladása körül ugyanis a székelyföldi erdőarányosításoknál bizonyos visszaélések derültek ki. Ezek felderítése végett a tárca széleskörű közigazgatási vizsgálatot is rendelt el, mely még az 1907. év folyamán rendezést nyert. A gondos körültekintéssel irányított és alapos vizsgálatok s az ezek eredménye alapján tett intézkedések a megzavart rendet, amennyire lehetséges volt, helyreállították, a kedélyeket megnyugtatták és előmozdították a székely nép érdekeinek a megvédését.

A tárca gondoskodása az erdők birtokviszonyainak helyes irányítása érdekében még más irányban is kiterjedt. Ismételten előfordult ugyanis, hogy véderdők és egyéb nemű gazdasági művelésre nem alkalmas erdőterületek, parcellák alakjában lettek oly birtokosok részére eladva kik azokat kiirtották. Nemcsak erdészeti szempontból volt káros ez az eljárás a velejáró erdőirtás folytán, hanem érzékenyen sujtotta azokat a vevőket is, a kik így lépre mentek és a drágán vásárolt területet az erdő kiirtása után értékesíteni nem tudták. A földművelésügyi miniszter az 1907. évben kiadott körrendelete útján gondoskodott arról, hogy egyrészt a véderdők és másnemű gazdasági művelésre nem alkalmas erdőterületek parcellázás útján való eladása és kiirtása megszűnjék, másrészt pedig a kisgazdák felvilágosítás útján az ily területek káros vételétől visszatartassanak.

A lefolyt három esztendőnek erdészeti téren egyik örvendetes jelenségét abban kell látnunk, hogy az 1908. évi XIX. t.-cz. II. czimének hatálya alá tartozó közös birtokosságok szervezkedése a m. kir. állami erdőhivatalok közreműködésével ez idő alatt igen szépen haladt. A jelzett törvény értelmében ugyanis a közbirtokosságoknak és a volt urbéreseknek erdőgazdasági ügyeik szabályszerű intézése céljából azonnal a törvény életbelépte után szervezkedniök kellett; ez a szervezkedés azonban csak ideiglenes volt. A közbirtokosságok és volt urbéresek végleges szervezkedése a törvény értelmében csak akkor történhetik meg, ha azok erdőgazdasági ügyviteli szabályzata hatósági jóváhagyást nyert. Minthogy pedig az ily ügyviteli szabályzatok kidolgozása az erdőhivatalok által elkészített tervezetek alapján történik és hosszabb tárgyalást igényel, a jelzett közös birtokosságok végleges szervezkedése csak lassabb ütemben történt. Az 1906.—1908. években 2,565 közös birtokosság terjesztette be a törvény szerint megállapított gazdasági ügyviteli szabályzatát az illetékes közigazgatási erdészeti bizottságokhoz, úgy hogy ezekkel az ujonnan beterveztett szabályzatokkal együtt most már 6,321 ily szabályzat lett beterveztve. Ezek közül az 1908. végéig 4,937 nyert jóváhagyást, melyek alapján tehát az illető birtokosságok végleges szervezkedése is megtörtént.

A községi, közbirtokossági s egyéb állami kezelésbe vett erdőknél az állami kezelés mindenfelé előnyösnek bizonyult. Ez ugyanis az erdők számára szakszerű kezelést biztosított a birtokosok nagyobb megterhelése nélkül. Az állami kezelésért fizetett járulék átlaga a lefolyt három évben is csak 19 fillért tett ki. Az ily mérsékelten kivetett kezelési költségek terhének indokolt esetekben való enyhítése tekintetében is az állam igen méltányosan jár el és indokolt esetekben a kivetett járulék egy részét, vagy annak egész összegét elengedi. Az utóbbi években átlag több mint 10.000 koronát engedett el évenként az állam. Ezzel szemben az így kezelt erdők jövedelmezősége jelentékenyen emelkedett, mi nemcsak a szakszerű kezelésnek, hanem a faértékesítés helyes elvek szerint való keresztülvitelének is köszönhető. Az állami kezelés kedvező eredményére való tekintettel előnyösnek kell tartanunk azt, hogy az 1906. év eleje óta az állami kezelés alatt álló erdőterület több mint 4.000 kat. holddal növekedett és így a fenti előnyök újabb területek részére is biztosítottak.

Az erdők szakszerű kezelését egyébként az állam nemcsak a törvény értelmében ilyenekül kijelölt erdőterületeknek állami kezelésbe vételével igyekezett előmozdítani, hanem azáltal is, hogy az utolsó években az erdészeti szakoktatás fejlesztése érdekében több fontos intézkedést tett.

Mindenekelőtt gondoskodott az erdészeti felső szakoktatás tökéletesítéséről. Az 1904. évben ugyanis a selmeczbányai m. kir. bányászati és erdészeti főiskola erdészeti ágazatánál az erdőtisztek képzésére szolgáló erdőmérnöki szakosztálynál két új tanszék lett felállítva, melyeknek a szükséges berendezése és felszerelése akkor keresztülvihető nem volt. Ezen tanszékek egyike az erdészeti növénytan tanszék egy, a tudomány jelenlegi színvonalának megfelelő laboratórium berendezését tette szükségessé, mert az oktatás céljai csak így voltak elérhetők és csak így volt lehető az is, hogy az előadó tanár részére mód nyujtassék arra, hogy a tanszékéhez tartozó tudományág művelésére és az ehhez szükséges tudományos kutatásokra megfelelő eszközökkel rendelkezék. A második tanszék az erdészeti földméréstani katedra ugyancsak egyedül megfelelő felszerelés mellett érhet el az oktatás terén nagyobb eredményeket, mert csakis akkor, ha a gyakorlatban használatosabb műszerek és eszközök oly számban állnak rendelkezésére, hogy a hallgatók mindegyike hozzáfér azokhoz, lehetséges a hallgatók részére ezen műszerek és eszközök kezelését és használatát teljes mértékben elsajátítani. Ezekre való tekintettel a földművelésügyi miniszter az 1906. és 1907. években a selmeczbányai főiskolának a beszerzésekhez szükséges összeget rendelkezésére bocsátotta és azt az említett két tanszék megfelelő felszerelésére felhívta, minek azóta a főiskola eleget is tett.

Még nevezetesebbek azok az intézkedések, melyek az erdészeti alsóbb szakoktatás terén történtek. Ez ugyanis egész új alapokra lett helyezve. Mindenekelőtt a felvételi feltételek változtak meg. Mig régen 4 elemi iskola végeztével a növendékeket már felvették a szakiskolákba, addig most már 6 elemi vagy két polgári, illetőleg két középiskola elvégzése után történik csak a felvétel, hogy így a növendékek már több ismeretet hozván magukkal az iskolába, a szakszerű oktatás sikeresebben folyhassék. A korhatár, melyen belül a szakiskolákba való felvétel történik, ugyancsak újonnan lett szabályozva, mert az eddigi rendszer, a 17—35 évig terjedő egyéneknek a szakiskolákba való felvétele az igen nagy korkülönbségek folytán úgy az oktatás menetére, mint a tanulók fegyelmezésére nézve hátrányosnak bizonyult. Hogy a tanulásban már nehézkes s a többiek előmenetelét hátráltató idősebb egyének ne tegyék kockára az oktatás sikerét, az újonnan kibocsátott szabályzat szerint márcsak 17—25 évig terjedő egyének vehetők fel a szakiskolákba. Midőn ilykép a tanuló-anyag megfelelőbbé tétele irányában a szükséges rendelkezések megtörténtek, a tanterv megváltoztatása és a tananyag kibővítése is lehetségessé vált. Az új tanterv egészen a modern igényeknek megfelelőleg lett megállapítva és a szorosabb értelemben vett szakismereteken kívül az általánosabb alapismeretek nyújtására is kiterjed. A súly ezenkívül a gyakorlati oktatáson lesz, a szakismeretek azonban éppen az oktatás gyakorlatiasabbá tételének az érdekében többé nem egyesítve, hanem külön-külön szakokra osztva adatnak elő. E mellett az új tanterv súlyt helyez nemcsak a szorosabb értelemben vett erdészeti szaktárgyakra, hanem arra törekszik, hogy a hallgatóságnak általános mezőgazdasági képzettséget is nyújtson olyan mértékben, hogy a végzett növendékek nemcsak az erdőknek az általános mezőgazdasági szempontok figyelembe vételével való kezelésére, hanem az erdőkkel esetleg összefüggő más mezőgazdasági területek gazdaságának vezetésére is képesek legyenek. Szociális szempontokat sem nélkülöz az új tanterv, a mennyiben az erdészethnél elég gyakran előforduló balesetekre való tekintettel az egészségtant és az első segélynyújtást is felöleli, képvisvén ez által az iskolából kikerült erdészeket arra is, hogy a munkásoknak baleseteknél segélyére lehessenek. A házi iparnak az oktatás keretébe való beillesztése azt a célt szolgálja, hogy a népnek téli foglalkozásokra való oktatásában az erdészeti szakközegek is közreműködhessenek a jövőben.

Egy másik igen előnyösnek ígérkező újítás az erdészeti szakoktatás terén a továbbképző tanfolyamoknak a meghonosítása. Már régebb idő óta felhangzott a magán erdőbirtokosok részéről ismételten az az óhajtás, hogy számukra oly egyének képeztesse ki, a kik a tulajdonképeni

erdővédelmi szolgálaton kívül a kisebb birtokok kezelői teendőit is el tudják látni. Ennek a célnak az elérése végett nyílt meg egyelőre a vadászerdei m. kir. erdőőri szakiskolánál a tovább képzőtanfolyam, a melyben a szükséges erdészeti szakismeretek előadása mellett kiváló sulyt helyeznek arra is, hogy az egyéb ismeretekben és kiváltkép a vadtenyésztésben való kioktatás is teljesebb mértékben történjék.

Az erdőőri gyakorlati kiképzés teljesebb mérvben való elérhetése céljából egyelőre a vadászerdei m. kir. erdőőri szakiskola nagyobb kiterjedésű tanulmányi erdővel lett ellátva. Az erdőőri szakoktatás nagyobb arányú fejlesztésével kapcsolatosan ugyanezen szakiskolánál a modern követelményeknek megfelelő jelentékenyebb építkezések is mentek végbe.

A midőn a tárcza az erdészeti szakoktatás fejlesztésére ilyen nagy sulyt fektetett, nem hanyagolta el az azzal összefüggő erdészeti kísérlet-ügyet sem. E téren a selmeczbányai központon kívül 4 külső állomás, a görgényszentimrei, a királyhalmi, a liptóújvári és a vadászerdei állomások működnek részben közös, részben pedig külön-külön kísérletek végzésével.

A központi állomás mindenekelőtt a külső állomások munkásságának az irányítását végzi. Az utóbbi időben végzett tanulmányaiknak egyik legfőbb tárgya az akácza szerepének a vizsgálata, melyre vonatkozólag a kutatások már befejezésükhöz közelednek. Széleskörű tanulmányok folynak a hazai főbb fafajok elterjedését illetőleg is. E tekintetben a külső felvételek a Sáros vármegyétől keletre majd délre húzódó határlánczolon Brassóig, továbbá Horvát-Szlavon országokban, a Dunántul és az Alföldön, valamint az erdélyi Felföldön, tehát az ország legnagyobb részében már be vannak fejezve; az ország többi részében még egyes felülvizsgálások szükségesek, melyek még az 1909. év nyara folyamán előreláthatólag el fognak végeztetni, úgy, hogy most már mielőbb az eredmények végleges feldolgozására és szövegezésére kerül a sor, minek befejeztével az eredmények közzétehetőek lesznek. Az erdőlési kísérletek tekintetében a kísérletek a gyakorlati erdőgazdaság szempontjából értékes eredményeket hoztak felszínre, melyeknek a közzététele most van folyamatban. Élénken folyik a külföldi fafajoknak a gyűjtése is és az erre szolgáló kísérleti kertben jelenleg már több mint 200 faj van képviselve. A famagvak származásának ügyében nemzetközileg kezdett kísérletek a múlt évben fontos lépéssel jutottak előbbre, a mennyiben a közös eljárással nevelt csemeték első részlete (8-féle származásu erdei fenyő) egész Európában kiültetésre került. Ily kísérletek több más fafajjal is folynak, melyek közül a veres fenyő csemeték már szintén ki lettek ültetve. Az egyéb kísérletek közül még csak a fák nitrogénfelvételének kérdésére vonatkozó tanulmányokat kívánjuk kiemelni, melyeket a szakörök e téren valóban uttörőknek jeleznek.

A külső kísérleti állomások a központ által folytatott vizsgálatokhoz szükséges közös kísérleteken kívül mindegyik más-más tanulmányokkal voltak elfoglalva. A görgényszentimrei állomás főképp az üzemtervi előírás és a tényleg elért eredmények összehasonlítására vonatkozó felvételeket végzett; a középerdő tanulmányozása, az erdősítések tuskó és gyökérsarjak nyomása ellen való védelmének a kérdése és az akáczmag forrázására vonatkozó kísérletek is foglalkoztatták ezt az állomást; a talajjavításra és műtrágyázásra vonatkozólag is fontos kísérleteket végzett. Behatóan foglalkozott ez az állomás a Mezőség speciális kérdéseivel, nevezetesen a mezőségi kopárok beerdősítésével és a Mezőség autochton florájának megállapításával. A királyhalmi állomás főképp a futóhomokkal borított talaj kérdéseit tanulmányozta; foglalkozott a futóhomoki növények gyűjtésével, meghatározásával és termőhely szerinti osztályozásával, valamint a futóhomokon előforduló káros rovarok gyűjtésével. Kiváló súlyt helyezett továbbá ez az állomás az akáczerdővel összefüggő kérdésekre; kísérleteket végzett az akáczfa tartósságának a kérdésében, valamint az akáczerdő legelőnyösebb kihasználására vonatkozólag is. A lipitújvári állomás erdőlési kísérleteken kívül a hazai és külföldi Larix-fajok és veres fenyő összehasonlító tanulmányozásával foglalkozott. Végül a vadászerdei állomás a tölgyerdők legelőnyösebb kihasználását tette tanulmány tárgyává, megfigyelte az iskolázás és öntözés befolyását a csemeték fejlődésére és vizsgálatokat eszközölt a közlegelők befásításának kérdésében. Ezekből is kitűnik, hogy az erdészeti kísérletügy a tudomány fegyvereivel közvetlenül a gyakorlatot igyekszik szolgálni és első sorban olyan kérdések tanulmányozására törekszik, a melyek hazánk erdészetében közvetlenül gyümölcsözően lesznek értékesíthetők. E mellett azonban az erdészeti kísérletügy központja nem mulasztja el a külföld hasonló intézményeivel való együttműködést sem és segítségére van a tudománynak nemzetközi eredményei felkutatásában.

A kincstári erdőbirtokokat illetőleg tekintettel arra a nagy fontosságra, a mely ezeknek úgy állami, mint közigazdasági szempontból jut a tárcza törekvése azok állagának gyarapítására és minél belterjesebb kezelésére irányult.

A mi mindenekelőtt a kincstári erdőbirtokok állagának a gyarapítását illeti az utóbbi három évben figyelmet érdemlő újabb birtokvételek történtek. A tárcza megvásárolta az államkincstár részére a szepesófalui járáshoz tartozó Dunajecz menti lehnici 930 kat. holdat kitevő birtokot mely a műemléknek minősített Vörösklastromból, a Koronahegy-fürdőből és mintegy 410 kat. hold erdőterületből áll. Ez által a vétel által a tárcza nemcsak erdészeti, hanem kulturális célt is szolgált. Jelentősebb kiterjedésű birtokvétele a gróf Clary-Aldringen-féle zborói birtoknak a

megszerzése. Ennek a mintegy 5000 kat. hold területű egykori Rákóczi-uradalomnak a megszerzésénél is nemcsak a történelmi emlékek iránti kegyelet volt irányadó. Mindenekelőtt félős volt, hogy a birtok magánkézbe kerül és a tulajdonos a vágható erdőkön kívül a középkorukat is kihasználja, miáltal a környék 10 községének tűzifa és legelő iránti szüksége forgott veszélyben. Így tehát az erdészeti és a felvidéki nép helyzetének javítására irányuló szempont egyaránt szükségessé tették ezt a vételt. Az uradalomhoz tartozó körülbelül 1400 kat. holdat kitevő mezőgazdasági terület helyes irányú birtokpolitikai akcióra is nyújt a tárczának a vétel kapcsán alkalmat. Egyébként úgy a lechnici, mint a zborói erdővételeknél a közgazdasági szemponton kívül az a tekintet is közrejátszott, hogy azoknak a külföldiek kezére jutása megakadályoztassék.

A kincstári erdők kezelését illetőleg úgy az erdőkezelés belterjessége, mint pedig szociálpolitikai szempontból nevezetes változás lett az utolsó három évben előkészítve, illetőleg részben keresztül vive. A kincstári erdőkben ugyanis a tárcza a házi kezelésnek az előtérbe tölésére törekedett, mely előbb kisebb területeken bevezetve, oly előnyösnek bizonyult, hogy annak szélesebb körben való érvényesítése látszik indokoltnak.

A kincstári erdők fatermése a multban nagyrészt terület szerint, a legtöbb esetben tövön több évre és nagy arányokban lett eladva és pedig többnyire olyan fakereskedelmi és faipari vállalatoknak, a melyek a faanyagok termelését és kiszállítását, tehát az erdei munkát is végezték. Ekkép azután sok esetben a fát feldolgozó ipar és kisebb kereskedők, valamint egyáltalában a fát közvetlenül fogyasztók csakis a termelés és kiszállításra is vállalkozott nagy fakereskedők közvetítésével jutottak kincstári fához. A kincstári fa értékesítésére kitűzött versenytárgyalásokon egyáltalán csak nagyobb tőkével rendelkező vállalkozók vehettek részt mert hiszen a versenytárgyalási feltételek szerint a vevőre háruló erdei munkálatok elvégzését és a fa kiszállítását csakis ilyenek voltak képesek teljesíteni. Az állami erdőgazdaságokban fokozatosan s ott, a hol a viszonyok megengedik, a faanyagok házilag termelésének és kiszállításának a bevezetése mindenekelőtt azt czélozza, hogy ezentul ne csak a nagytőkével rendelkező vállalkozók jussanak közvetlenül az állami erdők faterméséhez, hanem, hogy másoknak is lehetővé tétessék faszükségletüknek közvetlenül az államnál való fedezése, a nélkül, hogy a fa termelésével és kiszállításával járó erdei munkákat is magokra vállalni kénytelenek volnának.

A hol a kincstári erdőkben a házi kezelés bevezethető volt, ott a tárczának alkalmá nyílt számos, fontos közgazdasági érdeknek az előmozdítására is. Mindenekelőtt lehetségessé vált a házi kezelés által a fakészletnek kisebb, 500—1000 köbméteres részletekben való értékesítése; ezt pedig a fakereskedők és a fát fogyasztó ipar helyzetének könnyítése

szempontjából előnyösnek kell tartanunk, mert így a kisebb emberek is részt vehetnek a kincstári fa eladására vonatkozó versenytárgyalásokon. A kincstári erdőkben a házi kezelés meghonosítása ez által a tárczának ama régi törekvésének felel meg, mely az egész vonalon a kisemberek érdekeinek védelmére és megélbítésének a könnyítésére irányul. Igen előnyös a házikezelésre való áttérés a munkások szempontjából is. A kincstár munkaadói köre ezen rendszer mellett jelentékenyen tágul. Nem szorítkozik többé a szorosabb értelemben vett erdészeti kezelésre, hanem felöleli a fa kitermelését is. Ezáltal sokkal tágabb körben nyílik tere a kincstárnak arra, hogy mint munkaadó közvetlenül alkalmazott szociálpolitikát folytathasson. Ez is egyik oka annak, hogy a tárcza a házi kezelést a kincstári erdőkben fokozatosan még tovább is kiterjeszteni óhajtja.

Ez annál is inkább indokolt, mert a házi kezeléssel tett kísérletek igen szépen váltak be. A besztercebányai erdőigazgatóság, a lipitújvári és lippai főerdőhivatalok és a zsarnóczai erdőhivatal kerületében, valamint a tótsóvári erdőhivatalhoz tartozó ugynevezett diósgyőri uradalomban ez irányban elrendelt intézkedések kivétel nélkül jó sikerrel jártak.

A kincstári erdőkben a gazdasági munkáknak házi kezelésben való elvégzése módot nyújtott a tárczának arra is, hogy egyfelől az okszerűség szempontjából, másfelől pedig azért, mert a mesterséges erdőtelepítéssel sok helyütt megfelelő eredményeket elérni nem lehetett, változtatásokat eszközöljön a gazdasági eljárásokban is. Lehetővé vált az új kezelési rendszer mellett a nyugati országok belterjes erdőgazdaságaiban jó sikerrel üzött természetes erdőfelújítás módozatainak a bevezetése mindenütt ott, ahol azoknak alkalmazhatósága elé egyéb akadályok nem gördültek. Még egy igen fontos előnyét érezte a kincstári erdészet a házi kezelésre való áttérésnek, nevezetesen az módot nyújtott arra is, hogy a fiatalabb faállományoknak vállalkozóra nem bizható gyéritését a tárcza megkezdhesse és ezen az uton lehetségessé vált az erdőápolási követelmények kielégítésével karöltve szőlőkaróknak, komlópóznáknak és egyéb kisebb mezőgazdasági faanyagoknak nagyobb mennyiségben való termelése. A szükséglet a kincstári erdészet eme kellekei iránt igen élénk keresletet támasztott, mi tanubizonyiságul szolgálhat annak, hogy a tárcza ezáltal is a gazdák érdekeit sikeresen szolgálja.

A tárcza nemcsak a házi kezelésnek a kincstári erdőbe való bevezetése által, hanem más uton is igyekezett a kincstári erdőket a szegényebb néposztály helyzetének a könnyítésére felhasználni. Ebben a törekvésében az a meggyőződés vezette, hogy bár a kincstári erdészetnél annak pénzügyi eredménye távolról sem mellékes, mégis a lakosság, kivált az alsóbb néposztály érdeke ennél is fontosabb. Ebből kiindulva az általános drágaság és a pénzpiacz pangása következtében a munkások

kereseti viszonyaiban beállott rosszabbodásra való tekintettel 1907-ben megengedte a tárcza, hogy a szegényebb sorsu lakosság az állami erdőkben található száraz fekvő fát ingyen felszedhesse s ugyancsak ingyen lombtakarmányt gyűjthessen. Az 1908. évi nagy és tartós szárazság idejére gondoskodás történt arról, hogy a legeltetés és a lombtakarmánygyűjtés az erdők fentartási követelményeinek szabott korlátai között, kivételesen a kincstári erdők egyes tilalmas részeiben is gyakorolható legyen.

A kincstári erdőkezelés arra is törekedett, hogy a mennyiben hatáskörében lehetséges az általános gazdasági érdekek előmozdításából is kivegye a maga részét. Erre több irányban nyílt alkalma.

A kincstári erdőkhez tartozó mezőgazdasági földeken, valamint a kincstári erdőknek mezőgazdasági elő és köztes használatokra alkalmas részein és általában mindazon területeken, a hol az erdőfentartás és erdőápolás követelményeinek megfelelő kielégítése mellett a mezőgazdaság szolgálatának is helye lehet, a mezőgazdaság igényeinek előbb is gyakorlatban volt támogatása fokozatosan oly irányba lett terelve, hogy a kincstári gazdaság e tekintetben is összhangba jusson a gazdasági politika terén követett irányelvekkel és ehhez képest úgy a szántók és rétek, mint az erdei legelők és egyéb mezőgazdasági használatra alkalmas területek hasznosításánál a lehetőség szerint első sorban az azokra leginkább ráutalt kiscgazdák és munkások támogatására legalkalmasabbnak mutató eljárások vétessenek alkalmazásba. A selyemtenyésztést eperfa termelésével, a gyümölcsészetet pedig gyümölcsfacsemeték és oltványok termelésével igyekeznek a kincstári erdészeti előmozdítani. Az eperfacsemetéket az erdészeti évről-évre a selyemtenyésztési felügyelőségnek adja át és pedig elég szép számban. Az utóbbi három évben átlag évenként 6 millió drb. eperfa-csemete lett ilykép a selyemtenyésztés céljaira rendelkezésre bocsátva. A gyümölcsfa-iskolákból részint más állami gyümölcsfa kertészetek fedezésére, részint pedig községeknek az 1906.—1908. években összesen 1.230.000 drb. iskolázásra alkalmas különböző fajú vadgyümölcsfa-csemete és egy fél millió darab kiültetendő gyümölcsfa-oltvány lett kiosztva. A kincstári erdők ez irányú szolgáltatásait fokozandó, az állami erdőhivatalok kezelése alatt álló gyümölcsfa-iskolák számának szaporításáról a tárcza az utóbbi időben sem feledkezett meg és az 1909. év tavaszán Désen látott hozzá egy új gyümölcsfa-iskola telepítéséhez, melynek kiterjedése majdnem 12 kat. hold lesz.

Új irányban is igyekezett a tárcza a hazai közigazdaságnak szolgálatot tenni és pedig a kincstári havasok ügyének a felkarolásával. Az okszerű havasgazdálkodás fejlesztése és a hegyvidéki lakosság felsegélyezése iránt folytatott aktio sikerének fokozása, valamint az ország állattenyésztési viszonyainak általános javítása érdekében 12 kincstári

havasi legelőn több mint 100.000 K értékű havasgazdasági berendezést létesített. A kincstári havasok berendezéseinek fokozatos fejlesztése állandó gondoskodás tárgyát képezi, hogy ilykép az állattenyésztési fejezetben bővebben megvilágított ama cél eléressék, hogy a kincstári havasok okszerű felhasználásával a lakosság figyelme általában a havasok jelentősége és jövedelmezősége felé tereltesse, másrészt pedig ez irányban a kincstári havasok a keresztülvitel módjára is például vehetők legyenek.

A kincstári erdőket a tárcza tisztviselői helyzetének könnyítésére is felhasználta. Nevezetesen jelentékeny kedvezményt juttatott azoknak a kedvezményes áru tűzifa engedélyezésével. Amidőn a minister a VII. fizetési osztályon felüli tisztviselőknek 60, a VII. fizetési osztályon alul levőknek pedig 75%-os engedménnyel bocsátja rendelkezésre a tűzifát, akkor a tüzelőanyag nagy drágaságának korszakában jelentékenyen könnyíti a tisztviselők helyzetét. Két szempontból is igazán szociális jelleget visel magán ez a könnyítés. Először is azért, mert a kis fizetésű tisztviselőket előnyösebb mértékben illeti meg, másodsor pedig azért, mert a családos tisztviselőkre nézve fokozott előnyt rejt magában.

A faértékesítés tekintetében az utolsó két évben a viszonyok kedvezőtlenül alakultak és a kincstár arra igyekezett, hogy saját fakészleteinek áruba bocsátásánál egyrészt ne szenvedjen veszteséget, másrészt pedig az eladásra kerülő famennyiség helyes szabályozása által a fapiacz helyzetének javítása irányába tőle telhetőleg közreműködjék.

A fakereskedelem terén az utolsó két évben az egész kontinensen pangás következett be, minél fogva az ország erdős vidékein nagyobb fakészletek halmozódtak fel. A fa kereskedelemre ily körülmények folytán hárult nehéz helyzet a dolgok természetéből folyólag a fa kelendőségi viszonyaira, valamint a faárakra is kedvezőtlen hatással volt és a kincstári erdők fatermésének értékesítésénél is kellett, hogy éreztesse hatását. Ennek enyhítésére, valamint tudatában annak, hogy a nagyarányú kincstári erdőbirtokok tekintélyes fatermésének áruba bocsátása a faárak alakulására is jelentékeny befolyással van, úgy a fakereskedelem, mint az ország erdőbirtokosainak helyzetén segitendő, a kincstári erdők gazdaságaiban a fatermelést a tárcza mérsékelte és a helyzet javulásáig a termelt anyagokat is mérsékelt arányokban bocsátotta áruba.

Hogy pedig a fakereskedők helyzetén és azok hitelviszonyain is segítsen, a tárcza még egy lépésre határozta el magát. A faanyagok házilag, tehát állami forgótőke igénybe vételével eszközölt termelésén és kiszállításán kívül intézkedett az iránt, hogy a faeladási feltételekben kísérletképen oly engedmény alkalmaztassék, a melynek alapján a favásárló a fa vételárát a faanyag átvétele után 6 hónappal is fizetheti, ha az azonnali készpénzfizetés helyébe az állam által elfogadható

értékpapirokat szolgáltat be fedezetül. Ez a hitel nyújtás a kincstári érdekek veszélyeztetése és sérelme nélkül mindenestre segíteni fog fakeskedőink hitelviszonyain. De kétségkívül más irányban is előnyös hatással lesz. Tudvalevőleg az értékpapirpiacon szintén pangás következett be. Ha tehát a tárcza fenti intézkedése által módot nyújt majd ahhoz, hogy a kincstári faügyletekben nagyobb mennyiségű értékpapir kötések le, akkor ez által mindenestre hozzá fog járulni ahhoz, hogy értékpapirpiacon a kereslet növekedjék.

Több nevezetesebb intézkedés történt úgy az értékesítés és a fakeskedelem, mint pedig a szolgáltat adminisztratív vezetése szempontjából a horvátországi kincstári erdőgazdaság terén. Ezek közül első sorban a faértékesítés kérdéseivel függ össze az az intézkedés, melylyel az addig Otocsácson székelte erdőhivatal Susákra, Fiume mellé lett áthelyezve, minek folytán ez működését már 1907. évi május hó elején új székhelyén kezdte meg. A szóban levő kincstári erdőhivatal ugyanis Otocsácson a fapiacozoktól, a nagyobb kereskedelmi góczpontoktól, a fakeskedelemre irányító befolyást gyakorló nagyobb kereskedő cégektől és vállalatoktól, egyszóval minden számbavehető tényezőtől annyira távol és elszigetelten volt elhelyezve, hogy rendeltetésének és működésének tulajdonképpen egyik legfőbb céljának elérésére, az eredményes értékesítésre irányító befolyással nem igen bírhatott. A fapiacozokon mutatkozó konjunkturákat és áralakulásokat, valamint egyéb mozzanatokat figyelemmel nem kísérhette és azokról csak elkésve értesülhetvén, előnyösen ki nem használhatta, mert elszigetelt helyzete folytán hiányzott az ily célok elérésére szükséges tényezők közül a legfontosabb, t. i. a közvetlen és gyors érintkezés és ennek kapcsán a kedvező helyzeteket és konjunkturákat kihasználó gyors intézkedéseknek a lehetősége. Ebben a kedvezőtlen helyzetben az erdőhivatal és a kezelése alatt álló nagy kiterjedésű kincstári erdőség ugyszólván egészen ki volt szolgáltatva annak a néhány helyi kis fakeskedőnek, a kik, — sokszor a szükséges tőke nélkül is, — többnyire messze kívül estek a kor színvonalán álló modern fakeskedelem és erdőkihasználás körén. Ennek következtében az értékesítés elért eredményei is messze elmaradtak az erdőhivatal kiterjedt területének megfelelő jelentékeny évi fahozamokkal szemben joggal támasztott követelmények mögött, a mit legjobban az alábbi néhány számadat világít meg. Mig ugyanis az 1906. évig bezárólag Otocsácson tartott évi faeladási versenytárgyalások csak ritkán zárultak 100.000 K-t megközelítő vagy azt meghaladó eredménnyel, addig az 1907. évben vagyis az erdőhivatal áthelyezésének évében már 208.000 K 1908-ban pedig 235.000 K volt az értékesítés eredménye. Ez kétségkívül első sorban a nagyobb fakeskedő cégekkel lehetővé vált közvetlen érintkezés és ez által

az érdeklődés felkeltése, valamint ebből kifolyólag az eddigi lanyha lefolyású versenytárgyalásoknak természetes megélénkülése folytán volt elérhető. A Susákon elért kedvező eredmények fontossága még jobban kidomborodik és még feltűnőbb, ha figyelembe vesszük, hogy a faértékesítés magasabb hozama itt épen olyan években lett elérve, a mikor az összes európai fapiacszokon szokatlan pangás volt észlelhető. Normalis fa kelendőségi viszonyok mellett tehát még nagyobb eredmények elérése várható.

Az otocsácsi erdőhivatalnak az áthelyezése egyébként még egy szintén nem kicsinylendő szempontból is előnyös. Az ottani hivatali személyzet ugyanis megélhetési és társadalmi viszonyok szempontjából, különösen pedig a gyermekiskoláztatás és neveltetés tekintetében a hivatal előbbi székhelyének félreeső volta folytán rendkívül kedvezőtlen helyzetben volt. Az áthelyezés folytán nemcsak ez változott meg, hanem az ottani tiszti személyzet egyuttal felszabadult a munkakedv, ügybuzgalom és a szolgálat iránti lelkesedésre oly nyomasztó hatással levő terhes gondok alól és magát most sokkal teljesebben szentelheti hivatásának.

A horvátországi erdők kezelését illetőleg történt második lényegesebb változás az 1908. évben a tárcza keretében egy horvát ügyosztálynak a szervezése. Minthogy ugyanis a földművelésügyi minisztérium hatásköre egyes ügyágakban Horvát-Szlavonországra is kiterjed és az ezen ágazatokba tartozó ügyek száma évről-évre szaporodik, szükségesnek mutatkozott, mint az több más ministériumban is van, egy külön horvát ügyosztálynak a felállítása. Ennek az ügyosztálynak a teendői közé első sorban a horvátországi kincstári erdők lettek felvéve, azonban az ügyosztály az összes horvát-szlavonországi ügyek elintézését fogja ellátni és a szükséges horvát fordításokat is elvégezni.

Az erdészeti tiszti és altiszti személyzet helyzetének javítása tekintetében is több lényeges intézkedés történt az utóbbi években. Az állami erdészeti szolgálatnak egyes ágazatai között jelentkezett aránytalanságok megszüntetése végett már az 1900.—1905. éveken történtek ugyan intézkedések, mindazonáltal az erdészeti tisztikar helyzete a maga összességében más hasonló képzettségű állami tisztviselőkkel szemben még mindig szembeötlő mértékben hátramaradt és az előléptetési viszonyok kedvezőtlenége folytán gyökeres rendezésre szorul. Méltányolva ezen tisztikar elméleti előképzettségét és az általa ellátott fontos ügykört, az 1907. évben intézkedés történt az iránt, hogy az az aránytalanság, mely az alacsonyabb, csekélyebb javadalmazású és a magasabb, jobban dotált fizetési osztályok között mutatkozik, csökkenttessék. A többi főiskolai képzettséget igénylő pályákon a VIII. és annál magasabb fizetési osztályokba átlag az állások 33—41 százaléka tartozik; az erdészeti tisztviselőknél ezzel szemben a helyzet 12—20 százalékkal kedvezőtlenebb volt. Ezért a magasabb fizetési

osztályokba eső állások aránya az 1907. évben 30, az 1909. évben pedig 39 százalékra lett felemelve. Hasonlóképen szükségesnek mutatkozott az erdészeti számvevőség tisztviselői létszámának a rendezése is, minthogy ezen tisztviselőktől a minősítési törvény értelmében főiskolai képzettség kívántatik és így azok elméleti képzettsége a többi számvevőségi tisztviselők képzettségét felülmulja, helyzetük azonban azokénál nem volt kedvezőbb.

A tárcza gondoskodása kiterjedt a kincstári erdőlegények és segéd-erdőőrök helyzetének a javítására is. A kincstári erdészethnél 140 erdőlegény és 126 segéd-erdőőr van alkalmazásban, a kik eddig 400 illetve 500 K szegődménybért kaptak. A nehéz megélhetési viszonyokra való tekintettel az illetményük 1909. január hó 1-vel 600, illetőleg 700 K-ra lett felemelve és ezenkívül részükre egyenruha-átalány is rendszeresítve.

A családos erdészeti altisztek között sok olyan van, a ki gyermekeit más iskola hiányában idegen tannyelvű iskolába kénytelen járatni, vagy kényszerítve van azokat házon kívül taníttatni. Ez az ilyen szerény javadalmazásu altisztre a legsúlyosabb anyagi áldozattal jár, sőt a mint a tapasztalat igazolja, van köztük olyan is, a ki szegénysége miatt gyermekét egyáltalában nem iskoláztathatja, a mi már csak közoktatási szempontból is rendkívül káros. A gyermekeknek iskoláztatás szempontjából idegen helyre adása nemcsak tulságos anyagi áldozattal sújtja az ilyen altiszteket, de esetleg a gyermekek erkölcsi fejlődésére is hátrányos lehet.

Ezeken a bajokon segitendő a tárcza arra határozta el magát, hogy ezen altiszti személyzet gyermekei iskoláztatásának céljára külön intézeteket állít fel. Az egyiknek a felállítása a lipitújvári főerdőhivatal kerületében, Rózsahegyén a kincstár tulajdonát képező és e célra átalakítandó ugynevezett honvédlaktanya-épületben van folyamatban. A második létesítésére pedig a tótsóvári erdőhivatal kerületében levő zborói kastély van kijelölve. Rózsahegyén, a hol megfelelő iskolák vannak, az internatus benlakásra fog csak szolgálni, míg Zborón alkalmas iskola hiányában a tanítás megfelelő tanerők alkalmazásával magában az internatusban fog történni és gondoskodva lesz arról is, hogy ugy az ellátásért, mint a tanításért is a szülők a legmérsékeltőbb díjat fizessék. Az intézetek által a tan- és ellátási díj mérsékelt volta folytán nem fedezhető költségeket, valamint a fentartással és az alkalmazottak fizetésével járó kiadásokat a kincstár a saját terhére vállalja el. Az így létesítendő internatusoknak a fentiekből kitetszőleg kulturális és szociálpolitikai szempontból egyformán nagy jelentőségük lesz.

A midőn így az erdészeti személyzetnek a kedvezőbb helyzetbe hozataláról a tárcza az egész vonalon gondoskodott, nem lehetett az

erdészeti munkások sorsának a javítását sem elodázni. Ez egyrészt a munkabérek emelése, másrészt pedig új szolgálati szabályzat életbeléptetése útján történt.

A régi társpénztárak helyett az új társpénztári intézmény a munkabérek és nyugalmbérek korszerű és méltányos felemelése mellett már régebben életbe lépett. E részben az erdőmunkások helyzete még csupán Máramaros vármegyében kívánt rendezést, hol a kincstári erdőmunkásokra nézve az ottani különleges viszonyok folytán a társpénztári intézménytől eltérő külön erdőmunkás-szabályzat állott érvényben, a melynek határozmányai a változott viszonyoknak már több tekintetben nem feleltek meg. Ezt a rendezést a Máramaros vármegyei kincstári szegődött erdőmunkások új szolgálati szabályzatának az 1908. évben történt életbeléptetése által foganatosította a tárcza és ezáltal a kincstári szegődött erdőmunkások munkabérét és ennek megfelelően azok teljes nyugbérét is a különböző munkásosztályok szerint 25—43%-kal felemelte. A nyugbérézés tekintetében az új szabályzat oly rendelkezést léptetett életbe, hogy a munkás nyugbérére ezentul nem mint eddig történt, 8 éves időszakok szerint, hanem a méltányosságnak megfelelően minden egyes beszámítható év után évről-évre emelkedik.

Első sorban a kincstári erdészettel kapcsolatban, de az egész erdészet, sőt az egész közgazdaság érdekében történt az utóbbi években a madárvédelem oly fontos ügyének a nagymérvű felkarolása. Nevezetesen a kincstári és az állami kezelésbe vett erdők nyújtottak módot arra, hogy az állam ez irányban jó példával járjon elől. Azonban az erre a célra felállított és *Hermann Ottó* igen hivatott kezei vezetésére bizott magyar Ornithologiai központ munkálatai messze ki fognak hatni közgazdaságunk minden terére, sőt az itt végzett tudományos kutatásoknak egész Európa nagyfoku hasznát fogja bizonyára látni.

A madárvédelem ügyének a fellendítése érdekében mindenekelőtt 1906. őszén a Margitszigeten az ornithologiai központ részére madárvédelmi kísérleti állomás létesített. Ezzel az intézetnek megadatott a szükséges kísérletek végzésére a lehetőség. A tárcza azután még ugyancsak az 1906. év őszén madárvédelmi értekezletet hívott egybe. Ennek az értekezletnek a hivatása annak a tisztázása volt, hogy a kincstári és állami kezelésben lévő 5 millió holdnyi erdőterületen foganatosítandó madárvédelmi berendezések ügyét megvitatás tárgyává tegye. Ez eredmények feldolgozása után elkészült a terv, mely szerint a madárvédelmi berendezések keresztül viendők lesznek. Már 1907. évben megkezdődött az állami erdőbirtokok és erdészeti szakiskolák madárvédelmi telepeinek fészekodvakkal és etetőkkal való fokozatos felszerelése. Ezen akció következtében a fészek odvak iránti kereslet annyira megnöve-

kedett, hogy a baranyakárászi fészekodu-gyár működése fokozhatása érdekében a kereskedelemügyi ministerium segítségével azt újabb nagyobb odufuró géppel kellett felszerelni. E gyár odukészítményeiből állami és magán tulajdonban ez ideig körülbelül 25.000 drb helyeztetett el az országban. A madárvédelmi telepek létesítése azután fokozatosan folyt az 1908. évben is, a midőn az állami gazdasági tanintézetek kaptak ily felszereléseket. Az aktio eredményességét fényesen feltünteti az az eredmény, melyet az 1908. év folyamán teljesített fészekodu-vizsgálat napvilágra hozott. Ez évben ugyanis az állami erdőbirtokoknak, mintegy ezer pontján kihelyezett 6000 fészekoduból 1800 drb vizsgálatott meg és ezekben az első évben a hasznos madarak 656 családja fészkelte minimalis becslés szerint 4000 fiókát nevelve fel. A madárvédelem tudvalevőleg a marokkói sáska irtásának is egyik legelőnyösebb módja és a Hortobágyon a madarak kellő számu jelenléte mellett ezen sáskának az utóbbi években tapasztalt rendkívüli elszaporodása aligha következett volna be. Épen ezért az ornithologiai központ a sáskairtó madarak fokozott védelmének igyekezett érvényt szerezni és a Hortobágyon a kék vércsének műfészkek által való elszaporítása érdekében élénk foganatos munkásságot fejtett ki.

Az ornithologiai központ gyakorlati munkája mellett tudományos megfigyelésekkel is behatóan foglalkozik. A hálózatban működő megfigyelők száma az 1905. év óta több mint 100-al gyarapodott. A rendes megfigyelők mellett állandóan számos erdőhatóság is közreműködik a megfigyeléseknél. A megfigyelő állomások száma 1905 óta majdnem megkétszereződött. Az 1908. évben a vonuló madaraknak aluminium-gyűrűkkel való megjelölése vette kezdetét és ebben az évben ezernél több madár jelöltetett meg ilyen módon. E kísérletek eredménye az a tény, hogy egy Hidvégen megjelölt fehér gólyát Natalban, Dél-Afrikában találtak meg.

Ez a nevezetes eset a szakemberek körében ugy a külföldi, mint a belföldi sajtóban általában nagy érdeklődést és feltűnést keltett, mert ezzel eldőlt az a kérdés, hogy a vonuló madarak az egyenlítőt is átröpülik vándorlásuk közben. Az ornithologiai központ számos kiadvány utján is igyekezett a madárvédelem gyakorlati és tudományos érdekeit szolgálni.

Még egy másik irányban használta fel a tárcza a kincstári erdőket, illetve azok személyzetét a kezdeményezésre, hol azonban ép ugy, mint a madárvédelem terén ezen a körön messze túlhaladó és sokkal szélesebb rétegek támogatására számító feladatról van szó.

Szemmel tartva ugyanis az ország gazdasági fejlődését, nem kerülhetett el a földmívelésügyi minister figyelmét az az ellentét, mely a mai kor rohamos fejlődése mellett az egyoldaluan elbirált kulturális kérdések

és a természet háztartásának érdeke között fölmerült s a melynek a természet örökbecsű alkotásai és a nemzet történeti és természeti emlékei gyakran áldozatul esnek. Ennek kapcsán arra a meggyőződésre jutott a miniszter, hogy a kormányakciónak társadalmi tevékenységgel karöltve kell közreműködnie, hogy az ország természeti kincsei védelmet találjanak.

Csakis így lehet biztosítani ezeknek az idegen forgalom növelése szempontjából is oly fontos természeti kincseknek a fenmaradását.

Fontos nemzeti érdekek által vezéreltetve határozta tehát el magát a földmivelésügyi miniszter, hogy a természeti emlékek fentartásának kérdését egyik közegével tanulmány tárgyává téteti. Együttal elhatározta azt is, hogy a már kész tanulmány közreadása mellett a törvényhatóságok és alantás hivatalai munkásságát igénybe véve, és az összes e kérdésben érdekelt egyesületeket és az egész magyar társadalmat is segítésre szólítva fel, munkába veszi annak a célnak a megvalósítását, hogy az ország látványos természeti alkotásai, a történelmi események emlékezetére ültetett emlékfák, valamint a hazai történelemmel kapcsolatos és tudományos szempontból is becsesnek bíró természeti kincsek is összeírassanak. Miután azok ily módon ismeretesekké és nyilvántarthatókká válnak, az összegyűjtött adatok fel fognak dolgoztatni és a szóban forgó emlékek törzskönyve is elkészíthető lesz. Ennek megtörténte után lehetségessé fog válni a természet alkotásainak országosan szervezett védelméről megfelelően gondoskodni.

Nem csak a természeti emlékek védelme által, hanem más irányban is igen fontos intézkedéseket tett a tárcza az idegenforgalom növelése végett. Nagyrészt ezt a célt szolgálják ugyanis az állami fürdők és nyaraló telepek emelésére történt intézkedések. Ezekben a lefolyt három év elég gazdag. Mindenekelőtt nagyobb számú vendég befogadására alkalmas és a modern igényeknek megfelelő szállodákat igyekezett a tárcza azokon a helyeken létesíteni, a melyek nagyobb látogatottságnak örvendenek és a melyeken a fürdőközönség számának emelkedésére van kilátás. Ilyenek a kincstári gyógyfürdők és a nyaralótelepek közül különösen Herkulesfürdő, Vizakna, Fenyőháza, Tátralomnicz és Csorbató. Ezek közül az első három helyen épültek az utóbbi három évben elsőrangú szállodák. Herkulesfürdőn és Vizaknán a fürdők berendezésének javítása érdekében is sok történt. Nevezetesen Herkulesfürdőn a Szapáry fürdő falai fayance-lapokkal lettek burkolva, Vizaknán pedig a sóforrások elapadt vizei tárnámunkálatokkal újból feltárattak és újból foglaltattak és az uszó fürdőház is fel lett építve. Ezenkívül a vöröstarvi kabin-sorok le lettek bontva és a kettős tóra átépítve. A lebontott kabinok helyett a Veres-tó körül 80 db vasbeton-kabin épült. A só gyógy mód alkalmazásának megfelelő modern berendezésű meleg fürdőház is létesült Vizaknán a nagy szállodával kapcsolatban.

A parkirozásra is a fürdőkben és a nyaralótelepeken egyaránt súlyt helyezett a tárcza és nagyobb összegeket is áldozott erre a célra. Kivált a Tátralomniczi és a Csorbatói telepeken folytak ez irányban munkálatok. A közlekedés javítása érdekében a tátralomniczi helyi érdekű vasutnál voltak építkezések és különféle berendezések szükségesek.

A turisztika emelése céljából mindenekelőtt megfelelő térképek elkészítéséről kellett gondoskodni. Ez meg is történt. Ugy a Herkulesfürdő és környékének, valamint a Magas-Tátrának turisztikai térképe kiadatott. Hasonlóképp a turisztika érdekében a nagytarpataki völgyben menedékház épült.

Említésre méltó, hogy az 1908. évben úgy Ránkfüred, mint Tátralomnicz-Csorbató a bérleti kezelés helyett ismét házi kezelésbe vétettek. Ez által úgy az egyikre, mint a másikra nézve a tárczának ezentul módjában fog állani a fejlesztésről közvetlenül gondoskodni.

Az erdészettel kapcsolatban, részben pedig külön intézkedésekkel állandó gondozásban részesítette a földmivelésügyi tárcza az ország vadállományát és a vadászat fejlődését is. A hasznos vadállomány helyenként ma már számottevő jövedelmet nyújt a lakosságnak. Közélelmezési szempontból is egyre nagyobb jelentősége van a vadászatnak, mert az állatárak emelkedése folytán a mindennapi fogyasztásban is jobban kezd előtérbe lépni a vadállomány jelentősége.

A vadászat jelentőségének és közgazdasági szerepének növekedésével párhuzamosan kellett haladnia a tárcza ez irányú tevékenységének is. Egyébként az utolsó évek viszonyai még fokozták a vadászat ápolásának szükségességét, mert az 1906.—1907. évi zord tél úgy a nagy, mint az apró vadban olyan tetemes pusztítást vitt véghez, hogy ennek folytán egyes felsőmagyarországi vadászterületeken az állománynak 60—80 százaléka is kiveszett. Ehhez képest főképp a tenyészvad beszerzését kellett állami segélylyel megkönnyíteni, mely célból az olyan vadásztársulatok, a melyek a vadtenyésztésre kellően előkészített és különben is alkalmas községi területeken alakultak, valamint kormányhatóságilag jóváhagyott alapszabályok alapján működnek, tényleg tetemes segélyeket is nyertek. A társulatok ezen összegekért eleven nyulakat, fácánokat és foglyokat vásároltak s így a községi vadászterületeken a gazdasági szempontból legértékesebb és legkönnyebben értékesíthető hasznos piaczi vadállományt szaporították.

A vadászat fejlődése és a vadállomány fokozott gondozása remélhető attól az intézkedéstől is, mely az erdészeti szakoktatás fentemlített reformjával kapcsolatban a vadászati ismeretek növelése érdekében történt. A mesterséges fácántenyésztésnek a vadászerei szakiskolánál való bevezetése és ottan nagyobb területű fácános berendezése lehetővé teszi,

hogy az intézet növendékei a fácántenyésztésben és a műköltésben alapos kiképzést nyerjenek, és az intézet tanulmányerdejének növelése is fokozott mértékben nyújt módot arra, hogy a növendékek a vad-
 óvás és védelem segédeszközeivel és általában a mesterséges és vadon
 tenyésztés tudnivalóival a legalaposabban megismerkedjenek. Az így
 képzett növendékekkel szemben méltán táplálható az a remény, hogy
 alkalmaztatásuk esetén a vadászat fejlesztésének jó szolgálatokat fog-
 nak tenni.

Egy másik irányban is szép kilátást nyújtanak a jövőre a lefolyt
 három év intézkedései. A m. kir. erdőéri szakiskolák tanulmányerdeinek
 a megkezdett növelése ugyanis, ha kellő folytatást fog találni, mielőbb
 lehetővé fogja tenni azt is, hogy az ott tenyésztett vadak feleslegéből
 idővel a hazai köztenyésztés céljaira szükséges tenyészanyag is kiteljék.
 Némi eredmény máris mutatkozott ez irányban, a mennyiben a vadász-
 erdei szakiskola vadászterületéről az 1908. év tavaszán 360 drb. fácán
 volt a köztenyésztés céljaira kiosztható.

Állattenyésztés.

Egész Európa mezőgazdasága részére újabban az állattenyésztés jelentősége rendkívül nagy mértékben emelkedett. Nemcsak a gabonaárak sülyedésének köszönhető ez, melyért természetszerűleg egy másik gazdasági ágazatban kellett a gazdának kárpótlást keresnie, s erre az állat és állati termékek értékesítése látszik hivatva lenni, hanem az is rendkívüli mértékben emelte az állattenyésztés jelentőségét, hogy az állati termékek iránti kereslet mindjobban emelkedik. Hozzájárul ehhez, hogy mindig kétségtelenebb és mindinkább köztudomású lesz, miszerint belterjes gazdálkodás úgy az igás erő, mint a trágyatermelés, mint pedig a gazdasági melléktermékek és hulladékok czélszerű felhasználására való tekintettel csakis fejlett állattenyésztés mellett lehetséges. Ez magyarázza meg, hogy az összes államok állattenyésztésüknek a mezőgazdasági ágak között egyre jelentékenyebb szerepet szánnak és annak fejlesztésére mind nagyobb súlyt helyeznek.

Hogy Magyarország földmivelésügyi kormánya ennek a körülménynek teljes tudatában vezette már régebb óta a magyar földmivelésügyi politikát, annak jobb bizonyítékát nem lehet felhozni, mint az állatállomány-nak minőségben és mennyiségben egyaránt való gyarapodását. Az előbbi abban nyilvánul, hogy az állatok fajtáiban mindinkább a gyorsan fejlődő és a fogyasztásra szánt állatoknál a nagy testsúlylyal bíró, egyáltalában a célznak minden tekintetben leginkább megfelelő értékesebb fajok irányában történik az állomány átalakítása. A mennyiségben emelkedésre nézve elég az utolsó három év emelkedését felemlíteni. 1905.-től 1908.-ig a szarvasmarhaállomány 16·4%-kal, a sertések száma 24·9%-kal, a juhoké pedig 17·5%-kal növekedett, úgy hogy az 1908. évi tavaszi állatösszeírás eredményei szerint a szarvasmarhaállomány 6,446.477, a sertések létszáma 5,358.802, a juhoké pedig 7,872.742 drb.-ot tett ki. Pedig ezek a számok aligha tüntetik fel egész híven a mai állatállományt, mert azok a tavaszi állatösszeírások alapján lettek megállapítva. Ezen összeírások

ugyanis az állatoknak tavasszal a legelőre való kihajtása alkalmával készülnek és azoknál sokszor megesik, hogy az állatok egy része az összeírásból kimarad, minthogy a legelőre nem lesz felhajtva. Így tehát a tavaszi állatösszeírások eredményei inkább, talán néha nem is jelentékenyen, a valóságos állatlétszám mögött elmaradnak.

Ha az eddig folytatott földmivelésügyi politika az állattenyésztés fejlesztésének fontos szükségével teljesen számolt, úgy az utolsó három évben e téren történt intézkedések a jövőre nézve még egészen más kilátásokat nyitnak meg, mert egy valóban nagyszabású és nagystylü állattenyésztési politikának vetik meg az alapját. Mindaz, a mi eddig az évi költségvetések keretében felvett összegek útján nyert megoldást, az alább ismertetendő intézkedések folytán intézményszerű alakot öltött és ezenkívül számos új irányban is intézményszerűleg lett a tervszerű működés alapja megteremtve.

Ezen intézkedések felsorolását mindenekelőtt a legelőügyön kell kezdeni. Ennek a felkarolása az állattenyésztés terén az utolsó három évben történt intézkedések közül egyike a legalapvetőbbeknek. Mert ámbár hazánk állatállományához képest elég jelentékeny legelőterülettel rendelkezik, mégis legelők tekintetében helyzetünk épenséggel nem mondható előnyösnek. Ugy az éghajlati mint a csapadékviszonyok hazánkban általában a legelőkre nézve nem igen kedvezők. Hozzájárul ehhez azután az a körülmény, hogy lakosságunk a legelők gondozására alig helyez sulyt és hogy azok sok helyt rendkívül túl vannak terhelve. Az így már egyébként is elég hátrányos helyzetet még tetemesen rosszabbá teszi az a törekvés, mely a közlegelők feldarabolására irányul és melynek káros hatásai eléggé ismeretesek. Hiszen éppen a közlegelők feldarabolása folytán községeink egy tetemes része egyáltalán nem rendelkezik legelővel. Pedig hogy fejlődhessék az állattenyésztés, ha az állatok eltartására szükséges legelő nem áll rendelkezésre? Óriási jelentőség jut tehát annak, hogy egyrészt a népet legelőhöz juttassuk, másrészt, hogy a meglévő legelőket lehetőleg feljavítsuk.

Ez irányban igyekezett az állattenyésztés érdekében a földmivelésügyi kormány mindenekelőtt a dolgok menetére befolyjni és ehhez képest a legelőszerezés és a legelők javítása terén az utolsó három évben tervszerű és fokozatos, de egyuttal igen gyors munka folyt. A legelőügy nagyobb foku felkarolása mindenekelőtt a közlegelőknél vette kezdetét és ma már az egész vonalon folyik a munka.

A legelőjogosultságok megállapítása, a legelők túlterhelésének megakadályozása s a legelőrendtartásokban ennek megfelelő czélszerű intézkedések felvétele volt az első eszköz, melynek felhasználásával a kormány a legelőügyre nagyobb befolyást gyakorolni igyekezett. Bár az utolsó három

évben is számos kérvény érkezett a földművelésügyi ministeriumhoz közlegelők felosztása iránt, mégis a tárcza csak a legkivételesebb és csak az oly esetekben adta meg erre az engedélyt, a mikor egyes községek terjeszkedése céljából, kisebb, legeltetési célra úgy sem használható legelő felosztásáról volt szó. Az 1908. évi birtokrendezési törvények meghozatalánál is különös figyelmet fordított a tárcza a közlegelők megtartásának ügyére.

A legelőjavítás felkarolása is első sorban a községi és közbirtokossági legelőkön kezdődött. Erre a tárcza külön közeget alkalmazott, mely mindenekelőtt Brassó vármegye legelőinek átvizsgálásához és az azok feljavításához szükséges tervek elkészítéséhez fogott.

Az 1908. évben a földművelésügyi miniszter ismét egy jelentékeny új lépés megtételére határozta magát el. Közlegelők létesítésének, szerzésének segélyezésére és legelőjavítások támogatására 200.000 K-t irányzott elő, hogy a közlegelők mindinkább fokozódó tulságos kihasználásán és elégtelenségén, valamint azok nagymérvű elhanyagoltságán segíteni lehessen. Ennek az összegnek a legelőügy szempontjából való jelentőségét fokozta az a körülmény, hogy azt nem tökesegély engedélyezésére használta a ministerium, hanem arra, hogy a közlegelők szerzésére vagy feljavítására vett kölcsönök kamatterheinek viselését könnyítse meg a községek és közbirtokosságok számára. Csak kivételes esetben, ha egy-egy község 50%-ot felülhaladó póttadóval már úgy is annyira terhelve van, hogy arra nézve a kölcsön felvétele és törlesztése nagy nehézségekbe ütközik, engedélyezett a tárcza egy összegben, egyszersmindenkorra szóló segélyt.

A legelők szerzésének és javításának segélyezésén kívül a legelőügy fellendítése érdekében a tárcza, mint egyéb téren is, a helyes eljárás és példaadás eszközához kíván folyamodni. E végből legelőjavítási mintatelepnek a felállítását tervezi.

A sik vidéken fekvő legelőkön kívül a kormány figyelme egyre inkább fordult a havasi legelők felé is. Ennek az ideje valóban elérkezett, ha figyelembe vesszük azt, hogy az elég szép számban és előnyös fekvésben levő havasi legelőink mily rendkívül elhanyagolt és kizsarolt állapotban vannak. Pedig úgy az állatállomány növelése, mint pedig minőségbeli javítása szempontjából igen nagy jelentőség jut ezeknek a havasi legelőknél. A tárcza mindenekelőtt a kincstári legelőkön igyekezett oly rendelkezéseket életbe léptetni, melyek azok okszerű kihasználását teszik lehetővé. Első sorban arra kellett törekedni, hogy a legelők kizsarolása azok tulterhelése útján megszűnjék. Erre szolgál a bárczázási eljárásnak az érvénybe léptetése, mely mellett a felhajtott állatoknak a száma arányba hozatik a legelő kiterjedésével és természetével. Azután a juhok legeltetésének a korlátolása is elkerülhetetlenné vált; tudvalevőleg

ugyanis a jobb minőségű legelők juhoknak azokra való felhajtása által nagyon erősen kihatároztatnak. Ép ezért ezek czélszerűen csak oly legelőkre bocsáthatók, melyek nagyobb állatok legeltetésére nem alkalmasak.

Miután így czélszerű intézkedésekkel a legelők jobb karba hozatala biztosítva volt, a tárcza ahhoz látott, hogy az ily legelők jövedelmezőségét a néppel megismertesse.

Erre a célra a havasokra állataikat felhajtó gazdákat tejszövetkezetben egyesítette. Itt azután kitünt, hogy az egyes gazdák állataiknak körülbelül 3½ hónapig a havasokon való tartózkodása alatt azok után tetemes nyereségre tettek szert, a mennyiben a jobb teheneket felhajtó gazdák a legelőbér levonása után néha több mint száz korona nyereséget kaptak erre az időre.

A tárcza törekvése eme rendkívül előnyös tapasztalatok után arra irányul, hogy törvényhozási intézkedés előkészítése által a magánkézben levő havasi legelőknak hasonló átalakulását tudja lehetővé tenni.

Miután az ismertetett intézkedésekkel állattenyésztésünk nagyobb fokú fellendülésének bevezető lépései megtörténtek, a földmivelésügyi miniszter törvényjavaslattal lépett a törvényhozás elé, melynek célja az állattenyésztés jövődjének intézményszerű biztosítása. A törvényhozás egyhangulag elfogadta a vonatkozó törvényjavaslatot, mely gyorsan letárgyaltván, az 1908: évi XLIII. t.-cz. alakjában foglal törvényeink között helyet.

E törvény főképp három irányban kíván az állattenyésztés fejlesztéséről gondoskodni. Mindenekelőtt az apaállatok beszerzésének ügyét fogja nagyobb fokban előmozdítani. E célból megengedi azok vételárának egy évi kamatmentes előlegezését és annak, különös méltánylást érdemlő esetekben, legfeljebb 20%-kal való leszállítását. Elrendeli a köztenyésztésre, vagyis közös használatra szolgáló apaállatok beszerzésének költségmentes állami közvetítését, valamint felhatalmazza a kormányt arra is, hogy a köztenyésztés céljaira állami közvetítéssel elhelyezett bikákat egy év tartamára elhullás vagy kényszervágás esetére az állam költségén biztosíthassa. Megkívánja továbbá könnyíteni a törvény az egész tenyésztésanyagának a beszerzését is. És pedig ennek minél nagyobb mértékben való lehetővé tétele érdekében bőven gyümölcsoztette azokat a tapasztalatokat, melyeket az évek hosszú során át a szarvasmarhatenyésztés országos emelésére szolgáló alap körül tett. Az ezen alap igénybevételével járó eredmények ugyanis azt mutatták, hogy az abból nyújtott tőkesegélyek az alapot igen hosszú időre lekötik s annak csak igen lassan való forgatását engedik meg, minélfogva természetszerűleg csak kevesen élvezhették annak előnyeit. Ennek az oka az volt, hogy az alaphoz kölcsönben részesültek a kamatokat rendszeresen fizették ugyan, ellenben magát a tőkét csak

igen lassan törlesztették. Ehhez képest a tárcza az alap jótéteményeinek szélesebb körre való kiterjesztése érdekében az állattenyésztési törvény értelmében most már inkább a pénzintézetektől felveendő és tenyészanyag bevásárlására fordítandó kölcsönök kamatterhét fogja elvállalni. Ez a fentiekhez képest annyit jelent, hogy az erre szánt összegekkel most már sokszorosan több tenyészállat beszerzése fog lehetővé válni.

A második eszköz, a melyet az új törvény alapján a tárcza fokozott mértékben fog igénybe vehetni: az állatdíjazások előmozdítása. Eddig is voltak hazánkban állatdíjazások, azonban az e célra rendelkezésre álló anyagi eszközök elégtelensége folytán azok rendezése csak kisebb körben mozoghatott. Pedig a külföldi tapasztalatok azt mutatják, hogy alig van az állattenyésztés előmozdítására második oly hathatós eszköz, mint az állatdíjazások. Ezek először is állandósítják az állattenyésztés iránti legnagyobb érdeklődést, nemes versenyt keltve a tenyésztő gazdáközönség helyi vagy országos körében. Terjesztik továbbá az állattenyésztési gyakorlati ismereteket és végül még az értékesítés céljainak is rendkívüli módon szolgálnak, mert a szakértő és kitartó szorgalmu tenyésztők nevét ismeretessé teszik és állataik iránt nagy keresletet teremtenek.

A harmadik alapvető intézkedése az állattenyésztési törvénynek a legelőügy rendezését illeti. E tekintetben az 1907. évben megkezdett jelentékeny akció keretei között mozognak a törvény intézkedései. Azonban nagy jelentőségük épen abban van, hogy ezen akciónak az egész ország területére való kiterjesztését teszik lehetővé.

A törvény lehetőséget nyújt a földmivelésügyi tárczának arra is, hogy a jövőben az állatértékesítés ügyén nagyot lendíthessen. Megadja ugyanis az anyagi eszközöket arra, hogy egy központi fekvésű nagyobb szabású vásártelepet létesítsen az ország tenyész- és haszonállatforgalma számára. Ennek a jelentőségét csak úgy tudjuk megérteni, ha figyelembe vesszük egyrészt azt, hogy az állathizlalás csak azóta válhatott mezőgazdaságunk fontosabb ágává, a mióta a hizott állatok értékesítésére azok kereskedelmi és forgalmi lebonyolítására külön és csak ezt szolgáló intézmények létesültek, másrészt pedig azt, hogy az állattenyésztés terén is újabban nagy speciálizálódás foglalt tért, úgy hogy a tenyész- és haszonállatértékesítés nagyobb fellendülése ismét csakis külön ennek a célnak szolgáló intézményektől várható.

Hogy az állattenyésztés fejlesztéséről szóló törvény az itt tekintetbe jövő összes szempontok figyelembe vételével készült, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a törvény figyelme az itt közrejátszó apróbb körülményekre is kiterjed. Ezt mutatja az, hogy a törvény nem éri be az állattulajdonosoknak a tenyésztés fejlesztésére való buzdításával, hanem arra igyekszik, hogy az állatok közvetlen gondozóit is a tenyésztés érde-

kében szorgalomra ösztönözze. Ezt czélozza a törvénynek az az intézkedése, mely megengedi, hogy a közös használatra szóló apaállatok gondozói (cselédek, pásztorok), a mennyiben kötelességeiket hiven teljesítették s ezzel az apaállatoknak huzamosabb időn át való használatát lehetővé tették, eme tevékenységükért jutalomban részesíthetők. Ez az intézkedés egyébként szociális szempontból is nagy jelentőségű és előnyös hatást fog gyakorolni, mert tanubizonyságát adja annak, hogy az állam nem csak a köztenyésztés érdekében hasznos szolgálatot tett birtokosokat és tulajdonosokat részesíti jutalomban, kiket áldozatukért egyébként az állat magasabb ára is kárpótolhat, hanem a munkást is, a kinek fáradsága mellett az állat értékeléséből semmi haszon sem jut.

A sokirányú teendő, a melyet az állattenyésztés fejlesztéséről szóló törvény ezentul a földmivelésügyi tárczára hárit, szükségessé teszi azt is, hogy a ministerium a fokozott teendőkhöz mérten nagyobb számú szakközeggel rendelkezék, melyek az állatok beszerzésénél a törvény értelmében gyakorlandó szakszerű közbenjárást végzik és egyébként is a törvény végrehajtásában közreműködnek. Különben már az utolsó három év fokozott tevékenysége az állattenyésztés terén az itt közreműködő szakközegeknek, az állattenyésztési felügyelőknek a szaporítását tette szükségessé, mert csak ha ezek kellő számban rendelkezésre állanak, tud a kormányzat a köztenyésztés alakulására megfelelő befolyást gyakorolni. Épen ezért az utolsó három évben az állattenyésztési felügyelők számát a tárcza megduplázta és a jövőben még tetemesen fokozni szándékozik, addig, míg legalább is minden vármegye területén rendelkezni fog egy-egy ilyen szakközeggel. Ez annál is inkább szükséges, mert a tárcza előterjesztésére 1908. tavaszán a ministertanács beleegyezésével az állattenyésztési felügyelői intézmény gazdasági intézménnyé alakítottatott át. Ennek a nagy jelentősége abban áll, hogy ezek a kiválóan képzett szakközegek ezután nemcsak állattenyésztési teendők végzésére lesznek igénybe vehetők, hanem a mezőgazdaság összes teendői tekintetében végrehajtó közegei lesznek a földmivelésügyi ministernek, míg eddig ilyenekkel a tárcza egyáltalán nem rendelkezett. Végrehajtó közeget nyert tehát a magyar földmivelésügy az ország minden törvényhatóságában, mely az idevágó összes teendők tekintetében hivatva lesz a központi kormányzat intézkedéseit közvetíteni és egyuttal a kormányzatnak az ország gazdasági állapotairól tájékoztatást nyújtani. Elengedhetetlen feltétele ez nemcsak az állattenyésztés állandó fejlesztésének, hanem a munkásügy, telepítési ügy és egyéb akciók helyes végrehajtásának is.

Az állattenyésztésről szóló törvény intézkedései által megmutatta a tárcza, hogy a helyes tenyésztésnek milyen rendkívüli fontosságot tulajdonít. Ugyanennek adta tanujelét, a midőn a méneshirtokokat és a

gödöllői koronauradalmat mindjobban az országnak megfelelő tenyészanyaggal ellátására használja fel. Így szép számmal kerülnek a birtokokról tenyészállatok eladásra, melyek azután az ország köztenyésztésének a javára szolgálnak. A tárcza nagy gondot fordít arra is, hogy ott, a hol módjában áll, az állami birtokok állattenyésztésével segítségére siessen a köztenyésztésnek. Ezért, a midőn a délvidéken nagyobb kereslet mutatkozott nyugati fajta szarvasmarhák iránt, a tárcza nem mulasztotta el a palánkai csikótelepen, valamint a kolozstordai ménesgazdaságban simmentáli tenyésztet létesíteni.

Az állattenyésztés fejlődésével kapcsolatban a falusi tejszövetkezetek ügye is állandóan szépen halad. Az utolsó három évben több mint 100-zal gyarapodott a tejszövetkezetek száma. E mellett sok szövetkezet feloszlott, illetőleg magánvállalattá alakult át. Általában azt az igen örvendetes tényt tapasztalhattuk, hogy a szövetkezeti fejlődéssel párhuzamosan az üzleti alapon való szervezkedés is egyre inkább tért foglalt. A falusi tejszarnokok száma ma-holnap el fogja érni a tejszövetkezetekét. A tárczát behatóan foglalkoztatták a falusi tejszövetkezetekre vonatkozólag felhangzott panaszok, melyek főleg arra irányultak, hogy a kereskedelmi törvénynek a szövetkezetekre vonatkozó rendelkezései szükség nélkül olyan teendőket háritanak a szövetkezetekre, melyeket az azokba tömörült elemek nem képesek elvégezni. Nevezetesen a kereskedelmi törvény rendelkezései a tejszövetkezetekre is alkalmazást nyervén, ezeket is alá rendelik a mérlegkészítés és annak beterjesztése iránti kötelezettségnek, holott itt könnyen áttekinthető terménykészlet kezeléséről lévén szó, erre szükség nincsen, ellenben a szövetkezetekben résztvevők járatlansága folytán ebből a kötelezettségből a szövetkezetekre több baj háramlik. Ezt a bajt illetőleg a tárcza addig, míg külön szövetkezeti törvény alkotása keretében a tejszövetkezetek megfelelő törvényhozási szabályozást nem nyernek, oly módon tervez segítséget, hogy tejgazdasági közegeket küld az országban szét a tejszövetkezeteknek fenti ügyviteli teendőikben való támogatása végett.

Főkép a kisemberek érdekeire való tekintettel a tárcza a baromfi-tenyésztés hathatós támogatásáról gondoskodott és az állattenyésztésnek a kiscsordák részére egy egészen új ágát is honosította meg. Nevezetesen az utóbbi években fellépett általános husdrágaság szolgált ennek a kiindulási pontjául, a midőn a földművelésügyi minister arról óhajtván gondoskodni, hogy a nép olcsó hussal legyen ellátható, 1906.-ban a házi nyúl tenyésztés felkarolásához látott. Ennek a nálunk új állattenyésztési ágának első feladata az volt, hogy a szegényebb néposztály önmaga számára, saját háznépének szükségletére neveljen olcsó állatot. Azóta az aránylag kis, összesen körülbelül 100.000 koronányi költséggel meghonosított tenyésztési ág már annyira fejlődött, hogy számos vidéken házinyul-

tenyésztési szövetkezeteket találunk és a házinyul husa már a piacon is megjelent.

Az a fokozott figyelem, melyben a földmivelésügyi tárcza az állattenyésztés egyéb ágait részesíti, korántsem jelentette a már régóta külön állattenyésztési ágként gondozott lótenyésztésnek az elhanyagolását.

Itt is mindenekelőtt a tenyésztés alapját képező legelőügy felkarolása volt a gondoskodás egyik legfőbb tárgya. A tárcza nemcsak a csikólegelők létesítésére és első berendezési költségeire engedélyezett fokozott mértékben segélyeket, hanem a kistenyésztőket oly módon is gyámolította, hogy a csikólegelőre küldött minden csikó után a legelőbérből 10—10 K-t fizetett ki helyettük a totalisateur-alapból. Ugyancsak a totalisateur-alap segítségével vételével igyekezett a tárcza a lódíjazások ügyét előmozdítani. Ha helyes tervek szerint lódíjazásokat rendeztek, a jó tenyészanyagot elővezetők közül a vagyonosabbaknak elismerésül bronz- vagy ezüst-, vagy pedig aranyérmes és diszokleveleket, a kistenyésztőknek pedig buzditásul és anyagi áldozataiknak méltánylásul pénzjutalmakat adományozott, illetőleg ilyenek kitűzését tette a versenyt rendező testületek segélyezésével lehetővé.

A lefolyt három év alatt az eddiginél jóval fokozottabb mérvben nyomult előtérbe az ugynevezett hidegvérű lónak tenyésztése, mely több figyelemreméltó okból részleghajlatlan megfontolást igényel.

Mig ugyanis egyfelől számolni kell azzal, hogy bizonyos ipari és mezőgazdasági munkálatoknál az ilyen lovak használata is indokolt és az ilyen lovak korai fejlődésükre és még ez idő szerint nagy keresletükre való tekintettel gyorsan és jövedelmező módon értékesíthetők, addig másfelől nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy ennek a vérnek a köztenyésztésre korlátok nélkül való beengedése nemcsak közgazdasági szempontból káros, a mennyiben az ugynevezett vérbeli lovak tenyésztését nagyban veszélyezteti, hanem igen nagy károkat von maga után honvédelmi szempontból is. Pedig senkinek sem lehet kétsége az iránt, hogy a lótenyésztés ügyének intézésénél ez utóbbi szempont, a honvédelmi érdekek figyelemre méltatása rendkívül nagy fontossággal bír. Mind-ezen szempontokat a tárcza olyképp vélte összeegyeztethetőnek, hogy azon vidékeken, hol a kanczaanyag már évtizedek óta mondhatni tisztán hidegvérű, nevezetesen a dunántúli vidék több megyéjében engedte csak meg a köztenyésztésnek hidegvérű irányítását. Az ország más területein, hol tehát ez a vér nagyobb kiterjedésben a köztenyésztésbe még be nem jutott, csak oly feltétel mellett helyezhette kilátásba hidegvérű apaállatoknak több tenyésztő által közösen való használhatóságát, ha a hidegvérű kanczaanyaggal bíró tenyésztők szövetkezetbe állva, a törvényhatóság engedélyével megalkotott szabályrendelettel biztosították, hogy ilyen anyaggal

a vérbeli lovak nem keresztetnek s így az ottani vidék köztenyésztésének fejlődése a hidegvérű lovak által a legkisebb mérvben sem akadályoztatik.

Említésreméltó az is, hogy a totalisateur-alap nemcsak a csikólegelők ügyének támogatására és a lódíjazások előmozdítására nyújtott módot, hanem a kincstárt még sok olyan más tehertől is mentette meg, a melyet közgazdaságunk jól felfogott érdekében máskülönbén az államkincstárból kellett volna fedezni. Ilyen mindenekelőtt a telivértenyésztés fejlődésének biztosítása.

Az egész világon mindenütt el van ismerve, hogy az országos lótenyésztésnek egyik legfőbb tényezője a jó telivér lóanyag. Ennek fentartására a tárcza a totalisateur-alapból a lefolyt három évben is jelentékeny vásárlásokat eszközölt. 1906.-ban Angliából az Admiral Bries angol telivér mént vásárolta 900 guineán, 3 évre pedig évi 1000 L-ért bérbe vette William Rufus mént, 1907.-ben ugyancsak Angliából behozta Rocketter telivér mént, melyet 5628 L-ért vásárolt, szintugy a Slieve Gallion angol telivért, 1908.-ban pedig a híres Adamot vásárolta meg Franciaországból. E mellett itthon is számos kiváló telivér lovat vásárolt. A mezőhegyesi, kishéri, bábolnai és fogarasi méneshirtokokon levő törzsménések ugyancsak a vérbeli tenyésztés emelését célozzák, a bukin-palánkai csikótelep pedig a csikók felnevelése érdekében tesz szolgálatot.

A méneshirtokgazdaságok azonban ezenkívül ugy a növénytermelés, mint az állattenyésztés terén az ország közgazdaságának is egyre nagyobb szolgálatokat tesznek, a mint az egyes termelési ágakról szóló fejezetekben ez meg is van világítva és ez által az eredetileg csak egy termelési ágat, a lótenyésztést szolgáló gazdaságok az egész közgazdaság szolgálatába léptek.

A lóversenyeket illetőleg a tárcza már az 1907-ik évben abba az előnyös helyzetbe jutott, hogy az e czímen régebben az állami költségvetésben szerepelt összeget törölhette anélkül, hogy emez a lótenyésztés fejlődése szempontjából fontos intézménynek segélyezéséről és előmozdításáról le kellett volna mondania. A versenydíjak most már egészen a totalisateur-alap bevételeiben nyernek fedezetet. Nagy előny tehát, hogy az adózó polgárok külön megterhelése nélkül a tárcza a telivér lótenyésztés érdekében jelentékeny összegeket bocsáthat rendelkezésre, ugy elsőrendű tenyészanyag beszerzésére, mint pedig versenydíjak engedélyezésére.

A lótenyésztők érdekeinek közvetlen előmozdítását sem mulasztotta el a tárcza. Így mindenekelőtt azt sikerült kieszközölnie, hogy a katonai lovak lehetőleg közvetlenül a termelőktől szereztessenek be. Az ez iránt a közös hadügyminiszterrel folytatott tárgyalások ugyanis gyors sikerrel jártak és már a delegáció 1906. év december 20-án tartott ülésén kife-

jezésre jutottak, a mennyiben az orsz. bizottság utasította a hadügyminis-
tert, hogy a hadsereg összes lószükségletét lehetőleg közvetlenül, kizárólag
a termelőktől szerezzék be. A hadügyminister ebben az értelemben kör-
rendeletet is bocsátott ki az összes pótló sorozó bizottságokhoz. Hasonló
jelentőséggel bír a lótenyésztőkre nézve a katonai pótlólovak árának az
emelése is, melyet ugyancsak 1906.-ban sikerült a tárczának kieszközölnie.

A tenyésztők ezentúl már nem 650, hanem 800 K-t kapnak lovaikért,
mely körülmény a tenyésztés emelésére nem fogja elhibázni hatását.

Még ennél, az elég kézzelfogható vívmánynál is alighanem nagyobb
értékkel fog a magyar lótenyésztésnek a jövőjére nézve birni a tenyész-
tésnek az az iránya, amely nagyobb lendületet ugyancsak az utolsó három
évben vett: értjük alatta a népies tájfajták tenyésztését.

Ez oly eljárás, mely a kis emberek lóanyagának a javítását célozza,
a nélkül, hogy erre a célra a kistenyésztőktől nagyobb áldozatokat kívánna.
A tárcza lótenyésztő szakközegének legközvetlenebb felügyelete alatt
álló társulás útján lesz ez megvalósítva. Nevezetesen a kistenyésztők az
e célra kidolgozott alapszabályminta alapul vételével, olyképp egyesülnek,
hogy mindenekelőtt alávetik magukat a lovak párosítását illetőleg az állami
szakközeg utasításainak, valamint arra is kötelezik magukat, hogy azokat
a kanczákat, melyeket a szóban forgó közeg erre a célra kijelöl, egy
bizonyos ideig nem fogják eladni. Ez által az állam szakközege az így
társult egyének lótenyésztésére a legközvetlenebb befolyást nyeri és az
tenyésztését a helyes irányba terelheti. Ez természetesen a legnagyobb
előny, mely emez eljárásból a köztenyésztés számára származik. E mel-
lett azonban a kistenyésztők is számos igen kézzelfogható előnyt élveznek
ezekből az ugynevezett tájfajta szövetkezetekből. Az így egészen a köz-
érdek szolgálatában álló tenyésztés előmozdítása végett ugyanis az állam
mindenek előtt a fedeztetési díjat az ily társulatok számára alacsonyabban
állapítja meg, de az így, szakértelemmel tenyésztett lovak ára is termé-
szetesen sokkal előnyösebben alakul, annál is inkább, mert ezek a lovak
törzskönyvezve lesznek, minélfogva a vevő azok származását ellenőrizheti.
Az ily gonddal és messzemenő állami befolyással irányított tenyésztés
természetesen egyszerre, az egész országra nézve nem valósítható meg
annál is inkább, mert a tárcza e tekintetben a lakosságra semmiféle kény-
szert gyakorolni nem kíván, s a tenyésztőknek e célra való társulását
egész szabadon hagyja.

Mindamellettt má már Mezőhegyes vidékén több községben, Torontál
vármegyében is számos község területén virágzik a népies tájfajta tenyésztés
és ujabban Szeged város kérelme alapján az iránt folynak tárgyalások,
hogy ennek a városnak a területén is nagyobb méretekben meginduljon
a fenti tenyésztési irány.

Az a benső összefüggés, a mely az állattenyésztés és az állategészségügy között fennáll, az állattenyésztés nagyobb foku felkarolásával tetemesen növeli azokat a kötelezettségeket is, melyek állategészségügyi téren a kormányra hárulnak. Minél nagyobb és főképp, minél értékesebb az ország állatállománya, annál jobban kell gondoskodni arról, hogy az megfelelő állapotban fentartassék és az azt pusztító betegségek távoltartassanak, mert annál nagyobb az ezek által okozott kár, minél értékesebb az állatállomány.

Ennek a szem előtt tartása vezette a tárczát a lefolyt három évben az állategészségügyi politika irányításánál. Az e téren megoldásra váró nagyobb feladatok folytán a tárcza e téren több jelentőségteljes lépésre határozta el magát.

Mindenekelőtt azt tartotta szükségesnek, hogy egy központi véleményező állategészségügyi szervet létesítsen. Ez az eszme valósult meg 1907.-ben az országos állategészségügyi tanács szervezésével, melynek feladata az egész ország állategészségügyét állandóan szemmel tartani és a ministeriumot, valamint egyéb hatóságokat is az állategészségügyet érintő ügyekben szakvéleménnyel támogatni. Az orsz. állategészségügyi tanács működése máris rövid fennállása alatt igen üdvösnek és előnyösnek bizonyult számos szakkérdés alapos és az esetleg közrejátszó helyi viszonyok gyökeres megvilágításával.

Természetesen a tárczának állategészségügyi közegeit is gyarapítani kellett, hogy ha a tárcza fokozottabb mértékben kívánta az állategészségügy érdekeit megvédeni. Ezért az állatorvosok számát utóbb tetemesen növelte, úgy, hogy az 1905. év óta az állami állatorvosok száma 32-vel gyarapodott és egyes járásokban, a hol erre szükség volt, a tárcza második járási állatorvosi állásról is gondoskodott.

De nem csak az állatorvosok számát kellett gyarapítani, hanem azok szakképzettségét is szükséges volt még fokozni. Ezért mindenekelőtt az állatorvosi tiszti vizsga nyert új szabályozást. 1908. január hó 1-én lépett életbe az új szabályzat, mely ezen vizsga színvonalát emelni és a vizsgának a gyakorlati élet szempontjából jutó jelentőségét fokozni van hivatva főképp az által, hogy az állatorvosoknak a gyakorlati hivatásával összefüggő követelményeket a vizsgálatnál jobban kidomborítja. Gondoskodott a tárcza arról is, hogy a már tényleg alkalmazásban levő és gyakorlatilag működő állatorvosok is gyarapíthassák szaktudásukat. Ezt egyrészt továbbképző tanfolyamokkal kívánta elérni olyképp, hogy az állatorvosi főiskolán az arra jelentkező állatorvosok itt feljuthatják a gyakorlat egyoldalúsága által nem egyenlően fejlesztett ismereteiket és egyuttal tájékozást szerezhetnek az állatorvosi tudomány újabb vívmányairól.

Másrésről az által kíván a tárcza módot nyújtani az állatorvosi

karnak, hogy szakismereteit növelje, hogy az erre jelentkező állatorvosokat az állatorvosi főiskola egy-egy tanszékéhez osztja be időlegesen. Itt negyed- vagy harmadévi felváltással más-más tanszéken a tanár mellett működve különös jártasságot szerezhetnek az erre vágyó állatorvosok a kórbonczolásokban, a bakteriologiai vizsgálatokban, a belső betegségek gyógyításában és a sebészeti műtétekben. Azt is lehetővé tette a tárcza az állatorvosoknak, hogy a husvizsgálat körül nagyobb szakismereteket és tapasztalatokat szerezhessenek, a mennyiben erre a célra hozzáférhetővé tette nekik a budapesti vágóhidat.

Midőn így gondoskodás történt az állatorvosi kar elméleti és gyakorlati szakképzettségének egyaránt való gyarapításáról, akkor a földművelésügyi ministeriumnak arra is elérkezettnek kellett találnia az időpontot, hogy az állatorvosoknak a tudományos képzettségüknek megfelelő fokozatot, a tudori oklevelet és a doktori címet biztosítsa. A midőn az állatorvosi főiskola az 1906. évben tudori oklevelek adására nyert jogot, ez által nemcsak az állatorvosok társadalmi állásának az emelkedése következett be, hanem ez utóbbi körülmény természetesen magával hozza azt is, hogy ezen kívül ezt a pályát olyan értékesebb elemek is fel fogják keresni, melyek attól eddig idegenkedtek. Az állatorvosi kar tekintélyének az így bekövetkezett növelése okvetlen kihatással lesz arra a befolyásra is, melyet ez a kar a többi hatóságokra gyakorolni fog, mert az állatorvosok szavának sulya magasabb képzettségük elismerése folytán kétségkívül növekedni fog.

Az állatorvosi főiskola jövőjéről és fejlődéséről sem feledkezett meg a tárcza. Az állatorvosok számának a növelése éppúgy, mint azok szakképzésének mélyítése és még jobban gyakorlati irányba terelése fokozott igényekkel lépnek fel eme főiskola irányában. Főképp a laboratóriumi helyiségek tekintetében mutatkozik szükségesnek a terjeszkedés. Hogy ennek a jövőben akadály ne legyen, a tárcza felhasználta a kinálkozó alkalmat az állatorvosi főiskola telkének a nagyobbítására, a mennyiben az állatorvosi főiskola épületeivel szomszédos és igen jutányos áron kinált telket megvásárolta. Ez által nemcsak az állatorvosi főiskola jövőjéről gondoskodott, hanem egyuttal biztosította azt is, hogy annak előbb-utóbb gazdasági főiskolává való kiszélesítése esetén az építéshez szükséges hely rendelkezésre álljon.

Mélyrehatóak azok az intézkedések, a melyek az állatbetegségek kiderítése és elfojtása érdekében újabbakat tettek. Mindenekelőtt az állatbetegségek kiderítéséről kell gondoskodni, hogy azok hosszasan titkolva fertőzésekhez ne vezethessenek. Erre a célra a tavaszi haszonállatvizsgálat szigorítását vitte keresztül 1908.-ban a tárcza. Elrendelte, hogy az összes hasított körmű állatokat darabonként kell megvizsgálni, mielőtt azok

a legelőre felhajtánának. Egyuttal arra is utasította az állatorvosokat, hogy a népnek magának is megkönnyítsék lehetőleg az állati betegségek felismerését. Ezt az állatorvosok főképp az által tehetik, hogy a népies gazdasági előadások alkalmával sulyt helyeznek arra, hogy a gazdaközönség a ragadós állatbetegségek természete és a ragályozás módja, a fertőtlenítések célja és a védőoltások haszna és szükségessége felől tájékozást nyerjen.

A ragályok elfojtásának és azok terjedésének megakadályozása érdekében a tárcza ujabban jutalmak kitűzésének az eszközéhez is folyamodott. Nevezetesen kilátásba helyezte azt, hogy ha valaki a hatóságnál vagy a m. kir. állatorvosnál jelentést tesz arról, hogy valahol a száj- és körömfájást titkolják és a bejelentés által módot nyújt arra, hogy a betegség az idejében alkalmazott hatósági intézkedésekkel helyhez köttessen, az illetékes törvényhatóság előterjesztésére jutalomban fog részesülni. Kétségkívül hathatósan segíteni fogja ez az eszköz a hatóságokat abban, hogy a ragadós száj- és körömfájásnak sok oly esetben is nyomára jöjjenek, midőn az egyébként nem jutott volna azok tudomására, az eltitkolások kellő időben való felderítése pedig a ragály elterjedésének és az abból származó károknak esetleg idejekorán gátat vethet. Ugyancsak a ragadós száj- és körömfájás terjedésének megakadályozása érdekében az 1906., 1907. és 1908. években a tárcza ismételten felhívta a törvényhatóságok figyelmét arra, hogy a betegség elfojtására előirt intézkedéseket késedelem nélkül hajtsák végre. Arra való tekintettel pedig, hogy az állatvásárok ragadós száj- és körömfájásnak, mint egyéb állati járványnak is a legnagyobb terjesztői lehetnek, a földmivelésügyi minister azt a rendeletet, mely az állatvásárokon a ragadós száj- és körömfájás esetén teendő intézkedéseket szabályozza, módosította és elrendelte, hogy a nevezett betegséggel csak szórványosan is fertőzött községekben állatvásár csupán ministeri engedély alapján tartható.

Ha valahol a ragadós száj- és körömfájás fellépését a hatóság megállapította, a legszigorubb intézkedések történtek a betegség elfojtása érdekében. A fertőzött község állatain kívül a szomszédos községek hasított körmű állatállományát is azonnal megvizsgálták, a fertőzött és a veszélyeztetett területekből vészkerületet alakítottak, a fertőzött községekbe pedig az óvintézkedések betartásának ellenőrzése és a beteg állatok gyógykezelése végett a betegség tartamára a tárcza külön állatorvost is rendelt ki. Az így rendszeresen és kellő szigorral alkalmazott intézkedéseknek meg is volt a kellő eredménye. Az 1907. évben a Felvidéken és egyes a Királyhágón tuli vármegyékben nagyobb mérvben fellépő ragadós száj- és körömfájást tényleg sikerült elfojtani és jelenleg a betegség az egész országban már csak két községben uralkodik.

11075 A ragadós száj- és körömfájás elleni küzdelemben jeletőségteljes az az intézkedés is, mely a Romániával folytatott bárczás legeltetési és teletetési állatforgalom beszüntetésében áll. Romániában ugyanis a ragadós száj- és körömfájás nagymértékben uralkodik és a határszéli legeltetési állatforgalom a betegség behurczolásának tág kaput nyitott. Épen ezért a ragadós száj- és körömfájás elleni küzdelem sikeres folytatásának egyik főfeltétele azon ut elzárása volt, melyen a betegség hozzánk állandóan bejöhetett. A tárcza azonban a romániai bárczás legeltetés beszüntetésénél az érdekelt állattulajdonosok érdekeinek lehető kimélésével kívánt eljárni és ezért, jóllehet a tilalom nem jött váratlanul, mégis a forgalomnak az 1907. május havában történt beszüntetése alkalmával az állatok visszahajtására november hó 30-ig határidőt adott. A romániai bárczás legeltetés beszüntetését egyébként az is szükségessé tette, hogy ez a forgalom az állatcsempészetnek nagy teret engedett. Különösen romániai juhokat hoztak be ennek az intézménynek a felhasználásával vámentesen és a fennálló állategészségrendőri korlátozások elkerülésével. A forgalom beszüntetése tehát ezeknek az állattenyésztési és állategészségügyi, valamint vámpolitikai érdekeknek a veszélyeztetésével járó eljárásoknak is véget vetett.

A lépfene nagyobb mérvű terjedésére való tekintettel a tárcza szükségesnek látta ez ellen is intézkedéseket tenni. Mindenekelőtt a hatóságok figyelmét hívta fel körrendeletileg a betegség köz- és állategészségügyi fontosságára. Hogy azonban a közönség az iránt kellőleg tájékoztatva legyen, miszerint a lépfene ellen védőoltások segítségével sikeresen lehet védekezni, a tárcza arra is utasította a hatóságokat és az állatorvosokat, hogy a védőoltásokra a közönség figyelmát minél tágabb körben felhívják és így ezen oltások elterjedésének az útját egyengessék.

Hazánk sertésállományát tudvalevőleg már hosszabb ideje nagy mértékben tizedeli a sertésvész. Minthogy a sertés a szegény néposztály állata, ez a betegség épen az állam különös védelmére szoruló népréteg állományát pusztítja első sorban. A munkás, a midőn sertése, mely egy kis pénzforráshoz juttatta volna, elhull, igen jelentékeny kárt szenved, mely az ő kis gazdaságában valósággal csapásszámba megy. Ennélfogva a sertésvész elleni küzdelem nemcsak közvetlen állattenyésztési és állategészségügyi érdeket szolgál, hanem igazán szociális ténykedés is. Midőn a tárcza minden irányban a kisemberek érdekét tartotta első sorban szem előtt, nem mulaszthatta el ezt az állatbetegségek terén sem és ezért a sertésvész elleni küzdelmet különös figyelemben kellett részesítenie. A következetes törekvést és fáradozást e téren az utóbbi időben tényleg siker is koronázta. A különböző gyógyeljárásokkal és szerekekkel folytatott kísérletek örvendetes eredményeket hoztak felszínre. A folytatott védőoltások ugyanis azt mutatták, hogy az oltott sertések közül 20—60%-kal kevesebb

pusztult el sertésvészben, mint az oltásokkal egyidejűleg oltatlanul hagyott sertések közül. Minthogy ez az eredmény alapos kilátást nyújt arra, hogy oly oltóanyagunk vagyunk a nyomán, mely sertésállományunkat a sertésvész pusztításai ellen védeni alkalmas lesz, a földmivelésügyi minster mindenekelőtt arról gondoskodott, hogy az idevágó kísérletek szélesebb mederben folyjanak. Ha az így folytatott kísérletek eredménye igazolni fogja az eddig táplált jogos reményeket, akkor az oltóanyagunk nagyobb mennyiségben való termelése és a gazdaközönségnek minél szélesebb körben hozzáférhetővé tétele megkezdhető lesz.

Az állatbetegségek széthurczolásának elég gyakori eszköze a fertőzött állatok hulláiban van; sőt a ragályban elhullott állatok alkatrészei nemcsak az állategészségügyet, hanem sokszor a közegészségügyet is érzékenyen veszélyeztetik. Épen ezért a tárcza a legutóbbi három évben oly eszközök megvizsgálására és beválásuk esetén azok terjesztésére törekszik, melyek az ily hullák egyes alkatrészeinek ipari feldolgozását teszik lehetővé anélkül, hogy az emberek vagy állatok egészségét veszélyeztetnék. Ezt a célt szolgálják az ugynevezett hullafeldolgozó digestorok, melyek kipróbálása a kincstári birtokokon is folyamatban van. Mezőhegyesen már az 1908. évben lett egy Tamás-féle digestor üzembe helyezve, Bábolnán pedig a folyó évben fogja ugyancsak egy hullafeldolgozó digestor működését megkezdeni. Ha ezek beválása a károsult gazdáknak lehetővé fogja tenni, hogy az állat elhullása által okozott kárt az alkatrészek ipari feldolgozása által enyhítsék, akkor bizonyára sokkal kisebb lesz az inger arra is, hogy az ily állati hulláknak fogyasztásra való forgalomba hozatalát titokban megkíséreljék.

Az állategészségügy fellendítése érdekében igen nagy jelentőségűnek kell tartanunk a földmivelésügyi tárczának azt az intézkedését, mely az állatbetegségek ellen való oltóanyagok termelése és forgalomba hozatala ügyében történt. Ez a rendelkezés mindenekelőtt arról gondoskodott, hogy az állatgyógyászatban használt bakteriologiai természetű védőoltó, gyógyító és diagnostikai szerek előállítására és forgalomba hozatala csakis a földmivelésügyi és belügyministerek egyetértő engedélye alapján legyen eszközölhető. Köztudomásu dolog, hogy mily visszaélések követhetők el az ily szerekkel, melyeknek eredménytelen vagy egyenesen ártalmas voltáról a gazda gyakran csak saját kárán nyerhet tájékozást. De nemcsak ily károk okozása által hatnak meg nem felelően előállított és sikereseknek hirdett bakteriologiai szerek az állategészségügyre hátrányosan, hanem az által is, hogy az állattulajdonosoknak az ily szerek iránti bizalmát alaposan megrendítik és így a védőoltások számának csökkentése irányában hatnak. Ha tehát ezentul az ily szereket csakis külön engedély alapján lehetséges forgalomba hozni és ez engedély megadása alkalmával a

ministerium természetesen nagy gondossággal fog eljárni, akkor a forgalomba hozott oltóanyagok megfelelő volta folytán nemcsak a gazdaközönségnek tetemes károktól való megóvása fog bekövetkezni, hanem a védőoltások iránti bizalom fokozódásával azok számának a jelentékeny növekedése is remélhető.

A második igen jelentékeny lépés, mely az állatgyógyászatban használt oltóanyagok tekintetében történt, emez oltóanyagoknak egy állami intézet, az állatorvosi főiskola bakteriologiai intézete által való termelésének a megkezdése. Ez a gazdaközönségnek már régi óhaja volt, mert emez oltóanyagok hozzáférhetőségét ez az intézkedés tetemesen fogja növelni. Az ugy minőség, mint ár tekintetében megfelelő és jutányos, államilag termelt oltóanyagok mellett, csakis oly magánuton előállított oltóanyagok fogják magukat tarthatni, melyek minőség és ár tekintetében a gazdaközönség óhajainak meg fognak felelni. Az állatorvosi főiskola bakteriologiai intézetén az 1908. évben az oltóanyagok termelése már kezdetét vette. Mindenekelőtt a lépfene és sertésorbáncz gyógyítására használt vérsavót termeli az intézet. Előállít továbbá lépfene, serczegő üszök és sertésorbáncz ellen védőoltóanyagot és termel diagnostikai szert, mint az igen jól bevált tuberkulint. Ezen anyagoknak jelentékenyebb mérvben való előállítására, már a közel jövőben lehetővé teszi azoknak a forgalomba hozatalát. Mielőtt azonban az oltóanyagok forgalomba hozatala elrendeltetnék, megfontolás tárgyát képezi az, hogy az oltások következtében és esetleg az oltások után a bizonyos időn belül felmerülő elhullásokért milyen feltételek mellett és milyen mértékben nyújtassék a tulajdonosoknak kártérítés. Az előmunkálatok már ebben az irányban is befejezést nyertek és így az államilag termelt oltóanyagok forgalomba hozatala minél előbb keresztülvihető lesz.

Mint hogy az állatbetegségek elleni védőoltásoknak az elterjedése igen fontos közérdek, a tárcza szükségesnek vélte arról is gondoskodni, hogy olyan községek és magánosok is hozzáférhessenek az oltóanyagokhoz, melyeknek a vagyoni viszonyai ezt egyébként lehetővé nem tennék. Épen ezért az állami költségvetésben az 1908. évtől kezdve külön összeget vett fel, melynek felhasználásával az arra szorult községek és magánosok ingyen oltóanyaggal láthatók el.

Midőn a földmivelésügyi tárcza ilyen módon minden irányban törekedett az állati ragályok elfojtására és megakadályozására, akkor gondoskodását egy az állati ragályokkal közleről összefüggő kérdés sem kerülte el. Nevezetesen az állatbiztosítás ügye az, melynek megoldása a gazdaközönségnek már oly régóta állandó kívánsága, mely elé azonban az állati járványok veszélye nagy akadályt gördít. Mindaz, a mi az állati járványokat csökkenti és az azok által okozott pusztításokat leszállítja,

egy lépéssel közelebb viszi az állatbiztosítás kérdését is annak megoldásához. A minister azonban eme fontos kérdés felkarolásánál nem akart várni addig, a míg az a maga egészében megoldható lesz, jöllehet a fenti intézkedések ezt is már a közel jövőben remélni engedik. Hogy az állatbiztosítás előmozdítása lendületet nyerjen, addig is a földmivvelésügyi tárcza nem idegenkedett erre a célra jelentékenyebb anyagi áldozatot hozni, a midőn a magyar kölcsönös állatbiztosító társaság, mint szövetkezet részére 60.000 K államsegélyt utalt ki és egyuttal azt is kilátásba helyezte, hogy községi állatbiztosító fiókszövetkezetek létesítése alkalmával ezek berendezésére 400—400 K-t fog folyósítani. Már magában eme szövetkezetnek a támogatásától remélhető az, hogy az állatbiztosító szövetkezetek száma az országban jelentékenyen gyarapodni fog. A minister azonban ezenkívül már arra is megtette az első intézkedést, hogy az állatbiztosítás kérdésének törvényhozási megoldása előkészítettessék s egy állatbiztosítási törvényjavaslat elkészítésére megbizást adott.

A földmivvelésügyi tárczának az állategészségügyre vonatkozó működése a lefolyt három évben nem maradt meg azon a téren, a mely közvetlenül az állatállomány fentartását és betegségektől való megóvását tartja szem előtt. A dolgok nagyobb általános összefüggését tekintve a minister a mennyiségileg és minőségileg növelt, valamint állati betegségektől fokozott mértékben megörzött állatállománynak az emberi élvezetre való alkalmassá tételére és az e felett való örökösre is kiterjesztette gondoskodását.

Először is fontos szerepet biztosított magának a gümökör elleni védekezés terén. Tudvalevőleg a szarvasmarhaállomány a gümökör egyik terjesztője, a mennyiben ez az emberiséget oly nagy fokban tizedelő betegség a beteg állatok teje által mindenféle fertőzéseket okoz. Minthogy a tej az ember legelső tápszerei közé tartozik és azzal a gyermek már zsenge korában él, a midőn testének ellenállóképessége még igen csekély, ez által a gümökörös tej útján való fertőzés veszélye tetemesen fokozódik. A közegészségügy terén óriási lépést jelent tehát az, ha a szarvasmarha gümökörja ellen a küzdelem megindul. Ez az 1908. évben tényleg kezdetét is vette, a midőn a földmivvelésügyi minister a különösen veszélyes tögygümökörös tehének adás-vétel mellett való irtását rendelte el. Természetesen ez az intézkedés nem volt egyszerre az egész országra kiterjeszhető, mert ennek a pénzügyin kívül egyéb nehézségei is voltak. Ép ezért az 1908. évben az irtás csak 7 vármegye és 8 törvényhatósági város területén vette kezdetét. Már az 1909. évvel az irtás újabb 26 vármegyére és 6 törvényhatósági városra lett kiterjesztve, úgy, hogy az jelenleg már 33 vármegye és 14 törvényhatósági város területén folyik. A jövő évben már előreláthatólag az egész ország területére is ki lesz terjeszhető. A tögy-gümökör irtásával egyidejűleg a tárcza az iránt is intézkedett, hogy a

gümőkór kifejezett tüneteit mutató olyan állatok, melyeknek teje közfogyasztásra forgalomba kerül, a tejelésből kirekesztessenek. Az állatorvosok utasítást nyertek arra is, hogy az állatbirtokosok figyelmét a tuberkulin használatára minél szélesebb körben felhívják. Ez a szer ugyanis alkalmas arra, hogy a csak kisebb mérvben is jelen levő gümőkór a szarvasmarhánál biztosan megállapíttassék, és így ennek alkalmazásával a betegnek talált állatok rendszeres elkülönítése által a szarvasmarhaállomány a gümőkórtól idővel megtisztítható lesz. Hogy a tuberkulózis minél szélesebb körben terjedjen, a tárcza nem mulasztotta el a tuberkulin árának a tetemes mérséklését.

A közegészségügy érdekének szolgálására van hivatva az 1908-ban kibocsátott husvizsgálati rendelet is. Ez a rendelet ugyanis gondoskodik arról, hogy a közfogyasztásra csak egészséges és megfelelő husok kerülhessenek, Ebből a célból mindenekelőtt azt rendeli el, hogy a közfogyasztásra szánt állatok lehetőleg csakis köztávóhidakon vágassanak le. A városok a rendelet értelmében feltétlenül kötelesek köztávóhidat építeni és fentartani és ilyen helyeken a közfogyasztásra kerülő összes állatfajok csakis a köztávóhidon vágathatók le.

A kis- és nagyközségek közül is azok, a melyekben a közfogyasztás jelentékenyebb és a hol a levágott állatok után szedhető vágóhídi díjak jövedelme a köztávóhid építését és fentartását lehetővé teszik, ugyancsak kötelesek köztávóhid létesítésére. A köztávóhidakon az állatok élő állapotban és levágás után megvizsgálандók. Ezt a vizsgálatot első sorban az állatorvosok vannak hivatva végezni, a hol állatorvos nincsen, ott a husvizsgálatot a rendelet az orvos hivatás körébe utalja, ilyen hiányában pedig azt külön e célra kiképzett husvizsgálók látják el.

Ennek a rendeletnek a végrehajtása természetesen igen sok teendő a tárczára, főképp a husvizsgálók kiképzését illetőleg. Ez a kijelölt nagyobb köztávóhidakon rendezendő külön tanfolyamokon történik és ezek a tanfolyamok már is kezdetüket vették. A husvizsgálati szabályzat részletes intézkedést tartalmaz az iránt, hogy a különböző ragadós betegségek esetén miképp kell a husvizsgálóknak eljárni, milyen hus lehet szabadon és milyen a bizonyos feltételek mellett a közfogyasztásra árusítani, és milyen husokat kell a közfogyasztástól elvonni. Intézkedik továbbá a rendelet a hatósági husszékek felállításáról is, hogy azok révén a szegényebb néposztály olcsó és jó hushoz juthasson. A rendelet azzal, hogy a husszállítást részletesen szabályozza és a kötelező husbélyegzés iránt intézkedik, a hussal üzött visszaéléseket tetemesen csökkenteni és a népelemezés érdekét jelentékenyen előmozdítani alkalmas.

Vizügy.

Hazánkban a vízügy terén még igen sok a teendő. Ez nem annak tulajdonítható, mintha az állam és az érdekeltség a vízi munkálatok végzésére sajnálta volna a költségeket, és mintha e téren eddig nem történtek volna jelentékeny lépések. Sokkal inkább a megoldandó feladatok sokaságában kell ennek az indokát keresnünk. A jövőre nézve azonban már igen szép kilátások előtt állunk. Mig ugyanis eddig arra kellett, hogy irányuljon a vízügy terén kifejtendő tevékenység, hogy vizeink a partmenti földekben károkat ne tegyenek és a vonatkozó földeket, sőt emberi hajlékokat ne veszélyeztessék, addig most már az árvédelmi munkálatok annyira előrehaladtak, hogy a víz elleni védelem helyett már inkább a vizek hasznosítására és azoknak a forgalom céljaira alkalmassátételére lehet a főszólyt helyezni. A víz elleni küzdelem helyett most már inkább a víznek az emberi érdekek szempontjából való hasznosítása szabja meg a vízügy terén megoldásra váró feladatok irányát.

A folyók hajózhatóvátételét illetőleg helyzetünk épenséggel nem mondható kedvezőtlennek, sőt állíthatjuk, hogy Poroszországon kívül nincsen állam Európában, melynek magassági és vízviszonyai olyan előnyösek volnának a víziutak létesítésére, mint Magyarországiéi. A Duna ugyanis Magyarországra eső 930 kilométer hosszával, mint Európának a Volga után legnagyobb folyama, mellékfolyóival együtt gyönyörű vízhálózatot alkot, mely a Tiszának, Szávának és Drávának összesen 1500 kilométert kitevő hajózható hosszával együtt 2430 kilométerre terjed. Ehhez járul azután az, hogy mindezek a szabadon hajózható főfolyók számos mellékfolyókkal rendelkeznek, melyeknél a rendkívül csekély esés és mindamellét aránylag kielégítő vízmennyiség lehetővé teszi, hogy azokat csatornázzuk, s ily módon ugyanoly mélyjárata hajók számára tegyük hozzáférhetővé, mint a milyenek a főfolyókon közlekednek.

Ha azonban ezt a kedvező helyzetet kellőleg ki akarjuk használni, akkor most, a midőn az árvédelmi munkálatokat illetőleg hovatova nyugvó ponthoz érhetnénk kettőzött erővel kell a vízi utak kiépítésén dolgoznunk. Ez irányban tényleg serény munka folyt is az utolsó három év alatt.

A Dunán végzett munkálatok sulypontja a paks—fajszi, a bezdáni és a Tisza-torok alatti szakaszokon volt. A Tiszán a gázlok rendszeres szabályozás által gyorsabb ütemben való megszüntetésének folyamatbatétele állt előtérben. Nagyobb építkezések folytak a Dráván, főképp a Bars—Gyékényes és az Eszék feletti szakaszokon; ezenkívül elkészült a barcsi téli kikötő is. A Száván a hajózást akadályozó gázloknak kotrásokkal való megszüntetésére irányultak a végzett munkálatok. A Vágnak különösen alsó részén, a Szeredtől egész a torkolatig terjedő részen lettek nagy és jelentékeny munkálatok végrehajtva főképp a folyó alsó szakaszának szabályozása, az ármentesítő társulatok érdekében szükséges partvédelem céljából.

A hajózás szempontjából azonban az utóbbi éveknek a legnevezetesebb eredménye a Begának Titeltől Nagybecskerekig kamarás zsilipekkel és duzzasztó művekkel való hajózhatóvá tétele. Ez nemcsak az ahhoz fűződő közgazdasági érdekek fontosságánál fogva bir nagy jelentőséggel, hanem azért is különösen figyelemre méltó, mert hazánkban az ilyenmü munkálatoknak, a folyók csatornázásának első sikeres példája.

Az utolsó évek vizügyi eredményei közül még meg kell említeni a Hármas-Körösön Csongrád felett a bökényi hajózó csegének a megépítését, melylyel a Körös rendszeres hajózhatósága a legkisebb vizek idején a kezdetét vette. A bökényi csegével a hajózás Szarvasig lesz biztosítva. Az utolsó évek munkálatai közben a tárcza a Balatonról sem feledkezett meg. Mindenekelőtt kiépült a fonyódi kikötő; azután megtörténtek azok az intézkedések, a melyek szükségesek ahhoz, hogy a balatonföldvári és siófoki kikötők állami kezelésbe vétessenek.

Ezekhez a munkálatokhoz az anyagi eszközöket az 1895. XLVIII. törvényczikk bocsátotta rendelkezésre. Az előbb felsorolt eredmények azonban a jelzett törvény keretén belül véghezvitt vízi munkálatok befejezését jelentették, mert az abban nyújtott eszközök csak az 1908. évig terjedtek. Új eszközök rendelkezésére bocsátásáért kellett tehát a törvényhozáshoz folyamodni. Ez azonban egyuttal a jövőben végrehajtandó vízi munkálatok tervezetének a megállapítását is jelentette. Mig ugyanis régen, eltekintve az egyes folyószakaszokról rendelkező speciális törvények intézkedéseitől, csakis évről-évre az évi költségvetésben nyertek elintéztést az egyes folyószabályozási munkálatokra felhasználható összegek, addig az 1904. és 1905-iki idevágó törvények azt a helyes elvet vitték be törvényhozásunkba, hogy az ország összes jelentősebb folyóvizein végzendő szabályozásnak irányát és kereteit egy évtizedet is meghaladó időre állapították meg és előre gondoskodtak a költségsszükséglet fedezéséről. A midőn az eddig biztosított anyagi eszközök megújításáról volt szó, a tárczának emez elvnek megfelelően kellett eljárnia, mert éppen a vízi munkálatok

terén csak akkor lehet kellő eredményeket elérni és a leggazdaságosabban munkálkodni, ha a végrehajtás hosszabb időre megállapított program szerint és biztosított költségfedezet alapján megfelelő tervszerűséggel és beosztással történhetik. Ehhez képest tehát a tárcza az előtt a nagy feladat előtt állt, hogy ismét hosszú időre előre megállapítsa azokat a kereteket, melyek között a vízi munkálatok a jövőben végzendők lesznek és megállapítsa azt a programot, a melyet Magyarország vízügye terén követni kíván.

Ily nagy horderejű feladatnál csak természetes, hogy a földmivelésügyi minister gondoskodott arról, miszerint az idevágó munkaprogram kérdése a műszaki nagytanácsban megvitatás tárgyát képezzék és a folyószabályozások által közelebbről érdekelt körök, hatóságok és intézmények bevonásával is a jövő vízi programjára vonatkozólag beható tanácskozásokat folytatott. Az így a minden oldalról tekintetbe jövő szempontok figyelemre méltatásával kidolgozott vízügyi programban a hajózhatás biztosítása már elsőrendű tényezőként lép előtérbe ugy a Tisza, mint a Duna völgyében. Számol azonban egyúttal a program azzal is, hogy a Dunán és Duna völgyében fekvő folyóknál még általános és az egységes szabályozás szempontjából is jelentékeny munkálatokra van szükség, hogy ugy az árvédelmi, mint a hajózási érdekek kellőleg ki legyenek elégítve. A Tiszára, a Szamosra, a Bodrogra és Körösökre nézve ily irányu munkálatokról való gondoskodásnak szükségét az e téren eddig már befejezett munkálatokra való tekintettel a program már nem látta fenforogni, és a mennyiben a mederrendezésektől eltekintve, e folyókra mégis jelentékenyebb összegeket irányozott elő, ezek a kisvizek idején való hajózás biztosítására szükségesek. A nagy mértékben végrehajtott átvágások következtében ugyanis ezen folyóink esése tetemesen megnövekedett és ugyanazon kis víztömeg a nagyobb esés mellett, kisebb vízmélységgel folyván le, a hajózás részére megkivántató vízmélység itt épen az évnek nyárutói és őszi szakában hiányzik, a midőn pedig arra a forgalom szempontjából a legnagyobb szükség van.

Egyik alapelve az új vízügyi programnak az, hogy a vízi utainkkal lehetőleg oly pontokig kell előre hatolnunk, a hol a tömegszállításra leginkább hivatott árukat és anyagokat közvetlenül a termelés helyéről lehet hajón elszállítani. Közgazdasági szempontból ugyanis a víziutak igazán értékesek csak úgy válnak, ha a vízi szállításra különösen rászorult tömegárú, mint a fa, kő, szén, érczek, de maga a gabona is közvetlenül a hajóba berakható, a nélkül, hogy hosszabb utat kellene előbb tengelyen vagy vasuton megtenniök. Hiszen ellenkező esetben a más drága szállítási eszköznek az igénybevételével járó költségek és ezenkívül még az átrakódás költségei is terhelik az árut, miáltal a vízi szállítás előnyei egészen illuzóriussá is válhatnak.

Éppen ezért az új vízügyi program nem éri be azzal, hogy a főbb folyóink hajózhatóvá tételéről gondoskodjék, hanem kilátásba helyezi a Sajónak hajózhatóvá tételét Bánrév-ig és biztosítani fogja a Marosnak Piskiig, a Begának Topoloveczig, a Siónak pedig a torkolattól a Balatonig való hajózhatóvá tételét. Ez által a magyarországi vízi utakban rejlő előnyök igen nagyfokú kihasználását fogja ennek a programnak megvalósítása magával hozni.

A új vízügyi beruházásokról szóló törvény kidolgozásánál alapul vett munkaprogram részleteinek az előadása igen messze vezetne. Éppen ezért annak csak néhány kimagasló mozzanatáról számolhatunk be itten.

A Dunára nézve ez a munkaterv azokról a fontos munkálatokról gondoskodik, melyek ahhoz szükségesek, hogy a hazánk legfontosabb folyójához ármentesítési és vízlefolyási szempontból, nemkülönben forgalmi és hajózási tekintetből fűződő érdekek kielégítést nyerjenek és a jéglevonulási viszonyok is annyira megjavittassanak, hogy jégtorlódások képződésének a lehetősége a természetengedte határok között elháríttassék. A Felső-Dunán mindenekelőtt a kisvízi meder létesítésének, illetőleg helyenkint a már meglévő meder megtartásának a kérdését kell megoldani. E célból a Felső-Duna szabályozása és állandó-, közép- és kisvízmedre kedvezőbb kialakulásának biztosítása mulhatlanul szükségessé tesz számos oly munkálatot, melyeknek a célja, hogy a Duna közepétől jobbra és balra a hullámterek között végighuzódó elhagyott Dunamedrekben levonuló vízmennyiség apadó víznél rövidebb szakaszonként a hullámtéri holtmedreknek alkalmas helyen való elzárásával a főmederbe visszatereltessek. Egyaránt érdeke ez a hajózásnak és az ármentesítő társulatoknak. A Felső-Duna rendezésével szoros összefüggésben áll a mosoni Dunaágnak és a győr—gönyői Kis-Dunának a hajózhatóvá tétele. Azok a fontos közgazdasági és közforgalmi érdekek, a melyek ehhez egy nagy vidék és különösen Győr város szempontjából fűződnek, elkerülhetetlenné teszik az idevonatkozó teendőknél a jövő vízügyi programjába való beállítását. Ez annál is indokoltabb, mert a beruházási törvény alapján ez irányban az első lépések már is megtétek. A Közép-Dunát illetőleg igen sok munkálatról kellett gondoskodni, mert az 1895. évi előterjesztésben tervezett munkálatok közül itt még csak kevés lett végrehajtva. Ezért újból előirányzatba kellett venni a dunaradványi szakaszon végzendő teendőket, valamint gondoskodni kellett a zebegényi Dunaszakasz rendezéséről és a Dunának Veröczétől Budapestig terjedő részén eszközlendő beruházásokról. Magában foglalja a program a szentendrei Dunaágnak a rendezését. Számos munkálatot irányoz elő az alsó Dunaszakaszok érdekében, melyek keretében a tölnei Dunaág rendezése is tért foglal.

A Tiszát illetőleg az átvágások felső torkolatánál a vízmegosztás

megszüntetése érdekében lesznek fontos munkálatok végrehajtandók; rendezés alá kerülnek a tulszéles szakaszok, vagy a hajózást nehezítő gázlok; gondoskodás történik a mederelfajulást okozható partszakadásoknak a megkötéséről és lehető megelőzéséről; valamint a szegedi téli kikötő létesítéséről. Ezeknek a munkálatoknak az előirányzásával a program a Tisza folyó medrét oly állapotba kívánja juttatni, hogy azoknak a végrehajtása után a Tisza-szabályozás nagy munkája nagyban és egészben befejezettnek legyen tekinthető.

Igen nagy jelentőségűek a Dráva, Száva és Kulpa folyók tekintetében tervbe vett intézkedések. A Dráván tervezett munkálatok végrehajtásának az eredménye nem lesz kevesebb, mint annak a lehetővé tétele, hogy a hajók egész Zákányig feljöhessenek úgy, hogy ez a víziut közvetlenül a m. kir. államvasutak fiúmei vonalához fog csatlakozni.

A Száván a hajózás ma száz akadálylyal küzd; ezeknek az elhárítása képezi erre a folyóra nézve a jövő feladatát. Nagy jelentőséggel fog birni az alföldi mezőgazdasági és a horvátországi erdészeti termények értékesítése szempontjából a Kulpára nézve tervbe vett munkálatoknak a végrehajtása. Ezek ugyanis a Kulpának Károlyvárosig való hajózhatóvá tételét helyezik kilátásba, minélfogva a víziut itt is az államvasutak fiúmei vonalához fog csatlakozni.

A Temest illetőleg, annak csatornázása van tervbe véve, minthogy annak alsó szakasza mesterséges berendezések nélkül a legkisebb víz-állásnál mélyebben járó hajókkal nem hajózható.

A Szamosnak Szatmárnémeti és Városnamény közötti szakaszán a hajózhatóvá tétel megvalósítása érdekében duzzasztó művek és hajózó csegék építése van tervbe véve.

A Körösöket illetőleg a szükséges munkálatok folytatást fognak nyerni olyképpen, hogy a Kettős- és Hármas-Körös folyók egész hosszukban, a Sebes-Körösnek pedig a Körösladány alatti szakasza hajózásra alkalmassá tétessék.

A Sajó fent említett hajózhatóvá tételén kívül gondoskodás történik a Bodrogról is úgy, hogy az az Ondava-Tapoly, Laborcz, Ung és Latorcza folyók betorkolásáig ugyancsak a hajózható legyen.

Igen nagy jelentőségűek a Vág folyóra vonatkozólag a programban foglaltak. Az ezen folyó rendezéséhez fűződő mezőgazdasági, forgalmi és főként tutajozási érdekek eredményeként annak Rózsahegytől, de legalább is Zsolnától kezdve állami kezelés alá vétele van kilátásba helyezve. Ennek eredményeként meg fog történni évenként mindazoknak az akadályoknak az elhárítása, melyek a víz lefolyását gátolják, a mederben elfajulásokat okoznak és ez által részint a partok folyton megújuló megtámadását eredményezik, részint pedig a tutajozást nehezítik, sőt gyakran

egyenes életveszélyessé teszik. A Vág folyó állami kezelés alá vétele egyike a vízügyi program ama pontjainak, melyek első sorban a kisemberek érdekében vétettek fel. Nagyban elő fogja segíteni a felvidéki tótok kereseti viszonyainak a javulását. A Vág alsó szakaszán a hajózhatóság kérdésének a megoldása is tervbe van véve.

A jövő vízügyi terveinek megállapításánál a tárcza ugyancsak nem feledkezett meg a Balatonról sem. Ma ez a legnagyobb tavunk 10 négyszögmérföldet meghaladó területével egészen különálló medencze, a melybe hajóval sem bejutni, sem kijutni ez idő szerint nem lehet. Éppen ezért ezen káros állapot elhárítása végett a Siónak hajózhatóvá tétele elől elzárkózni nem lehet. Ezek a tolnai Dunaág szabályozásával összefüggésben végrehajtandó munkálatok közgazdasági szempontból igen nagy hasznot fognak hajtani és a Balaton zalai és veszprémi oldalán fekvő kitünő minőségű ut- és építési kőanyagot nagyobb vidékre nézve hozzáférhetővé fogják tenni.

Az a 192 millió korona, melyet 7 és fél millió koronás részletekben az 1908. évtől kezdve a vízi beruházásokról szóló 1908. év XLVIII. törvényczikk alapján a földmivelésügyi miniszternek rendelkezésére bocsát, ily fontos közgazdasági célokat fog szolgálni. Duzzasztó művekkel és hajózó csegékkal, vagy kamrákkal végzendő csatornázás által a Vág, a Sió, a Kulpa, a Temes, a Bega, a Körös, a Sajó, a Bodrog és a Szamos folyóknak összesen 938 kilométernyi víz hosszát fogja 2 méter mélyen járó hajók részére hozzáférhetővé tenni és ezáltal számos vidék termékeinek értékesítése szempontjából messzemenő kilátásokat nyit.

A végrehajtandó munkálatoknál a földmivelésügyi miniszter már az utóbbi években is nagy súlyt helyezett a házi kezelés térfoglalására és a jövőben azt még jobban kívánja kiterjeszteni. A házi kezelésnek ugyanis a vízmunkálatoknál is számos előnye van. Közvetlen befolyást biztosít az állami közegeknek a munkálat egész tartama alatt és azoknak gazdaságosabb végzését is teszi lehetővé. Munkásügyi előnyei oly szembezők, hogy azokat nem is kell fejtegetni, mert az állam, mint munkaadó magasabb szempontok szerint állapíthatja meg a munkafeltételeket. A házi kezelés már ma is folyamatban van a Felső-Duna szabályozás fentartási és kiegészítési munkálatainál a komáromi és pozsonyi folyam-mérnöki hivatalok területén. Állami kotrótelep működik továbbá a Tiszán, a Latorczán, a Maroson és a Körösökön, külön kotrónk van az eszéki folyam-mérnöki hivatalnál a drávai munkálatok végzésére; hasonlóképp a Dráván a Sziszek alatti hajózást gátló gátlók kotrására. A Felső-Tiszán, Szamoson, Maroson, Vágon, Dráván és Murán a partvédezeti és meder-szabályozási munkák is házi kezelésben végeztetnek, csupán a kő- és rözseanyag beszerzése történik vállalati uton.

A földmunkáknál a nagy vállalatokkal szemben a házi kezelésre való áttérés semmi nehézségbe nem ütközik. A munkások házi kezelés mellett sokkal szivesebben dolgoznak és sokkal előnyösebb helyzetben is vannak. A vállalati munka a kotrásoknál is könnyen háttérbe szorítható és ez történik is az állami kotrópark növelésével. E téren a házilagos kezelés előrehaladása érdekében újabban a Balatonra vonatkozólag történt egy kotró megrendeléséről gondoskodás, a Felső-Dunára vonatkozólag pedig egy uszó elevátor beszerzése van folyamatban. Eképpen a vállalati kotrások a minimumra fognak szorulni.

A kőmunkáknál a vállalati munka a legnehezebben mellőzhető. Először is az államnak nincsenek minden ponton megfelelő kőbányái. A szállítási költségek nagysága gyakran lehetetlenné teszi azt, hogy a munkahelyhez közel fekvő kőbányákkal vagy a visszafuvarral dolgozó hajóvállalatokkal az állam a versenyt felvehesse. A házilagos munkákat e téren is kiterjesztendő, a tárcza újabban arra törekszik, hogy kőbányákat szerezzen vagy pedig ilyeneket magának legalább bérlet útján biztosítson. A tárcza az alkalmas fekvésű kőbányákat részletes tanulmány tárgyává tette és a hol az megfelelő feltételek mellett lehetséges volt, ott a kőbányák megszerzése iránti lépések is megtörténtek. Ennek alapján a jövőben a kőmunkáknál is jobban fog a házi kezelés érvényesülhetni. A mennyiben a meglévő kőbányák kiaknázásához a kellő mennyiségű szállítóhajó és ködereglye hiányzik, az itt felmerülő hiányok pótlásáról is gondoskodás fog történni.

Az a fent jelzett körülmény, hogy az utóbbi időben a vízügyek terén mindinkább a hajózás érdekeinek a kielégítése lépett előtérbe, korántsem jelentette azt, hogy az árvédelem ügye ez idő alatt elhanyagolásban részesült volna. Ellenkezőleg, igen serényen folytak tovább is azok a munkálatok, melyek az egyes vidékek partbiztosítása szempontjából szükségesek. Befejezést nyertek mindenekelőtt Győr város árvédelmi munkálatai és elkészült a szegedi körtöltés megerősítése és téglalburkolattal való ellátása is.

Fontosabb mozzanatok történtek a tiszai árvédelmi társulatoknál, melyek még az 1895. évi árvíz hatása alatt nagyrészt töltéseik erősítését határozták el. A körös—tizza—marosi és a titeli Tizza—Duna-töltés-fenntartási társulat az idevonatkozó építkezéseit már be is fejezte. A heves—szolnok—jászvidéki társulat hasonló célú munkálatokat indított meg, míg a felsőtorontáli, a szolnok—csongrád—tizza—balparti, a kécske—kecskeméti és a nagybecskerek-i tiszai ármentesítő társulatok a töltések erősítésére vonatkozó munkálatok megindítását elhatározták.

Hogy az ármentesítési munkálatok végzésére mily nagy súlyt helyez és mennyire kész az elemi csapások által okozott károk orvoslásánál

közreműködni, annak tanubizonyságát adta a tárcza akkor, a midőn a rudolfsznádi ármentesítő és belvizlecsapoló társulatnál bekövetkezett gátszakadás alkalmából sürgősen segítségére sietett a sujtott érdekeltiségnek. Az 1907. tavaszán lezajlott dunai árvíz ugyanis súlyos csapást mért Torontál vármegyének Rudolfsznád, Perlasz, Csenta, Orlován, Idvor és Titel községeire, a midőn a rudolfsznádi ármentesítő és belvizlecsapoló társulat töltésvonalának azt a részét, a mely alatt a szivattyutelep nyomócsöve feküdt, ledöntötte és átszakította. Az áltéri érdekeltiség ez által az ártérbe eső földeknek az egész évi termését elveszítette, sőt Rudolfsznád községben az árvíz magának a lakosságnak a belsőségeit is veszélyeztette. A földmivelésügyi minister tekintettel arra, hogy a társulati tagok sorában több község, mint erkölcsi testület, továbbá másfélezer kisbirtokos több mint 6000 holdnyi érdekeltiségi területtel, valamint az államkincstár maga is érdekelve volt a katasztrófánál, a törvényhozáshoz folyamodott rendkívüli segély engedélyezéseért. Az 1908. évi XLII. törvényczikk meghozatalával a törvényhozás tényleg rendelkezésére is bocsátotta az 500.000 koronát kitevő összeget, mely a baj gyors elhárítása érdekében mulhatatlanul szükséges volt.

A hajózási és árvédelem érdekein kívül a földmivelésügyi tárcza egyre nagyobb súlyt helyez arra, hogy a viznek gazdasági célokra való hasznosítását minél nagyobb fokban előmozdítsa. E téren első sorban az öntözés kérdése az, a mely kivált az 1908. év óta nagy erélylyel lett felkarolva.

Nincs talán második oly fontos kérdés a magyar mezőgazdaság belterjesebbé tételét illetőleg, mint az öntözés fellendítéséé. Hazánk talaji és éghajlati viszonyai folytán nagy kiterjedésű területek a növények fejlődéséhez szükséges nedvességet gyakran nélkülözik. Kivált a Nagy Alföld, tehát éppen az ország legfontosabb termőterületének a gazdaságai, a növények fejlődéséhez szükséges nedvesség tekintetében, ugyszólván teljesen ki vannak szolgáltatva az időjárás esélyeinek. Ha idejekorán a várt eső elmarad, ez a termés eredményét valósággal kockára teheti. Még fokozódik ez a baj az által, hogy éppen a Nagy Alföldön a trágyázás is nagyon hiányos.

Csak természetes tehát, hogy az öntözés előmozdítása, már régebb idő óta a földmivelésügyi kormányzat gondoskodásának tárgyát képezi. Ennek eredménye volt az 1900. évi XXX. törvényczikk megalkotása, mely a különféle öntöző csatornák létesítését az által óhajtotta előmozdítani, hogy az öntözésre alakult társulatoknak, vagy egyéb vízi társulatoknak (vizrendező, lecsapoló stb. társulatok) is öntöző csatornák létesítése esetén állami támogatásban való részesítését tette lehetővé.

A kívánt eredményt azonban sajnos, ez az intézkedés nem hozta

meg, mert a gazdaközönség az öntözés céljaira való társulás tekintetében igen tartózkodóan viselkedik. A gazda ugyanis egyrészt az öntözendő területek belső berendezéséhez szükséges tőkével igen gyakran nem rendelkezik, másrészt visszatartja az öntöző társulatok létesítésétől a gazdákat az a körülmény is, hogy az öntöző berendezések az első évben még nem biztosítják a berendezés által elérni óhajtott termésnövekedést. A társulat létesítése által okozott terhek ezzel szemben mindjárt kezdettől fogva a maguk teljességében felerülnek.

Éppen ezért 1900. évi XXX. törvénycikk alapján az öntözés ügye csak lassan halad előre. Ujabban ugyan eredmények ismét mutatkoztak, amennyiben Szeged város a tulajdonát képező Fehértó szikes talaju öntözésére kérte a tervek elkészítését, az aradvármegyei ármentesítő társulat területén pedig a Fekete-Körösből öntözendő mintegy 3000 holdnyi területre kértek öntözési tervet.

Mindamellet az öntözés fontosságát tekintve, ez az ütem nem elég gyors és az bizonyára lényegesen fokozható is, ha arról gondoskodás történik, hogy a szóban forgó törvényben a társulatoknak biztosított állami támogatásban egyes gazdákat is részesíteni lehessen. Erre az öntöző csatornákról szóló törvény revíziója nyújthatna módot. Minthogy azonban ez a revízió csakis úgy vihető keresztül minden irányban kielégítő módon, ha a szikes területek öntözésének és ezzel kapcsolatosan a trágyázásnak a kérdése is minden szempontból kellőképp tisztázva lesz, első sorban azoknak a kísérleteknek a keresztülvitelére kellett a súlyt helyezni, melyek a függőben levő kérdések tisztázására alkalmasak. Ezért a tárcza mindenekelőtt a Nagy-Alföldre nézve annyira fontos szikes öntözés terén való kísérletezésre helyezte a súlyt, hogy úgy a gazdák tájékoztatására, mint pedig az öntözési törvény ujjaalkotása tekintetében szükséges kísérleti anyag birtokába jusson. E célból immár két telepen, a csabai és a siklósi mintatelepen folynak a szikes öntözésre és a műtrágyával elérhető eredményre vonatkozó kísérletek. Az állam gondoskodása azonban e téren sem egyoldalú, mert nemcsak a szikes talaju öntözésre terjed ki, hanem az egyéb talajokra is figyelemmel van. Így tőzeges réteken is folynak kísérletek és pedig egyelőre Ősi község határában. A kísérleteket és azok sokoldalúságát természetesen az Országos m. kir. növénytermelési kísérleti állomás működése is hathatósan elősegíti.

A dolog természetében fekszik azonban, hogy az ily kísérletek keresztülvitele hosszabb időt igényel. Miután pedig egyrésztől kétségtelen, hogy eme kísérletek eredményének bevétele nélkül idő előtti volna a hazánk viszonyai folytán első sorban mégis csak az alföldi szikes talajok javítására hivatott öntözőcsatornák létesítésének a támogatására erősebb mozgalmat indítani, másrésztől azonban a tárcza az öntözések elő-

mozdításának az ügyét addig is tőle telhetőleg óhajtja támogatni, ahhoz az eszközhöz folyamodott, hogy az 1908. évi költségvetési törvényben felhatalmazást kért a földmivelésügyi minister arra, miszerint a viszonyokhoz alkalmazkodva, ne csak társulatokat részesíthessen öntözőcsatornák létesítése esetében támogatásban, hanem módjában álljon az öntözésre való berendezkedésnél, valamint a már berendezett, de rosszul kezelt öntözések okszerű kezelésénél és a szükséges trágyázási kísérleteknél egyes gazdákat is állami támogatásban részesítenie. Az öntözés terén való társulástól tapasztalás szerint a fentemlített okoknál fogva tartózkodó gazdaközönseget az állami támogatásnak ezen módja előreláthatólag fokozottabb mérvben fogja az öntözés felkarolására ösztönözni.

De az öntözés ügyének más módon való fejlesztése is gondoskodás tárgyát képezte az utóbbi években. Erre mindenekelőtt a fent már említett kísérleti telepek szolgáltatnak alkalmat, a mennyiben azok egyuttal mint minta-öntöző telepek rendezettek be, melyek a kísérletezésen kívül egyzersmind arra is hivatvák, hogy a gazdaközönseggel az öntözés nagy gazdasági előnyeit szemléltetően megismertessék. Ebből a szempontból nagyon is fejlesztésre alkalmas intézményt kell ezekben a mintatelepekben, melyek állami közegek vezetése alatt szakszerűen kezeltetnek, látunk és azok számának lehető szaporítása nagy fontosságu. Ugyanis kívánatos, hogy az ország minden részében és minél különbözőbb talajain létesüljenek ilyen telepek, hogy a gazdák a tapasztalt sikereken felbuzdulva, maguktól és esetleg erre a célra soha sem sajnálható állami támogatás mellett forduljanak az oly nagyfontosságu öntözés felé.

A cél óriási fontosságára való tekintettel a tárcza még ennél is tovább ment és az öntözés népszerűsítése érdekében azoknak a gazdáknak a jutalmazását is célba vette, kik az állam támogatása nélkül helyesen berendezett öntözést létesítenek és azt gondosan kezelik és fentartják. Ily jutalmak már tényleg ki is utaltattak a gyetvai rétöntözők részére, valamint a zólyomi hegyi öntözéseknél. Sőt az állam még ennél is tovább ment. Hogy az öntözés iránt az érdeklődést minél biztosabban és szélesebb körben felkeltse és annak nagy előnyeit közismertté tegye, a gazdasági iskolákban és pedig nemcsak a gazdasági akadémiákon, hanem még a földmivesiskolákban is az öntözés gyakorlati oktatásának a tanítás keretébe való bevonását készíti elő és hajtotta részben már végre. Az ide vonatkozó eredményekről a szakoktatási fejezetben van bővebben szó, itt csak annyit kívánunk megjegyezni, hogy ez olykép történik, miszerint ott, a hol az előfeltételek megvannak, az iskolával kapcsolatban a gyakorlati tanítás céljaira a tárcza öntöző-telepet is rendez be.

A belterjes művelés térfoglalásának előmozdítása irányában működnek a vízügyi adminisztráció keretében a kulturmérnöki hivatalok. Az a

nagy súly, melyet a kormányzat ezen nagyfontosságú hivatalok működésére helyez, leginkább kitűnik abból, hogy az 1909. évben a kulturmérnöki hivatalok számát ismét egygyel szaporította, felállítván a máramaroszigeti kulturmérnöki hivatalt. Ezzel az intézkedéssel főképp a Felső-Tisza, a Visó és az Iza völgyeiben talajjavítás tekintetében megoldásra váró nagy feladatok megvalósulását kívánta lehetővé tenni, melyeket a sátoraljaujhelyi kulturmérnöki hivatal nem győzött azon nagy elfoglaltsága következtében ellátni, mely a hegyvidéki akció keretébe eső fontos talajjavítási feladatok ellátása folytán rája hárult. A kulturmérnöki hivatalok száma ezzel az újjal immár 19-re növekszik. Ezzel természetesen a kulturmérnöki hivatalok teljesítőképessége is már igen magas fokot ért el. Az utolsó három évben az általuk végzett lecsapolási munkálatok több mint 60.000 kat. holdat, az alagcsövezési munkálatok pedig több mint 4000 kat. holdat tesznek ki.

Különösen jelentékeny a kulturmérnöki hivataloknak az öntözés terén teljesített munkálkodása az utolsó évben. A kulturmérnöki hivatalok ugyanis utasítást nyertek arra, hogy az öntözéssel kapcsolatos bolgár kertészet terjedésében hathatósan munkálkodjanak közre. A hivatalok a bolgár kertészetre alkalmas területeket, ha az egyes birtokosok vagy érdekeltségi csoportok a bolgár öntözés berendezésére és a zöldségtermelésre hajlandók, e szempontból tanulmányozzák és az öntözés keresztülvitelére vonatkozó terveket is elkészítik. Azok, a magyar vidékeken létesített bolgár kertészetek, melyekről a kertészetet tárgyaló fejezetben megemlékeztünk, a kulturmérnöki hivatalok jelzett közreműködése mellett jöttek létre és jelenleg is tárgyalások folynak az iránt, hogy ezek a hivatalok más vidékekre vonatkozólag is a jelzett irányu kertészkedés bevezetésére szükséges terveket elkészítsék. A vizmosások tekintetében a kulturmérnöki hivatalok az utolsó három évben is élénk tevékenységet fejtettek ki. Nagyobb szabású ilyen munkálatok főképp Zemplén, Hunyad, Nagy-Küküllő és Udvarhely vármegyék területén lettek újabban foganatosítva.

Már az eddigiek is mutatják, hogy a vízhasznosítás ügyének a fejlesztésére mily nagy súlyt helyez működésében a földmivelésügyi tárca. Hogy azonban e téren még nagyobb eredmények legyenek elérhetők, ahhoz a tárca a jelenlegi vízjogi törvény kereteit nem találja egészen megfelelőnek. Ezért a földmivelésügyi minister egy új vízjogi törvényjavaslat kidolgozására adott megbízást.

A vízjogról szóló 1885. évi XXIII. t.-cz. kiegészítéséről és módosításáról készült törvényjavaslat kettős célt kíván szolgálni. Először is a vízben rejlő természeti erőnek a lehető legnagyobb kihasználását kívánja lehetővé tenni úgy a mezőgazdaságnak, mint az iparnak. A második főcél, melynek elérésére a törvényjavaslat törekszik, a földmivelésügyi minister

ama törekvésével függ össze, melyet, a mint láttuk, más téren is érvényre juttatni igyekezett, midőn a tárczája körébe eső területen a közegészségügy követelményeit tőle telhetőleg szolgálni törekedett. Nevezetesen a javaslat intézkedéseinek nagy része arra irányult, hogy a víz mint közegészségügyi tényező szintén a legteljesebben érvényre juthasson.

Az által, hogy a földalatti nagy gyűjtőmedenczék vizei fölött a hatóság bizonyos rendelkezést nyer, biztosítani kívánja a törvényjavaslat a föld mélyében rejlő vizek okszerű kihasználását és a vízpazarlás megszüntetését. Módot kíván továbbá nyújtani arra, hogy olyan vizek, melyeknek sértetlen felmaradásához fontos közegészségügyi érdekek fűződnek, az eddiginél fokozottabb védelemben legyenek részesíthetők. Gondoskodik a javaslat a kisajátítási jognak vízügyekben szükségessé váló némi kiterjesztéséről is, megengedi a kártalanításnak bizonyos esetekben természetben való szolgáltatását és törekszik közérdekű vízhasználatoknál a vízhiány türésének okszerű rendezésére. Mindezzel a vízi erők mezőgazdasági és ipari értékesítését kívánja nagyobb fokban előmozdítani és ezzel kapcsolatban a víztárlók és mesterséges vízgyűjtők kérdéseivel összefüggő ügyeket is szabályozni fogja. Remélhető, hogy ezzel a vízierőknek munkába fogásánál a vállalkozók elé tornyosuló nehézségek eloszlathatók lesznek.

A midőn a tárcza mindenképen a vízhasználat fokozására törekszik és a vízügyi szolgálat intenzívebbé tételét igyekszik előmozdítani, nem mulasztotta el azt sem, hogy az ehhez szükséges munkaerők szakszerű kiképzését és így a rendelkezésre álló szakmunkaerőket czélszerű intézkedésekkel sokszorozza. A szükséges magasabb képzettségű tisztviselők, a mérnöki kar kiképzéséről a müegyetem kellő mértékben gondoskodik, ellenben nagy szüksége merült fel annak, hogy a m. kir. folyam mérnöki és kultur mérnöki hivatalok, a vizitársulatok, nemkülönben a magánosok részére talajjavítási, vízépítési, árvédekezési és folyamrendőri célokra alkalmas alsóbbrendű műszaki egyének nagyobb számban neveltessenek. Ennek a szükségnek kívánt a földmivelésügyi minister eleget tenni, a midőn a kassai vízmesteri iskola bővítése és az ehhez szükséges építkezések keresztülvitele iránt intézkedett. A kassai vízmesteri iskola az ottani gazdasági akadémia területén álló épületben volt elhelyezve. Ez az épület azonban a czélnak épenséggel nem felelt meg és utjában állott annak is, hogy a vízmesterek a szükséghez mérten nagyobb számban nyerjenek ott kiképzést. Az 1906. évben kezdetét vette a kassai vízmesteri iskola újjáépítése és az építkezések 1908. év nyarán be is lettek fejezve. Így aztán az 1908. év december 1-én kezdődő tanév már az új épületben és a növendékek fokozott létszámával vette kezdetét. Most már lehetséges lesz arról gondoskodni, hogy a vízmesterek a szükséges számban álljanak ezentul rendelkezésre.

A vízügygyel kapcsolatosan kívánunk még a halászatról is megemlékezni. Halászatunk fejlődésében az utolsó három évben igen öröndetes haladás jelezhető.

Közvizeink halászatának gyakorlása s értékesítése a törvényszabta társulati szervezetek révén, egyes kisebb mellékvizek kivételével, mindenhol rendeztetett. A szomszéd államokkal történt megállapodások folytán a határt alkotó folyók halászatának egyöntetű szabályozása is előkészítetett. Említést érdemel ez irányban az egyezmény, melyet Magyarország a dunai halászat védelme és kihasználása tárgyában Romániával már régebben kötött, melynek becikkelyezése azonban csak az 1907. évi II. t.-cz. alakjában történt. Ez egyezményben azok az egységes elvek vannak lerakva, melyek szerint a két ország a halászat folytatását a Dunán a halászati érdekek szempontjából megengedi.

Az utolsó három év alatt 5 társulat alakult 5283 kat. holdon; ezekkel együtt ma 68 társulat működik 262.523 kat. holdnyi vízterületen gondozva a halászatot. Tevékenységükben egyre jobban ervényesül a halaknak mesterséges uton való szaporítása és őrzés által való védelme, minek közvetlen hatása a bérek emelkedésében látszik meg leginkább.

A mesterséges halgazdaságoknak térfoglalása is igen jelentékenyen haladt az utolsó három évben. Ez annál öröndetesebb, mert az onnan forgalomba vitt olcsóbb fajta halhus nemcsak a közélelmezés javulását jelenti, hanem eddig csaknem hasznavehetetlen területek rendszeres gazdasági kihasználását is. Az e téren mutatkozó haladást feltünteti az is, hogy a három év alatt 14 helyen 2100 kat. holdon létesült újabb tógazdaság. Velük együtt ma már 149 helyen 12.693 kat. holdon folyik az adott viszonyok szerint indokolt intenzív üzemi halgazdaság. Termelésük megközelíti a 2 millió K értékű halat.

Ezzel párhuzamosan halad a hegyvidéki vizeknek tervszerű halasítása. A legutóbbi három év alatt 24-re szaporodott az ezen czélt szolgáló költőházak száma, úgy hogy ma 148 ily telep működik az országban, évenként 4.2 millió salmonida-ivadékkal pótolva a vizek megfogyott halállományát. A tárcza ezen üdvös tevékenységét nagyban előmozdította azzal is, hogy a törvényhozástól e czélra jelentékenyebb anyagi segílyt eszközölt ki. Annak gondos felhasználásával nemcsak érdeklődést birt, ezen termelési ág iránt kelteni, de azt a lehető legjobban megalapozta.

Számolt a halászat elméleti követelményeivel is. E végből szervezte a halélettani állomást, mely a közvizek tisztántartása körül fejt ki nagyobb tevékenységet. Az ez irányban végzett kísérletei nagyban hozzájárulnak az ipar és a halászat körül ütköző ellentétek megszüntetéséhez.

Fejlesztette végül a tárcza a halászati felügyelőség intézményét is hogy a mindinkább jelentkező szükségletnek eleget tehessen.

Munkásügy és szociálpolitika.

Az emberi kultúra fejlődésének egyik legjellemzőbb vonása, hogy a termelési tényezők között az emberi munka lép mindjobban előtérbe. Ez a gazdasági élet belterjességének a legfélreismerhetetlenebb jele. Kivált a mezőgazdaságra nézve áll ez, hol alacsonyabb fejlődési fokon a termelési tényezők közül határozottan a természet van előtérben.

Minél inkább belterjes irányban fejlődik a magyar mezőgazdaság annál fontosabb tényezője lesz annak a mezőgazdasági munkás és annál nagyobb súlyt kell helyes munkáspolitikát követésére helyeznünk. Ennek a szükségességét a termelésnek a fejlődés természetéből közvetlenül folyó érdekein kívül más körülmények is egyre fokozottabb mértékben tolják előtérbe. Itt van először is a kulturának a demokratizálódása, mely a tudás bizonyos elemeit közkinccsé teszi, minek számos nagy előnye mellett meg vannak az árnyoldalai is, mert a munkás igényeit könnyen a gazdasági és kulturális élet haladásával arányban nem álló módon fokozza. A kulturális színvonalának és gazdasági helyzetének emelésére kétségkívül jogos igényekkel bíró munkásság a haladás üteme iránt kevés érzékkel bír és könnyen túl lépi követeléseiben azt a határt, melyen innen maradnak a részére a termelési ágak termelékenységének figyelembevételével megadható engedmények. Ehhez járul azután az a körülmény, hogy bizonyos elemek érdekében fekszik a munkások eme követeléseinek a fokozása és azok teljesíthetőségére való tekintet nélküli növelése, miben főképp az irni olvasni tudás általánossá válása őket nagyban segíti.

Ezek a fejlemények a mint hazánkban is a múlt század 90-es éveiben tapasztalni alkalmunk volt, a mezőgazdaságot könnyen válságba sodorhatják. Elégedetlenné, sőt a munka megtagadásra és a kivándorlásra hajlóvá teszik a munkásságot. Az így a mezőgazdaságot magas fokban fenyegető veszély elhárítása csak akkor lehetséges, ha a kormány megfontolt munkáspolitikát folytat.

Azonban igen szűkkeblű és a kormányra háruló fontos feladatok lényegét meg nem értő volna az olyan munkáspolitikát, mely csak a helyzet kényszerűségéből, a mezőgazdaság részére a munkásmozgalmak által

támasztott veszélyekből indulnak ki. A belső igazsága hiányoznék az ily munkáspolitikának és így annak minden mélyebb hatása is elmaradna. A mezőgazdasági munkáspolitikának, mint általában a modern szociálpolitikának, abból az alapigazságból kell kiindulnia, hogy a munkás mint a termelés egyik legfontosabb tényezője, jogos igényekkel bír arra, hogy a termelési ág, melyet folytat, őt és családját bizonyos jólétben és emberhez méltóan eltartsa és neki mindinkább lehetővé tegye egy meghatározott kulturális színvonal elérését.

A lefolyt három év munkáspolitikája ezen az őszinte alapon nyugodott. Minden intézkedésében nem a munkásmozgalmaktól való félelem, hanem az a szent meggyőződés vezette, hogy a munkások helyzetét javítani, a népet művelni és ahhoz minél közelebb hozzáférközni kell. Csakis ha a nép érzi a kormány gondoskodását, érzi, hogy helyzetének javítása a vezető körök szívében fekszik, csakis akkor nyeri vissza mesterségesen megrendített bizalmát a mai társadalmi renddel szemben és fordul ismét őszinte rakaszkodással munkaadói felé.

A munkáspolitikának először is a legközvetlenebb bajon, a foglalkozáshiányon kellett segítenie, a melynek egyhítésére irányuló intézkedések egyúttal a gazdák által panaszolt munkáshiány megszüntetését is célözzák. E téren a tárcza már régebb óta szervezett intézményre támaszkodhatott, melynek fejlesztésére irányult az utolsó három év törekvése. A földmívelésügyi ministeriumban központosított és az egész országban levő szervek segítségével folyó munkásközvetítés az utóbbi években egyre nagyobb arányokat öltött. A közvetített, illetőleg elhelyezett munkások száma már igen megközelítette a 80.000-et is és az 1909. évben eddig a múlt éveknél még fokozottabb mértékben nyilvánult a munkásköröknek eme közvetítés felé irányuló érdeklődése. Ez kétségkívül jele annak, hogy a munkáskörök is egyre nagyobb bizalommal fordulnak ezen intézmény felé. Különös gondot fordított a tárcza az 1908-ik évtől kezdve a visszavándorlók helyközvetítésére. Ez által a munkához juttatáson kívül azt is el akarta érni, hogy a visszavándorló munkás rögtön partra lépése alkalmával érezze azt, hogy a magyar állam gondoskodása reája ismét kiterjed.

A munkásközvetítés nagy fontosságára való tekintettel, valamint az e téren mutatkozó kedvező eredmények folytán ezt az intézményt a tárcza még jelentékenyen fejleszteni szándékozik. Nagy segítségére lesz ebben az újonnan alkotott gazdasági felügyelői intézmény, mert most már közvetlen közeggel fog a ministerium rövid idő alatt az összes törvényhatóságokban rendelkezni, melyek egyaránt lehetővé fogják annak tenni, hogy a munkásközvetítés ügyét egységes szempontok szerint, de egyúttal a helyi viszonyok legmesszebbmenő figyelembe vételével irányítsa és mélyítse.

A midőn a tárcza behatóan foglalkozott a munkásügyekkel, figyelmét és gondoskodását a kivándorlás nagy kérdése sem kerülhette el. A munkásközvetítéssel kétségkívül jelentékenyen ellene dolgozott a kivándorlás áradatának, de egyedül ezzel nem érte be. A földmivelésügyi miniszter szükségesnek tartván ugyanis azt, hogy a kivándorlás okairól bővebb tájékoztatást nyerjen, utasította vidéki közegeit, hogy az e téren szerzett tapasztalataikról a központot tájékoztassák. Ez annál is inkább indokolt, mert a kivándorlásnak kétségkívül számtalanszor helyi indokai vannak, melyeknek a megszüntetése könnyen a munkáskezek nagyobb számát mentheti meg az ország számára. Az ily indokok tudomásra jutása esetében a tárcza nem is szokta elmulasztani, a mennyiben módjában áll, saját hatáskörében intézkedni, ha pedig ez nem lehetséges, esetleg más tárczáknál a baj elhárítása érdekében közbenjárni.

A kivándorlás, valamint általában a munkások helyzetének enyhítésére kétségkívül egyik legfontosabb szernek a munkásoknak téli foglalkozáshoz juttatását kell tartanunk. Hazánk munkásviszonyainak kedvezőtlen volta egyik főindokát mindenesetre abban birja, hogy a szemtermelés rendkívül előtérben állása folytán a munkások tetemes része csupán a nyári hónapokban, sőt számos munkáskéz csak az aratás idején talál foglalkozást, ellenben a téli hónapokban a mezei lakosság nagy része munka nélkül szükkölködik. Ezzel párhuzamosan a munkások háztartásában beálló gyakori zavarok járnak, mert feltéve, hogy a munkás a nyári hónapokban, illetőleg az aratás alatt annyit keres, hogy ebből az egész éven keresztül megélhetne, a legtöbb munkásban hiányzik az előrelátásnak az a foka, mely ahhoz szükséges, hogy az így összetorlódott keresetet az egész év szükségletére arányosan felossza. Éppen ezért a helyzet javulása első sorban attól várható, ha a munkás ezután télen is keresetre fog találni.

Ebben az irányban a tárcza a lefolyt három évben igen élénk munkásságot fejtett ki. Ide tartozik mindenekelőtt a gazdasági házi ipari tanfolyamoknak a rendezése, melyeknek a száma évenként már a 400-at is megközelítette és melyeken a résztvevők száma évenként a 10.000-et is felülmúlta. Ezeken a tanfolyamokon a kosárfonásra, a seprükötésre, gyékény- és szalmafonásra, továbbá a fadaragó munkákra tanítják meg a népet, hogy ezen házi ipari foglalkozások folytatásával magának keresetet biztosíthasson. Az 1906-ik év óta ilyképen majdnem 1000 gazdasági házi ipari tanfolyamot tartottak, melyeket részint a gazdasági egyesületek és gazdakörök, a vármegyei mezőgazdasági bizottságok és megyei iparfejlesztő bizottságok, részint pedig a népmívelési és közjótékonyági szövetkezetek, gazdasági akadémiák, földmivesiskolák, gazdasági szaktanárok stb. a földmivelésügyi miniszter megbízása szerint és támogatásával rendeztek. Ezenkívül újabban a gazdasági ismétlő iskolákban a gazdasági házi ipari okta-

tásra is nagy súlyt helyeznek, mi a házi iparnak és téli foglalkozásnak az elterjedését nagyban fokozni alkalmas.

A házi ipari oktatás fejlesztésével párhuzamosan halad a házi ipari szövetkezeteknek az alakítása is. Az 1906-ik év óta nem kevesebb mint 60 ilyen szövetkezet alakult úgy, hogy az az előtt létesült szövetkezetekkel együtt ezek száma ma már 68-ra rug.

Mint hogy úgy a szövetkezetekbe tömörült, mint pedig a tanfolyamokon kiképezett egyéb munkások a házi iparral nagyobb részét csak akkor foglalkoznak, ha erre nemcsak megrendelést, hanem a nyersanyag beszerzésére előleget is kapnak, a munkásoknak téli foglalkoztatása céljából számos vármegyei gazdasági egyesület és iparfejlesztő bizottság állami segítyt nyert oly feltétellel, hogy ebből az összegből a házi iparhoz szükséges nyersanyagot beszerzi. Ezek egyuttal arra is kötelezve lettek, hogy a nyersanyagból a megszabott minta után készült tárgyakat a munkadíj kifizetése mellett, kizárólag télen hetenkint vagy kéthetenkint a munkásoktól készpénzen beváltják és a tárgyak értékesítéséről saját kockázatukra gondoskodnak. A befolyt összeget a jövő télen az ily egyesületek és bizottságok hasonló célra kötelesek felhasználni.

A házi ipari tanfolyamokon kívül főképp a népies gazdasági előadásokon igyekezett a tárcza a munkásságot oly ismeretekhez juttatni, melyek kereseti viszonyai javításához vezetnek. Ily népies gazdasági előadások évenkint 2000-t is meghaladó számban tartattak és azok hallgatósága 100—200.000 között ingadozott. Ezeken a népet mindenekelőtt gazdasági ismeretekre tanították; ezeken kívül azonban a földmivészeket érdeklő törvények és intézmények, szövetkezeti ügyek, az adó- és illetékdíjszabás, vasuti szállítási ügyek, a biztosítási ügy, az értékesítési módok, a szerződések és egyéb a népet érdeklő jogi intézmények természete is tárgyát képezte ezeknek az előadásoknak. Ilyképp az ezen előadásokon résztvevők a nép számára a mindennapi életben szükséges legkülönbözőbb természetű ismeretek birtokába jutottak.

De a tárcza gondoskodása nemcsak a munkások kereseti viszonyainak javítására és ügyes-bajos dolgaik elintézését megkönnyítő utbaigazításokra, hanem a munkások gazdaságának egyébként való támogatására is kiterjedt. Ha mindenről be akarnánk számolni, a mit a tárcza a gazdasági munkás és a kisbirtokos gazdasági helyzetének javítására és emelésére tett, akkor voltaképp az összes gazdasági ágakon végig kellene mennünk, mert minden ágazat gondozása a kis existenciák különös szükségleteinek figyelembevételével és gazdasági haladásuk biztosítására irányítva történt. Ez azonban itt igen messzire vezetne. Épp ezért csak azokat az intézkedéseket kívánjuk felsorolni, melyek közvetlenül a mezőgazdasági munkások érdekében történtek.

Tudvalevőleg a hitel, melyre a kisember is kis gazdasága körében oly gyakran rászorul, egyike azon tereknek, a melyeken a munkás lelketlen elemek kizsákmányolásának van állandóan és magas fokban kiszolgáltatva. Végtelenül fontos tehát, ha a munkások helyzetén javítani akarunk, hogy ezen a téren segítségére legyünk; erre pedig legalkalmasabb a szövetkezetek felkarolása. Már jelentékenyen felülmúlja a 2000-t azoknak a hitel-szövetkezeteknek a száma, melyek az orsz. közp. hitelszövetkezet kebelében nagyrészt a tárcza támogatása mellett főképp a szegény nép hitelgényeinek kielégítésére alakultak. A tárcza ezeket a lefolyt három évben is csak akkor részesítette segélyben, ha azok a vagyontalan földmivesnép hitelének kiszolgálására alakultak. Örömmel vett a tárcza részt annak a törvényjavaslatnak az előkészítésében is, melyet az igazságügyminisztérium a káros hitelügyletek fokozottabb üldözése érdekében kidolgozott.

Mint fogyasztót is lehetőleg védelmébe vette a földmívelésügyi tárcza a munkásnépet. A fogyasztási szövetkezeteket, a mennyiben azok a falusi, tulnyomólag mezőgazdasági lakosság önsegélyezésre irányuló szervezkedéseként léptek fel, az által igyekezett előmozdítani, hogy azokat első berendezésük beszerzésére kisebb segélyben részesítette. Ilykép lehetővé teszi a tárcza a mezőgazdasági lakosságnak, hogy a legsürgősebben szükséges fogyasztási cikkeit jutányosan beszerezhesse. Ebben nagy segítség rejlik a népre nézve, mely a falun az ily cikkek beszerzése tekintetében sokszor számos nehézséggel kénytelen megküzdeni.

A nép anyagi helyzetének javítását célzó intézmények közül egyike a legfontosabbaknak a gazdasági munkás- és cselédsegélypénztár, mely a lefolyt három évben fokozott mértékben éreztette hatását, kivált a bal-életbiztosítási ágazat terén. Az 1906. év kezdete óta a pénztár 35.695 esetben nyújtott tagjainak segélyt és a kifizetett segélyek összege több, mint 1,200.000 koronára rugott. Igen számbavehető összeg ez már, a mely a pénztár útján a nép közé jutott. A tárczát állandóan foglalkoztatja annak a kérdésnek a tanulmányozása is, hogy mikép lehetne a gazdasági munkás- és cselédsegélyző pénztár nagy áldásaiban a népet szélesebb körben részesíteni, és ez irányban az előmunkálatok már folyamatban is vannak.

Ily minden oldalra kiterjedő gondoskodás, minden oldalról nyújtott támogatás mellett lehetetlen, hogy a nép annak áldásai iránt érzéketlen maradjon. És tényleg a lefolyt évek azt mutatják, hogy a helyenkint nagyobb fokban üzött izgatás szülte mozgalmakon kívül jelentékenyebb mérvű munkászavargások ez idő alatt nem fordultak elő. Az 1906. év óta aratósztrájk, mely jelentékenyebbnek volna mondható, elő nem fordult. A szociális munkán kívül, melyet a tárcza ezen idő alatt folytatott, ebben kétségkívül nagy része van annak az előrelátásnak is, melylyel a

földmivvelésügyi ministerium a gazdákat az arató munkások szerződés-szegésével szemben megvédeni igyekezett. Nevezetesen a munkástartalékok alapítása és a szerződészegő munkások pótlására hivatott munkáscsapatoknak Mezőhegyesen, Kisbéren és Bábolnán való készletben tartása a lefolyt években sem lett elmulasztva. Sőt a tárcza arra törekedett, hogy egyes külső hatóságai, valamint a törvényhatóságok első tisztviselői a területükön található munkásfeleslegről a tárczát tájékoztassák, hogy szükség esetén tudomással birjon arról, honnan lehetne a szerződészegő munkások pótlására hivatott munkáskezekekről gondoskodni. Természetesen a tartalékmunkások igénybevételeit illetőleg a tárcza most is ragaszkodott ahhoz a kezdettől fogva elfoglalt álláshoz, hogy azokat csakis oly munkaadóknak bocsátja rendelkezésre, kik az 1908: II. t.-cz. szerint szabályszerűen szerződött aratómunkásokkal birtak és kiknél a munkamegtagadás nem a gazda hibájából következett be. A tartalékmunkásokat igénybe vevő gazda természetesen azok költségeinek a megtérítésére is kötelezve lett. Emez intézkedések által a tárcza azt az elvet óhajtotta megóvni, a mely mellett tekinthető az ily tartalékmunkások készletben tartása az államhatalom részéről egyedül jogosultnak, t. i. azt az elvet, hogy a munkás és munkaadó érdekeinek egyaránt való gondozására hivatott államhatalom nem lép közbe a bérharcznál, hanem csupán arra szoritkozik, hogy a jogtalan cselekmény, a munkások szerződészegése által kényszerhelyzetbe jutott gazdákat az egész ország lakossága számára oly fontos aratási munkálatok lebonyolításában támogatja. Csakis ily pártatlan eljárás mellett tesz a tárcza egyaránt eleget azoknak a kötelezettségeknek, melyek reája munkások és munkaadók érdekei védelme szempontjából háramlanak.

Hogy a munkásviszonyok minél előbb egészen a rendes mederbe terelődjenek és az aratási munkálatokat illetőleg még az ily teljesen pártatlan hatósági közreműködésre se legyen szükség, a tárcza egyik főfeladatát a nép felvilágosítására irányuló tevékenységének a folytonos fokozásában látta, bizonyítékát adván ez által, hogy a népet nem tudatlanságban és sötétségben kívánja megtartani, hanem inkább annak helyes felvilágosítására és művelésére törekszik. Nem is lehet más célja, mert hiszen az állam- és hazaellenes agitációnak a tudatlan és tanulatlan nép sokkal hozzáférhetőbb, mint az, mely a társadalom összeműködéséről és a gazdasági élet folyásáról helyes fogalmakkal bir. A fent már említett népies gazdasági előadásokon kívül több más eszköz is szolgálta a nép felvilágosításának a célját. A Néplapban oly ujsághoz juttatta a tárcza a mezőgazdasági lakosságot, mely annak szerény szellemi szükségletein kívül való gondoskodása mellett az életről helyes fogalmakat is igyekszik a népbe becsöpögtetni. A népkönyvtárak ismét más irányban, főképp a népet

mulattató, de a mellett hasznos olvasmányok nyújtása által igyekeznek a népnevelés nagy eszméjét szolgálni. A tárcza nagy számban adományozott ily népkönyvtárakat, úgy hogy körülbelül 700-at tesz ki az utolsó három évben alapított népkönyvtárak száma.

A munkásnép fogékony nemcsak az anyagi, hanem az erkölcsi jutalmazás iránt is. Erre való tekintettel a földmivelésügyi tárcza már több mint tíz év óta folytatja a gazdasági cselédek és munkások jutalmazását. A szerzett tapasztalatok mindjobban mutatják, hogy ezzel a tárcza mily helyes irányban halad, mert a nép igen jólesően érzi azt, hogy nemcsak a gazdagok és hatalmasak munkája részesül elismerésben, hanem a szegény embernek az a nehéz munkája is, a mely az előkelőknek az ő szellemi munkájok folytatását lehetővé teszi és így az ő kitűnőségüknek is az alapja. Ennek a tapasztalatnak az értékesítéseként, másrészt azonban az ügy igazságosságától is mindinkább áthatva, a tárcza kivált az 1908. év óta tetemesen fokozott mértékben folytatja a gazdasági munkások és cselédek jutalmazását. A lefolyt három évben már majdnem 1400 gazdasági munkás és cseléd részesült elismerő oklevélben és 50—100 K pénzbeli jutalomban. Ezenkívül 40 évi hű szolgálatért több munkás kapott nagyobb ünnepség kíséretében átadott díszérmét és néhány erre különösen rászolgált gazdasági cseléd részére a földmivelésügyi miniszter a legfelső helyről az ezüst érdemkeresztet is kieszközölte. A munkások és cselédek tevékenységének mind nagyobb elismerése az, a mely ezen intézkedésekben kifejezést nyert és mely elvnek az egész vonalon való érvényre juttatására törekedett a tárcza természetszerűleg akkor, a midőn annak az egyes termelési ágakban is, p. o. az állattenyésztésben ujonnan igyekezett érvényt szerezni. (Az állatokat különösen jól gondozó béresek és cselédek jutalmazása az állattenyésztési törvényben.)

A tárcza, hogy helyesen irányíthassa a gazdasági munkásügyek érdekeiben teendő intézkedéseit, egyre behatóbban törekszik arra, hogy a munkásviszonyokról minél alaposabb és tisztább képet nyerjen. Ezt a czélt szolgálták a földmivelésügyi miniszternek utóbb tett azon intézkedései, a melyek a mezőgazdasági munkabérekre vonatkozó adatgyűjtés és feldolgozás mélyítése érdekében történtek.

Ezekben mindenekelőtt arra törekedett a tárcza, hogy a mezőgazdasági munkások oly tetemes részét kitevő napszámosok keresetének feltüntetésére megfelelőbb alapot teremtsen. Ezért a munkanapok számát, melyeket a napszámosok munkában töltöttek el, most már nemcsak évi átlagban, hanem évszakonként külön összeírta. Hogy tisztább képet sikerüljön nyerni a cselédek bérvizonyairól, a tárcza a havi summások keresetének kimutatása mellett a hónapos cselédek havi bérét s a hosszabb időre szerződött napszámosok havi bérét külön-külön iratja össze. Ez által

eme két nem egészen egyenlő munkakategória bérvizonyainak külön-külön való szemmel kísérése válik lehetővé.

Egy másik ujtás ugyancsak azt célozza, hogy a mezőgazdasági munkabérekről készült felvételek minél tisztábbak és áttekinthetőbbek legyenek. Nevezetesen most már csak az élelmezés nélküli napszámterek adatai gyűjtetnek, ott pedig, ahol a készpénzen felül élelmezés is jár a munkásnak, a statisztikai kiadványok a napszámért a természetbeni járandóság hozzászámításával egy összegben mutatják ki. Ez azért indokolt, mert az ország legnagyobb részében a napszámterek csak pénzért kapnak és így a jelzett eljárással a viszonyok erőszakolása nélkül a napszámterek áttekinthetősége tetemesen emelkedik.

Még egy igen jelentékeny ujtás történt a mezőgazdasági statisztikának a munkásügyekre vonatkozó részében. Ez abban áll, hogy az 1907. évtől kezdve a tárcza tájékoztató adatokat gyűjt minden év végén a földárakról és a földhasznóbérekről. Tudvalevőleg a mezőgazdasági munkások elégedetlensége, valamint nagyrészt annak kivándorlási hajlama is a nép földéhségével és a föld szerzésének sok helyt óriási nehézségével függ össze. A nép elégedetlensége igen sok helyen arra vezethető vissza, hogy minden erőlködés dacára nem képes földhasznóbérlethez jutni. Ennélfogva a munkásviszonyokról és az itt közreható tényezőkről csak úgy alkothatunk magunknak világos képet, ha a földárakról és földhasznóbérekről is vidékenként tájékozva vagyunk.

A tárcza azonban nem érte be a mezőgazdasági munkásügyek terén a fent elősorolt intézkedésekkel, hanem szükségesnek látta nagyobb horderejű törvényhozási intézkedéseknek az előkészítését és a keresztülvitelét is. Mindenekelőtt az 1876. évi cselédtörvény módosítását ismerte fel elodázhatatlannak. Mindenkinek be kellett látnia, hogy a régi cselédtörvény a modern kor követelményeinek többé meg nem felel. A patriarkális viszony, melynek feltevésén ez a törvény alapul, a viszonyok gyökeres változása folytán ma már nem áll fenn s a dolog természeténél fogva ki nem kényszeríthető. Az élet körülményei és a törvény alapelve tehát éles ellentétbe kerültek egymással, minek a következményei máris félreismerhetetlenül mutatkoztak. Ennélfogva a földmivelésügyi miniszternek arra kellett törekednie, hogy egy új cselédtörvény keletkezését tegye lehetővé. A törvényjavaslat előkészítési munkálataiban a miniszter bőven számolt azzal a körülménnyel, hogy csakis az összes érdekelt tényezők kívánságainak beható tanulmányozása és meghallgatása mellett jöhet létre olyan törvény, amely nemcsak mindenkinek az érdekét, a mennyire lehet, kielégíti, hanem az élet követelményeinek is mindenben megfelel. Ezért a kidolgozott javaslat ismételt tanácskozások tárgyát képezte. A javaslat kidolgozásában és végleges elkészítésében a gazdaközönség is hathatósan támogatta a tárczát.

bár annak egyes intézkedéseit illetően a gazdák egymás között sokáig megállapodásra jutni nem tudtak.

Az ily hosszúságú előkészületek után a gazda és gazdasági cseléd közötti jogviszony szabályozásáról szóló 1907:XLV. t.-cz. alakjában létrejött új cseléd-törvény 1907. évi november hó 1-én lépett életbe. Ennek főbb elvei megállapításánál a tárcza az igazságosság és pártatlanság követelményeinek érvényre juttatására ép úgy törekedett, mint arra, hogy a gazdák jogos érdekeinek érvényt szerezzen.

A kor követelményeinek és a szociális igazságnak eleget teendő, a törvény mindenekelőtt az ugynevezett robotmunkát szünteti meg. Kimondja, hogy tilos és semmis az olyan megállapodás, melynél fogva a cseléd családtagjának előzetesen egyezséggel megállapított arányos külön díjazás nélkül kellene valami munkát vagy szolgáltatásokat teljesítenie. Ezeknek az ugynevezett robotmunkáknak a népszerűtlensége igen nagy volt úgy, hogy a múlt század 90-es éveiben kitört munkásmozgalmak egyik indokát az irodalom az eme munkák körül forgó torzalkodásokban fedezte fel. Ezeknek a gazdák szempontjából úgy sem igen jelentőségteljes ugynevezett ingyenmunkáknak az eltörlése, melyekben azonban a munkásnép a jobbágyság maradványait vélte látni, a szociális béke szempontjából nagy jelentőségű. A gazdákat hátránnyal nem sújtó módon sikerült ugyanis ez által egy szociális ütköző pontnak az eltüntetése.

Az új cseléd-törvény alkotásánál természetesen nem volt szabad elmulasztani a munkásvédelem elemeinek a törvénybe iktatását sem. A tárczának eddigi törvényhozási munkálkodása is azon az állásponton volt, hogy bár a mezőgazdasági munkásvédelemnek kétségkívül más csapáson kell haladnia, mint az iparénak, mégis arra ép oly szükség van, mint az utóbbira. Ennek megfelelően a törvény mindenekelőtt megállapítja azt a korhatárt, a melyen alól senki cselédnek el nem szerződhet. Ezt a korhatárt a gyermekvédelem és a gazda érdekeinek összeegyeztetésével 12 évben állapítja meg. Arról is gondoskodik a törvény, hogy senkit a testi erejét felülmúló munkára kényszeríteni ne lehessen. Egy további munkásvédelmi intézkedés az új törvényekben mindenfelé tért foglaló truck-tilalomnak az elrendelése, melynek értelmében tilos és semmis a cselédet arra kötelezni, hogy az a maga vagy családja részére bármit is a gazdánál vagy az általa megjelölt személynél vásároljon.

A midőn a törvény a munkások részére ily hathatós védelmet honosított, akkor éppen a szociális igazság érdekében azt sem lehetett elmulasztani, hogy a törvényben a gazdák jogos érdekei is kellőleg megvédésenek. Főképp az iránt kellett a gazdákat biztosítani, hogy elszegődött cselédjeik a szerződés jogtalan felbontásával őket cserben ne hagyhassák. Ezért az elszegődött cselédek szerződésszegésére büntetést kellett megál-

lapítani. Azonban a cselédek szerződésszegésének üldözése tekintetében is a törvény azon helyes elvből indul ki, hogy első sorban az indokot kell elhárítani, vagyis mindenekelőtt azokat kell büntetni, akik a cselédet szerződésszegésre csábitják és felbujtják.

A gazdákat még egy másik, sajnos, napról-napra gyakoribb visszaélés ellen is meg kellett védeni, t. i. az ellen, hogy cselédek a szerződés szegésével kivándorlás céljából őket el ne hagyhassák. A midőn a törvény arra az álláspontra helyezkedik, melyre úgy a jog, mint az igazság szempontjából helyezkednie kell, hogy a munkásnép a gazdát kényszerhelyzetbe sodró szerződés szegése minden eszközzel megakadályozandó, akkor ennek csak természetes folyománya az, ha a szerződés jogtalan felbontását kivándorlás céljából sem engedi meg. Távolról sem ringatja magát a tárcza abban a hitben, hogy ez által a kivándorlás áradatát meg fogja állítani. A mint fentebb kimutattuk, a kivándorlás meggátlására egészen más szempontok szerint törekszik a földmivelésügyi miniszter. Mindamellett az oly eszköz, mely a kivándorlást nem tiltja el, hanem legfeljebb csak annak az időpontját kitolja, magának a bizonytalan sors felé vándorló munkásnak is igen gyakran érdekében feködhetik, mert az a gondolkozási idő, a melyet a munkás így, bár kényszerítve nyer, nem egy esetben fog a munkás jobb belátásának felülkerekedésével végződni és alighanem szintén alkalmas lesz arra, hogy egyes gondolatlan, a határt már-már túllépő magyar munkást mentsen meg a hazának. Ebből a szempontból megítélve bizonyára mindenkinek helyeselni kell a törvénynek azt az intézkedését, hogy annak, a ki cselédnek beszegődött a szolgálati idő alatt, vagyis az elbocsátó bizonyítvány kiadása előtt a gazda belegyezése nélkül utlevelet kiállítani nem szabad.

Hogy maga az új cseléd-törvény nemcsak ezen az uton akarja a kivándorlás súlyos baját orvosolni, annak legfényesebb bizonyítékát azok az intézkedések adják, a melyeket a törvény a munkások helyzetének könnyítése és javítása érdekében tartalmaz. A hely szűke miatt csak utalni kívánunk arra, hogy a törvény az éjjeli pihenő kérdését ép úgy megoldja, mint a vasárnapi munkaszünet kérdését. Nagy jelentőségűek a cseléd számára azok az intézkedések is, a melyeket a törvény a cseléd gyógykezeltetése és gyermekeinek iskoláztatása tekintetében tartalmaz. A gyógykezelési költségeket a gazda a cselédért, ha annak megbetegedése a szolgálatba lépés után következett be, 45 napig viselni köteles; sőt humanizmusában a törvény annyira megy, hogy a cseléd felesége és 12 éven aluli gyermekei gyógyítási költségeinek viselésére is kényszeríti a gazdát. Hasonlókép a gazda tartozik a törvényért elmében a cseléd gyermekeiért fizetendő iskolai beiratási díjat is viselni. Ez utóbbi intézkedés részben kulturális céllal is bír, a mennyiben a gyermekek iskoláztatását van hivatva megkönnyíteni.

Talán az összes eddig felhozott intézkedéseknél nagyobb fontossággal bír a törvénynek az a rendelkezése, mely kimondja, hogy a gazda a cselédnek a közegészség követelményeinek megfelelő elhelyezéséről gondoskodni köteles. Közismeretű tény, hogy a cselédlakások tekintetében hazánknak különösen egyes vidékein valóban siralmas állapotok uralkodnak. Pedig megfelelő cselédlakások nemcsak a nép megelégedettsége szempontjából, hanem közegészségügyi és erkölcsi tekintetben is igen fontosak. A lakás a nép egész életének egyik igen fontos tényezője és így a cselédlakások ügyének felkarolása bármily szempontból tekintve, igen nagy és mindenfelé kiható jelentőségű dolog. Épen ezért a törvény nem éri be a fent említett általános elvnek a kimondásával, hanem pontosan megállapítja, hogy miképen kell a cselédlakásokat építeni, a midőn kimondja, hogy a törvény életbe lépte után olyan cselédlakásokat kell létesíteni, melyekben minden nős és családos gazdasági cselédnek külön szobája és kamrája van. A törvény ezzel sem érte be, hanem feltétlenül biztosítani óhajtván azt, hogy belátható időn belül az összes cselédlakások ennek a követelménynek meg fognak felelni, azt is kimondja, hogy a cselédlakások építéséről vagy megfelelő átalakításáról a gazda ugy köteles gondoskodni, hogy a törvény életbe léptétől számított legkésőbb 10 év elteltével valamennyi cselédje az előbb jelzett módon nyerjen elhelyezést. A 10 éves halasztás engedélyezésével a törvény ismét a gazdák jogos érdekét honorálta és annak a körülménynek tett eleget, hogy az ily átalakítások, míg az egész vonalon keresztülvitetnek, nem kevés időt igényelnek.

A cselédiakások kérdésének megoldásával egyidejűleg a tárcza a mezőgazdasági munkások lakásügyét az egész vonalon megoldani törekedett. A mezőgazdasági munkásokosztály, mint nagy részben telekkel nem rendelkező lakosság, rendszerint bérlakásokra van utalva és ezek a lakások a mellett, hogy a munkás kereseti viszonyaihoz képest aránytalanul drágák, többnyire sem erkölcsi, sem egészségi, sem gazdasági szempontból nem megfelelők. Akárhány helyen több család kénytelen egy szobában meghuzódni, egészségtelen helyiségeket hajlékul elfogadni és ennek mérhetetlen káros következményei vannak. A munkás nyugodalmát nem a házi tüzhelynél, és szórakozását nem a családi életben keresi, hanem állandó látogatója lesz a korcsmának, hol az alkoholizmusnak annak összes gyászos következményeivel együtt áldozatul esik. Midőn ez egyrészt a nemzet munkaerejét ássa alá, másrészt a családi otthont nélkülöző munkásnép lelkiületében az állami és társadalmi rend ellen néma gyűlölet keletkezik, mely kiszolgáltatja ezeket az elemeket a szoczialista izgatásnak. Ezeknek a megfontolása indította a földművelésügyi ministert arra, hogy a legnagyobb erélylyel felkarolja a gazdasági munkások lakások ügyét.

Az idevonatkozó tevékenység fokozatosan és gyors léptekkel haladt. Az 1905-ik évből a földmivelésügyi minister erre a célra egy 100.000 koronás költségvetési tételt vett át. Első gondoskodása ennek a tételnek a megkészszerzése volt. Ezután is évenként jelentékenyen előbb 250.000, majd 300.000 és az 1909-ik évben pedig 500.000 koronára lett az az összeg felemelve, mely a gazdasági munkásházak építésének, segélyezésére van szánva.

Eleinte a folyamodó községeknek tökesegélyt engedélyezett a minister. Csakhamar meg kellett azonban győződni arról, hogy eme rendszer mellett a gazdasági munkásházak építésének az ügye csak igen lassan haladhat. Ha a tárcza évenként 300.000 koronát szán is erre a célra, akkor évente 600 munkásháznál többet nem lehetne fölépíttetni. Mi ez a mezőgazdasági munkások óriási tömegéhez képest, és mikorra lehetne remélni ilyen eljárás mellett azt, hogy a gazdasági munkásházak ügye csak nagyjában is meg lesz oldva. Éppen ezért a tárcza arra határozta magát, hogy ezen a téren is a kamatsegélylyel tesz kísérletet. Már az 1906-ik évben több községnek utalt ki segélyt olyanképen, hogy az a gazdasági munkásházak építésére felvett kölcsön kamatainak részbeni fedezésére szolgált. Ezek a kísérletek igen szépen beváltak és ezért a törvényjavaslatban, mely a gazdasági munkásházakra vonatkozólag már ez idő alatt előkészületben volt, a segélyezés módját illetőleg a tökesegélyezés helyett a kamatsegélyezés talált felvételt.

Az 1906-ik évben a tárcza amellett, hogy ezen a törvényjavaslaton dolgozott és az abban értékesíthető tapasztalatok szerzésével volt elfoglalva, még más uton is igyekezett a gazdasági munkásházak ügyét előmozdítani. Nevezetesen arra törekedett, hogy azoknak, a kik ily munkásházakat óhajtanak építeni, az ahhoz szükséges utbaigazitásokat rendelkezésre bocsássa. E végből még ebben az évben kiadta a «Gazdasági munkás- és cselédlakások» című könyvecskét, mely 50 cselédlakás, 16 munkásház és 14 melléképület tervét tartalmazza.

Az 1907-ik évben azután az 1907-ik évi XLVI-ik törvényczikk alakjában létrejött a gazdasági munkásházak építésének állami támogatásáról szóló törvény. Ez felhatalmazza a földmivelésügyi ministert, hogy az államkincstár terhére évenként összesen 300.000 koronáig a törvényhatóság vagy község javára munkások helyett kötelezettséget vállalhasson a vételár, illetőleg a kölcsön után járó évi töke- és kamattörlesztési részek meghatározott hányadának legfeljebb 100 féléven át való megfizetésére. A törvény a miniszternek megadja azt a jogot is, hogy a szükséges felméréseket, felosztási vázlatokat és terveket, hasonlóképen a szerződések és itt tekintetbe jövő egyéb okmányok terveit is az államkincstár költségére elkészíttethesse az ily munkásházakra vonatkozólag. Hogy a gazda-

sági munkásházak keletkezésének a jövője minél biztosabb alapokra helyeztessék, a törvény egy országos gazdasági munkásházépítési alap létesítését rendeli el, melybe utalandók az állami költségvetésben gazdasági munkásházak építésének előmozdítására engedélyezett hitelekből az év végén felhasználatlanul maradt összegek.

A gazdasági munkásházak létesítése a törvényhatóságok és községek közreműködésével van tervezve. Hogy azonban az ügy sikeres előhaladása arra az esetre is biztosítsék, ha a törvényhatóságok illetőleg községek kezdeményezőleg fel nem lépnének, a törvény ily esetekre felhatalmazást tartalmaz abban az irányban, hogy a földmivelésügyi minister a megállapított kedvezményekben más erkölcsi testületeket is részesíthessen. A törvény alapján a tárcza a kamatteher megfelelő részének vállalása által a hozzája folyamodott törvényhatóságoknak és községeknek a 6,000.000 koronát jóval felülhaladó tőkének a gazdasági munkásházak építésére való felvételét tette lehetővé és ezzel a 6000-et meghaladó munkásháznak a létrejövetelében működött közre. Remélhető, hogy ilyen módon és ilyen méretekben folytatva, a gazdasági munkásházak kérdése nem igen hosszú időn belül az egész ország területén megoldásához fog közeledni.

Eme nagy horderejű törvényhozási alkotásokkal első pillanatra alig versenyezhet az az intézmény, a melyet a földmivelésügyi minister 1908.-ban a földmivelők tudakozó irodája czimén létrehozott. A rendeltetése ennek a szerény külsővel fellépő intézménynek az, hogy az ügyesbajos dolgaik elintézése végett a vidékről a fővárosba nagy számban zarándokló földmives népek utbaigazitással és tájékoztatással szolgáljon. Az iroda személyzete a hozzáforduló felek ügyeiben a szükséghez képest a társmínisteriumokban is azonnal eljár, levélbeli megkeresések alapján is a tudakozódást elvégzi és az eredményről a felet értesíti, személyesen előadott panaszra pedig a felet utbaigazitja, hogy azzal hova forduljon. Apró ügyekről van itt látszólag szó és mégis aligha csalódunk, ha azt hisszük, hogy éppen ezért igen nagy jelentősége lesz ennek az intézménynek. Azok az aprólékosságok ugyanis a népre nézve éppenséggel nem azok. Részére gyakran életbevágó ügyekről van szó, melyek csak a népen kívül álló embernek tűnnek fel aprólékosoknak. A járatlan és tapasztalatlan falusi nép ezeket gyakran nem tudja kellően megfogni; a főváros háztengerében és hivatalainak tömkelegében nem tud hova fordulni. Midőn ezentul tudni fogja, hogy hol kaphat utbaigazitást és amidőn hire fogja járni annak, hogy a kormányhoz oly közel álló irodában igazán önzetlenül nyeri azt, lehetetlen, hogy bizalma fel ne ébredjen. És ez sok más dolognál fontosabb. Ha a nép bizalmát ismét sikerült megnyerni és újból beléje tudjuk oltani azt a tudatot, hogy a vezető körök törődnek

érdekével, akkor megvan a kulcs a nép szívéhez és ezzel együtt a munkáskérdés megoldásának a kulcsa is.

Ha valamely kormány azt akarja, hogy szociálpolitikáját komolyan vegyék, akkor kétségkívül magának az államnak mint munkaadónak kell jó példával előljárnia. Ennek teljes tudatában a tárca összes ágazataiban mint munkaadó igyekezett a többi munkaadónak jó példát nyújtani. A munkások nagyobb követeléseit be nem várva emelte a gazdasági konjunkturáknak megfelelően a béreket a kincstári birtokokon és a kezelésében levő erdőbirtokokon is. Cselédlakások építésében a kincstári birtokokon maga járt elől. Egyáltalában igyekezett a munkafeltételek megállapítása és munkásokkal való bánásmód tekintetében mintául szolgálni az egész országnak.

Birtokpolitika.

Az utolsó évek fejleményei erősen előtérbe tolták a birtokpolitika jelentőségét. Birtokmegosztási viszonyaink sok tekintetben kedvezőtlenek; a földáraknak az utolsó években bekövetkezett rendkívüli felverése, a birtokoknak részben tagosítás, részben pedig örökösödés útján való messze-menő elaprózása és az üzletszerűen, sokszor a nép kárára nagy mérvben folytatott parcellázások egyre sürgősebben és nagyobb fokban tették az állam beavatkozását szükségessé. Kitűnt, hogy szociális viszonyaink kedvezőtlenége jelentékeny részben a helytelen birtokelosztásnak és annak a fenti körülmények által való fokozásának köszönhető és hogy ennél fogva a viszonyok javítására jól irányított munkáspolitikai magában véve még nem elegendő, hanem azt egy céltudatos és tervszerű birtokpolitikai akciónak kell kiegészítenie.

Ennek a felismerésével érthető módon a birtokpolitika a tárcza működésében is mindjobban előtérbe lépett. A bajok sokoldalúságánál fogva a birtokpolitikai tevékenységnek is igen sok irányban kellett folynia és éppen az idevágó intézkedéseknek több, eddig nem igen érintett területre való kiterjesztése a tárcza legutóbbi években kifejtett működésének egyik főjellemvonása, bár e mellett a régebb óta folytatott működés jelentékeny mélyítése sem maradt el, a mint az alábbiakból kitűnik.

Egyike azoknak a kérdéseknek, a melyek legsürgősebben kívántak megoldást, a birtokrendezés kérdése volt. A megszűnt urbéri viszonyokból kifolyólag fenmaradt tulajdoni közösségekkel szemben ugyanis már a múlt század kilenczvenes éveinek az eleje óta erős törekvés érvényesült azok megbontása iránt, ép úgy mint az egyéni tulajdonnak a régebbi jogviszonyból megmaradt korlátozásaival szemben azoknak elhárítása és a vonatkozó birtokokból egyéni tulajdon alakítása iránti törekvések származtak. Főkép az erdélyi részekben volt ez észlelhető, a hol a nagytőke a kitűnő minőségű székelyföldi fenyőerdőségeket akarta a faárak emelkedése idején ez által üzletkörébe vonni. Erre a célra főkép az ugynevezett újraarányosítások szolgáltak, mely uton egyes élelmesebb és az arányrészeket tömegesen összevásárló illetményesek, vagy pedig külön e

czélra odatóduló és arányrészeket vásárló üzerek a közös használatu ingatlanokat egyéni szabadtulajdonná igyekeztek alakítani. A községekben a fakereskedők és vállalkozók ügynökök útján a 100 holdon aluli közösségre kötelezett illetményesektől és az urbéresektől megvásárolták illetményeiket, és miután ily módon maguknak 100 holdon felüli illetményeket teremtettek, ezeknek az elkülönítését kérték. Az igényjogosultak a földbirtokspekuláció eme módja által kétszeresen károsodtak. Először is igényrészeiket azok értékével arányban nem álló áron idegenek szerezték meg és vonták el ilykép szószerint lábuk alól a talajt. Másodszor pedig ott szenvedtek súlyos sérelmet a régi közösségek tagjai, a hol az arányvásárlások által megbontott közösségek egyéni tulajdonná való átalakítása bekövetkezett. A közösségek felbontásánál ugyanis a községi területek óriási csonkításoknak voltak kitéve, minthogy az apró illetményeknek összevásárlás által való összesítése azoknak a közösségből való kivonását és egyéni tulajdonná való átalakítását vonta maga után. A tulajdonközösségek megbontása tehát nem hozott létre előnyös változást a földbirtok megoszlásában. A parasztbirtokosok állandó jellegű közösségeit átváltoztatta egy-két ember magántulajdonát képező egyéni birtokává. Parasztextenzciák nyomán nagy vagyonokat épített fel és latifundiumokat teremtett ott, a hol azok nem voltak, és pedig a legrosszabb értelemben véve. Az üzerek ugyanis nem azért vásárolták össze a nagyértékű erdőségeket, hogy azokban tervszerű erdőgazdaságot üzzenek, hanem azért, hogy azokat a fapiacz kedvező konjunkturáinak kihasználása mellett minél előbb letarolják és a fát értékesítsék, mérhetetlen kárt okozván ezáltal a Székelyföld szinmagyar lakosságának és az ország erdőgazdaságának egyaránt.

Midőn az arányosítás ilykép egyrészt az igényrészek elvesztése, másrészt a jelentékeny egyéni tulajdonok alakítása és kihatása által a továbbra is közösségben maradó kis exisztenciák érdekeit a legmesszebbmenőleg veszélyeztette már csak azáltal is, hogy a közösség számára meghagyott terület kicsinysege folytán helyes gazdasági kihasználásra alkalmatlan volt, addig másrészt a kigazdák érdekeit a tagosítás folytán is veszedelem környékezte. A régi jogállapot mellett ugyanis a tagosításnál daczára annak, hogy ezek a munkálatok elsősorban gazdasági érdekeket szolgálnak, ezeket az érdekeket nem vették mindig kellő elbírálás alá. Már a tagosítási eljárás megengedhetőségének kérdésénél is hiányzott ezen jogállapot szerint a gazdasági szempont figyelembe vétele. Hasonlóképp nem érvényesültek a gazdasági érdekek az eljárás körében sem, az annak legfontosabb részét tevő osztályozásnál ép oly kevéssé, mint a becslésnél. Ezenkívül állandóak voltak a panaszok a közreműködő mérnöki kar megbízhatatlansága és a tagosítási ügyek elintézésének messzire való

kitolása ellen. Ha azután az eljárás mégis véget ért, a gazdasági szempontok figyelmen kívül hagyása folytán a birtokosok gyakran oly területeket nyertek, melyeknek okszerű gazdasági kihasználása akadályokba ütközött.

Ezekon a fontos birtokpolitikai bajokon akart az ország erdélyi részeiben, továbbá a volt Kraszna, Közép-Szolnok, Zarándmegyék és a volt Kövár-vidék területén a birtokrendezésről, arányosításról és tagosításról szóló törvények módosítását és kiegészítését elrendelő 1908. évi VII. t.-cz., melyet a tárcza az igazságügyministeriummal együtt készített elő, mindenké előtt az erdélyi részeket illetőleg segíteni. Ez a törvény, a melyben nyert felhatalmazás alapján annak előnyös intézkedéseit a földmivelésügyi minster Magyarország területére is kiterjesztette, gondoskodik az arányvásár megszüntetéséről és a tagosításnak a gazdálkodás céljainak megfelelő keresztülviteléről. Utóbbinak teljes biztosítéka az, hogy a tagosítási eljárás elrendelése iránt beadott kérelmek gazdasági szempontokból való elbírálása a törvényben a földmivelésügyi minster részére van fentartva, ki a tagosítást hasznosnak és célszerűen keresztülvihetőnek természetesen csak akkor fogja nyilvánítani, ha azt az illető birtokokra nézve gazdasági szempontból előnyösnek tartja. A tagosítás iránti kérelmeknek gazdasági szempontokból való elbírálása a földmivelésügyi minsterium kebelében szervezett állandó gazdasági szakbizottság elé van utalva, a mely bizottság a földmivelésügyi minsternek a tagosítás hasznossága és célszerűen való keresztülvihetősége tekintetében véleményes javaslatot tesz, a melynek alapján a földmivelésügyi minster határozatát meghozza és a törvénysszékkal és az érdekeltekkel közli. A helyszini eljárásban a törvényszék által igénybe veendő szakértőket is a földmivelésügyi minster jelölte ki. A törvény megszünteti az eljárás eddigi hosszadalmasságát, mert a lehető legegyszerűbb eljárási szabályok megállapítása folytán kizárja az évekig huzódó tagosítást. A tagosítási eljárás gyors lefolyásának biztosítása érdekében gondoskodik az összes költségek állami előlegezéséről is. A tagosításnál közreműködő egyének megbízhatatlansága tekintetében állandóan felhangzott panaszokkal szemben a műszaki közegek részére a külön földmérői élethivatás lehetővé tétele és birtokrendezési munkálatoknál a közreműködésnek a jogosított földmérőkre szorítása által kíván a törvény védelmet nyújtani. A földmérők kötelességeit a birtokrendezésre vonatkozó törvények és rendeletek pontosan szabályozzák és alávetik őket az eljáró bírónak a rendezés folyamán kibocsátott intézkedéseinek is. Tulságos költségfelszámításokkal szemben pedig abban találnak a birtokosok védelmet, hogy a földmérő díjazása a bíróságilag jóváhagyott szerződésben állapítandó meg és ezenfelül a földmérőnek a birtokrendezésért más díjazást elfogadni nem szabad. Magyarországra nézve az 1909. május 1-én

hatályba lépő 1908. XXXIX. t.-cz. teljesen analog intézkedéseket tartalmaz, s ezzel az ország egész területén egységes jogszabályok irányadók a tagosítási eljárásra nézve.

Az előnyösnek mutakozó birtokközösségek fentartása tekintetében a tárcza maga igyekszik jó példával előljárni. Így p. o. a Máramaros vármegyében fekvő Felső-Visó község határában a 20.000 kat. holdon felüli erdőbirtokot illetőleg a kincstár a közbirtokossághoz tartozik. A kincstár jutaléka a kiosztás helye szerint 7—9000 kat. hold volna, melyet a maga részére korlátlan birtokként kihalasíthatna, ha tisztán pénzügyi szempontoktól vezetné magát. Ezzel szemben a tárcza nem a kincstári területeknek minden körülmények közt minél jövedelmezőbb kihasználásában, hanem magasabb közgazdasági szempontok érvényrejuttatásában látja főfeladatát. Miután ezek a jelen esetben azt kívánják, hogy a többi birtokosok, kik javarészből kisbirtokosok, ne maradjanak magukra, hanem a birtokközösség révén az állami közegek vezetésében továbbra is részesedjenek, a kincstár a maga részilletőségével a közérdek szempontjából a közösségben megmarad.

A birtokrendezési törvényekkel a tárcza arra törekedett, hogy a kis exisztenciáknak birtokukból való kiforgatását lehetőleg meggátolja, és hogy a tagosítási munkálatok után gazdaságilag használható birtoktestek keletkezését mozdítsa elő. Sok tekintetben hasonló cél elérésére törekedett a tárcza az igazságügyminisztériummal egyetértőleg a végrehajtási törvény módosításának megindítása és keresztülvitele által. Itt egyrészt azt kívánta elérni, hogy míg arra igazán nincsen szükség, a végrehajtási eljárás folyamán se legyen senki sem birtokából kiforgatható, másrészt pedig azt óhajtotta biztosítani, hogy a birtok használhatósága és gazdasági üzeme a végrehajtási eljárás által lehetőleg ne szenvedjen. A végrehajtási eljárásról szóló 1881. évi LX-ik törvénycikk egyik legnagyobb hibája az, hogy egy vagy több, de nem valamennyi tulajdonostárs ellen vezetett végrehajtásnál az árverést nemcsak a végrehajtást szenvedő személy, hanem a többi tulajdonostárs ellen is elrendelni engedi. Ezen a bajon segített az 1908. évi XLI. t. cz.-kbe foglalt végrehajtási novella az által, hogy a végrehajtási törvénynek a jelzett eljárásra alkalmat adó szakaszait hatályon kívül helyezte és az árverés elrendelését a végrehajtás alatt nem álló tulajdonos társ hányadára csak akkor engedi meg, ha azt valamennyi tulajdonostárs hitelesített beadványban kéri. Nagy jótétemény lesz a kedvezőtlen helyzetbe került gazdákra nézve a novellának az az intézkedése is, amely a 12 kataszteri hold szántó föld miveltetéséhez szükséges vetőmagot, igavonó jószágot, gazdasági eszközt és trágyát egyáltalában kivonja a végrehajtás alól, mi által a kisebb mezőgazdáknak biztosítja a létminimumot. De a nagyobb mezőgazdaságokról is gondoskodik a végrehajtási novella, mert az

igavonó jószágnak és a gazdasági eszközöknek végrehajtás alá vonását, mely az eddigi eljárás mellett semmiféle korláthoz kötve nem volt, olyképp korlátozza, hogy ezek az ingók az évnek márczius 15.-től november 15.-ig terjedő szakában árverés alá nem bocsájthatók. Hogy a földbirtokkal való üzérkezés az árverés alá kerülő birtokoknak jelentékenyen értékükön alul való összevásárlásával a birtokmegosztást kedvezőtlenül ne befolyásolhassa, másrészt pedig a földbirtokosok az ezzel járó tetemes megkárosodástól megóvassanak, a végrehajtási novella azt is elrendeli, hogy a házbér alá eső ingatlan az árverési hirdetményben megállapított kikiáltási ár felénél, egyéb ingatlan pedig a kikiáltási ár kétharmadánál alacsonyabb áron az árverésen el nem adható.

A tárcza általában törekszik minden alkalmat megragadni arra, hogy a birtokviszonyokat kedvezően befolyásolja és a kis embereket földhöz juttassa. Így a kezelése alatt álló kincstári birtokokat is természetesen a kis embereknek földhöz juttatására igyekszik felhasználni. A mennyiben azokat bérbe adja, a bérleteknél lehetőleg előnyben részesíti a kis existenciákat úgy, hogy ma már a bérbe adott jószágoknak körülbelül a fele van kisgazdák kezén. Ennek az elvnek az állandó érvényre juttatása kétségkívül szintén előnyösen fog közrehatni birtokviszonyaink javításában.

A mint már fent említettük, a parcellázások ujabban nálunk nagy lendületet vettek. Bár sok esetben az ingatlanfeldarabolást az üzérkedő tőke nyereségszerzésre használta föl, az helyes irányba terelve egészséges kisbirtok keletkezésének szolgálhat alkalmul. Midőn fokozott mértékben fordult érdeklődésével a tárcza birtokpolitikai kérdések felé, akkor a parcellázásnak sem egyik, sem másik módját nem nézhette közömbösen. Az üzérkedő parcellázás megakadályozására törvényes fogantyúval nem rendelkezik ugyan eddig, mégis ez irányban sem nézte a fejleményeket összetett kezekkel, a helyes irányu parcellázásokat ellenben igyekezett közbenjárásával támogatni.

Az ilyen ingatlanfeldarabolások közvetítésénél és támogatásánál az volt a fő szempont, hogy a kérdéses parcellázás a helyi viszonyokat tekintve közérdekű-e? Nevezetesen kívánatos-e a parcellázás az ottani birtokmegosztási és népmozgalmi viszonyok szempontjából és olyanok-e az adás-vételi feltételek, hogy azok mellett a parcellavevők boldogulni fognak. Ott, a hol ezekből a szempontokból kívánatosnak látszott az ingatlanfeldarabolások előmozdítása, a földmivelésügyi ministerium ingyen végeztette el a birtok felmérését, parcellákba osztását, továbbá a szerződések megkötését és a telekkönyvi átírásokat. Nagyobb uradalmak parcellázásánál az időközi kezelést is a ministerium kiküldöttje végezte, így példának okáért Kevermesen (Csanád vm., a hol az Ypszilanti-örökösök 8.182 holdas birtoka került feldarabolás alá öt szomszédos község lakosai

között). A legnagyobb munkát ezen a téren a gróf Festetics Tasziló vasvári és ollári (Vas vm.) uradalmának feldarabolásánál végezte a ministerium, a hol több mérnöki iroda és számos gazdasági és erdészeti szakközeg dolgozott 24.000 hold parcellázásán. A támogatásra érdemes parcellázásoknál még abban az irányban is segítette a tárcza az ügy lebonyolítását, hogy a vevők által felveendő jelzálogkölsönök érdekében közben járt, miáltal a parcellavevőket előnyös kölcsönhöz juttatta.

A csalárd módon vagy uzsorás haszonnal dolgozó parcellázókat, erre vonatkozó törvényes felhatalmazás hiányában nem állt ugyan a földmivelésügyi ministernek módjában sem ellenőrizni, sem pedig üldözni, de azért a hozzája érkezett panaszokat mindig megvizsgálta és a feleket szükséghez képest szakértői véleménynyel vagy jogsegélylyel támogatta. A hol szükséges volt, ott jogvédő ügyvédet is rendelt ki a károsulásnak kitett parcellavevők érdekében és ily módon nem egy esetben sikerült a vevők további károsodásának elejét venni és őket a hátrányos szerződésektől való visszalépésre rábírni. Arról, hogy a jövőben ily esetekben még hatásosabban léphessen közbe, a tárcza a telepítési törvényjavaslat keretében gondoskodott.

A kivándorlásnak tudvalevőleg többhelyt oka a földhözjutás nehézségeiben van, a visszavándorlóknak is, a mennyiben sikerült némi kis tőkéhez jutniok, rendesen az első törekvésük a földszerzés. Egyrészt, hogy eme törekvésük közben üzerek zsákmányává ne legyenek, másrészt pedig, hogy megfelelő áron földhözjutásuk által az ujabbi kivándorlástól visszatartassanak és a haza számára megmentessenek, a tárcza az utolsó három évben különös gondozás alá vette a visszavándorlók földszerzésének a kérdését. E tekintetben közvetítésre és irányításra a Magyar Gazdaszövetség vállalkozott. Ez eddig körülbelül 80 eladó földbirtokot közölt a tárczával, melyek közül a tárcza a helyi hatóságok segítségével kiválasztja a feldarabolásra legalkalmasabbakat. Ha ez megtörtént, a felosztási térképek lesznek a tárcza költségén elkészítve. A kincstári birtokból Temes vármegyében körülbelül 4000 hold lett visszavándorlók számára kijelölve. Ezek közül a szakálházai birtok felosztási terve már el is készült és 43 vevő jelentkezett Amerikából a birtokra vonatkozólag.

A tárcza birtokpolitikai akciója közül legrégebbi a telepítés. Ezen tevékenysége keretében már a mióta a tárcza a kincstári birtokok kezelését átvette, kiváltkép pedig a mióta az 1895. évi IV. t.-cz. erre nagyobb lehetőséget nyújtott, rendszeresen azon fáradt, hogy arra alkalmas elemeket földhöz juttasson és állandó gondozásukkal azokat gazdasági virágzáshoz segítse.

Az 1906.—1908. években a telepítési akció csak szűkebb keretben mozoghatott, mivel a telepítési alap pénzkészlete 1905. év végén 1,894.105 K

91 fillérre apadt le és a telepítésre Krassó-Szörény, Temes és Bács-Bodrog vármegyékben régebben kijelölt kincstári erdők letarolása és irtása lassan haladt. Nehogy ezen akció addig is, míg a törvényhozás a telepítési alapot nem gyarapítja, fennakadjon, a pénzügyminister 1907. évben 3%-os kamat fizetésének kötelezettségével egy millió és 1908-ban ismét egy millió koronát, összesen tehát két millió koronát utalt át a pénztári készletekből a telepítési alapba. Ezen két millió koronával együtt a telepítési alap már 3,760.000 K előlegben részesült a pénztári készletekből.

A telepítési alapnak ekkép történt ideiglenes gyarapítása és a fent kimutatott pénzkészlet több közép- és nagybirtok vásárlását tette lehetővé a Királyhágón túl, még pedig olyan vármegyékben is, a melyekre az állam telepítési tevékenysége az arra szükséges anyagi eszközök hiánya miatt eddig ki nem terjedt. Jelesen a tárcza az 1907. évben Alsó-Fehér, Torda-Aranyos és Kolozs vármegyékben egy-egy, Hunyad vármegyében pedig 6 birtokot szerzett meg a telepítés céljaira 7443 kat. hold 1309 négyszögöl területtel, 2,793.338 K vételárért, az 1908. évben pedig Alsó-Fehér vármegyében 5 és Hunyad vármegyében pedig egy birtokot 3119 kat. hold 822 négyszögöl területtel 901.968 koronáért.

A két utolsó évben vásárolt birtokok együttes területe tehát 10.562 kat. hold és 531 négyszögöl, vételára 3,695.306 K 91 f; azokkal együtt az ország telepítési birtokállománya 36.033 kat. hold 361 négyszögöltre emelkedett, a miből a Királyhágón innen 7343 kat. hold 637 négyszögöl, az ország erdélyi részében pedig 28.689 kat. hold 1324 négyszögöl fekszik.

A lefolyt 3 évben új telepek is keletkeztek és pedig számszerint összesen három. Ezek a következők:

1. Tergovesten Krassó-Szörény vármegyében 1168 kat. hold 1280 négyszögöl, 50 református vallású gazdálkodó és 10 munkás telepes részére, a kik itt 20, illetve 5 kat. holdat kaptak és pedig a gazdálkodó telepesek lakóházzal együtt 6200 K-ért, a munkások pedig ház nélkül 1000 K-ért. A telep hozzátelepítésként Tergovest községet nagyobbítja, filiálja a bodófalvi ref. egyháznak és egyik szeme a begavölgyi telepítések láncának. Telephelyei már meg vannak szállva.

2. Fehértelepen a deliblái kincstári birtoknak Izbistye községhez tartozó 2886 kat. hold 316 négyszögöl területű részén megkezdődött a telepítés a tanyai rendszer szerint 105 gazdálkodó és 42 munkás telepes részére. Egyelőre azoknak a területeknek átengedéséről van szó, melyek az 1890.—1892. években a filloxera pusztításai által sujtott verseczi szőlősgazdáknak kilátásba helyezettek. A gazdálkodó telephelyek $13\frac{1}{2}$ —54 kat. holdasak, a munkás telephelyek pedig 4 kat. holdasak és mihelyt a tanyák száma a kincstári birtok szomszédos részeinek bevonásával 150-re

szaporodik, a telep új községgé fog alakulni. Jelenleg a régi telepesek igényjogosultságának megállapítása van folyamatban, a kik a telephelyeket bérlik.

3. Nevrincsán Krassó-Szörény vármegyében a nevrincsai és klicsovai határokon fekvő 2212 kat. hold 236 négyezölön 70 gazdálkodó és 15 munkás telepes részére 25—25, illetve 5—5 k. holdnyi telephelyek lettek kijelölve és ezeknek vételárát a gazdálkodó telepesek részére lakóházzal együtt 7700 koronában, a munkások részére pedig lakóház nélkül 1150 K-ban állapította meg a tárcza. A munkástelepesek és gazdálkodó telepesek közül 26 a községben, a többiek tanyán vannak elhelyezve. Eddig 28 telephely lett betöltve, a többiek megszállása a jövő évre marad.

A már megkezdett telepítések közül befejezést nyert 1908-ban Bács-Bodrog vármegyében a szilágyi telepítés az utolsó 72 telepesház építésével és ugyanannyi gazdálkodó telepes befogadásával. Jelenleg 260 telepes család él a szilágyi telepen, a melyet a belügyminister legutóbb nagyközségnek mondott ki.

A telepesek kivétel nélkül bácskai kisbirtokosok, mezei munkások és kisbérlők, román. katolikus vallásúak és önálló plébániájuk van.

Folytatva lett továbbá a telepítés Mosniczán (Temes vármegyében) 12 gazdálkodó telepes befogadásával; a telepítés befejezése azonban csak az irtási munka elvégzése után — az 1910. évben — remélhető.

Az újonnan vásárolt birtokokon és a begavölgyi telepítésre szánt erdőterületeken a telepítés előkészítése folyamatban van és már annyira előrehaladt, hogy Déván s Valealungán a telepítés 1909. évben megkezdhető.

Az 1904. év V. t.-cz. alapján létesített telepek kettőnek kivételével az állam támogatásával erősen izmosodnak.

A telepesek gazdasági támogatására és megerősítésére, mint a sikeres telepítés főfeltételére a tárcza a lefolyt három évben is nagy súlyt helyezett. Így a telepeken vízszabályozás, vízlevezetés, hidak, áteresztők, kutak, utak és utcák rendezésére ezen idő alatt mintegy 132.000 K-t költött. A telepesek között 51.849 drb. gyümölcsfaoltvány lett ingyen kiosztva, eperfa, erdei facsemete és füzdugvány pedig a kért mennyiségben, szőlőoltvány 468.541 drb. került kiosztásra. Az állam a szőlőültetésre szükséges szőlőkarókból is nagy mennyiséget szerzett be 50%-os árkedvezmény mellett a telepesek részére. Vetőmagból mintegy 500 mm-t kaptak a telepesek, részint kölcsönbe, részint árkedvezményvel, a takarmányféléket és fűmagkeverékeket pedig ingyen.

Az állattenyésztési alpból a szokásos feltételek mellett 464 tehén és 429 drb. raczka juh lett részükre kedvezményes áron vásárolva. A tenyészbikákat és kanokat a telepek szerint 30—50% árkedvezmény-

nyel kapták. Fajbaromfiban, ezüst szörme házinyulban mindazok a telepesek részesültek, a kik az illető tenyésztési ággal foglalkozni kívántak, és méhkaptárak is ingyen osztattak ki közöttük.

A középületeket, iskolát, kisedodóvát, templomot, lelkészlakot, község-házat, jegyzőlakot az összes telepeken az állam építette; jelesen elkészült egy imaház, egy község-ház, számos tanterem, két kisedodóva. Templomok felszerelésére 12.500 K, kántorlakok építésére 7000 K, község-háza építésére 6000 K, szövetkezeti helyiségek építésére 600 K, pásztorlakok, apaállat-istállók építésére 13.700 K segílyt utalványozott a tárcza. Az iskolák, kisedodóvák első berendezésének költségeit is a tárcza viselte.

Jelentékeny összeg lett háziipari tanfolyamok tartására is fordítva. Ezekben a telepesek többnyire a kosár- és szalmafonás, seprő- és kefekötést tanulták meg.

A telephelyek forgalma 246 gazdálkodó és 26 munkás telephely, vagyis összesen 6157 kat. holdnak 1,987.436 K árban való eladásából állott.

A telepítés, és ezzel kapcsolatban szélesebb körű birtokpolitikai akciónak a nagyobb keretekben való folytatását, az utóbbi években, mind érezhetőbben gátolta a földmivelésügyi miniszternek e célra rendelkezésre álló anyagi eszközök szűk volta. A telepítési alap törvényes dotációjára a birtokvásárlásokkal és a telepesházak építésével járó kiadásokkal kimerült és a tárcza, hogy egyáltalán folytathassa és ne legyen kénytelen egészen beszüntetni telepítési akcióját, kénytelen volt, a mint már említettük, a pénztári készletek terhére több ízben, összesen majdnem 4 millió korona kamatozó előleget igénybe venni. A rendelkezésre álló eszközök szűk volta a megoldásra váró birtokpolitikai feladatok növekedésével párhuzamosan mindjobban előtérbe lépett. Hogy egyrészt a már megszerzett birtokok gyorsabb benépesítése, továbbá új birtokok vásárlása és általában a telepítési és parcellázási akciónak tovább folytatása lehetővé tétessék, másrészt pedig a pénztári készletekből igénybe vett előlegek törteszthetők legyenek, a földmivelésügyi miniszter már az 1909. évi költségvetés keretében szükségesnek látta a telepítési alap gyarapítására egy jelentékenyebb összegnek a beállítását, melyet a törvényhozás 10 millió koronában készséggel meg is szavazott.

Azonban az anyagi eszközöknek a hiánya nem az egyedüli nehézség, a melylyel a telepítési akciónak és még inkább ennek a tevékenységnek széles birtokpolitikai akcióvá való kibővítése küzd. A jelenlegi törvényes állapot ugyanis az állam birtokpolitikai ingerenciáját igen szűk térre szorítja. Nem nyújt az államhatalomnak módot arra, hogy a földbirtokpolitikát nagy arányokban befolyásolja és a birtokpolitika terén nagy számban jelentkező visszaéléseket sikeresen meggátolhassa, sőt az által, hogy az 1907. évi V. t.-cz. a telepítés fogalmát nem határozza meg, a telepítés

terén előforduló visszaélések meggátlására ép oly kevésbé ad a végrehajtó hatalomnak eszközt, mint arra, hogy azt, a ki engedély nélkül telepít, a telepítéssel járó kötelezettségek teljesítésére szoríthassa.

Mindezeknél fogva hathatósabb és messzemenőbb telepítési és birtokpolitikának folytatása csakis ezeken a bajokon segítő törvény meghozatala után lesz lehetséges. Ennek a felismerése indította a földmivelésügyi minisztert arra, hogy már régebb óta egy törvényjavaslat kidolgozását vette munkába, a mely a telepítési akciónak kiszélesbítését és szélesebb körű birtokpolitikának a folytatását kívánja lehetővé tenni. A törvényjavaslat kidolgozásánál a miniszter természetesen az 1900. és 1903.-ban a telepítés ügyében tartott tanácskozmányok eredményeit és az akkor felszínre hozott anyagot alaposan figyelemre méltatta, szintugy igyekezett az azóta hazánkban tett tapasztalatokat csakugy értékesíteni, mint a külföldi birtokpolitika eredményeit. Az így kidolgozott törvényjavaslat terjedelmes munkává nőtte ki magát, mert az ügy behatóbb tanulmányozása kétségtelenné tette, hogy nem szabad pusztán a telepítés kérdésének szabályozásánál megállani, hanem a törvényjavaslatban az ingatlan feldarabolásra és egyes birtokpolitikai intézményekre is ki kell terjeszkedni. Csak így remélhető egy nagyobb arányú birtokpolitikai akciónak a megindulása.

A telepítésről, az ingatlanfeldarabolásról és egyéb birtokpolitikai intézkedésekről szóló törvényjavaslat mindenekelőtt a legszembeesőbb és legérezhetőbb hiányokon, az anyagi eszközök szűk voltán és az állami ingerentia korlátolt voltán kíván segíteni.

Az első czélt részben az által akarja elérni, hogy a telepítési alap gyarapítására az 1909. évi költségvetésben megszavazott összeghez hasonlóan 12 éven keresztül évi 10 millió K-val rendeli el a telepítési alap növelését, másrészt pedig az által, hogy kimondja, miszerint az állami ingatlanok, a különleges rendeltetésűek kivételével, a telepítési alap vagyonához csatolandók. Ennek megfelelően a telepítési alap 12 év leforgása alatt 120 millió K-ban fog részesülni és annak állaga egyéb állami birtokoknak a hozzácsatolásával is jelentékenyen fog gyarapodni.

A második bajon, mely eddig az állam birtokpolitikai akcióját megbénította, egyrészt azáltal kíván a javaslat segíteni, hogy arra az alapra helyezkedett, miszerint a telepítésnek, mint birtokpolitikai tevékenységnek vezetése és irányítása az állam joga és kötelessége, másrészt pedig avval, hogy a birtokmegosztást érintő egyéb tevékenységekre is befolyást biztosít az államhatalomnak. Így már most a javaslat törvényerőre emelkedése után az államhatalom nem lesz kénytelen tétlenül nézni a birtokpolitikára káros hatással levő ténykedéseket.

Az államhatalom ingerenciájának a biztosítása természetesen koránt sem jelenti a birtokpolitikából a magántevékenységnek a kizárását. Ellen-

kezőleg, a tárcza meg van győződve arról, hogy a magántelepítés birtokviszonyaink kedvező alakulása érdekében ép oly szükséges, mint a milyen áldásos lehet sokszor a magánosok által helyes irányban folytatott ingatlanfeldarabolás. A birtokpolitikában olyan nagy feladatok állanak az állam előtt és ezeknek a feladatoknak a teljesítése olyan sürgős, hogy az állam maga azoknak minden irányban eleget nem tehet. A kifejtett elvi alapnak megfelelően a magántelepítést a javaslat állami engedélyhez köti, ezzel szemben azonban annak bizonyos előfeltételek fenforgása esetén kedvezményeket is nyújt.

A javaslat magának az állami telepítésnek is új irányokat kíván megnyitni. Először is lehetővé teszi középbirtokos telephelyeknek az eddigi gazdálkodó és munkástelephelyek mellett való létesítését. Két igen fontos indok vezette a tárczát ennek az újításnak a törvényjavaslatba való felvételére. Mindenekelőtt az a meggyőződés, hogy a csupa kisgazdából vagy munkásemberről álló telep a hivatásának magára hagyatva aligha fog megfelelni. A középbirtokosban nyer a kisebb telepes nemcsak hivatott vezetőt, hanem egyúttal gazdasági támaszt is, mert a középbirtokon talált munkaalkalom a telepes gazdasági boldogulását nagyban elősegíti. Hogy azonban a középbirtokos telephelyek eme hivatásuknak tényleg megfeleljenek, a javaslat értelmében a telepítési tanács a jelentkezők közül ily telepekre csak gazdasági akadémiai képzettségű olyan egyéneket választhat ki, a kik előreláthatólag képesek lesznek a telepeselek szellemi, társadalmi és gazdasági téren való helyes vezetésére. Így tehát a középbirtokos telepek létesítése egy olyan bajon fog segíteni, mely eddig mezőgazdasági munkásviszonyaink kedvezőtlen alakulásának egyik főindoka volt. A második indok, melyből középbirtokos telephelyekre ugyancsak sürgősen szükség van az, hogy a nálunk már ugy is elég gyéren képviselt középbirtokos osztály megerősítésére a megszünt középbirtokok pótlásával mindenkép törekednünk kell.

Fontos újítást tartalmaznak a törvényjavaslatnak amaz intézkedései is, a melyek a külföldön élő volt magyar honosoknak, illetve azok utódainak a telepítési akcióba nagyobb arányban való bevonását czélozzák. Jelentékeny kedvezmények azok, a melyekkel a javaslat ezt a czélt elérni kívánja. A visszatelepülők, ha állami telepen nyernek elhelyezést, csak félannyi befizetésre lesznek kötelezve, mint az egyéb telepeselek, átköltözködésük költségeit részben vagy egészben a telepítési alap jövedelméből fedezheti a tárcza és módjában lesz az ily visszatelepülőket a legszükségesebb gazdasági felszereléssel is ellátni. Remélhető, hogy erős ingert fognak ezek az intézkedések a külföldön élő honfitársainkra a visszatelepülés irányában gyakorolni.

A telepítési törvényjavaslat több olyan új alakzatot kíván hazánkban

meghonosítani, melyek részint a külföldön beváltak, részint pedig az eddigi tapasztalatok alapján nálunk kívánatosaknak tündek fel. Ilyen mindenekelőtt a járadékbirtokok intézménye. Ez az intézmény lehetővé fogja tenni az arra való elemeknek ingatlanok vételét vételári tőke fizetése vagy törlesztési kötelezettség vállalása nélkül is. A javaslat a telepítés érdekén kívül fekvő birtokok szerzőjére is kiterjesztvén a járadékintézmény jótéteményeit, az ország egész területén módot nyújt arra, hogy a hivatott elemek állandó évi készpénzbeli szolgáltatás ellenében földtulajdont szerezhessenek. Az állami járadéktelekalakítással lehetővé teszi, hogy a birói árverésre kerülő ingatlan ott, a hol magasabb közérdekű szempontok kívánatossá teszik, az önhibáján kívül eladósodott birtokos vagy hozzátartozói részére megmentessék. A járadékrendszer azáltal, hogy a járadék bármikor részben vagy egészben megváltható, sőt a felek megegyezése esetén törleszthető is, az egyéni tevékenységnek és szorgalomnak erős ösztönzésül fog szolgálni.

Egyre jelentékenyebben előtérbe lépő hiányon segít a javaslat, a midőn a haszonbérlo társulatokról intézkedik. Egyes vidékeken a szocziális bajok kuforrása az, hogy a nagybirtokok kizárólag nagybérletek utján lesznek hasznosítva. Ennek a természetszerű oka abban van, hogy ma nincsen olyan törvényes forma, mely egyrészt a nagybirtokos és az illető vidék földmives közönsége érdekeinek összehozására minden tekintetben alkalmas lenne, másrészt pedig az összeállott gazdákat az egyik társuk hibájából származó bajok ellen megvédené. A nagybirtokos azért fél birtokát szövetkezeteknek vagy társulatoknak bérbe adni, mert többekkel nehezebb az egyezkedés, mint egy bérlővel és ezenkívül nehezebb a járandóságok behajtása is, a kisemberek pedig azért nem szeretnek ily módon társulni, mert egyesek rossz gazdálkodása és hanyagsága őket is bajba hozhatja. Pedig a nagy birtokoknak haszonbérlo-társulatok részére való bérbeadása birtokpolitikai szempontból rendkívül nagy jelentőséggel bír, mert ilykép a nagybirtok kihasználását illetőleg voltaképen kisebb birtokokra oszlik fel, úgy hogy annak hasznából a kisemberek jelentékeny részének jut ki. Ép ezért akarja a törvényjavaslat a haszonbérlo-társulatok intézményét, akár oly alakban, hogy a bérelt területet a bérlők együttesen, akár pedig egymás között szétosztva művelik, életképeessé tenni. Ennek biztosítása végett a társulatok működését állandó felügyelet alá helyezi, mivel eleje lesz vehető, a társulat körén belől a visszaéléseknek. A ksigazdáknak tehát nem lesz többé mit félniök a társulás eme formájától, mert az ellenőrzés a visszaélésekkel szemben meg fogja őket védelmezni. Hogy pedig az ily társulati haszonbérletek keletkezésének az az akadály is elháríttassék, mely a bérbeadó földbirtokos helyzetének ily esetekben való kedvezőtlen voltából származik, a javaslat

ugy tervezi, hogy a földmivelésügyi minister fogja a leteendő óvadékra, valamint a közös gazdálkodásra alakult társulatnál a gazdasági fölszerelésre szükséges összeget kölcsön adni. Emez intézkedések alapján ezentul a földbirtokos semmivel sem lesz kedvezőtlenebb helyzetben akkor, ha birtokát egy bérlő helyett a társulatba tömörült földmives munkásoknak és kisgazdáknak fogja haszonbérbe adni.

A törvényjavaslat arra is módot kíván nyújtani, hogy a korlátolt forgalmu birtokok a helyes birtokmegosztásra irányuló akció keretébe szintén bevonassanak. Ezért felkarolja és támogatja a korlátolt forgalmu birtokoknak a birtokos beleegyezésével haszonbérleti alapon való betelepítését. A haszonbérleti telepítést ellenben csak ideiglenesen engedi meg, mert különösen a magyar nép lelkivilágánál fogva a haszonbéres viszonynál hiányoznak azok a benső kapcsok, a melyek tulajdon esetén a földet megmunkálójához fűzik. A haszonbérleti telepítés ideiglenessége nem magára a haszonbéres állapotra vonatkozik, mert azt a telepítő alapos ok nélkül meg nem szüntetheti. Az ideiglenesség a telepítés ezen módjánál csak azt jelenti, hogy a haszonbéri telepítési jogviszony, mint ilyen csak addig tart, míg az tulajdonjogi alapon való jogviszonynyá át nem alakul.

A törvényjavaslatnak egyik leglényegesebb részét az ingatlanfeldarabolásra vonatkozó intézkedések teszik. Ezek egyrészlről lehetővé kívánják tenni a tárczának azt, hogy az e téren elharapódzott visszaéléseket megátolhassa, másrészlről módot akarnak nyújtani arra, hogy az állam maga helyes irányban parcellázhasson, illetve az ily irányu magánparcellázásokat is, a hol azok hasznosak, hathatósan támogassa.

Ezeknek a céloknak az elérhetése végett a javaslat értelmében ingatlan feldarabolása csakis a telepítő hatóság engedelmé alapján történhetik. Ha az ingatlan jogilag vagy gazdaságilag felosztásra nem alkalmas, vagy ha a vásárlók gazdasági boldogulását akár a vételár, akár a parcellák kis területe előreláthatólag kizárja, vagy pedig egyébként károsnak látszik a parcellázás, a telepítő hatóság az engedelmet nem adhatja meg. Minthogy a javaslat nem merev elvek megvalósítására, hanem az élet helyes befolyására törekszik, az ingatlanfeldarabolásnak engedélyhez kötöttsége alól indokolt kivételt ismer. Nevezetesen a parcellázások közvetítésével alapszabályszerűen foglalkozó pénzintézetek azok, a melyeket a földmivelésügyi minister a hatósági felülbírálat alól felmenthet, de csak az esetben, ha működésük egyébként biztosítékot nyújt az iránt, hogy az ingatlanfeldarabolást helyes irányban és nem a nép kárára folytatják. Ezt a biztosítékot a javaslat abban keresi, hogy az ilyen intézetek a vevők részére a szerződésben 5 esztendei visszalépési jogot engednek és ezen felül a részletek visszavásárlására legalább 1 millió K külön alapot létesítenek. Még ez esetben sem mentesíti azonban a parcellázást a javaslat

a hatósági felügyelettől, mert a szerződést ezek az intézetek is nyolcz napon belül kötelesek a telepítő hatóságnak bemutatni. A szóban forgó pénzügyintézeteken kívül a javaslat szerint ingatlant feldarabolni csak annak szabad, a ki a földet, ha nem örökölte, már legalább 5 év óta telek-könyvi tulajdonul bírja.

A magánosok által folytatott ingatlanfeldarabolást indokolt esetben a földművelésügyi minster közérdekűnek nyilváníthatja. Ezzel jár, hogy a műszaki munkálatokat és a feldarabolás keresztülvitele érdekében szükséges jogi munkákat az állam díjtalanul végeztetheti.

A visszavándorlóknak ingatlanokhoz juttatása érdekében, a mint tudjuk, a tárcza már eddig is figyelemreméltó tevékenységet folytatott. Ennek a további kifejlesztéseként jelentkeznek egyrészt azok az intézkedések, melyeket a visszatelepítés kedvezményben részesítése iránt tartalmaz a javaslat, másrészt pedig azok a rendelkezések, melyek az ingatlanfeldarabolást a visszavándorlók érdekében kívánják hasznosítani. Ismét az élet különböző viszonyaihoz alkalmazkodva, nem chablonszerűen kíván a javaslat eljárni, hanem az oly visszavándorlónál, kik ingatlanaikat nem adták el, az állam tevékenységét inkább csak a közvetítésre és az arra való felügyeletre szorítja, hogy a visszavándorlók keresménye ne legyen lelketlen elemek zsákmánya; oly esetekben ellenben, a midőn a visszavándorló ingatlanal nem bír, annak a telepítési alap ingatlanaiból kíván részt juttatni. Utóbbi esetben, ha szükséges, a földművelésügyi minster gondoskodik az egyházi és népnevelési intézményekről ép úgy, mint az állami telepeken.

A telepítési törvényjavaslat igen jelentékeny államvagyonról való rendelkezést és a birtokpolitikai fejleményeknek messzemenő befolyásolását tartalmazza. A tárcza ép azért szükségesnek tartotta a javaslatban arról is gondoskodni, hogy egy független forum álljon rendelkezésre, mely a tárczának ezen nagy fontosságú teendőiben tanácsával segítségére legyen. Ebből a célból rendeli el az országos telepítő tanács megalakítását. Ez a tanács messzemenő hatást van hivatva gyakorolni a jövő birtokpolitikájára és számos esetben kötelezi a javaslat a tárczát arra, hogy a telepítő tanács javaslatát kikérje.

Nem kívánunk a törvényjavaslat további részleteibe bebocsátkozni, csupán egyes intézkedéseket óhajtunk még röviden felemlíteni. Gondoskodik a javaslat nevezetesen többek között arról, hogy a földművelésügyi minster bármely ingatlan bírői árverésnél bánatpénz nélkül tehet ajánlatot, elősegíti továbbá a nagybirtokoknak erdőterülettel való kicserélését az által, hogy annak, aki a birtokát telepítés céljára az államnak átadja, és egy éven belül birtokának vételárát erdőterületnek szerzésére fordítja, az állammal kötött adásvételre nézve bélyeg- és illetékmentességet ad,

végül az iránt is intézkedik, hogy az 50 kat. holdnál nagyobb eladóvá tett holtkézi birtokot mindig a földmivelésügyi miniszternek kell előbb felajánlani. Igen nagy jelentőségű a javaslatnak azon intézkedése is, hogy az ilyen birtokot vásárló külföldi vevők, a megszerzett ingatlan kataszteri jövedelmének tizszeresét, de legalább is kat. holdanként 50 K-t kötelesek a telepítő vagy erdővásárlási alap javára lefizetni.

A felsoroltakból, a melyek a 368 szakaszra terjedő törvényjavaslatnak csak leglényegesebb intézkedéseit tartalmazzák, senkinek sem lehet kétsége az iránt, hogy ez a törvényjavaslat a birtokmegosztás helyes irányítása érdekében mérhetetlen perspektívát nyit a jövőre nézve. Ha tekintetbe vesszük, hogy a javaslatban a tárczát ezen birtokpolitikai tevékenységében utbaigazító és annak intézkedéseit végrehajtó hatóságokról is történik gondoskodás, valamint, hogy a törvény intézkedéseinek a hatályát büntető sanctio is megerősíti, akkor nagy reményeket kell fűznünk az immár napról-napra sürgősebbé váló akcióhoz.

Segítő akciók.

Abból kiindulva, hogy az ösfoglalkozásnak nagyfokú előtérben állása következtében a lakosságot különösen sújtó csapások esetében és a körülmények összeszűrődése folytán helyenként teremtett kedvezőtlen helyzetben a nép elsősorban a földmivelésügyi ministertől tarthat segítségre igényt, a tárcza már régebbi idő óta kötelességének ismeri el úgy különös elemi csapások esetén, mint pedig egyes vidékek különösen kedvezőtlen helyzete következtében a sújtott lakosság érdekeinek közvetlenebb gondozását. Hiszen a természet mostohasága juttatja legkönnyebben átmenetileg vagy állandóan különös segítségre szoruló helyzetbe a lakosságot és egyes vidékeken a természet mostohaságával kapcsolatban sújtják a nyomorúsággal karöltve keletkezett társadalmi viszonyok a lakosságot.

Azok az akciók, a melyeket a földmivelésügyi tárcza a kedvezőtlen helyzetbe került nép felsegélyezése céljából folytat, két fő csoportra oszlanak. Itt vannak mindenekelőtt az állandó akciók, melyeket az ország északi részében a Felvidéken, valamint Erdélyben a nép gazdasági elmaradottságának megszüntetése és anyagi helyzetének javítása érdekében a tárcza már régebben szervezett és állandóan fentart. A második csoportba az ideiglenes akciók tartoznak. Ezek főképp természeti csapások és a mezőgazdaságot befolyásoló természeti tényezők időleges kedvezőtlen alakulásában birják indokukat. Itt csak arról van szó, hogy a hirtelen keletkezett és a gazdák hibáján kívül bekövetkezett nehéz helyzeten a tárcza megfelelő intézkedésekkel az egész ország vagy a sújtott vidék gazdáit átsegítse.

Ebbe a csoportba tartozott az 1908. évben folytatott takarmányhiány-akció. Már az 1907. év őszi és téli időszaka is kedvezőtlen volt az egész növényzet fejlődésére nézve, az 1908. év május és június havában azonban olyan szárazság uralkodott, a milyen az országban már körülbelül 30 év óta elő nem fordult. Ennek következtében igen nehéz helyzet állott elő. A legelők sok helyütt teljesen kiszáradtak, a rétek pedig alig adtak sarjut; a mesterséges takarmányfélék hozama is igen gyenge volt és e mellett a szárazság oly kiterjedést nyert, hogy az ország 58 törvényható-

sága került válságos helyzetbe. Az állatállomány ennél fogva számos vidéken fenmaradásában veszélyeztetve volt. Ennek, valamint általában a hazai közgazdaságnak nagyobb veszteségektől való megóvása érdekében ily körülmények között a tárcza kötelességének tartotta e különös akciónak a megindítását.

Mindenekelőtt saját hatáskörében tette meg a lehető intézkedéseket, melyek közül különösen kiemelendő az erdei legeltetésnek, a lomb- és alomgyűjtésnek oly helyeken való engedélyezése is, a hol normális években az erdőtörvény ezt nem engedi meg. Ezután a ministertanácsához fordult a tárcza 3 millió K rendkívüli hitelnek a megszavazása végett, hogy az akció keresztülviteléhez megfelelő anyagiakkal rendelkezessék. Magát az akciót a tárcza a gazdaközönségnek a legmesszebbmenő együttműködésével vitte keresztül. A gazdasági egyesületek nyertek a tárczától megbízást arra, hogy a gazdaközönség számára szálás és erőtakarmányneműeket vásároljanak. Az így nagyban vásárolt takarmányneműek készpénzfizetés ellenében bocsátattak a támogatásra szoruló gazdáknak rendszerint rendelkezésre és csak kivételképen nyújtotta a tárcza a támogatást kölcsönképen, ha az illető gazdákért a törvényhatóság jóállást vállalt. Teljesen vagyontalan kisgazdáknak és földmives munkásoknak indokoltnak látszott a szükséges takarmányt egészen ingyen rendelkezésre bocsátani, minél fogva az ezek között szétszandó takarmány költségeit a tárcza magára vállalta. A többi kisgazdáknak is jelentékeny könnyítést nyújtott a takarmányneműek beszerzésénél, a mennyiben lehetővé tette azoknak, hogy maximálisan 30%-os árengedmény mellett jussanak takarmányhoz; az engedélyezett árkülönbözetet a tárcza a gazdasági egyesületeknek megtérítette.

De nemcsak közvetlenül a takarmánybeszerzés könnyítésével segítette a minister a gazdaközönséget, hanem egyéb módokon is. Nevezetesen a leginkább támogatásra szoruló kisgazdák részére nyújtott egyéb irányban is különös segílyt. Mindenekelőtt a különböző takarmányneműek pótlására szolgáló anyagok előkészítési módjára szükséges gépek beszerzését törekedett megfelelő segílyek engedélyezése által előmozdítani. Azután lehetővé tette, hogy a takarmányban bővelkedő községek kisgazdaközönsége és az ottani földmives munkások az ár 10%-ának elengedése és a vasuti szállítási költségeknek az állam által való fedezése mellett egy fél, egy és két éves tenyészüszöket vásároljanak főkép a takarmányszükében lévő vidékekről. Az utóbbi vidékek kisgazdáira nézve ez az intézkedés a szüségből eladott állatok árának előnyösebb színvonalon való megtartását jelentette, míg a takarmányban szüségét nem szenvedő vidékek kisgazdái egyuttal kedvezményes feltételek mellett voltak jó tenyészanyaghoz juttathatók, annál is inkább, mert a beszerzés a gazdasági felügyelők szakértő

közreműködésével és főképp a piros-tarka fajta szarvasmarhaállományyal rendelkező dunántuli vidékekről történt. Minthogy a szárazság nemcsak takarmányhiányt, hanem vetőmaghiányt is okozott, kivált a Dunántul, azért a tárcza a kisgazdáknak vetőmagkölcsonöket is adományozott a törvényhatóság jóállása mellett.

A többi intézkedésnek az egész gazdaközönség különbség nélkül érezte előnyeit. Így a szárazság által sújtott összes vidékek gazdái élvezték azt a szállítási kedvezményt, a melyet a tárcza a takarmányműekre vonatkozólag a kereskedelemügyi ministernél a hiányban szenvedő vidékek takarmányszállítmányai számára kieszközölt. Hasonlóképp az összes gazdák élvezték azt az előnyt, mely abból származott, hogy a tárcza közbenjárására a pénzügyminister a száritott szeszmoslék szabadabb forgalomba hozatalát engedte meg és ezzel a gazdaközönseget jelentékeny mennyiségű póttakarmány birtokába juttatta. A tárcza ez esetben sem mellözte kedvelt és annyiszor bevált eszközének az alkalmazását: a nép felvilágosítását. Sok ezer példányban népies füzeteket osztott ki, melyekben jó tanácsok foglaltnak az oly gazdák számára, kik takarmány szükében vannak. Magyar, horvát, német, román, ruthén, szerb és tót nyelven ezek a füzetek az ország minden ajku lakossága között elterjedtek és szintén kivették a maguk részét a bajok enyhítésében. Tanfolyamokat is rendeztetett a tárcza a kisgazdák tanácscsal ellátása és felvilágosítása érdekében. Hogy az akció sikeres legyen, nem hiányozhatott a készletek összegyűjtése és közzététele sem. A tárcza szeptember hótól kezdve két hetenként kimutatásokat nyomtatott és osztatott szét ingyen az egész országban, melyek tájékoztatták a gazdaközönseget arról, hogy mely vidékeken vannak szálas takarmányműkészletek és hol szerezhető be száritott szeszmoslék.

A takarmány-akcióra legnagyobb szüktség a Dunántul volt, hol annak megindulásakor 14 törvényhatóság lett abba bevonva. A Duna-Tisza közén szintén erősen jelentkezett a takarmányhiány és itt 11 törvényhatóság területére terjedt ki az akció, a többi országrészben csak egyes vármegyék, nevezetesen a Duna jobbpártján 2, a Tisza balpártján 3, a Tisza-Maros szögében 3, Erdélyben pedig kezdetben 1 vármegye volt csak bevonva az akció körébe és pedig olyképp, hogy az nem is terjedt ki mindenütt az egész vármegye területére. Később, kivált a tél szigorúsága folytán szüksegessé vált a segítő akciónak főképpen Erdélyben nagyobb mérvben való kiterjesztése.

A takarmányhiány elhárítására irányuló akció keresztülvitelére a tárcza a ministerium kebelében egy különítményt szervezett, melynek személyzete kizárólag ezekkel az ügyekkel foglalkozván, módjában állott a szükseghez mérten gyorsan, kellő esetben táviratilag megtenni intézkedéseit.

Hasonló szellem, a burokratikus formák és nehézkesség mellözése

s azok helyébe lehetőleg a közvetlen érintkezés előtérbe tolása még fokozottabb mértékben jut érvényre a tárcza állandó akcióinál: a hegyvidéki, felvidéki és erdőlyrészi akcióknál. Ezek is oly szervezettel bírnak, mely lehetőleg a közvetlenségre van építve. Erre szolgálnak a tárcza által a jelzett akciók lebonyolítására szervezett állandó kirendeltségek, melyek az akció jótéteményeit egészen a néphez férközve és annak bajait tanulmányozva közvetítik.

Részben bizonyára a szervezet közvetlenségének is köszönhető ezen akciók oly fokban tapasztalt jótékony hatása, hogy a tárcza az utóbbi három évben azok körének jelentékeny kiterjesztését vitte a viszonyok szélesebb körben való javítása érdekében és részben az érdekeltek egyenes kérelmére keresztül. A hegyvidéki kirendeltség eredetileg csak Bereg vármegye szolvai járására kiterjedő működése már az 1905. évben 4 vármegyét (Bereg, Ung, Máramaros és Ugocsa vármegyét) ölelt fel; 1908. évben ez az akció még két vármegye területén, Zemplén és Sáros vármegyékben is megkezdette működését. Jelenleg az iránt vannak folyamatban az intézkedések, hogy Szatmár vármegye is keretébe bevonassék. A hegyvidéki akció jótéteményeit az ottani lakosság mind általánosabban érezvén, maga a szomszédos vármegyék lakosai jöttek a tárczához azzal a kérelemmel, hogy a kirendeltségek hatásköre az ő vidékükre is kiterjesztessék. Ennek azonban az itt szóba jövő Árva, Trencsén és Liptó vármegyékre nézve abban akadályai voltak, hogy ezek némileg a hegyvidéki kirendeltség megyéitől eltérő viszonyokat mutatnak fel. Minthogy pedig egyébként is ennek a három vármegyének mindjárt egyszerre az akció keretébe vonása a kirendeltséget túlterhelte és működését nehezítette volna, a földmivelésügyi minster elhatározta, hogy erre a három vármegyére külön kirendeltséget szervez. Ez az 1908. év őszén meg is történt és a felvidéki kirendeltség akcióját már ezen év szeptember havában megkezdette. Az 1902.-ben, mint székelyföldi akció 4 vármegye területén megindult segítő akció is az 1906.—1908. években jelentékenyen ki kellett a lakosság érdekében terjesztetni úgy, hogy az ma már Maros-Torda, Háromszék, Csik, Torda-Aranyos, Kis-Küküllő, Brassó, Kolozs, Alsó-Fehér, Szolnok-Doboka és Hunyad vármegyék területén működik, illetőleg részben működését legközelebb megkezdendő úgy, hogy erdőlyrészi akcióvá bővült ki.

E kirendeltségek területének bővülésével azok működésének mélyítése az utolsó három évben párhuzamosan haladt. Ez is természetesen az egyes kirendeltségek területén uralkodó viszonyok nagy különbsége folytán különféle irányban történt.

A hegyvidéki akció jelentékeny részben a régebben nagyon elharpódzott uzsora megszüntetése céljából az akció szervezésével egyidejűleg

kezdemenyezett hitelszövetkezeti hálózat kibővítésére irányult, a mely hálózatnak jótékony hatását a hegyvidéki nép fejlődésnek indult gazdasági élete számos vonatkozásában élvezzi már. Az ottani hitelszövetkezet száma az utóbbi évek alatt 30-czal szaporodott és így a hálózatba tartozó szövetkezetek száma 130-ra emelkedett. A hitelszövetkezetek által folyósított kölcsönök összértéke is már tekintélyes összegre rug, mindössze 5,445.603 K 04 fillért, az összes takarékbetétek összege 1,233.974 K 94 fillért, a tartalékalapok összege 137,529 K 33 fillért tett ki.

Jótékony hatásuk nemcsak a hitelviszonyok javítása tekintetében, hanem egyéb téren is mutatkozott. A polenai hitelszövetkezet tisztavéri montafoni üszöket vásárol tagjai részére, az árdánházai hitelszövetkezet kebelében vászonszövő ipartelep létesült, más községekben kosárfonó, fafaragó, harisnyakötő, játékszerkészítő háziipar indult meg ugyancsak a hitelszövetkezetek kebelében vagy azokkal kapcsolatban. Az 1907. évi kedvezőtlen tengeri-termés hatása alatt a rossz termés sujtotta vidéken alakult hitelszövetkezetek és szövetkezeti áruraktáraknak köszönhető az, hogy a hegyvidéki nép az élelmezéséhez szükséges jó minőségű egészséges tengerihez rendes piaci áron jutott. S azok a gazdasági gépek és eszközök, a melyeket a földmivelésügyi minister az okszerü gazdálkodás meghonosítása végett a hegyvidéki földmives népnek közös használatra engedélyez, szintén a hitelszövetkezetek és gazdakörök útján terjednek el a nép körében.

A hegyvidéki nép gazdasági önállósítását és jövőjének biztosítását a hitelszövetkezetekéhez hasonló módon szolgáló hitelszövetkezeti áruraktárak 1905.-ben 38-at kitevő száma ma már 56-ra emelkedett, melyek a legalkalmasabb eszközt képezik a termény- és árudrágaság, illetve uzsora megakadályozására, mert a hitelszövetkezeti áruraktárakban a vásárló fél rendes piaci áron egészséges, jó minőségű és az árnak megfelelő mennyiségű áruhoz jut.

Az áruraktárak térfoglalását bizonyítja, hogy mig az áruraktárak bruttó összforgalma 1905.-ben 333.135 K 10 fillért tett ki, a mostani bruttó bevétel 1,405.425 K 91 fillérre emelkedett. Ezek az áruraktárak a hazai termelés fellendítésének is jó szolgálatot tesznek, mert azokban ugyszólván kizárólag belföldi árucikkek kerülnek forgalomba s legujabban az iránt is gondoskodás történt, hogy a hegyvidéken általános fogyasztás tárgyát képező oly termékek (kosarak, gazdasági eszközök, harisnyák stb.), melyeket az ottani lakosság állit elő, az áruraktárakban árusittassanak.

A hegyvidéki kedvezőtlen éghajlati viszonyok tették szükségessé, hogy az ottani földmivelő lakosság a tartós tél miatt hosszan szünetelő külső gazdasági munka helyett tisztességes megélhetést és állandó keresetet nyújtó más foglalkozással is megismertessék. Ennek az állapotnak a következ-

ménye a gazdasági háziipar meghonosulása és gyors elterjedése a hegyvidéken, a mit legjobban illusztrál az, hogy míg 1905.-ben csak mintegy 700 kisgazda foglalkozott a háziipar különböző ágaiban, ma azok száma már megüti a 2000-t. A hegyvidéken ma már 13 kosárfonó, 3 fafaragó és 1 gyermekjátékkészítő, összesen tehát 17 háziipari szövetkezet, továbbá 3 vászonszövő, 6 nádfonó, 10 nyírágseprőkötő, 2 művirágkészítő, 1 himző és 2 harisnyakötő háziipari telep működik. A termelés sikerének biztosítása érdekében a földmivelésügyi miniszter közös munka- és raktárhelyiségül szolgáló iparházak létesítését tette lehetővé megfelelő állami támogatással. Ilyen iparház a legutóbbi három évben 11 létesült. A háziipar terén dolgozó mintegy 2000 ember által érdembe hozott munkabér egy év alatt mintegy 160.000 koronára rug.

A háziipari telepek élet- és verseny képességét bizonyítják a bukaresti, londoni és pécsi kiállításon ezen telepek által elnyert ezüst és bronzérmek, valamint a tekintélyes számu elismerő oklevelek, szintugy az a körülmény is, hogy ma már a főváros, magyar királyi államvasutak és a m. kir. honvédség, valamint több nagy ipari vállalat és számos kórház a háziiparilag előállítható szükségleteiket tekintélyes részben a hegyvidéki háziipari telepektől szerzik be.

A hegyvidék fölös munkaerejének kihasználása, illetve ezen vidék munkafeleslegének és más vidékek munkásszükségletének a kiegyenlítése céljából ezen idő alatt mintegy 30.000 egyén részére szerzett a kirendeltség munkaalkalmat, mi által a hegyvidék lakossága a tartalék munkásintézmény révén mintegy 1.500.000 K munkabérhez jutott. Uttörő munkaként jelentkezik az is, hogy az aratósztrájk megtörésére szervezett és egyes központokon készletben tartott munkástartalék nélkülözhető része a hegyvidék elhanyagolt utainak kiépítésénél nyert alkalmazást.

Ugyancsak a munkásságnak nagyobb mértékben jó keresethez juttatását célozzák azok az intézkedések, melyek a hegyvidéki nép gyermekeinek gazdasági munkára való kiképzésére hivatott intézetek tanulólétszámának emelésére történtek. Az Alsóvereczkén létesített Balogh Vilmos havasi mintagazdasági telepen levő tejmunkásképző iskolánál a szervezésnél 12-ben lett a tanulólétszám megállapítva; ujabban ez a létszám 18-ra emeltetett fel. A homonnai állami faipari és ungvári agyagipari szakiskolánál a tárcza a terhére elvállalt ösztöndíjak felemelésével kívánta a tanulók számát növelni, ezért az eredetileg 4-ben megállapított ösztöndíjak számát 8-ra emelte fel. Ez intézkedések következtében most több hegyvidéki ifju nyer a tejjgazdasági, illetve a faipari és agyagipari ismeretekben kiképzést és ezzel párhuzamosan többen találnak, mint kiképzett munkás, illetve iparos az illető életpályán megélhetést.

A hegyvidéki akciónak az utolsó három évben egyik főiránya a

lakosságnak földhöz juttatását célzó tevékenységben volt. Látva a sok helyt igen kedvezőtlen birtokmegosztási viszonyokat, a nép helyzetének könnyítésére ez egyik igen fontos eszköznek ígérkezett. E cél szolgálatában állt elsősorban a gróf Schönborn-féle uradalomtól bérelt u. n. állambérleti területnek albérletbe adása. Az eredetileg 18.000 kat. hold állambérlet kiterjedése a legutóbbi három év alatt mintegy 4000 kat. holddal nagyobbodott meg s az albérletben részesülő kisgazdacsaládok száma a 800-at meghaladja.

Ugyane cél eredményezte a zborói, a háthegységi és nagylucskai birtokvételeket is, a melyek elsejénél a földmivélésügyi minister mint vevő, a másik kettőnél pedig, mint az eladó és vevő közötti tárgyalások közvetítője szerepelt. A zborói birtok megvételénél, a mint az fentebb már érintve volt, kincstári erdészeti szempontok is játszottak közre, valamint az a körülmény is, hogy ebben a birtokban akart a földmivélésügyi minister a sárosvármegyei akciónak bázist teremteni. Az uradalomhoz tartozó zborói volt Rákóczi-kastélyban létesült a fent ugyancsak említett internátus az erdészeti altisztek gyermekei részére. A mintegy 5000 kat. hold kiterjedésű Háthegység és vele együtt eladóvá tett 3082 kat. hold majorbirtok megvétele körül 25 beregvármegyei község érdekében járt közbe a földmivélésügyi minister, a 2072 kat. hold nagylucskai birtok pedig 3 község és mintegy 900 odavaló kisgazda tulajdonába jutott.

A hegyvidék termelési ágai között a természeti viszonyoknál fogva az állattenyésztés foglalja el a legelőkelőbb helyet. Ezzel a ténynyel azonban a legelők állapota épenséggel nincsen összhangban. Ha tehát a tárcza az ottani nép felvirágozását akarta előmozdítani, az ottani kincseket érő legelőket és havasi legelőket kellett igyekeznie oly állapotba hozni, hogy azok tényleg virágzó állattenyésztés alapjai lehessenek.

Épen ezért a tárcza a hegyvidéken is megindította az 1908. évben a Székelyföldön annyira bevált legelőjavítási akcióit, a melynek kezdetül mintegy 15 hegyvidéki közlegelőn fog legközelebb a javítási munkát megkezdődni.

Ugyancsak a legeltetési viszonyok javítása indította a földmivélésügyi ministert azon elhatározásra is, a melynek eredményeképpen a havasi legelőterületek feljavításának céljaira a 31.500 K segélyt engedélyezett. Számos istálló, itató és kut létesült eme támogatás segítségével.

A legelőterület növelésére is történt intézkedés. A tárcza ugyanis körülbelül 10.000 kat. holdnyi erdőtalajt, mely legelőterületül igen alkalmas feloldotta felerdősítési kötelezettsége alól.

Mindezekről az intézkedésektől már magukban remélhető a hegyvidék állattenyésztésének a fellendítése. Tetemesen fokozni alkalmas a jelzett

intézkedések jó hatását az állattenyésztésnek a közvetlen ápolása is. E tekintetben az utóbbi években némi változás történt. Az eddigi külföldi importok helyett ugyanis a földművelésügyi miniszter oly módon igyekezett a hegyvidék állattenyésztését javítani, hogy az odavaló kiscgazdák saját nevelésü, tehát már akklimatizálódott és tisztavérü montafoni üszöborjait, melyeket tulajdonosaik az üszöborjuneveléssel szemben tanusított ellenszenvüknel fogva ugyis mézszárosnak adtak volna, szopós korokban összevásároltatja s azokat 1½ éves korokban osztja ki a kiscgazda tenyésztők között.

Ily módon már is sikerült 47 borjut a polenai hitelszövetkezet kebelében kiosztani s ezzel azokat a köztenyésztés javára megmenteni. Ugyancsak az üszöborjuneveléssel szemben tapasztalható ellenszenv meg-törését czélozta a földművelésügyi miniszter azon, 1908.-ban kezdeményezett eljárása is, hogy a havasi legelőkre felhajtott üszöborjuk legeltetési díját arra érdemes kiscgazdáknak elengedte, illetőleg az ily czimen fizetett díjakat visszatérítette.

Természetesen az állattenyésztés mellett a többi gazdasági ágakat sem hanyagolta el a tárcza az elmúlt három évben. Ezek segélyezésénél is a nép érdekében főképp azokra helyezte a tárcza súlyt, melyek, mint a burgonya- és gyümölcstermelés, valamint a kereskedelmi növények termelése, az ottani viszonyok szerint különös fejlődésre bírnak kilátással.

A Székelyföldhöz hasonlóan 1907.-ben a Hegyvidéken is megindult a számos községben tapasztalt vízmizeriák enyhítése. E végből eddig mintegy 30 községben lett orvosolva az eddigi vízhiány elégséges vizet adó kutaknak az állam erkölcsi és anyagi támogatásával lehetővé tett építése által.

A székelyföldi akcióból kinőtt erdélyrészi akció nem annyira a nép gazdasági elmaradottsága ellen küzd, mint inkább azoknak a bajoknak az orvoslására van hivatva, melyek az ottani vidéknek az ország központjától való távoli fekvéséből és az értékesítési góczpontoktól való nagy távolságából származnak.

E czélből mindenekelőtt a székely falusi társadalom szervezése van folyamatban és e téren most már a számokban is kifejezhető eredményes munkálkodás terére lépnek a különböző falusi társadalmi szervezetek. A falusi gazdakörök száma ugyanis az utolsó három évben alakított 181 falusi gazdakörrel 307-re emelkedett. A gazdakörök kebelében folyik a székelyföldi nép gazdasági tanítása, vezetése, buzdítása, ezekből indul ki a közös munka, a mi már a gyakorlati gazdálkodásban is érvényesül és a gazdakörök kebeléből alakulnak ki a különböző gyakorlati irányu szövetkezetek.

Ezek között első helyen a fogyasztási szövetkezetek állanak. Ilyen

szövetkezet 61 alakult az utolsó három év alatt és ezzel a székelyföldi fogyasztási szövetkezetek száma 122-re, forgalmuk 1906.-ban 1,309.116 K-ra, 1907.-ben 1,729.116 K-ra emelkedett, 1908. évi forgalmuk pedig a 2 millió koronát meghaladja. Új tejszövetkezet 44 alakult az utolsó három évben, a mivel a tejszövetkezetek száma 67-re emelkedett, forgalmuk pedig 1908.-ban az 1 millió koronát megközelítette. Ezek eredménye, a Székelyföldön a tejgazdaság, mint most már nemcsak mellékes, hanem önálló termelési ágának a meghonosulása, miből igen jelentékenyen szaporodik a székelyföldi mezőgazdaság jövedelme.

Az állatbiztosító szövetkezetek alakítása általában az utolsó három év vivmánya. Összesen 44 ilyen szövetkezet lett alakítva s ugyanannyi van működésben. Alakításuk folyton terjed, mert mint több és több székely község ismeri fel az intézmény nagyfontosságú horderejét. Mindeme szövetkezetek segélyezésére a tárcza az utolsó három év alatt valamivel több mint 140.000 koronát fordított, a mely segélylyel ott az alapításhoz szükséges alaptőke összehozatalát könnyítette meg. Évi segélyben egyetlen szövetkezet sem részesül, valamennyi a maga lábán áll, saját erejéből erősödik.

A gazdasági tudás terjesztésére az utolsó három év alatt állandó intézményként a tordai Szabó József-féle kisebb magyar gazdasági iskola és a marosvásárhelyi mintaméhes lettek alapítva. Előbbi intézet 1906.-ban nyílt meg és 1908.-ban már 12 székely ifju hagyta el azt. Most már 24 ifju részesül ez iskolában a két éves gazdasági tanfolyamban. A marosvásárhelyi mintaméhesen e három év alatt 41 székely kiscgazda, 30 lelkész és 63 tanító vett részt állami költségen és tanulta meg a méhészkedést akként, hogy ez idő szerint ezek mindenikének jól kezelt saját méhese van. A székely kiscgazdák tanítása a falusi gazdakörökben tovább folytatódott. E három év alatt 427 gazdasági előadást tartottak a székelyakció gazdasági szakemberei 27.845 résztvevőnek, a tanulságosan kezelt erdélyi birtokok megtekintésére pedig a gazdakörök vezető tagjaival 27 tanulmányi kirándulás rendeztetett 1039 résztvevővel. Az 1908. évben 2 csoportban 200 székelygazda a Brassóvármegyei szász községek gazdálkodását tekintette meg, honnan a jó példától áthatva és felbuzdulva jöttek haza valamennyien. Háziipari tanfolyamokról sem feledkezett meg a kirendeltség; a három év alatt 29 helyen 724 résztvevővel rendeztek ilyen tanfolyamokat és ezek révén a szalmakalapfonás, kosárkötés, szekéralkatrészek készítése mint haszonhajtó téli foglalkozás több helyen meghonosodott.

A gazdasági tudás terjesztése mellett az egyes gazdasági ágak fejlesztésére is nagy súlyt helyezett a kirendeltség az utóbbi három év alatt.

A mi a szarvasmarhatenyésztést illeti, ennek fejlesztése érdekében a

köztenyésztésre szolgáló bikák beszerzése lett megkönnyítve összesen majdnem 40.000 korona segély engedélyezése által. E könnyítésnek és segélyezésnek az volt a célja, hogy a szegényebb községek egyáltalán, a kevésbé szegények pedig jobb, tehát értékesebb bikákat tudjanak beszerezni. A községi bikák tartása céljából 1908-ban 100 székely község részesült anyagi segélyben s a rendszeres községi bikaistállók építése is megkezdett. Ez intézkedések hatása szemmel látható. Ezeken kívül kedvező fizetési feltételek mellett székely kisgazdáknak összesen majdnem 3000 drb tehén és üsző lett majdnem 800.000 korona értékben kiadva. E tenyészanyag egy része berni, simmenthali volt, mivel a tejelőfajta tenyésztése Háromszék vármegyében és Maros-Torda vármegye arra utalt vidékein meghonosított, illetőleg az e fajtájú, de nem tisztavérű állomány tenyésztése megjavított; a kiosztott tenyészanyag másik része pedig az erdélyi magyar fajtát tenyésztő vidékekre volt hivatva bevinni ilyen fajtájú értékesebb tenyészegyeteket.

A sertésvész által megcsappant sertésállomány visszaállítására több mint 1500, részben hazai kondorszörű, részben és pedig a tejhulladékok értékesítésére a tejszövetkezetek tagjai között yorkshirei tenyész kocza lett kisgazdáknak kiosztva. A juhtenyésztés emelése végett arra szoruló községekben szintén több mint 1500 drb tenyészjuhót adott ki a lakoságnak kedvezményes áron az erdélyrészi kirendeltség. A baromfitenyésztés szolgálatában az elmúlt három év alatt már teljes használatban volt 4 baromfitelep, a méhtenyésztés érdekében pedig a marosvásárhelyi mintaméhesen rendezett tanfolyamokon kívül 8000 korona értékű segély adatott 21 községben 81 olyan lelkésznek, tanítónak és kisgazdának, ki ebből saját méhészetet alapított. A belga husnyul és orosz szörmenyul tenyésztésének megkedveltetésére Marosvásárhelyen az ottani mintaméhessel kapcsolatban nagyobbszabású nyultelep létesített, azzal a céllal, hogy a méhészeti tanfolyamokon résztvevő papok, tanítók és kisgazdák otlétük alkalmával a haszonhajtó nyultenyésztést is megismerjék és a tenyészanyaghoz is hozzájuthassanak.

Az erdélyrészi akció munkakörében nagy terjedelmet vett az utolsó három évben a székely közbirtokossági közlegelők feljavítására irányuló törekvés. Legelőjavítási munka folyt összesen 146.000 kat. hold területű közlegelőn.

A takarmánynövények termelésének fontosságára a fentebb említett gazdasági eladások és gazdasági tanulmányi kirándulások irányították a székely földműves nép figyelmét. E mellett a takarmánynövények termelése vetőmagvak kedvező árban való kiosztásával is előmozdított, mely az 1906.—8. években több mint 150.000 K értékű, különböző takarmánynyvetőmagot tett ki. Ennek eredményeként a takarmánynövények termelése

oly lendületet vett a Székelyföldön, hogy a nagy mennyiségben termelt mesterseges takarmány jórészt képes volt ellensúlyozni, vagy legalább enyhíteni az utolsó száraz évek okozta természetes takarmányhiány káros következéseit.

A szőlőfelujtások érdekében is hathatós intézkedések történtek ez utolsó három év alatt. A mellett, hogy a székelyföldi szőlőterületek agrogeologiai megvizsgálása befejezést nyert, nagy mennyiségű szőlőoltvány és vadalany került kiosztásra, hogy a szegényebb gazdák is aránylag könnyen felujthassák szőlőiket. E mellett Kis-Küküllő vármegyében szőlőmunkásképző iskola létesült, Maros-Torda vármegye 12 községében pedig megfelelő állami segélylyel községi szőlőoltványtelepek létesültek, hol a székely gazdák a tanulmányi kirándulásaik alkalmával szász községekben látott példa nyomán közös erővel maguk állítják elő a kipusztult szőlők felujtásához szükséges oltványokat.

A gyümölcsstermelés egyrészt a gyümölcs értékesítésével, másrészt pedig különösen az utolsó három évben az által mozdított elő, hogy számos olyan fajtájú gyümölcsoltvány került székely kisgazdák között kiosztásra, a mely gyümölcsfajták nagybani termelését az illető vidék éghajlata leginkább indokolja.

Sokat nyert a székely akció révén ez utolsó három évben a székelyföldi mezőgazdaság az által, hogy a föld jobb megmunkálásához, a termények letakarításához, megtisztításához és takarmányozásra való feldolgozásához szükséges gazdasági gépek használata meghonosított. Ez egyfelől akként történt, hogy szövetkezeteknek, gazdaköröknek ilyen gépek közös használatára kiadattak, másfelől pedig ugyancsak a szövetkezetek és gazdakörök ilyen gépek beszerzéséhez segélyben részesültek.

A vízhiányban szenvedő székely községek víz ellátásának ügyét 1907. évben vette gondjaiba a földmivelésügyi miniszter székely akciója. Ez évben 18 község számára dolgoztattak ki a vízzel való ellátás tervei, a mely tervek kivitelére összesen 80.857 korona segély engedélyeztetett; az 1908. évben pedig 15 község részesült ily célú segélyben 89.285 korona összeg erejéig.

A székely akció munkásközvetítése sem szünetelt ez utolsó három év alatt, mely idő alatt összesen 7738 férfi és nő nyert a székely akció révén részben időleges, részben állandó munkára való elhelyezést.

Egyik nagy horderejű mozzanat az erdélyrészi akció utolsó három évi ciklusában az ingyenes jogi segélynyújtás bevezetése. Először Marosvásárhelyen, majd az első kísérlet sikerére való tekintettel Székelyudvarhelyen lett ez az intézmény akkép szervezve, hogy az akció részéről díjazott szakemberek a kirendeltség helyiségeiben ingyen utbaigazítják a népesség egészen vagyontalan részét, ha ügyes bajos dolgaival odafordul. Nagy segítség az a jogi dolgokban járatlan népnek, a midőn birtokvevési,

eladási, örökségi, adó és illeték és egyéb ügyekben felvilágosítást és tájékoztatást nyer a teendő lépések iránt. Számos hátránytól sok költségtől és felesleges perlekedéstől tartja ez vissza a lakosságot, melynek munkaidejét ez által a termelő munka részére megmenti. Hasonló irányban működik jótékonyan ez az intézmény, mint a központban létesített «Földmivelők tudakozódó irodája».

Egyébként ez az intézkedés is jobban elő fogja mozdítani az akció sikeres folytatásának azt a feltételét, hogy a nép minél nagyobb bizalommal és őszinteséggel forduljon az ottani kirendeltséghez és minél jobban bizzék annak utbaigazításaiban.

A kirendeltségek körül a legifjabb az Árva, Liptó és Trencsén vármegyékre kiterjedő «Felvidéki kirendeltség», mely az 1908. év ősze óta működik és így egészen az utolsó korszak alkotása. Rövid fennállása alatt máris jelentékeny működést fejtett ki ez az akció is. Tevékenysége egyrészt oda irányult, hogy az ezen vármegyék kiscgazdáinak legfontosabb megélhetési és fő jövedelmi forrását képező állattenyésztés megerősítése elérhető legyen, másrészt pedig, hogy a föld és terményeinek helyesebb és okszerűbb mivélése és kezelése a kiscgazdáknak lehetővé tétessék.

Az állattenyésztés fejlesztése és emelése érdekében mindenekelőtt községi bikaistállók felállításában segítette a kirendeltség a lakosságot. Azután arra törekedett, hogy az állami közvetítéssel beszerzett apaállatok vételárhátralékain könnyítsen; ebből a célból a kirendeltség a hatáskörébe vont vármegyék községei részére az 1907. évi vételárhátralékainak felét, miután a községek szorult anyagi helyzetük miatt ezen hátralékokat nem voltak képesek megfizetni, saját költségadományára terhére elvállalta.

A hanyatló, de itt igen fontos juhtenyésztés fejlesztése érdekében raczkafajú juhok lettek beszerezve és Árva, valamint Liptó vármegyében összesen 173 kiscgazda között 841 darab anyajuh került kiosztásra 30% kedvezménynyel.

A helyesebb gazdálkodási irány bevezetése érdekében a kirendeltség 14.000 K értékben könnyü hegyi ekéket, váltóekéket, vasboronákat, trieuröket és rostákat osztott ki a községek között, melyeket a kiscgazdák közösen használhatnak, napi 10 fillér és a községi alap javára fizetendő használati díj mellett.

Az elfajzott vetőmagvak javítása céljából a kirendeltség 5500 mm. hegyvidéki faji árpa, zab, burgonya és lóherevetőmagot szerzett be és osztott ki. 30% kedvezménynyel 4500 kiscgazda között.

Ugyszintén kísérlet történt a műtrágya használatának bevezetése iránt, miután alomszalma hiánya miatt sok vidéken egyáltalán a legsilányabb minőségű és kevés trágya áll a kiscgazdák rendelkezésére. E célból egyelőre Árva vármegye egyik járásában 21 waggon műtrágya lett kiosztva.

A gyümölcsstermelés fejlesztése érdekében az éghajlati viszonyoknak megfelelő faju gyümölcsfaoltványok, a méhtenyésztés fejlesztése érdekében pedig méhészeti eszközök és felszerelések kerültek kiosztásra.

Szövetkezeti téren a kirendeltség rövid fennállása óta jelentékenyebb működést nem fejthetett ki, mert a népet ezen eszme iránt meg kell előbb nyerni. Mindazonáltal sikerült 2 tejszövetkezetet és 3 állatbiztosító szövetkezetet létesíteni, s egyuttal több helyen az előintézkedések megtételtek, hogy hitelszövetkezetek és tejszövetkezetek létesítésére az érdekelttség összehozható legyen.

Szakoktatás és tudományos intézetek.

A mezőgazdaság fejlődésének és virágzásának alapja ép úgy, mint az iparfejlesztése, a szakértelem, melyet csak helyes irányu és kellően gondozott szakoktatás adhat meg. Ép ezért a szakoktatás gondozása és ápolása a mezőgazdaság fejlesztésének legfontosabb eszköze, mert szervesen minden külső belenyulástól függetlenül magától viszi azt előre és emeli magas színvonalra. A legjobb utravaló, melyet az állam gondoskodása a gazdának az élet számára adhat, az alapos szakképzettség.

A tárcza ezt az elvet már régóta szem előtt tartja és különös sulyt helyez a szakoktatás gondozására. Az utolsó három évet ennek megfelelően szintén nem hagyta felhasználatlanul lefolyni, hanem lényeges újításokkal és az eddigi intézmények fejlesztésével azon volt, hogy a gazdasági kiképzés emelkedjék és mind általánosabbá váljék.

A siker biztosítása végett mindenekelőtt az alapnak, a széles népréteg oktatásának kell megfelelőnek lenni. Hazánkban a nép gazdasági szakértelme alapját megvetni egyrészt a földmivesiskolák és az egyes speciális ágakra kiképző iskolák, másrészt a népies gazdasági tanfolyamok vannak hivatva. Ugy az egyik, mint a másik irányban a lefolyt három évben tetemes lépések történtek. Mindenekelőtt arra törekedett a földmivelésügyi minister, hogy a földmivesiskolák számát gyarapítsa. Bármennyire szükséges is, ez természetesen csak a rendelkezésre álló anyagi eszközök arányában történhetik. Hogy azonban a tárcza erre a célra nem sajnálja az anyagi eszközöket, az kitűnik abból, hogy a szóban forgó idő alatt két új földmivesiskola lett felállítva, egy újabbnak a felállítására pedig a munkálatok már is folyamatban vannak. Az új földmivesiskolák létesítésénél arra törekedett a tárcza, hogy azok áldásaiban az országnak nem egy vidéke részesüljön csak; ép ezért az ujonnan felállított földmivesiskolák egyike a Székelyföldre esik, székhelye Csikszereda, a másik pedig a Felvidéken Kiszsebenben nyert elhelyezést. Az a földmivesiskola, melynek előmunkálatai folyamatban vannak, Szabolcs vármegyében Nagy Kállóban fog felállítatni, minthogy itt a viszonyok egy ily iskolafelállítását már régebben szükségessé teszik.

A földmivesiskolák számának növelésén kívül más irányban a vallás- és közoktatásügyi miniszterrel egyetértőleg igyekezett a tárca a rendszeres iskolai gazdasági oktatásnak a továbbfejlesztésére. Ezt a célt szolgálja a két tárca részéről egyetértően a gazdasági népoktatásról kidolgozott törvényjavaslat, mely az immár több mint 10 éves multtal bíró gazdasági ismétlő oktatás intézményszerű szervezését, általánosítását és állandósítását célozza. A vallás- és közoktatásügyi miniszternek az intézkedése ugyanis, a melylyel egyelőre rendeleti uton az eddig meglehetősen meddőnek bizonyult ismétlő iskolákat 1896.-ban gazdasági ismétlő iskolákká igyekezett átalakítani, az életben igen bevált és a több mint 10 éves tapasztalat azt mutatta, hogy az ismétlő oktatásnak gazdasági irányba terelése van ezen eddig sok tekintetben csak papiron létezett intézménynek élő intézménnyé alakítására és a nép gazdasági tevékenységének megalapozására hivatva. Épen az a szép fejlődés, mely ezen a téren mutatkozott, tette szükségessé, hogy a gazdasági népoktatás az egész országra kiterjedően törvényes szabályozást nyerjen. A törvényes szabályozás feladata, hogy a gazdasági népiskola felállításának kötelező volta kimondassék, valamint a tanulás kötelezettsége, a gazdasági népoktatás egész szervezete, tanítási terve és ideje kötelezőleg megállapittassék. Hasonlókép feladata a törvényes szabályozásnak az is, hogy az ezen iskolák fentartására szolgáló jövedelmekről, az állami segélyezés módjáról és a tanítók gazdasági kiképzéséről, ugyszintén a gazdasági oktatás felügyeletéről gondoskodjék.

A már benyújtott törvényjavaslat értelmében minden község, a hol a lakosság tulnyomó része gazdálkodással (földművelés, állattenyésztés, szőlészet, kertészet, erdészet) foglalkozik és a hol összesen legalább is 50 ismétlő tanköteles korban levő gyermek van, kik felső nép-, polgári, kereskedelmi vagy középiskolai oktatásban nem részesülnek, vagy nem járnak inasiskolába, köteles gazdasági népiskolát felállítani. Ott, a hol az ismétlő tanköteles gyermekek száma 120-nál kevesebb, a javaslat értelmében a gazdasági népiskola a meglevő elemi népiskola mindennapi tanfolyama körül akként szervezendő, hogy abban mint a gazdasági, mint pedig a közismereti tárgyak tanítását az elemi népiskola tanítói látják el. Ezek lesznek a kisebb fokozatu gazdasági népiskolák. Olyan községekben ellenben, a hol az ismétlő tankötelesek száma legalább 120 és a község anyagi ereje ezt lehetővé teszi, a gazdasági népiskola önállóan lesz szervezendő. Ezekben az önálló gazdasági népiskolákban az oktatást külön e célból rendszeresített gazdasági szaktanítói (szaktanitónői) állásra alkalmazott, képesített gazdasági szaktanerők fogják ellátni. Az ily iskolák épülettervezetét, a felszerelési és gyakorlati terület üzemtervét azok szakszerű létesítésének céljából a földművelésügyi miniszter hagyja jóvá.

A tankötelezettséget a javaslat olyképp állapítja meg, hogy a népiskolai közoktatásról szóló 1868:XXXVIII. t.-cz.-ben meghatározott ismétlő iskolai látogatási kötelesség helyébe mindazon községekben, a melyekben gazdasági népiskola van, ezen gazdasági népiskola látogatásának kötelessége lép. Ehhez képest a 12—15 életév közötti korban, minden tanköteles gyermek, ki nem részesül az elemi népiskolánál magasabb oktatásban és nem jár inasiskolába, vagy a saját hitfelekezete által fentartott népiskola ismétlő tanfolyamába, köteles lesz a gazdasági népiskolába járni. Hogy ez a gazdasági élet fejlődése szempontjából mit jelent, azt ezen gazdasági iskolák tananyagának a megállapítása mutatja legjobban. Itt ugyanis a hit- és erkölcstan és közismereti tárgyak mellett (olvasás, írás, fogalmazás, földrajz, történelem, számtan stb.) a gazdasági tárgyak kellő szerephez jutnak, úgy hogy ezekben az iskolákban a talajismeret, növénytermelés, rétmivelés, állattenyésztés, tejgazdaság, kertészet, szőlőmivelés stb. szóval mindaz, a minek saját gazdasága körében a nép hasznát veszi, a tanítás anyagát fogja képezni. A tanterv megállapításánál a gazdasági tanítás szakszerű gondozása végett a vallás- és közoktatásügyi minister és a földmivelésügyi minister egyetértőleg fognak eljárni. Az önálló gazdasági népiskolák szakfelügyeletét a földmivelésügyi minister által megbízott gazdasági szaktanárok látják majd el.

Az önálló gazdasági népiskolákkal kapcsolatban egy évre terjedő továbbképző tanfolyam szervezése van tervbe véve. E tanfolyamra, melyet a gazdasági népiskolák vezetésével megbízott gazdasági szaktanítók vezetnek, oly földmives szülők fiai lesznek felvéve, kik a gazdasági népiskolát sikerrel végezték és a 15. életévet már betöltötték. A tanítás itt díjmentes. A továbbképző tanfolyam összes költségeiről a költségvetési hitel keretében a földmivelésügyi minister gondoskodik. A tantervet és munkarendet szintén a földmivelésügyi minister állapítja meg.

Az önálló gazdasági népiskolák tanítói és tanítónői részére a földmivelésügyi minister két erre alkalmas földmivesiskolában gazdasági tanítóképzőt fog szervezni. Az önálló gazdasági népiskolánál a rendszeresített gazdasági szaktanítói, illetőleg tanítónői állásra csak oly okleveles elemi népiskolai tanító (tanítónő) alkalmazható, a ki ezen gazdasági tanítóképző tanintézet teljes tanfolyamát sikeresen elvégezte és gazdasági szaktanítói (szaktanítónői) képesítést nyert. Ez teljes mértékben biztosítani fogja azt, hogy a gazdasági népiskolákban a gazdasági szaktanítás teljesen kiképzett és hivatott egyének részéről lesz ellátva.

Az egyes szakok számára képzett munkaerőket nevelő iskolák, mint a tejgazdasági szakiskola és munkásképzőiskolák, a baromfitenyésztő- és munkásképzőiskola, a kertészeti, szőlészeti és borászati szakiskolák az utolsó három év alatt is folytatták működésüket és az illető ágazatokat

megfelelő munkaerővel és vezetőkkel látták el. Az oktatás sulya természetesen a gyakorlati kiképzésen volt ezekben az iskolákban is, a mint hogy az alsófoku szakoktatásnál egyáltalában erre kell leginkább a sulyt helyezni.

A tárcza ujabban egy új, szintén gyakorlati irányu kiképzésre célzó iskolának a felállítását vette tervbe és az erre vonatkozó előmunkálatokat már el is végezte. Ez a létesítés alatt álló új intézmény egy női háztartási iskola. Felállítására főképp annak a szem előtt tartása indítja a tárczát, hogy a leánygyermek körében a gazdasági szakismeretek terjesztése különös fontossággal bír, mert a nép anyagi helyzetének javítására ennek igen jó befolyása lesz. Egyrészt ugyanis képesíteni fogja a nőket arra, hogy gazdálkodással foglalkozó férjüknek a gazdasági munkánál főképp az apróbb gazdasági ágak művelésével, baromfitenyésztés megfelelő üzésével, kertészkedéssel segítségére legyenek és ez által a család keresetét nem kis mértékben növeljék, másrészt pedig az egyre inkább kereseti pályákra szoruló nőknek új önálló kereseti ágat fog ez az iskola az ott nyert ismeretek alapján megnyitni. A gyakran egészségtelen városi foglalkozások mellett a nők részére az okszerű konyhakertészet, virágtermelés, baromfitenyésztés, gyümölcsfeldolgozás és egyéb egészséges kereseti ágak fognak az új irányu kiképzés által megnyitni. A népies háztartástan tanítása pedig alkalmas lesz arra, hogy a takarékos fogyasztást mozdítsa elő a nép körében.

Hogy a női háztartási iskola céljának minden tekintetben megfelelhessen és főképp a gyakorlati oktatásra a kellő eszközökkel rendelkezék, ennek székhelyéül a tárcza Gödöllőt szemelte ki. Itt a m. kir. koronauradalom alsómajori gazdaságában van annak a felállítása tervbe véve, a hol a gyakorlati oktatás szempontjából könnyen kapcsolatba hozható a már meglevő gazdasági intézményekkel, mint a milyenek a baromfitenyésztő és munkásképzőiskola, az állami méhészeti telep és gazdaság, a bolgár kertészet, a faiskola stb. Ez által azok a szolgálatok, melyeket a gödöllői koronauradalom a hazai közgazdaság érdekében szép számban teljesít, még növekedni fognak. A női háztartási iskola épülete, udvara, kertje és mellékhelyiségei részére itt megfelelő terület áll rendelkezésre, úgy hogy a törvényhozás által a tárcza részére e célból rendelkezésre bocsátott hitel segítségével az építkezés a folyó évben már megkezdhető is lesz. Mihelyt azután az építkezések befejezést nyernek, az iskola működése is megkezdődhetik, mert szervezeti szabályai elő vannak készítve, tanítási tervzete is ki van dolgozva. Az iskola internátussal volna kapcsolatos, mely 60 növendékre van tervezve, a tanfolyam tartama pedig egy évre terjedne.

A női háztartási iskolával kapcsolatosan tervezi a tárcza az alsófoku gazdasági női oktatás kérdésének a megoldását is. Az erre a célra

felállítandó tanfolyam szintén egyéves volna és 20 növendékre van tervezve.

Az alsófoku szakoktatásnak fontos részét teszik azok a tanfolyamok, a melyeket a szakismereteknek a nép körében való terjesztése érdekében az országban mindenfelé igen nagy számban rendeznek. Ezeket az előadásokat a földmivesiskolai tanítók, a gazdasági szaktanítók és vándortanítók és egyes tekintélyesebb és különösen szakképzett gazdák tartják és azok rendezésében a tárcza támogatásával a gazdatársadalmi tényezők, a gazdasági egyesületek és iparfejlesztő bizottságok nemes versenyt fejtenek ki.

Ezek a tanfolyamok az 1908—1909-ik évi tél folyamán egy igen fontos kiegészítést nyertek. A tárcza ugyanis egy a külföldön számos helyen igen szépen bevált intézményt, a katonák gazdasági oktatását honosította meg minálunk. Gazdasági szaktanárok és földmivesiskolai tanítók által 4—6 hetes tanfolyamokat rendeztetett nagyrészt a vármegyei gazdasági egyesületek közvetítése által Balassagyarmaton, Sátoraljauhelyen, Esztergomban, Nyitrán, Sopronban, Brassóban, Kassán, Veszprémben, Keszthelyen és több más katonai állomásokban a katonaság részére. Ezeken a tanfolyamokon a katonai szolgálatot teljesítők a földmivelés különböző ágazataiban nyertek oktatást, mely sok helyen a tavasszal a mezei munkák szemlélésével kapcsolatban történt; az előadások és tanfolyamok alatt azok rendezői a háziiparról sem feledkeztek meg és a vesszőfonás, seprőkötés és egyéb háziipari ágak gyakorlati fogásaival is megismertették a hallgatóságot. Szükségtelen hangoztatnunk, mily jótékonyan hat a nép szakértelmének fejlődésére az, hogy ha a katonai szolgálat ideje alatt is, a midőn a nép fiai hosszabb időre megszakítják rendes foglalkozásukat ennek keretébe eső oktatásban részesülnek, a mely nemcsak régebbi ismereteik felelevenítésére, hanem azoknak pótlására is irányul. Ezen tanfolyamok által a katonai szolgálat ideje is a mezőgazdasági ismeretek kiegészítésére lesz, a katonai kiképzés minden hátráltatása nélkül, gyümölcsözően felhasználva. A katonák számára tartott tanfolyamok eredményei a jövőben bizonyára ezen oktatási módnak még szélesebb körben való felkarolását fogják magok után vonni.

Az alsófoku szakoktatás keretében az iskolán kívüli szakoktatásnak még egy másik ágazata, a szakismereteknek népies könyvek útján való terjesztése terén tapasztalható ujabban igen szép fejlődés. Nagyon tekintélyes (négyszáz közül) már a földmivelésügyi miniszterium kiadványainak a száma, melyeket mind hivatott szakember írt; a magasabb műveltségi fokon álló gazdaközönség részére szánt kiadványokon és nagyobb szakmunkákon kívül számos füzetet találunk ezek között, melyek az egyszerű földmives nép számára tartalmazzak az ő nyelvén írt gyakorlati utmutatásokat, melyek azt nagyobb megerőltetés nélkül kioktatják a földmivelés és állat-

tenyésztés czélszerűbb módjáról, az állati és növényi betegségekről, az azok elleni védekezésről és sok egyéb hasznos tudnivalóról. Az érdeklődésnek nem kis fokban való felébredéséről tesz tanuságot, hogy most már 150.000 db fogyott egy évben ezen kiadványokból és pedig nemcsak ingyenes kiosztás útján, hanem részben a könyvtáraknál, részben pedig a földmivelésügyi ministeriumhoz intézett megkeresésekre.

Ezen népies irodalmat illetőleg ujabban főképp két irányban állt be ujtás. Először is a tárcza fokozottabban törekszik arra, hogy népies kiadványai csakugyan a földmives nép minden rétegében, minden falu zugában és a bármely nyelvet beszélő honpolgárok közt elterjedjenek és olvasóközönségre találjanak. E részben a régebb követett eljárásón kívül, mely szerint az országban beszélt összes elterjedtebb nyelvekre le szokta a tárcza népies kiadványait fordíttatni, nagy sikereket remélhetünk attól az eljárástól, hogy a tárcza az olvasottabb napilapokat rendszeresen ellátja közérdekű dolgainak ismertetésével és így e lapok útján is eljuttatja az az ország minden tájékára a gazdasági szakértelem fejlesztésére szánt közleményeit. Ennek az eljárásnak kivált az által lesz nagy hatása a szakértelem fejlesztésére, hogy a nép vezetésére hivatott közegek, papok, tanítók, stb., kik eddig is ingyen részesedtek a tárcza kiadványaiban, még hozzáférhetőbb módon és az egyes küszöbön álló mezőgazdasági munkák idején fogják a megfelelő információt napi olvasmányuk keretében kapni és azokat alkalmas uton egyéniségük sulyával a népnek tovább adni.

A másik szintén nem kis jelentőségű ujtás az, hogy a tárcza kiadványaiban nem marad meg a szoros értelemben vett gazdasági szakismeretek terjesztésénél, hanem igyekszik arról gondoskodni, hogy a gondjaira bizott földmives nép egyéb szükséges tárgyokról is megfelelő felvilágosítást nyerjen, épen úgy, mint ahogy az a népies előadások keretében is, amint láttuk, történik. Így ujabban p. o. hivatott szakember által megírt egészségi tanácsadót adott ki a földmives nép számára, mely egészségének megóvására tanítja a népet.

A földmivelésügyi tárcza kiadásában a magyaron kívül még öt nemzetiségi nyelven megjelenő «Néplap» az utolsó három év alatt oda fejlesztetett, hogy a földmivelő népnek egyetemes tájékoztatója legyen, a mellett azonban úgy általánosabb érdekű, mint különösen az év illető szakára szóló gazdasági tudnivalókat és gyakorlati ismereteket közöljön.

Nagy jelentőséggel bírnak az 1906.—1908. évek a gazdasági közép-foku oktatás történetében is. Erre az időre esik ugyanis a gazdasági tanintézeteknek gazdasági akadémiákká való átszervezése. Ez az átszervezés most már teljesen be van fejezve és az 1907.—1907-ik évtől kezdve mind az öt tanintézet már mint akadémia az új rendszer szerint folytatja működését.

Az átszervezés a gazdasági oktatás színvonalának tekintélyes emelését jelenti. Már az előképzettség, a melyet ma a gazdasági akadémiába lépő növendékektől a szabályzat megkíván, mutatja ezt. Mig ugyanis azelőtt 6 középiskolával, illetőleg polgárival lehetett gazdasági tanintézetbe lépni, addig az akadémiák már csak teljes középiskolát végzett és érettségi bizonyítványt felmutató ifjakat vesznek fel. Ez által az intézkedés által sikerül onnan azokat az elemeket kiküszöbölni, a kik hiányos szellemi képességeik miatt vagy hanyagságból nem voltak képesek a középiskolát elvégezni és nem a hivatás iránti szeretettől vezetve, hanem csak azért keresték fel a gazdasági tanintézeteket, mert hiányos előképzettségük mellett máshol felvételre nem számíthattak. Ennélfogva a gazdasági akadémiák szervezése oly elemeket fog a gazdasági pályától távoltartani, kiknek odatódulása a birtokosoknak és magának a mezőgazdaságnak épenséggel nincs érdekében. A képzettséggel a gazdászok színvonalának emelése által egyuttal azt fogja eredményezni ez az átszervezés, hogy ezentul ezt a pályát minél több, hivatását komolyan vevő és ügybuzgó munkálkodásra törekvő ifju fogja felkeresni.

A gazdák körében ezek a fenti körülmények eddig sajnos még nem mindig találnak megfelelő figyelembevételre, mert ismételten felhangzott az a panasz, hogy a gazdasági akadémiák nem lesznek a földbirtokosság hasznára, mert csupán a gazdatisztek igényeit fogják oda növelni, hogy azoknak a mezőgazdaság mai állapota mellett nem lesz képes megfelelni. Ezek a panaszok azonban épenséggel nem származnak a tapasztalásból és pusztá feltevéseken nyugszanak, annál is inkább, mert hiszen a gazdasági akadémiákból végzett növendékek, kik ennek a feltevésnek a jogosságát igazolták volna tényleg, még nem kerültek ki. Ha azonban a fentieket figyelembe vesszük, akkor a megbizhatatlan és használhatatlan elemeknek a gazdászati pályáról való kiszorítását a földbirtokosság részére oly előnynek kell tekintenünk, mely alighanem sokszorosan felülmulja a gazdászok igényeinek magasabb szakképzettségüknél fogva némileg való emelkedését.

A gazdasági tanintézeteknek akadémiákká való átszervezésénél természetesen azok tanterve is megfelelően átalakulásban részerült és bővült. Ujabban ez irányban még egy igen említésre méltó mozzanat is történt, a mennyiben az összes gazdasági akadémiákon az öntözés, mint gyakorlati oktatási tárgy be lett vezetve és a tanítási anyagnak az 1908. évben történt megállapítása értelmében az akadémiákban az öntözés tanítására nagy súlyt fektetnek.

Az öntözés tanításának bevezetése a lehetőség mérvéhez képest az alsófoku gazdasági iskoláknál is megtörtént. Így legutóbb Breznóbányán, Kecskeméten, Pápán, Szentimrén, Szentmiklóson, Adán, Karczagon, Rimaszombatban, Csabán és Hódmezővásárhelyen történtek ez irányban intéz-

kedések. Az öntözési művek bevezetése most van folyamatban Csikszeredán, Kisszebenben és Komáromban. Az öntözési oktatás első sorban a rét- és kertöntözésre terjedt ki. A földmivesiskolák közül Kecskeméten szélmotorral kapcsolatos az öntözési mű, Breznóbányán a csörgedezett rendszer nyert alkalmazást a vízi erő felhasználásával, mely ezzel kapcsolatban ennél az iskolánál a gépek hajtására is szolgál. A legtöbb földmivesiskolánál, mint pl. Adán, Karczagon, Kecskeméten, Csabán, Nagyszentmiklóson és Hódmezővásárhelyen ártézi kutak furásával lett biztosítva a szükséges állandó vízmennyiség.

Már a gazdasági szakoktatásra fektetett nagy súly is mutatja, hogy a tárcza a mezőgazdaság fejlesztése érdekében mily nagy fontosságot tulajdonít a szaktávágó ismeretek művelésére. Még fokozottabb mértékben kitűnik ez abból a gondozásból, melyben a kísérleti ügyet és egyéb tudományos intézményeket részesítette. Erre nézve már a szőlészet és az erdészeti fejezeteiben is találkoztunk az illető ágazat speciális igényeit szolgáló intézmények működésének támogatásával, mely intézményeknek a munkássága, a mint láttuk, kettős irányban halad: egyrészt a hazai viszonyok alapos tanulmányozásával foglalkoznak, hogy a magyar mezőgazdaság által gyakorlatban alkalmazható eredményeket állapítsanak meg, másrészt általános tudományos kutatásokat folytatnak, melyek bekapcsolódnak a külföld ez irányu működésébe, úgy, hogy az eddig a mezőgazdaságra vonatkozó nemzetközi tudományban csak kevésbé résztvevő Magyarország ott is rövidesen mindinkább számottevő tényező lesz.

Ebben az irányban halad összes tudományos intézményeink munkássága és az eredmények, a melyekre mindjárt rátérünk, bizonyítják, hogy ezek nem hiába részesültek a kormány gondozásában. Mielőtt ezt vizsgálnók, csak azt akarjuk még kiemelni, hogy a tárcza által ezekre az intézményekre fordított gond az utolsó időben mennyivel nagyobb arányokat öltött. A tárcza ugyanis az intézmények tudományos működéséhez szükséges anyagi eszközöket igyekezett ezeknek fokozottabb mértékben rendelkezésre bocsátani, hogy annál intenzívebb tudományos munkásságot fejthessenek ki. A kísérletügyi intézmények felszerelésére vonatkozó költségvetési tételt az 1906. év óta megduplázta és számos intézetnél tetemes beruházásokat is eszközölt.

Az intézetek megfelelő elhelyezése természetesen fokozottabb munkásságuknak első feltétele, mert a hol a kedvezőtlen elhelyezés hátrányaival kell az ily intézeteknek megküzdeniök, ott természetszerűleg működésük is meg van bénítva. Ennek szemelött tartásával a földmivelésügyi miniszter a szükséges építkezések keresztülviteléről mindenhol gondoskodott, a mennyire azt az ország pénzügyi ereje megengedte és a szükséges összegek rendelkezésre bocsátása iránt a törvényhozáshoz fordult. Így azután elő-

készíthetők voltak a meteorológiai és földmágnességi intézet építkezései, melyek legközelebb megindulnak. Ezzel kapcsolatban fog a rovartani állomás új elhelyezéséről is gondoskodás történni. Mindkét intézkedéssel összefüggésben még egyéb építkezések is vannak tervbe véve. Az állami fürdőkben ugyanis meteorológiai oszlopok lesznek építve, a rovartani állomás részére pedig egy kísérleti telep fog berendeztetni, mely szintén bizonyos építkezéseket igényel. Az országos növénytermelési kísérleti állomásnál, valamint a növény élet- és kórtani állomásnál laboratóriumi épületek fognak épülni, míg a dohánytermelési kísérleti állomással kapcsolatban az ottani tisztviselők részére, valamint oktatási célokból vannak építkezések tervbe véve.

A legjelentékenyebb építkezések a *mezőgazdasági muzeummal* kapcsolatban történtek s már befejezést is nyertek. A muzeum három épületcsoportja, a renaissance, a csucsíves és az utoljára épült román épület összes építkezési költségei az 1900: XXXIV. t.-cz. alapján 2.800.000 koronára rugtak; a muzeum belső berendezése pedig 400.000 K-ba került. 1907. év június hó 9-én az újonnan berendezett muzeumot Ő cs. és Apostoli királyi Felsége maga nyitotta meg, az egész kormány, a külföldi államok képviselői és az ország színe-javának jelenlétében, a midőn is a földmivelésügyi miniszter azt hivatásának újból átadta. A fényesen berendezett és hazánk mezőgazdaságát igen érdekesen és tanulságosan bemutató muzeum azóta állandóan élénk látogatottságnak örvend; látogatói sorában szerepelnek XIII. Alfonzo spanyol király és Ferdinánd bolgár király Ő Felségeik, József királyi herceg és Felséges családja, Klotild és Erzsébet királyi hercegnők, Mária Orleánsi hercegnő, György, Ferencz, Konrád és Kristóf bajor hercegek és sok belföldi és külföldi notabilitás. Igen öröndetes, hogy maga a földmivelő nép is nagyon szorgalmasan keresi fel a muzeumot, úgy, hogy a látogatók száma az újabb megnyitás óta 1909. márczius hó végéig 292.926 volt.

Nagyban előmozdítja a muzeum tanulságos voltát annak az ismeretője, mely népszerű kiadásában ingyen lesz a közönség között szétosztva, míg a nagyobb kiadás az érdeklődő műveltebb közönség számára van szánva. A külföld érdeklődése állandó; különösen az amerikaiak, angolok és japánok fordulnak meg gyakran a muzeumban és több külföldi hatóság is érdeklődött már annak berendezése iránt, hogy saját hazájában is hasonlót létesíthessen. Ismételten méltatta a külföldi sajtó is mezőgazdasági muzeumunkat. A muzeum gyűjteményei is állandóan gyarapodnak és e téren az állam gondoskodásával versenyez uralkodóházunknak és főredeinknek a bőkezősége, a kik, valamint a gazdaközönség több tagja, újabban is igen értékes tárgyakkal ajándékozták meg a muzeumot.

Csak nem régen épült új palotájában folytatja működését a *m. kir. földtani intézet*, mely számos tudományos értékkel bíró kutatásnak a központja. Állandóan foglalkozik az ország részletes geológiai felvételével és utóbb ez irányban főképp a hegyvidéken eszközölt felvételeket. Tanulmányozza a szén előfordulási helyeit és a tőzeg hasznosításával összefüggő kérdések megvilágítása végett foglalkozik a tőzeg kémiai vizsgálatával. Beható tanulmányok tárgyává tette az intézet továbbá az ország vízellátási ügyét is. Ujabban egy nagyszabású közérdekű munka adatainak az összeállításával is el van foglalva, mely a magyar birodalom gazdaságilag, iparilag és kereskedelmileg értékesíthető ásványait és kőzeteit a nagy közönség részére is hozzáférhetően ismertetni lesz hivatva.

A *m. kir. országos meteorológiai és földmágnességi intézet* eddig ugyan még nem talált céljának megfelelő elhelyezést, mert bérházban kénytelen működni, mindamellett élénk tudományos működést fejt ki. Új ombrographot szerkesztett, mely a havas csapadék mérésére is alkalmas. Tanulmányokat végzett a levegő dinamikus hatásáról a légnyomásra, vizsgálatokat folytatott a barometeres depressiók elméletéről és a talaj hővezetési képesség meghatározásának új módszereiről. Felhő- és villámfelvételeket eszközölt az intézet, továbbá a különböző kategóriák osztályozására és tanulmányozta a Tisza völgyének csapadékviszonyait. Általában arra irányult a meteorológiai intézetnek a munkássága ujabban, hogy kutatásait a gyakorlati élettel minél szorosabb összefüggésbe hozza. A meteorológiai intézet is foglalkozik egy nagyobb közérdekű munkának a kidolgozásával és az idevonatkozó munkálatai már annyira előrehaladtak, hogy Magyarország climatographiaja már sajtó alatt van.

A gazdák különös érdeklődésére számíthatnak azok a kísérletek, a melyeket a *m. kir. állatléttani és takarmányozási kísérleti állomás* végez. Ez az állomás ugyanis az 1906.—1908-ik években folytatta azokat a vizsgálatait, melyeknek a célja a hazai takarmányok tápláló értékének a megállapítása és pedig a tengeri, különböző rostaaljak, a szárított leveles répafej, a szárított vérliszt és a szárított erjesztett szilvaliszt kerültek sorra ebben a korszakban. A vonatkozó vizsgálatok eredményei a gazdaközönségnek már hozzáférhetővé is tétettek. Az állomás foglalkozott ez idő alatt különböző savanyítási eljárásokkal járó tápanyagveszteségek meghatározásával és a különböző savanyított takarmányok tápláló értékének megállapításával is. Foglalkozott továbbá anyagcserekísérletekkel, melyek a takarmányozástan különböző eddig még meg nem oldott kérdéseinek a megvilágítására vonatkoznak. Tudományos körökben legnagyobb érdeklődést mindenesetre az itt folytatott respirációs kísérletek keltettek. Ilyenek ugyanis mostanig Németországban folytak, eddig azonban csak a szarvasmarhára nézve. Az állatléttani és takarmányozási állomás vezetője egészen

uj készüléket szerkesztett, mely lehetővé teszi a respirációs kísérleteknek a juhokon és sertéseken való végzését, mely állatfajokra nézve különböző takarmányok termelő értéke még nincs megállapítva. Itt tehát egészen új és ebben az összefüggésben még sehol sem folytatott kísérletekről van szó, melyek iránt a külföld is a legnagyobb érdeklődést mutatja. Az eddigi kísérletekkel megállapítást nyert juhban a vermelt luczerna fentartó és termelő értéke, továbbá sertésben a tengeri fentartó és hizlaló értéke.

Ugyancsak az állattenyésztés érdekében fejtett ki szorgalmas tevékenységet az *országos gyapjuminősítő intézet*, mely mindenekelőtt a prémbőrnyerés végett tenyésztett karakuljuhok meghonosítása iránt mutatkozó érdeklődés folytán beható vizsgálatokat végzett ezen fajta juhok és más prémbőrnyerésre alkalmas juhajták gyapjaival és kiterjeszkedett a keresztezés céljára legalkalmasabb alanyok kérdésére is. Különös gondot fordított az intézet a hazai parlagi juhajtáknak, nevezetesen a cigájának a megjavítására. Az ide vonatkozó vizsgálatok a rendemant meghatározása, részletes mikroszkopi vizsgálat, a gyapju szilárdsága és nyújthatóságának meghatározása mellett, különösen a felszőr és pehely egymás közti arányának megállapítását célozták, mivel a magyarországi raczkajuhoknál leggyakrabban a pehelyszálak csekély arányát és durvább szálu minőségét kifogásolják. A fejős juhászat javítása és nagyobb mérvű elterjedése érdekében szükségessé válik a parlagi juhainknak, különösen pedig a raczkának jobb tejelő fajtákkal való rendszeres keresztezése. Ezt előmozdítandó, az intézet azt kutatta, hogy mely juh a legalkalmasabb e célra és arra az eredményre jutott, hogy a friz juh a legmegfelelőbb. A gyapju rendemantját befolyásoló tényezők megállapítása végett számos vizsgálatot végzett az intézet hazai és külföldi gyapjutyipusokon.

A *m. kir. tejkísérleti állomás* Magyaróvárt a tenyészkiválasztás előmozdítására tejelőversenyeket tartott, valamint éves tejkvizsgálatokat végzett. Ezen kívül a vaj minőségének emelésére és ellenőrzésére, az állomás vajversenyeket is rendezett, valamint igyekezett a tejsavkulturát terjeszteni. Az állomás vezetője fedett fejtősjártárt szerkesztett, a melylyel végzett kísérletek beigazolták, hogy a tej ezen sajtár használata által egy nappal tovább tartható el, mint a közönséges sajtárokból fejt tej. Az állomás bakteriológiai és főleg szűrő és dezinficenzek kipróbálásával foglalkozott.

Nagy hasznát látta a gazdaközönség az utóbbi időben a *m. kir. állami rovartani állomás* működésének. Ez ugyanis a marokkói sáska elszaporodásával kapcsolatban beható tanulmány tárgyává tette a sáskairtást és azt tényleg sikerült új alapra fektetni, a mennyiben a régi költéséges sáskairtás helyett lehetővé tette a géppel való irtást, a mely nagy sikerrel is járt. Fontos eredményt állapított meg az intézet a hernyóirtásra nézve is; kiderítette ugyanis kísérletei alapján, hogy a ki fáját lehernyózta

s azt kifakadás után, valamint a kárttevő pillék rajzása idején chlor-bariummal megpermetezi, a bajtól teljesen megmenekül. Annál nagyobb a jelentősége ennek az eredménynek, mert a permetezőanyag igen olcsón állítható elő. Fel kell említeni a sávos répabarkó eddig teljesen ismeretlen életmódjának a kiderítését is. Ennek a rovarnak a nagy kártétele ugyanis eddig teljesen titokban folyt, míg az új eredmények most már lehetővé teszik ennek irtását. Megállapította az intézet továbbá a szürke szőlómoly évi szaporodását is és kiderítette, hogy ennek a rovarnak nincs évenként három rendes nemzedéke, hanem azok egész éven át, megszakítás nélkül szaporodnak. Ennek alapján az egész eddigi védekezési eljárást meg kell változtatni.

A növénytermelés ügyének előmozdítását szolgálja a kísérletügyi intézmények közül mindenekelőtt az *orsz. m. kir. növénytermelési kísérleti állomás*. Ennek a számos irányban végzett kísérletei közül különösen az egyes növényfajták értékének hazai viszonyaink közt való megállapítása bir rendkívüli jelentőséggel. Ez irányban ujabban az árpafajták, a különböző zabfélék, a tengerifélék és különböző répafajták értékének megállapításával foglalkozott ez az intézet. A cukorrépa vonatkozólag megállapította, hogy olyan fajta, mely bő termőképességet, a legnagyobb cukortartalommal egyesítené, nem létezik. A hazai cukorrépafajták között vannak ugyan olyanok, melyek termőképességre nézve egyenértékűek a külföldi bőventermő fajtákkal, cukortartalomra vonatkozólag azonban csak közepes vagy gyenge képességűek. Részletesen tanulmányozta ez az állomás a különböző burgonyafajták értékét hazai viszonyaink között. Számos vizsgálatot végzett a műtrágyázással kapcsolatban, különösen pedig a különféle nitrogéntrágyák hatásképességére vonatkozólag. Hathatósan támogatta a tárczának az öntözés felkarolására irányuló tevékenységét, idevágó kísérletekkel és vizsgálatokat folytatott a szikes talajokra vonatkozólag is. Az állomás sokoldalú működéséből még csak az egyes gabonaneműek tulajdonságaira befolyást gyakorló tényezők tanulmányozását kívánjuk kiemelni, melyek eredményeként p. o. többek között megállapította, hogy a magyar zabok kevesebb héj, több protein-, zsír- és szénhidrat-tartalommal bírnak, mint az idegen zabok, tehát jobb minőségűek.

A növénytermelési kísérleti ügy tökéletesítése érdekében a tárcza szükségesnek ismerte fel ezen ügynek decentralizálását. Kevés magyarázatra szorul, hogy a növénytermelési kísérletek gyakorlati értékét mennyire fogja fokozni az, ha nemcsak az ország egy területén, hanem számos vidékén és számos talajon folynak a kísérletek. Éppen ezért több fiókállomás van tervben, melyek közül az aradi kirendeltség már fel is van állítva, a közel-jövőben pedig a Hegyvidéken és Erdélyben fognak hasonló kirendeltségek létesülni.

A magyaróvári m. kir. növényélet- és kórtani állomás számos csávázási kísérletet végzett a köüszök és repülő üszök ellen búzán, árpán, zabon, kölesen és moharon különböző csávázó szerekkel, főleg rézgáliczczal és formalinnal. Permetezési kísérleteket folytatott továbbá bordeaux-i lével a burgonyavész és a dinnye és ugorka peronoszpórája ellen, melyek eredményeként megállapította, hogy az idejében és jól végzett permetezés biztos ellenszere ezeknek a betegségeknek. Egy új hagymabetegségnek is nyomára jött ez az állomás, a melyet egy üszökgomba okoz, és a melynek a leküzdése végett a jövőben fognak a kísérletek végeztetni. Vizsgálatokat végzett az állomás arra nézve, hogy minő befolyása van a répamag viz-tartalmának a mag értékére. Eredményként megállapította, hogy a répamag szárítása kedvező befolyással van a mag csirázási erejére, csiraképességére és a fiatal növény gyors fejlődésére. Azt is kiderítette vizsgálataival, hogy az téves nézet, miszerint a répamagnak tavasszal való szárítása nem emelné a mag jó tulajdonságait. Nagy haszonnal jártak az eredeti, hollandi czukorrépa honosítására vonatkozó kísérletek. Ez a répa ugyanis nagy sulya mellett magas czukortartalommal is bír, a honosítása pedig már annyira előrehaladt, hogy a folyó évben az állomás a szerencsi, botfalui, kaposvári és diószegi czukorgyáraknak kísérletre adott ki ilyen répát.

A Debreczenben működő *dohánytermelési kísérleti állomás* mindenekelőtt palánta nevelési kísérleteket végzett, mely kísérletek által bebizonyította, hogy a hibás növésű palánta vagy a hibás ültetés, a termést tetemesen, kat. holdanként 3—600 kilogrammal csökkenti. Vizsgálta ez az állomás az ültetés idejének a befolyását a dohánytermelésre és megállapította, hogy a korai, május elején való kiültetés a legelőnyösebb és a kiültetés késedelmével arányosan a termés csökken. Vizsgálat tárgyává tette továbbá a floridai «árnyékos rendszerű» dohánytermelést és ezzel összefüggésben megállapította, hogy a molino sátras «beárnyékkolt» dohány finomabb levelű, vékonyabb bordájú s kitűnő égő képességű és így szivartakaró anyagnak kiválóan alkalmas. Együttal azonban az is kitűnt, hogy jóval kevesebb ez eljárás mellett a termés és tetemesebbek a termelési költségek. Érdekesekek az állomás által végzett műtrágyázási kísérletek eredményei. Ezekből megállapítható volt, hogy a műtrágyák általában kedvezően hatottak a termés nagyságára, de úgy a kénsavas ammoniák, mint bizonyos fokig a 40%-os kálisó a minőséget rontották és a levelek égő képességét tetemesen csökkentették. Mind a mellett az állomás a kálisóval még folytatja a kísérleteket, mert igen kívánatos volna ennek az olcsó trágyának a hasznosítása. Valószínűnek látszik, hogy az az elővetemény alá adva a dohánytermelésnél is értékesíthető lesz. Az állomás 17 fajta dohánynyal végzett összehasonlító termelési kísérleteket és a dohánynemesítéssel is foglalkozott.

A dohánykísérleti állomással kapcsolatosan 1907. óta dohányjövedéki tisztképző lett felállítva, melynek céljaira most fognak az építkezések megtörténni.

A *vetőmagvizsgáló* ügy az utolsó években szintén jelentékeny változásokon ment keresztül. Az 1906.—1908. évekre esik ugyanis a vetőmagvizsgáló állomások átszervezése, mely arra irányult, hogy a kevesebb forgalommal bíró állomások beszüntetessenek, a többi állomás ellenben nagyobb személyzettel láttassék el. Ennek megfelelően a magyaróvári és a debreczeni állomások megszűntek működni, a keszthelyi pedig a közeljövőben hagyja abba működését.

Annál intenzívebb volt ez idő alatt a fennmaradó állomások munkássága. Az ezen állomásokra háramló ellenőrzési és analitikai feladatokon kívül, melyeket azoknak végezniök kell, számos tudományos vizsgálatot is teljesítettek. A budapesti vetőmagvizsgáló állomás tanulmányozta mindenekelőtt az arankának a földön való irtási módjait és a helyesnek és célszerűnek talált módot, az intézet két kiküldöttje, az ország különböző részén tett ellenőrzési szemle alkalmával a helyszínén be is mutatta a gazdáknak és a hatósági közegeknek. Tanulmányozta továbbá a vetőmagok tisztításánál nyert rostaaljak összetételét s azoknak gazdasági célokra való fölhasználásának a kérdését. Említésreméltó ezen állomás működésében, hogy a magyar vetőmagvizsgáló állomások egyöntetű működésének kérdését is tanulmányozta.

Ezzel kapcsolatban a *magyar vetőmagvizsgáló állomások* 1908. év végén megtartották értekezletüket, mely alkalommal a budapesti állomás számos tudományos kísérlet eredményéről számolt be és javaslatára néhány gyakorlati fontosságú, közösen végrehajtandó tudományos kísérlet végzése lett előkészítve. A kassai vetőmagvizsgáló állomás, főképp a Bereg-vármegyei havasi széna elemzésével foglalkozott. Az átlagos fűnövést legjobban mutató egy négyszögméternyi terület erre a célra kihalasztott, az összes növények tövig lenyirattak és fajonként külön-külön lettek válogatva. Szárítás után lemértvén az egyes növényfajták, az állomás megállapította, hogy azok mily súlyarányban fordultak elő az összes széna mennyiségben. Az egyes növények takarmány értékének a szénában előforduló súlymennyiségének összevetése alapján azután a széna minőségére történtek következtetések. Ez a vizsgálat azért nevezetes, mert hazánkban az első, mely a széna alkatrészeit mennyiségileg, fajok szerint is külön-külön kimutatja. Ez az állomás annak megállapítására nézve is folytatott kísérleteket, hogy 7—8 éves gyommagvak megtartották-e a csirázóképességüket. Megállapította, hogy a gyommagvak fajok szerint, továbbá a magbél minősége szerint nagyon különböző ideig tartják meg csirázóképességüket, némelyek azonban még 7 év után is csiráztak. A kolozs-

vári vetőmagvizsgáló állomás főképp a gyógynövények termesztésével kísérletezett, kiváltképp azt vizsgálván, hogy a hazai gyógynövények a világpiacra való versenyzésre alkalmasak-e és másrészt jövedelmező-e azok termesztése? Az eddig vizsgált 42 fajta közül több olyannak bizonyult, melynek termesztése érdemes.

A *kassai szesz-kísérleti állomás* kísérleteket végzett arra nézve, hogy az árpa közvetlenül a learatás után, különösen akkor, ha még nem volt teljesen megérve, vagy a learatás után megázott, rosszul csirázik. Kísérleteivel megállapította, hogy a friss árpa csirázását apró szervezetek által kiválasztott, nyálkás hártya hátráltatja, valamint azt is, hogy a rosszul csirázó friss árpa a meszezés folytán jobban csirázik. Azt is vizsgálta, hogy a kovászsavanyításnál a tejsavval való savanyítás kiküszöbölése és a helyett a kénsavval való savanyítás bevezetése megfelelő-e? Kísérletei beigazolták, hogy a szesz nyeremény a Bauer-féle eljárással, ha nem is jobb, mint a régi tejsavas eljárás mellett, de nem is rosszabb.

Eddig a kassai szesz-kísérleti állomás volt e téren az egyedüli. A tárcza azonban egy második ily állomás felállítását határozta el, mely a szükséges építkezések befejezése után Gödöllőn 1908. december havában meg is kezdte működését.

A vegykísérleti ügy élén az *orsz. m. kir. chemiai intézet és központi vegykísérleti állomás van*, mely mindenekelőtt kidolgozta az utolsó években a mezőgazdasági termények, termékek és cikkek, továbbá a borok megvizsgálása alkalmával alkalmazható chemiai módszereket, úgy, hogy ennek alapján most már egybehangzóan végzik a vizsgálatokat az egész országban. A borhamisítások ellenőrzésére új vizsgálati módszert is állapított meg, a régieket pedig javította; tanulmányozta továbbá a magyar borok összetételében mutatkozó ingadozásokat és megállapította a bivalytej chemiai összetételének átlagát, mely a bivalytej ellenőrzésénél és elbírálásánál is mérvadó lesz. Számos élelmiszerre vonatkozólag végzett vizsgálatokat és folytatta a buza sikértartalmára vonatkozó vizsgálatokat is, melyek kiderítették, hogy a magyar buza sikértartalma nem csökkent, hanem az egyes évjáratok szerint, az időjárás viszonyainak megfelelően sikértartalomra nézve nagy ingadozások mutatkoznak. A magyaróvári vegykísérleti állomás a melasse-takarmányok czukortartalmának meghatározásáról végzett vizsgálatokat, továbbá az osztályzott paprikaőrlemények chemiai vizsgálatával foglalkozott és vizsgálatokat végzett a Thomas-salak összfoszforsavtartalmának a citrat-módszer szerint való meghatározására. A kolozsvári vegykísérleti állomás vizsgálatai közül említésre méltó a kenderáztatók szennyvizeinek a megtisztítására vonatkozó kísérletezés.

A kenderáztatók szennyvize ugyanis egyike a legveszedelmesebb halmérgeknek és az azok megtisztítása annál nagyobb fontossággal bír, minél

jobban tért foglal a kendertermelés. Foglalkozott ez az állomás a trászok kémiai összetételével és megállapította, hogy hazánkban több trászgyártásra alkalmas, elsörendü anyag van, melyek közül ez idő szerint csak a tordai trász nyer feldolgozást. A kassai mezőgazdasági vegyakisérleti állomás főkép a juhturó hamisításának tanulmányozására fordította figyelmét. A lipantai turó vegyi összetételeire vonatkozó tanulmányokkal igyekszik a juhturó tehénturóval való hamisításának felismerésére vonatkozó módszert kidolgozni. Igen szorgalmas működést fejt ki a debreczeni mezőgazdasági vegyakisérleti állomás is. Ez először is bordeaux-i lé és más csapadékos permetező folyadékok helyes készítésével foglalkozott, különös gonddal arra, hogy a permetező anyag minél jobban tapadjon a gomba-lepte növény részeihez. Rendszeres szőlőtrágyázásokat végzett, a talaj trágya- és a növény tápanyagszükségletének megállapítása végett, továbbá a termelt borok minőségi és mennyiségi összehasonlítása céljából. Eddigi vizsgálataiból megállapította, hogy a különböző trágyázásnak élesen különböző hatása van, a mely pl. o. a borok összetételeiben söt izében és erjedő tulajdonságaiban is feltünően jelentkezik. A keszthelyi vegyakisérleti állomás a melasse-takarmányok eltarthatóságát vizsgálta különböző viztartalom mellett. Kísérleteiből kitünt, hogy minél több vizet tartalmaz a melasse-takarmány, annál könnyebben romlik. A fiumei vegyakisérleti állomás leginkább gyakorlati irányban végzett elemzéseket.

A mezőgazdasági vegyakisérleti ügy kétségkivül nagy lendületet fog nyerni az által, ha a mint kezdeményezve is lett, törvényhatósági vegyvizsgálati laboratoriumok fognak az ország minden tájékán felállíttatni.

A *gépkiérleti ügy* jelenleg átszervezés alatt van, a mennyiben a sikeresebb működés céljából a m. kir. József Műegyetemmel szorosabb kapcsolatba fog hozatni.

A fentiekben csak szemelvényeket nyujthattunk az ország mezőgazdasági kísérletügyi és tudományos intézményeinek munkásságáról. Ezekből is kitünik, hogy milyen élénk és sokoldalú munkásság folyik e téren és hogy a magyar mezőgazdaság jogosan nagy reményeket fűzhet ezen intézetek tevékenységéhez, mely egyébként hazánknek a vonatkozó tudományágak nemzetközi versenyében is helyet fog biztosítani.

A magyar mezőgazdaság és a külföld.

Hiányos volna a magyar mezőgazdasági politika most letelt három éves ciklusáról való ismertetésünk, ha nem emlékeznénk meg azokról a tárgyalásokról és megállapodásokról, melyek ez idő alatt külkereskedelmi és gazdasági politikai viszonyaink rendezése érdekében a külfölddel folytak és a melyek mezőgazdasági termékeink kivitele, másrészt pedig mezőgazdasági terményeink védelme szempontjából messzemenő jelentőséggel bírnak. A nyugati államokkal kötött szerződéseket nagyjában készen találta ugyan a kormány már 1906-ban és azoknál már csak az ország törvényei közé iktatás kerestülvitelének munkája várt reá. Így volt ez a svájcz, német, orosz, belga és olasz szerződésekkel. Annál nagyobb feladat várt azonban a kormányra a monarchia másik államával való gazdasági viszonyaink szabályozását célzó szerződés letárgyalása és törvénybe iktatása, valamint a mezőgazdasági érdekeink védelme szempontjából még a nyugatiaknál is fontosabb keleti szerződések ügyének rendezése körül.

Ami az 1908. évi XII. t.-cz.-ben foglalt szerződés megállapodásait illeti, ugy ezek közül mindenekelőtt az autonom vámtarifa érdeklő a mezőgazdaságot. Ebben nyerte ugyanis a magyar mezőgazdaság azt a védelmet, melyre jogosan igényt tarthat, kivált akkor, midőn a külpiacunkat képező szomszédos országok is magas védvámokkal bástyázták körül magukat. Az új vámtarifának és különösen az abban foglalt minimális gabonavámoknak az árvédő és áremelő hatását már igen előnyösen érzi a magyar mezőgazdaság. Ugyancsak áremelő irányban, de e mellett még állategészségügyi viszonyaink biztosítása terén is előnyösen éreztetik hatásukat az állatforgalom szabályozására vonatkozólag létrejött megállapodások. E tekintetben az a szabályozás, a mely az Ausztriával kötött új szerződésben foglaltatik, kétségkívül sokkal előnyösebb, mint a vonatkozó régebbi megállapodások, mert egészen a szabad állatforgalom elvére helyezkedik. Az új kiegyezés, (rövidség kedvéért így nevezzük a monarchia két állama között gazdasági politikai viszonyaink kölcsönös rendezésére és szabályozására vonatkozólag létrejött megállapodások complexumát) — ez az új kiegyezés, mely az 1899. és 1903. évi, Magyarországra nézve előnyös, de érvényre nem emelkedett megállapodások teljes figyelembevételével jött létre,

minden kétséget kizáró világossággal kimondja a Magyarország és Ausztria közötti állatforgalmat illetőleg, hogy az egyik államból származó egészséges állatok a másik állam szabad forgalmába akadálytalanul átmehetnek. Az állatok és állati termékek szabad forgalma pedig azt jelenti, hogy a szerződő államok egyikének területéről a másikéra irányuló forgalom elbírálásánál az lesz irányadó, hogy a magyarországi származású állatokat és állati termékeket Ausztria, és viszont Ausztria hasonló termékeit Magyarország nem fogja másképp kezelni, mint a saját területéről származó hasonló szállítmányokat.

Az ebben a keretben megállapított szabályok gondoskodnak arról, hogy ne csupán teljesen vészmentes községek bonyolíthassák le zavar-talanul a másik szerződő fél területére irányuló állatforgalmukat, hanem még az állatbetegségekkel fertőzött területektől se tagadtassék meg az a lehetőség, hogy az onnan járványmentes udvarokból származó egészséges élő állatok a részletesen megjelölt feltételek mellett a másik állam összes jelentékenyebb fogyasztó helyeire, közvágóhidjaira, konzumvásárjaira és vesztegvásárjaira eljuthassanak. A szerződés azt is biztosítja Magyarország részére, hogy Ausztriában az oda kiküldött saját állategészségügyi szak-közegünk továbbra is gondozhassa a helyszínén állatkivitelünk ügyét.

Az állatforgalmi megállapodások legfőbb célja a vágóállatkivitel biztosítása; ebben az irányban van Magyarország legjobban érdekelve. Ennek megfelelően a tárcza a kiegyezés létrehozatalánál főképp arra törekedett, hogy vágóállataink részére minél jobban biztosítsa a kivitel lehetőségét. A tenyész- és haszonállatok kivitele hazánkra nézve sokkal kevésbé fontos. A midőn tehát az Ausztriával kötött szerződés az állatvásá-rokról kivitelre kerülő tenyész- és haszon szarvasmarháknak különös jelekkel való ellátását teszi kötelezővé ez az intézkedés nem fogja számot-tevő mértékben hátrányosan befolyásolni Ausztriába irányuló állatkivite-lünket. Egyébként tekintettel arra, hogy a továbbtartásra szánt állatok egész más mértékben veszélyeztethetik az importáló ország állategészség-ügyét, az ily állatok forgalmának némileg szigorubban való elbírálását csak érthetőnek kell találnunk. Ez a kölcsönös intézkedés különben a bevitelre kerülő állat azonosságának az alkalmazott jel által való megállapítása folytán egy jelentékeny előnnyel is bír; nevezetesen biztosítékot nyújt az ellen, hogy a másik állam területén esetleg fellépett valamely járvány behurczulását igazságtalanul ne lehessen az annak okát nem képező állat-bevitel rovására irni.

Említésre méltó rendelkezéseket tartalmaz az új kiegyezés az állati járványügy terén is. A régi megállapodásokat kiegészíti azzal, hogy a száj- és körömfájásnak nagyon veszedelmes uralgása esetén a két kor-mány a normális viszonyokra megszabott óvóintézkedéseken tulmenő

eljárásokat is alkalmazhat. Ez azt jelenti, hogy, mint olykor az imminensen fenyegető járványelhurcolás veszélyének megelőzése céljából eddig is nem egyszer szükséges volt, ilyen esetekben, maga a magyar földmivelésügyi minister fogja elrendelni egyes területek lezárását a haszon- és tenyész-állatok Ausztriába irányuló kivitele ellen. Mindazonáltal az exportáló állam önálló rendelkezési joga minden tekintetben teljesen biztosítva van.

Ezeknek a megállapodásoknak az Ausztriába irányuló állatkivitelünkre vonatkozó jótékony hatását máris mindenki észlelhette.

Nem kevésbé fontosak azok a megállapodások, melyek a bortörvényre és a tokaji borok védelmére vonatkozólag a kiegyezésben foglaltatnak, melyekről itt azért nem szólunk, mert a megfelelő fejezet azokat ismerteti.

Hasonlóképp nagyon előnyös ránk nézve az Ausztriával létesült az a megállapodás, mely szerint a mezőgazdasági termények, termékek és cikkek hamisításának üldözését illetőleg egyenlő szabályok hozatalára kötelezte magát a két állam.

Áttérve a keleti szerződések kérdésére ebben a tekintetben a nyugati államokkal kötött szerződéseink már eleve is bizonyos irányt szabtak meg kereskedelmi politikánk részére.

Ezek a szerződések és állategészségügyi egyezmények ugyanis, de különösen kereskedelempolitikai viszonyainknak a Németbirodalommal szemben az előző kormány által történt szabályozása, annyiban jelöltek a keleti államokkal szemben követendő kereskedelempolitikai ténykedésünknek is irányt, a mennyiben, ha lehetőségessé akartuk tenni, hogy a ma még elsősorban mezőgazdasággal foglalkozó Magyarországot a keleti államok felől ne fenyegetse az onnét származó mezőgazdasági termékek, állatok és állati termékek előzőnlésének veszedelme: az új magyar kormánynak okvetlenül ugy kellett a kereskedelmi és forgalmi viszonyok szabályozását eszközölnie, hogy a Balkán-államoknak semmiesetre se biztosítson mezőgazdasági tekintetben több előnyt, mint a mennyit nekünk a nyugati államok, illetve legelsősorban a Németbirodalom nyújtottak. Erre nemcsak azért volt szükség, mert az egész világ közgazdasági életében megnyilvánuló mezőgazdasági védelem nem engedte volna, hogy Magyarország kisebb biztosítékokkal érhesse be, mint azok a nagy külföldi piacok, melyekre mezőgazdasági képviselőtünk legelsősorban utalva van, hanem szoros tekintetet kellett fordítani mezőgazdasági érdekképviselőtünk azon kívánságaira is, melyek különlegesen a hazai termelés és védelem szempontjából egyhangulag megnyilatkoztak.

Ezeket a kívánságokat legjobban azzal lehet jellemezni, hogy utalunk arra az éveken át huzódott mozgalomra, mely a mezőgazdák körében 1893. évi XX. t.-cz.-be iktatott szerb kereskedelmi szerződés, valamint az

1893. évi XXI. t.-cikkbe iktatott állategészségügyi egyezmény ellen irányult. Élénken illusztrálják ezt az ország legelső mezőgazdasági testületének, az Országos Magyar Gazdasági Egyesületnek, ugyis mint a Gazdasági Egyesületek Országos Szövetségének 1903. évben a magyar kormányhoz intézett memorandumának azon pontjai, melyek arra vonatkoznak, hogy az esetben, ha a Balkán-államokkal kereskedelmi szerződési viszonyainkat újból rendezzük, mily megszorított feltételek között nyugodhatnák meg csupán gazdaközönségünk a létesítendő szerződésekben.

A Gazdasági Egyesületek Országos Szövetsége a kereskedelmi szerződésekre vonatkozó határozatában annak a kívánságának adott kifejezést, hogy:

«a) állati és növényi betegségek *behurcolásának* veszélye esetén a ragályanyagot terjesztő állatok, növények és hulladékok behozatalát és szükség esetén átvitelét is korlátozhatjuk, sőt betilthassuk.»

A határozat többi pontjaiban a Gazdasági Egyesületek Országos Szövetsége így foglalta össze kívánságait:

«3. A határforgalmi kedvezmények czime alatt a jövőben egy államnak se engedélyeztessenek a vámvédelmet csökkentő oly vámkedvezmények, mint a minőt az olasz bor- s a szerb gabona-, bor-, méz-, szilva- és állatbehozatal élvezett.

6. Azon keleti államok állatbehozatalával szemben, a melyek ellenében az állathatárzár a múltban fennállott, továbbra is fentartandó s a határszéli állatforgalom az eddiginél erélyesebb és hatékonyabb állategészségügyi ellenőrzés alá helyezendő. A szerb állatbehozattal szemben ugyancsak az állathatárzár érvényesítendő.

7. Általában elvként állítandó fel, hogy a keleti államok nyerstermény-behozatalát csak oly mértékben kedvezményezzük a kereskedelmi szerződésekben, a mily mérvű kedvezésben részesül a mi nyugat felé irányuló nyerstermény-kivitelünk.»

A határozatot kísérő felterjesztésben egyuttal megjegyezte a Gazdasági Egyesületek Országos Szövetsége, hogy «a keleti államokkal, ha Németországgal tarifális szerződést kötöttünk, *szintén tarifális kereskedelmi szerződéseket köthetünk*, a mennyiben ezen államok nyerstermény-behozatala ellen részben a minimális gabonavámok, részben pedig az általános vámtarifa emelt agrárvámtételei elegendő védelmet nyújtanak, mert hisz feltételezhető, hogy a vámtételek a tarifális szerződésekben nem fognak a minimumra leszállíttatni.»

Ha ezek figyelembevételével a magyar királyi kormánynak a között a két alternatíva között kellett választania, hogy a keleti államokkal mezőgazdasági érdekeinkre is kellő tekintettel levő szerződéseket kössön, vagy pedig szerződésen kívüli állapotot teremtsen, úgy mindenekelőtt gondos

megbírálás tárgyává kellett tennie azokat a szerződési tárgyalásokat, melyeket a szerb királyi kormány megbizottaival 1905. évi november havában már az előző kormány folytatott, melyek azonban később részint a szerb-bulgár unio, részint pedig egyéb okok miatt megszakítottak. Ezek a tárgyalások nem biztattak azzal a sikerrel, hogy folytatásuk esetén a hazai mezőgazdaság, különösen állattenyésztésünk és állategészségügyünk védelmét kellőképpen biztosító szerződések lesznek köthetők. Ennélfogva a kormány midőn 1906. ápril havában a teendőket átvette, mindenekelőtt a keleti államokkal folytatandó kereskedelmi szerződési tárgyalások terén kövendő gazdasági politikánk alapvető irányelvei iránt kívánt a monarchia másik államának kormányával egyetértő, oly értelmű megállapodást és fix programot létesíteni, mely biztosítsa a gazdasági termelésünknek nyújtandó védelem terén a keleti és a nyugati határainkon való egyforma elbánás elvét.

Ezenkívül, tekintve, hogy ugyanakkor indultak meg a monarchia másik államával is a gazdasági politikai viszonyaink újból való rendezését célzó tárgyalások; és mert e viszonyoknak egyrészt Ausztriával s másrészt a távolabbi külfölddel való rendezésében a dolog természetéből folyólag szoros kapcsolat állott fenn, egyuttal abban is megállapodott a kormány, hogy az indítandó külkereskedelmi szerződési tárgyalások egyrészt, s a monarchia másik államával folyó tárgyalások másrészt, párhuzamosan folytattassanak, de a megállapodások csak az Ausztriával kötendő szerződés sikeres létrejötte után finalizáltassanak.

Midőn az 1906. év április havától június végéig folytatott tárgyalások eredményéből az volt következtethető, hogy a szerb királyi kormány mereven ragaszkodik régi követeléseéhez, a kormány kísérletet tett, hogy nem volna-e lehetséges addig is, míg Szerbia meggyőződik arról, hogy az újonnan inaugurált nemzetközi gazdasági politikai rendszer keretébe velünk szemben is alkalmazkodnia kell, egy ideiglenes megállapodás létesítése útján elkerülni a hosszasan tartó szerződésen kívüli állapot bekövetkeztét. A szerb kormány azt a javaslatot, melyet neki ebből a célból tettünk, nem fogadta el, és ipari és kereskedelmi kívánságainknak is csak oly csekély mértékben lett volna hajlandó megfelelni, hogy gondos mérlegelés tárgyává téve a két ajánlat közötti viszonyt, a magyar kormány arra az elhatározásra jutott, hogy egy, nekünk kereskedelmi és ipari szempontból semmiféle előnyt nem biztosító ideiglenes rendezés kedvéért nem indokolt mezőgazdaságunktól lényeges áldozatokat követelni: 1906. évi július hó 7-én a Szerbiával folytatott tárgyalások megszakadtak. Ettől az időponttól kezdve Magyarország és Ausztria, valamint Szerbia egymás behozatala és kivitele ellen az általános vámtételeket alkalmazták, mi pedig állategészségügyi és forgalmi szempontokból autonómiánk álláspont-

jára helyezkedvén, szerbiai származású élő, vagy leölt szarvasmarhának, juhnek, kecskének, sertésnek és baromfinak, ugyszintén mindennemű husnak a Magyar Szent Korona Országába való behozatalát és ezen országokon való átvitelét megtiltottuk.

1906. július 7-től kezdve, egészen 1908. évi augusztus 31-éig Szerbiával szerződésen kívüli állapotban voltunk.

Szerbia ez alatt az idő alatt számos kísérletet tett az iránt, hogy állatállományának a magyar és osztrák piacokon kívül másutt találjon elhelyezést. Azok a tapasztalatok azonban, melyeket Szerbia ezen kísérletek révén szerzett, bizonyára meggyőzték arról, hogy a természetes szomszédság által nyújtott előnyökről egykönnyen még sem mondhat le, miután az egyiptomi és olaszországi állatkivitelek eredménye csak csekélynek volt jelezhető, s éppen ezért a szerződésen kívüli állapot alatt is több ízben hajlandóságát nyilvánította, hogy a kereskedelempolitikai viszonyok újból rendeztessenek. A magyar királyi kormány számbavéve azt a körülményt, hogy közgazdasági szempontokból a kereskedelempolitikai összeköttetés hiánya oly kétélű fegyver, mely végső elemzésében a szerződő felek közgazdasági életének összes ágazatait jobban sújtja, mint egy szerződéses viszony, még ha az a két fél érdekét nem is mindenben elégíti ki: nem zárkózott el az elől, hogy Szerbiával a tárgyalások fonalát újból felvegye, ennek azonban oly határokat szabott, melyeken túl, még ha e miatt a szerződésen kívüli állapotot továbbra is fenn kellett volna tartani, a szerb tárgyalások újrafelvételébe nem bocsátkozhatott volna.

Az 1908. évi márczius hó 14/1-én Szerbiával kötött szerződés teljes szakítást jelentett mezőgazdasági szempontból a múltban követett azzal a gyakorlattal, mely lehetővé tette, hogy a tulnyomóan mezőgazdasági termeléssel foglalkozó, s ezen termékek kivitelében érdekelt államok a mi piacainkon sokkal nagyobb kedvezményeket élveztek, mint hasonló termékekből való saját kivitelünk a minket érdeklő kiviteli piacokon.

A szerződésben kimagasló momentum gyanánt érvényre jutott végre az az elv, melyért gazdasági érdekelteink évtizedek óta, a legujabb időkig, azonban sikertelenül küzdöttek, mely szerint mezőgazdasági termelésünket nekünk is ugyanolyan mértékű vámvédelemben kell részesítenünk, mint a mily mérvű vámokkal óvják hasonló termelésüket a mi nyugati szomszédaink, főként pedig a német birodalom; úgy, hogy a kérdéses termékekből piacainkra irányuló behozatal határainkon hasonló magasságu védőgátokat találjon, mint a minökkel ugyanezen cikkekből való saját kivitelünk ama külföldi országok határain találkozik, a melyek piacain a bel-földi fogyasztás által igénybe nem vett termelési fölöslegünk értékesülést keresni kénytelen.

Hogy ez az elv a Balkán-államokkal az új szerződési éra alatt kötött

első szerződésben a maga teljességében érvényesült, kitűnik az alábbiak szerint a szerződésnek mezőgazdasági termelésünket érdeklő vámengedményei s az ezekkel kapcsolatos fontosabb rendelkezéseiből.

Első, nagyfontosságú vívmány volt, hogy az új szerződésből végérvényesen kiküszöböltettek azok a «határmenti kedvezmények» czíme alatt adott, de tényleg az érdekelt szomszédos állam egész területére kiterjedő, messzemenő kedvezmények, melyek az előbbi szerződésben, gazdasági termelésünk nagy hátrányára fennállottak.

Hogy gazdasági érdekeink szempontjából mekkora jelentőséggel bírtak ezek a Szerbia által élvezett vámkedvezmények, az kitűnik az ezen államból hozzánk az utolsó szerződéses évben 1905-ben behozatalra került fontosabb mezőgazdasági termékek behozatali adataiból. Ez évben ugyanis Szerbia tengeri-, árpa-, buza-, friss gyümölcs-, aszalt szilva-, szarvasmarha-, sertés-, baromfi- és friss huskivitele Magyarországra több mint 60 millió koronát tett ki.

Az új szerződésben mindenekelőtt arról kellett gondoskodni, hogy a multban fennállott — mondhatni csak statisztikai illetékekkel terhelt — szerbiai gabonabehozatal minden más külföldi provenienciával egyenlő elbánás alá essék.

Ezt a feladatot sikerült megoldani, a mennyiben új vámtarifánk minimális gabonavámjai Szerbiával szemben is csorbittatlanul fentartottak, úgy, hogy Szerbia hasonló termékei is, hozzánk való behozatal esetén, ezeket a minimális vámokat fizették a szerződés ideiglenes tartamu fennállása alatt a multban birt különlegesen kedvezményes vámok helyett. Hogy ez a multhoz képest mily nagy jelentőségű változást jelentett mezőgazdasági termelésünk javára, azt legjobban illusztrálja az alanti rövid összehasonlító táblázat:

Buza vámja	6 K 30 f	a multban fennállott	—	frt 75 kr.	helyett
Rozs	« 5 « 80 «	«	«	— « 75 «	«
Árpa	« 2 « 80 «	«	«	— « 25 «	«
Zab	« 4 « 80 «	«	«	— « 60 «	«
Tengeri «	2 « 80 «	«	«	— « 25 «	«
Szőlő	« 40 « — «	«	«	2 « — «	«

Csupán a *postacsomagokban* behozatalra kerülő szőlőre az olasz szerződésben már régebben megadott vámmentesség nyújtott Szerbiának is. Önként értetődően a szerb szerződésből szintén kiküszöböltetett a 3 frt 20 kros borvámkedvezmény, valamint a szerb szilvapálinkára ugyanily összegben megállapított vámmérséklés is. Friss gyümölcs — eltekintve a csomagoltatlanul (a la rinfusa), illetve legalább 50 kgros csomagokban szeptembertől

novemberig behozatalra kerülő almára, körtére és szilvára Szerbiának is megadott vámmentességtől — egyébként az előbbi általános és teljes vámmentesség helyett 2 koronától 10 koronáig terjedő vámokkal terheltetett.

Aszalt szilva vámja 8 és 10 K a régebbi 1 frt 50 kr. vám helyett

Szilvaiz « 5 K 50 f. « 1 « 50 « « «

Ökör vámja 100 kg. élősúly után 9 K 40 f.

a mi egy, csak 600 kg. súlyu állatra nézve 56 K 40 f. vámterhet jelentett a régebben fennállott darabonként 4 frtos vám helyett.

Bika vámja darabonként 30 K — f a multban fennállott 4 frt — kr. helyett

Tehén « « 30 « — « « « 3 « — « «

Borju « « 5 « — « « « 1 « 50 « «

Juh és kecske « 2 « 50 « « « — « 50 « «

Bárány és gödölye 1 « 50 « « « — « 25 « «

Élő baromfi a német

paritásnak megfelelőleg

métermázsánként 4 « — « « « vámmentesség helyett.

Leölt baromfi a német

paritásnak megfelelőleg

métermázsánként 16 « — « « « 3 frt helyett.

A sertésvám a multban darabonként 1 frt 50 krban volt megállapítva, tekintet nélkül az állat súlyára. Ez a vám nemcsak hogy csekély összegénél fogva védő hatást nem gyakorolhatott, de ezen felül — egységes összegben lévén megállapítva, a behozni kívánt állat súlyára való tekintet nélkül — a nehéz, hizott állat javára, mely a sovány állatnál kétszerre is többet ér, mondhatni egyenesen behozatali prémiumot jelentett.

Ezt a vámot a 110 kg. vagy ennél nehezebb sertésekre nézve német minta szerint és ezen paritást szem előtt tartva — az élősúly 100 kgja után 10 koronában állapítottuk meg. Tehát a nehéz, mondjuk 200 kg. élősúlyu hizott sertés a régebbi 1 frt 50 kr. helyett 20 korona vámmal terheltetett meg.

A könnyű, darabonként 110 kg. élősúlyt meg nem haladó sertésekre nézve a tiszta *súlyvám* érvényesítése gazdasági érdekeinkre nézve könnyen aggályossá válhatott volna; azért, mert ily módon főleg az újabban meghonosítani kívánt angol fajta sertéstenyésztést, nem ugyan a szerbiai versenynek, de igenis nyugati szomszédaink könnyen veszélyessé válható éles versenyének kellő védelem nélkül tehattük volna ki. Mert pl. az Olaszországból importra kerülő sertésanyag tulnyomó nagy része átlag

70—80 kg. súlyu darabokból állott, az ilyen sertések tehát a tiszta súlyvám alkalmazása esetén darabonként csak mintegy 7—8 K vámmal, a régebbi vámnak alig több, mint kétszeresével lettek volna terhelve. Célszerűnek látszott ennél fogva az ilyen könnyebb jószágra nézve továbbra is aránylag magasabban megszabott *darabvámot* tartani fenn; s azért a könnyű (sovány) sertésekre nézve a most megkötött szerződésben darabonként 110 kg. élősúlyig (ez lévén nagy átlagban maximális súlya a hozzánk annak előtte importált angol fajta sertéseknek) 11 K-s darabvámot állapítottunk meg. Az ekként inaugurált kétféle elvámolási módszerrel érdekeinknek mindkét irányban kielégítő védelméről sikerült gondoskodnunk.

Csorbítottatlanul fentartattak a friss és elkészített husra nézve autonóm tarifánkban megállapított 30, illetve 45 koronás vámok úgy, hogy az előbb élvezett 6 firtos vám helyett a szerb termékek is ezen, mondhatni tilalmi jellegű vámok alá estek, melyeknek egyébiránt első sorban az a hivatásuk, hogy a tengerentuli termékek fenyegető versenye ellen nyujtsanak kellő védelmet belföldi termelésünknek.

De még hatékonyabb védősánczokkal bástyáztuk körül termelésünket, és főleg nagyértékű állatállományunk egészségügyi érdekeit, az ezekre nézve a külföldi élőállatbehozatal megengedése esetén fenyegetővé válható állati járványok behurczolásának megakadályozása céljából megállapított szigorú korlátozó rendszabályokkal.

Eltérve ugyanis az e téren régebben követett gyakorlattól s annak ellenére, hogy a mi állatkivitelünk a Német birodalommal, Svájc czsal és Olaszországgal kötött állategészségügyi egyezmények útján kellőképen biztosítva van, a Szerbia által nyomatékosan követelt állategészségügyi egyezmény megkötését feltétlenül visszautasítottuk és mindvégig megtagadtuk.

Önként érthető azonban, hogy ha ezzel a szomszéd állammal szerződéses megállapodásra akartunk jutni, nem lehetett mindvégig elzárkózni az elől, hogy bizonyos, állategészségügyi érdekeink legmesszebbmenő követelményeivel teljes mértékben számotvető módozatok mellett megengedjük neki a területéről származó s korlátolt mennyiségben megszabott állati termékeknek a mondott szempontból teljesen veszélytelen módon való behozatalát.

Mindenekelőtt tehát arról kellett gondoskodnunk, hogy az annak előtte a *mennyiség* szempontjából korlátlanul mondható behozatali lehetőség helyett, a jövőben Szerbiából behozható szarvasmarha és sertés számszerű mennyiségét megfelelően korlátozzuk. Az új szerződés e tekintetben megfelelő intézkedéseket tartalmazott. Korlátozta ugyanis a Szerbiából évenként behozható állatok számszerű mennyiségét és pedig oly összegben, mely az átlagos behozatalnak csak egy részét teszi ki.

Talán még lényegesebb változást jelentett és a multhoz képest még sokkal tetemesebben javította a helyzetet gazdasági érdekeink védelme szempontjából az a jegyzékváltás, mely a kérdéses állatforgalomnak állategészségügyi szempontból való szabályozását célzó rendelkezéseket tartalmazta.

Azelőtt — a Szerbiával fennállott formyszerű nemzetközi egyezménybe foglalt állategészségügyi megállapodások értelmében — a szerbiai *élőállatok* a határon történt megvizsgálás, sertések pedig ezenfelül még a kőbányai veszteglőben kiállott 8 napi megfigyelés, juh és szarvasmarha pedig a budapesti vásártéren eszközölt 48 órás megfigyelés után, a belföldi állatokkal egyenlő, korlátlan szabad forgalomba jutottak.

Az új szerződés szerint Szerbiából hozzánk — a baromfi kivételével — *élőállat egyáltalán nem volt többé bebocsátható*, hanem a fent jelzett maximális összegben korlátozott mennyiségű szerbiai állatokat a határ közelében, de szerb területen erre a célra szolgáló vágóhidakon kellett, élő állapotban történt elvámolás után, a mi állatorvosaink ellenőrzése és felügyelete mellett — levágni s csak az ekként leölt állatok húsát volt szabad az erre a célra kijelölt nagyobb belföldi városok piacaira behozni.

A szerbiai állatbehozatalnak ily módon való korlátozása önként értehetőleg minden emberileg kívánható garanciát megadott nekünk arra nézve, hogy járványos állati betegségek behurczolásának egyetlen esete sem következhetett be: vagyis belföldi állatállományunk a befertőztetés lehetőségének veszélye ellen teljes biztosságot nyert.

Mindamellettt még ezzel sincsen kimerítve a biztosítékok ama láncolata, melylyel állattenyésztésünk érdekeit körülbástyázni szükségesnek ismertük. A biztosság superlativusát nyújtotta, az erre vonatkozó diplomáciai jegyzék IV. pontjában foglalt az a fentartás, mely szerint:

1. a keleti marhavésznek Szerbiában való fellépése — ha mindjárt csak egyetlen szórványos esete fordulna is ott elő ezen betegségnek — ezt a leölt állapotban való állatbehozatalt is azonnal felfüggeszti.

De jogunk volt ezt a husformában engedélyezett állatbehozatalt tilalmazni ezenkívül még:

2. abban az esetben is, ha onnan valamely járvány behurczoltatott volna, valamint

3. végül akkor is — és ebben foglaltatik érdekeink védelme javára a *legmesszebb menő* biztosíték, t. i. autonomiánknak korlátlan fentartása — ha más valamely veszélyes állati járványnak Szerbiában való nagyobb mérvű uralgása észleltetnék.

Annak elbirálása, hogy mennyiben tekinthető valamely állati járvány fellépése ilyen mértékben veszélyesnek, kizárólag a mi egyoldalú mérlegelésünknek és döntésünknek volt fentartva, s így a legmesszebbmenő

mértékben biztosítottuk magunknak a járvány behurczolások veszélye ellen való védekezés minden eszközét.

Ennél messzebbmenő tehát az abszolút elzárkózás politikájához való merev ragaszkodás, gazdasági életünk összességének egyéb vonatkozásaiban való, oly mérvű érdek csorbitásával járt volna, hogy azért az ezen érdekek összességének gondozására hivatott kormány a felelősséget nem vállalhatta volna el.

A fentebbiekben körvonalozott szerződést a kormány a felhatalmazási törvény alapján az 1908 szeptember hó 1-én ideiglenes hatálylyal léptette életbe. A kormány alkotmányos tárgyalás végett idejekorán előterjesztette volt ugyan a vonatkozó törvényjavaslatot, mely azonban a volt megszállott tartományok annexiója nyomán beállott politikai bonyodalmak következtében nemcsak, hogy alkotmányos tárgyalás alá nem vétetett, hanem időközben márczius 20-án azt a kormány azzal a pozitív kijelentéssel vonta vissza, hogy az többé előterjesztetni sem fog s az ideiglenes életbeléptetés hatályának márczius 31-én bekövetkezett lejárta után végérvényesen hatályon kívül helyeztetik. A szerb szerződésnek a törvényhozás által való elfogadása különben már azért is kilátástalannak látszott, mert a Balkán államokra nézve előre megállapított behozatali összkontingens tulnyomó részét a helyzet alakulása folytán a politikailag és gazdaságilag reánk nézve legfontosabb román szerződés létesíthetése érdekében kénytelenek voltunk lekötöni.

Ezen idő óta Szerbiával szemben ismét autonóm vámtarifánk tételei emelkedtek érvényre, az állati termékek forgalma tekintetében pedig Szerbia ez időszert csupán conservált élelmiszereknek légmentesen elzárt szelenczékben, gyapjunak, szárított vagy sózott beleknek, olvasztott faggyu és olvasztott disznósirnak, tojás, turó, sajt és vajnak, valamint csontok, szarvak stb. és olvasztatlan faggyunak hordókban vagy tömlőkben való átvitelére bir engedélylyel.

Szerbiának a pusztán legnagyobb kedvezményi szerződést felajánlottuk, de az azt nem fogadta el és magára nézve értéktelennek nyilváníotta.

A magyar mezőgazdaságra nézve életbevágó fontossággal bir a balkán szerződések miként leendő megállapításának a kérdése. A szerb szerződés jelen alakjában ugyan megszűnt a változott viszonyok folytán, de nagy értékkel bir a typus, mely ezen szerződésben megállapított és melyhez a többi balkán szerződéseknek is alkalmazkodni fog kelleni. A földmivelésügyi minister különben az Országos Magyar Gazdasági Egyesületnek ugyis, mint a Gazdasági Egyesületek Országos Szövetségének a Balkán-szerződések kérdésében kívánságait tolmácsoló küldöttség előtt azt az álláspontot foglalta el, hogy azt a követelményt, miszerint az élő állatok a Balkán államokból semmi ürügy alatt be ne engedttessenek, jogosnak tartja, mert a hazai állatállományt

nem engedhetjük veszélyeztetni akkor, midőn nagy áldozatok árán és nagy fáradtsággal e téren kedvező állapotokat létesítettünk és ez által a napról-napra fontosabbá váló állattenyésztés fejlődésének és emelkedésének az alapját megvetettük. Azt a továbbmenő követelményt ellenben, hogy a Balkán államokból származó állatoknak levágott állapotban leendő behozatala elöl is mereven elzárkózzunk, az összes szempontok gondos mérlegelése folytán nem tartja fentarthatónak, mert az csak akkor volna indokolt, ha a mi hasonló kivitelünk is teljesen elzártnék, mely eset azonban szerencsére nem forog fenn. Igazat adott a földmivelésügyi miniszter válaszában a gazdáknak abban, hogy súlyos viszonyok közt levő mezőgazdaságunk létfeltételei a politika változó esélyeinek szolgálatába nem állíthatók és hogy bár, ha a viszonyok úgy kívánják, bármily messze menő áldozattól sem riadunk vissza állami létünk biztosítása tekintetéből, ezeket egy érdekkör, a magyar mezőgazdaság az összességért nem veheti egyedül magára és nem teheti kockára a vámtarifában annyi küzdelem után elért vívmányokat.

A másik két nagyobb jelentőségű Balkán állam közül *Bulgáriával* kereskedelempolitikai viszonyunk a kölcsönös legnagyobb kedvezmény elve alapján autonóm intézkedésekkel egyelőre az 1909. év végéig terjedő ideiglenes hatálylallyal van rendezve. Az 1905. évben megkezdett tárgyalások akkor megszakadtak s azóta a törvényhozás évről-évre a felhatalmazási törvény alapján tette lehetségessé, hogy *modus vivendi* létesíttessék a kölcsönös legnagyobb kedvezményes viszony fentarthatása végett.

Rendezés alatt áll épen jelenleg Rumániával eddig az 1894. évi XIV. törvényczikkbe iktatott kereskedelmi egyezmény alapján fennálló viszonyunk ujonnan való szabályozása is.

A tárgyalások Bucarestben folynak, — addig azonban, míg a nagy nehézséggel járó ellentétek áthidalása tényleg meg nem történt, illetőleg a szerződés tényleg meg nem kötött, e részben a nyilvánosság számára nem tehető közlések.

Az eddigiekben azokat a mozzanatokat ismertettük, melyek a hazánk és a külföld közötti viszonyt, főkép az anyagiakat, az áruforgalmat illetőleg, érintették. A tárcza azonban nemcsak ebben az irányban ápolta a külfölddel az érintkezést, hanem arra is törekedett, hogy a nemzetközi érintkezésektől távol ne maradjon és szellemi téren is ápolja a mezőgazdaságot, illetőleg Magyarországnak a külfölddel való érintkezését.

Erre egyik legjelentősebb alkalmat a Római Nemzetközi Mezőgazdasági Intézet nyújtotta, mely az 1905. évben alakult meg. A tárczának mindenekelőtt az intézet célját és szervezetét megállapító egyezménynek az ország törvényei közé iktatásáról kellett gondoskodnia, mi az 1908. évi XVIII. t.-cz. meghozatalával meg is történt. Az ebbe a törvénybe

becikkelyezett egyezmény szerint az intézet célja általában abban áll, hogy a mezőgazdaságot, és a mezőgazdasággal foglalkozókat lehetőleg egységes szabályok szerint nemzetközileg védelmezze és támogassa. A feladat részletei tulajdonképpen csak az idők folyamán fognak megvalósulhatni, de már maga az egyezmény megállapítja azt a keretet, melyen belül a fenti üdvös cél megközelíthető lesz. Ebben a keretben a Nemzetközi Mezőgazdasági Intézet működési körébe vonta a mezőgazdasági termelési és forgalmi statisztikára vonatkozó nemzetközi intézkedések egységes ismeretetését, valamint a jónak bizonyult rendszerek általánosan gyakorlativá tétele céljából az adatok kibővíthetése végett szükséges közléseket; ezenkívül figyelmét ki fogja terjeszteni mindazon ujonnan fellépő növényi betegségek megismerésére, melyek a termelést veszélyeztetik és lehetőleg ismertetni fogja a védekezési módokat is. Értesítéseket fog közölni a mezőgazdasági munkáskérdésről, egyuttal mint a mezőgazdaság művelőinek egyik jelentékeny erkölcsi és anyagi támaszát, nagy figyelemmel készül tanulmányozni az elsősorban a legkisebb existenciákra nézve nélkülözhetetlen, szövetkezeti, biztosítási és kölcsönügyek nemzetközi szervezetét is azzal a célzattal, hogy az azokban rejlő előnyök a közjó érdekében értékesíthetők legyenek; végül feladatai közé sorolja mindazon kívánságok és tapasztalatok ismertetését, valamint a megvalósításukra irányozott törekvést is, mely kívánságokat a mezőgazdaság szellemi és gyakorlati terén elismert és hivatott művelői a mezőgazdaság érdekében hasznosaknak jeleznek.

A Nemzetközi Mezőgazdasági Intézet működését voltaképpen 1908. évi május havában kezdette meg, midőn az olasz király Ö Felsége bőkezűségéből a római Borghese-kertben emelt Villa Umberto I. nevű palotában az intézethez csatlakozott államok összes képviselői egybegyűltek.

A megnyitási ünnepélyen a Magyar Szent Korona országai részéről, mint a magyar állam megbízottja *Miklós Ödön* főrendiházi tag, volt földmivelésügyi államtitkár vett részt, mely alkalommal a magyar mezőgazdaság az olasz király Ö Felsége részéről is kitüntető elismerésben részesült.

Ez az ünnepség azonban az Intézet aktiválásának inkább csak formai jelképezése volt és az Intézet első tulajdonképeni közgyűlése csak 1908. évi november havában volt megtartható. Ezen a közgyűlésen és a folytatólag tartott üléseken a magyar állam fent nevezett képviselőjén kívül a földmivelésügyi minister felkéréséhez képest, két legelső gazdatársadalmi szervünk képviselői is részt vettek. Nemkülönben a horvát országos kormány is részt vett saját kiküldöttjével. A magyar állam képviselője Róma székhelylyel állandóan részt vesz az intézet ülésein és a magyar mezőgazdaság ügye azáltal is méltatásra talált, hogy képviselőnknek az intézet vezetésében az intézethez csatlakozott 48 állam igen előkelő helyet biztosított.

Mindamellett a földmivvelésügyi minister abban a meggyözödésben, hogy az intézet leghelyesebben úgy fogja a magyar mezögazdaság érdekeit szolgálni, ha állandóan értesül azokról a kivánságokról, melyek a magyar mezögazdaság érdekében vannak, arról is gondoskodott, hogy Budapesten egy, a mezögazdasági érdekképviseleti szervek és a gazdasági ministeriumok főtisztviselöiböl alakított bizottság szerveztessék, mely római képviselönket állandóan informálja a felmerülő kérdésekben a magyar mezögazdaság részéről táplált kivánságok felöl.

Mint minden új intézménynek, úgy kétségtelenül a Nemzetközi Mezőgazdasági Intézetnek is időre lesz szüksége, míg kellő eredményeket fog elérni. Mindamellett teljes bizalommal lehetünk munkássága iránt és ezt az intézményt már ma is oly szervnek tarthatjuk, mely alkalmas lesz arra, hogy azt a sok értékes tapasztalatot, mely a világ oly számos államának képviselői részéről egybehordatik, a magyar mezögazdaság számára könnyen és haszonnal értékesíthessük.

Végül a tárcza gondoskodott arról is, hogy a Nemzetközi Mezőgazdasági Intézet könyvtárában elhelyezésre találjanak mindazok a könyvkiadványok, melyek a magyar mezögazdaságra világot vetnek és annak kapcsán elismeréssel kell megemlékeznünk a m. kir. belügyi, pénzügyi és kereskedelemügyi minister urakról, kik a tárcza felkérésére szivesek voltak haladéktalanul intézkedni, hogy az intézet könyvtára megajándékoztassék a kiadásukban megjelent szakmunkák gazdag sorozatával.

A földmivvelésügyi tárcza maga arról gondoskodik, hogy a magyar földmivvelésügyre vonatkozó összes törvényeket szerves kivonatban ismertető munka álljon a külföldnek rendelkezésre, mely egyuttal kiterjeszkedik mindazoknak az intézményeknek ismertetésére is, melyek a mezögazdasággal kapcsolatban vannak. Az idevágó munka összeállítása már folyamatban is van.

A Mezőgazdasági Intézeten kívül a tárcza külföldi szaktudósítói tartják fenn állandóan a külfölddel való érintkezést és értesítik a tárczát állandóan a külföld oly eseményeiröl, melyek a magyar mezögazdaságot érintik.

Jelenleg Berlinben, Münchenben, Londonban, Rómában, Belgrádban és New-Yorkban van a tárczának szaktudósítója, s legközelebb — tekintve a Romániával való gazdasági politikai viszonyaink mielőbb várható új szabályozását — ugyanilyen misszió fog Bucarestben is szerveztetni. Gondoskodva van tehát arról, hogy a földmivvelésügyi tárcza s ez uton az egész magyar gazdaközönség saját közege utján értesüljön, nemcsak az Európa területén történt a tárczát érdeklő eseményekről, hanem Amerikából is, az Egyesült-Államok és Kanada területéről is állandóan közvetlen értesüléseket nyerjen.

Nemzetközi viszonyaink ápolását támogatja továbbá az is, hogy a

tárca a Hágában 1907. évben tartott III. nemzetközi tejgazdasági kongresszus alkalmával képviselője útján meghívást intézett a nemzetközi tejgazdasági szövetséghez az iránt, hogy a IV. tejgazdasági kongresszust hazánk fővárosában tartsa meg. Ennek megfelelően Európa és több Európán kívüli állam képviselői a f. év június havában Budapesten fognak a IV. nemzetközi tejgazdasági kongresszus megtartása végett egybegyülni, mely alkalommal a tárca arról is fog gondoskodni, hogy az itt összegyűlő szakemberek a magyar mezőgazdaságot megismerjék.

Az 1910. évre a tárca a német, osztrák és magyar méhészek 55. vándorgyűlését is meghívta Budapestre.

Abból indulva ki, hogy egy mezőgazdasági terményeket exportáló országra nézve nagy jelentőséggel bír az, hogy a külföld az ország mezőgazdasági állapotáról, termelése irányáról és termékei minőségéről kellő tájékozást nyerjen, a földmivelésügyi minister mind nagyobb súlyt helyez mezőgazdaságunk külföldi ismertetésére is. Ennek biztosítása végett több irányban történtek intézkedések.

Mindenek előtt arról gondoskodott a tárca, hogy a földmivelésügyi ministerium kiadványai közül a fent jelzett célra legalkalmasabbak német, francia és angol nyelvre lefordíttassanak. Arról sem feledkezett meg, hogy alkalmas uton ezekre a kiadványokra a külföld figyelmét felhívja.

Emez általános lépéseken kívül speciális intézkedések is történtek termelésünk külföldi ismertetése érdekében. Így az 1908. évi londoni kiállítás alkalmából angol nyelven adta ki a tárca az «Agricultural Hungary» czimű könyvet, mely leginkább az angol fogyasztó közönség és terménykereskedelem igényeire van figyelemmel. Ujabban a német nagy közönség hasonló célú informálása céljából történtek lépések, a mennyiben két német birodalmi elterjedt illusztrált, előkelő folyóiratban tett közzé a tárca a magyar mezőgazdaságnak oly ágait illusztrációk kapcsán ismertető cikkeket, a mely termelési ágaink a német fogyasztó közönséget és terménykereskedelmet érdeklik a legközelebről.

A tárca azt is lehetővé tette, hogy hét tekintélyes brit gazdasági szakíró a magyar mezőgazdaság megismerése végett hazánkban tanulmányutat tegyen, s ezzel kapcsolatban gondja volt arra, hogy azok tanulmányozó munkája olyan dolgok felé irányíttassék, melyek előmozdítják mezőgazdasági terményeinknek a nagy brit piacon való elterjedését. A hazatérő szakírók tollából több mint ötven cikk jelent meg a legelőkelőbb brit folyóiratokban, melyeknek haszna mezőgazdasági terményeink értékesítése szempontjából bizonyára nem fog elmaradni. A tárca az edinburghi gazdasági intézet egyik tanárát is támogatta abban, hogy az ottani egyetemen a magyar mezőgazdasági termelésről, és pedig külön a szőlő és bortelemelésről is vetített képekkel illusztrált előadásokat tartson. Továbbá állandó

megbizást adott egy angol írónak arra is, hogy gazdasági és kulturális viszonyainkat felolvasások, hírlapi cikkek stb. útján ismertesse.

Franciaországról sem feledkezett meg a tárcza. Tekintettel arra, hogy ez az ország zálogleveleink egyik fontos piacza, támogatta Gonnard lyoni tanárt Magyarországon tett gazdasági és szociális tanulmányutjában és itteni tartózkodása alatt szakszerű vezetésről gondoskodott. Ennek a tanulmányutnak az eredménye a magyar mezőgazdaságot ismertető szép munkának a megjelenése volt.

Állandó gondja volt a tárczának arra is, hogy egyes gazdaságpolitikai és a mezőgazdaságot érintő fejleményekről a nyugati fogyasztó piacok a sajtó útján értesülést szerezzenek. A tárcza állandó összeköttetéseket létesített és tart fenn német, francia, angol, legujabban pedig török írőkkel is, olyan sajtóügynökségekkel, melyek a mezőgazdasági termelésünk és termékeink forgalmára vonatkozó közleményeket az illető országban nyilvánosságra hozzák.

Végül azt is fel kell említenünk, hogy a földmivelésügyi ministerium vetésjelentései a külföldi közönségnek is keresett közleményei, a világ gabonaterméséről kiadott jelentések pedig az ugynevezett közgazdasági Standard-munkák közé emelkedtek, mely minőségüket több állam hivatalosan el is ismerte.

I. Függelék.

A mezőgazdaságot érdeklő törvényalkotások az 1906—1909. években.

Az 1906. évben:

I. t.-cz. A mezőgazdaságra hasznos madarak védelme végett Párisban 1902. évi márczius hó 19.-én kötött nemzetközi egyezmény, valamint az ennek függelékét képező két jegyzék becikkelyezéséről.

III. « A külkereskedelmi és forgalmi viszonyok rendezéséről.

VII. « A Svájcczal 1906. évi márczius hó 9.-én kötött kereskedelmi szerződés és az ennek életbeléptetésére vonatkozó «Nyilatkozat» becikkelyezéséről.

VIII. « A Svájcczal 1906. évi márczius hó 9.-én kötött állategészségügyi egyezmény becikkelyezéséről.

XXI. « A külkereskedelmi és forgalmi viszonyok ideiglenes rendezéséről.

XXIII. « A magyar szent korona országainak külkereskedelmi statisztikájáról.

Az 1907. évben:

II. t.-cz. A dunai halászat védelme és kihasználása tárgyában Romániával 1903. évi január 31.-én kötött egyezmény becikkelyezéséről.

XXXI. « A marokkói sáska irtásáról.

XXXIII. « Az 1907. évi pécsi mező- és erdőgazdasági, ipari és művészeti országos kiállítás támogatásáról.

XLV. « A gazda és gazdasági cseléd közötti jogviszony szabályozásáról.

XLVI. « A gazdasági munkásházak építésének állami támogatásáról.

LIII. t.-cz. Az autonóm vámtarifáról.

LIV. « Az Ausztriával kötött némely gazdasági és pénzügyi megegyezés jóváhagyásáról.

LVI. « A külkereskedelmi és forgalmi viszonyok ideiglenes rendezéséről.

Az 1908. évben:

VII. t.-cz. Az ország erdélyi részében, továbbá a volt Kraszna, Közép-Szolnok, Zaránd megyék és a volt Kóvár vidék területén a birtokrendezésről, arányosításról és tagosításról szóló 1871. évi LV., 1880. évi XLV. és 1892. évi XXIV. törvénycikkek módosításáról és kiegészítéséről.

XII. « A kölcsönös kereskedelmi és forgalmi viszonyoknak az Ő Felsége uralkodása alatt álló többi országokkal való szabályozása tárgyában Budapesten 1907. évi október hó 8-án kötött szerződés becikkelyezéséről.

XVIII. « A Nemzetközi Mezőgazdasági Intézet létesítése iránt 1905. évi június hó 7-én Rómában kötött nemzetközi egyezmény becikkelyezéséről.

XIX. « A cukorra vonatkozó törvényhozás tárgyában 1902. évi márczius hó 5-én kötött nemzetközi egyezmény becikkelyezéséről.

XX. « A német birodalommal 1891. évi december 6-án kötött kereskedelmi és vámszerződéshez tartozó 1905. évi január hó 25-én kötött pótszerződés és az ennek életbeléptetésére vonatkozó «Nyilatkozat» becikkelyezéséről.

XXI. « Az Oroszországgal 1906. évi február hó 15/2.-án kötött kereskedelmi és hajózási szerződés becikkelyezéséről.

XXII. « A Belgiummal 1906. évi február hó 12.-én kötött kereskedelmi és hajózási szerződés becikkelyezéséről.

XXIII. « Az Olaszországgal 1906. évi február hó 11.-én kötött kereskedelmi és hajózási szerződés becikkelyezéséről.

XXIV. « Az Olaszországgal 1906. évi február hó 11.-én kötött állategészségügyi egyezmény becikkelyezéséről.

XXV. « A Német birodalommal 1905. évi január hó 25-én kötött állategészségügyi egyezmény becikkelyezéséről.

XXVIII. « A szeszadóról, valamint a szesztermeléssel együttesen készített sajtolt élesztő megadóztatásáról, ugyszintén a szeszkontingens megállapításáról és annak felosztásáról.

XXXIX. « A birtokrendezést, különösen az urbéri elkülönítést, arányosítást és tagosítást tárgyazó 1836: VI., X., XII., 1840: VII., XXX., XXXI., és 1871: LIII. törvénycikkek módosításáról és kiegészítéséről.

- XLI. t.-cz. A végrehajtási eljárásról szóló 1881. évi LX. t.-cz. módosítása és kiegészítése tárgyában
- XLII. « A rudolfsgnadi ármentesítő és belvizlecsapoló társulatnak nyújtandó rendkívüli segélyekről.
- XLIII. « Az állattenyésztés fejlesztéséről.
- XLVII. « A borhamisításnak és hamisított bor forgalomba hozatalának tilalmazásáról.
- XLIX. « A vízi beruházásokról.
- LV. « A kölesönös kereskedelmi és forgalmi viszonyoknak Ő Felsége uralkodása alatt álló többi országokkal való szabályozása tárgyában Budapesten 1907. évi október hó 8-án kötött szerződés XVI. és XVII. cikkeinek kiegészítése iránt létrejött pótszerződés beczikelyezéséről.
- LVI. « A külkereskedelmi és forgalmi viszonyok ideiglenes rendezéséről.

Az 1909. évben:

(1909. április hó közepéig.)

II. t.-cz. A kivándorlásról.

V. « A földadókataszter kiigazításáról és a földadó százalékának megállapításáról.

- XII. A vegyesüzemi eljárást szabályozó rendelkezések megalkotása
- XIII. A kőolajipari vállalatok tevékenységének szabályozása
- XIV. A kőolajipari vállalatok tevékenységének szabályozása
- XV. A kőolajipari vállalatok tevékenységének szabályozása
- XVI. A kőolajipari vállalatok tevékenységének szabályozása
- XVII. A kőolajipari vállalatok tevékenységének szabályozása
- XVIII. A kőolajipari vállalatok tevékenységének szabályozása
- XIX. A kőolajipari vállalatok tevékenységének szabályozása
- XX. A kőolajipari vállalatok tevékenységének szabályozása
- XXI. A kőolajipari vállalatok tevékenységének szabályozása
- XXII. A kőolajipari vállalatok tevékenységének szabályozása
- XXIII. A kőolajipari vállalatok tevékenységének szabályozása
- XXIV. A kőolajipari vállalatok tevékenységének szabályozása
- XXV. A kőolajipari vállalatok tevékenységének szabályozása
- XXVI. A kőolajipari vállalatok tevékenységének szabályozása
- XXVII. A kőolajipari vállalatok tevékenységének szabályozása
- XXVIII. A kőolajipari vállalatok tevékenységének szabályozása
- XXIX. A kőolajipari vállalatok tevékenységének szabályozása
- XXX. A kőolajipari vállalatok tevékenységének szabályozása

II. Függelék.

A földmivelésügyi minster kiadványai az 1906—1909. években.

Az 1906. évben:

1. Utmutató a gazdasági tudósítók számára.
2. Magyarország földmivelésügye az 1904. évben.
3. A m. kir. földmivelésügyi ministerium, valamint az alárendelt hatóságok és intézetek tiszti személyzetének rangsorozati névjegyzéke.
4. *Tormay Béla*: Mezőgazdasági vezérfonál néptanítók számára.
5. Mezőgazdasági munkabérek Magyarországon 1905. évben.
6. Wieni és berlini sörárpakiállításról szóló jelentés.
7. A székelyföldi gazdasági actió 1905. évi működésének ismertetése.
8. A mezőgazd. termékek, termények és cikkek kémiai vizsgálatánál alkalmazandó módszerek.
9. A hegyvidéki gazdasági actió 1905. évi működésének ismertetése.
10. Utmutatás a peronoszpóra elleni védekezésről.
11. Vezérfonál a filloxerás szőlőknek szénkéneggel való gyéritésére.
12. *Győry István*: A téli gyümölcs eltartása gyümölcskamrában.
13. A világ 1906. évi gabonatermése.
14. Die Getreideernte der Welt.
15. A bpesti m. kir. kertészeti tanintézeti szervezési szabályzata.
16. Gazdasági munkások és cselédlakások.
17. Állami faiskolák ár- és névjegyzéke.
18. Magyarország földmivelésügye 1905-ben.
19. A magyar szent korona országában az 1905—1906. év tavaszán bevetett terület.

Az 1907. évben:

1. Gazdasági tudósítók évkönyve 1907. évre.
2. *Hermann Ottó*: Az 1902. évi nemzetközi madárvédelmi egyezmény és Magyarország.
3. A m. kir. földmivelésügyi ministerium ügy- és személybeosztása.
4. A világ gabonatermése 1906-ban, II. kiadás.
5. *Illés Nándor*: A Vadór.
6. Die Getreideernte der Welt im Jahre 1906. II. Ausgabe.
7. *Tóth Elemér*: A szabad kikötők és vontatóutak jogszabályai.
8. Mezőgazdasági muzeum ismertetője.
9. A hitelszövetkezetekről.
10. A szabad kikötők jegyzéke.
11. *Kvassay Jenő*: A vizitársulatokra vonatkozó statisztikai adatok.
12. Mezőgazdasági munkabérek Magyarországon 1906. évben.
13. A világ gabonatermése 1907. évben.
14. A székely actio öt éve.
15. Die Getreideproduction der Welt im Jahre 1907.
16. *Csörgey Titus*: Utmutatás a mesterséges fészekodvak alkalmazásához.
17. *Bernolák János*: Előadások a hadsereg élelmezéséről.
18. Állami faiskolák ár- és névjegyzéke.
19. *Molnár István*: Fatenyésztés.
20. A hegyvidéki gazdasági actio 1906. évi működésének ismertetése.
21. Magyarország földmivelésügye 1906.-ban.

Az 1908. évben:

1. A m. kir. földmivelésügyi ministerium ügy- és személybeosztása.
2. *Lovas Sándor*: A legújabb állami telepítések Magyarországon.
3. *R. Molnár István*: A nemes füz termelése.
4. A világ gabonatermése 1907-ben, II. kiadás.
5. Gazdasági tudósítók évkönyve 1908.
6. Die Getreideernte der Welt. 1907. II. Ausgabe.
7. A m. kir. földmivelésügyi ministerium és alárendelt hatóságok és intézetek tisztii személyzetének rangsorozati névjegyzéke.
8. *Wagner János*: Magyarország gyomnövényei.
9. Magyarország állami mezőgazdasági intézményei.

10. *Dr. Marek József*: A tehenek tőgygümőkórja.
11. *Bernát István és Rubinek Gyula*: Törvényjavaslat a mezőgazd. kamarákról.
12. Mezőgazdasági munkabérek Magyarországon 1907. évben.
13. *Herman Ottó*: A madarak hasznáról és káráról (III. kiad.).
14. *R. Molnár István*: Termeszszünk gyümölcsöt.
15. A világ gabonatermése 1908-ban.
16. Die Getreideproduction der Welt im Jahre 1908.
17. *Krisztinkovich Ede*: A mezőgazdasági érdekképviseletről Németországban.
18. A hegyvidéki gazdasági actio 1907. évi működésének ismertetése.
19. Az 1909. évben eladásra bejelentett faanyagok kimutatása. XVI. évfolyam.
20. A magyar szent korona országában az 1907—1908. év tavaszán bevetett terület kimutatása.
21. *Dr. Osváth Abert*: Egészségi tanácsadó.
22. Az 1908—1909. évi gazdasági téli népies előadások és gazdasági háziipari tanfolyamok jegyzéke.

Az 1909. évben:

(Az 1909. év április hó közepéig.)

1. A gazdasági tudósítók évkönyve 1909-re.
2. A borhamisításnak és hamisított bor forgalomba hozatalának tilalmazásától szülő 1908. XLII. t.-cz. s az annak végrehajtása tárgyában kiadott rendeletek.
3. *Kovács Antal*: A méhészetről.
4. *Répássy Miklós*: Édesvizi halászat és halgazdaság.
5. A világ gabonatermése 1908-ban II. kiad.
6. Die Getreideproduction der Welt im Jahre 1908. II. Ausgabe.
7. Törvényjavaslat a telepítésről.
8. Magyarország földmivelésügye 1907. évben.
9. Három év Magyarország mezőgazdasági politikájában.
10. A természeti emlékek fentartása.

III. Függelék.

Magyarország állami mezőgazdasági intézményei.

I. Az időjárási, földtani és talajjavítási viszonyok tanulmányozására és a mezőgazdaság különböző ágai előmozdításának ismertetésére szolgáló kísérleti intézmények.

A m. kir. országos meteorológiai és földmágnességi intézet Budapesten (II., Fő-utcza 6.) az ország éghajlati viszonyainak kipuhatólásával foglalkozik; a naponként szerkesztett «*Időjárás-jelentés*» térképen mutatja be a következő 24 órára várható időjárást; e jelentést intézetek, lapok és magánelőfizetők kapják; a várható időjárást közli 300 *távirdahivatallal*, melyek azt kifüggesztett *táblákon* jelzik. Érdeklődőknek természeti tüneményekről és jelenségekről felvilágosítást nyújt.

Az intézet *observatoriuma Ó-Gyallán* van Komárom vármegyében (vasuti állomás Érsekujvár). Megtekinteni óh ajtók vagy közvetlenül az observatorium vezetéséhez, vagy az intézet igazgatóságához fordulhatnak.

A m. kir. földtani intézet Budapesten (VII. ker., Stefánia-út 14.) az ország földjének viszonyait kutatja; *agogeológiai osztálya* a talaj rétegzési viszonyait tanulmányozza; szakvéleményekkel szolgál; működésének eredményéről «Évi jelentés»-ben beszámol.

Az intézet *muzeuma* megtekinthető csütörtökön és vasárnap d. e. 10—1 óráig díjtalanul; kedden, szerdán és szombaton 1 kor. belépő díj mellett. Hétfőn és pénteken az intézet muzeuma zárva van.

A m. kir. orsz. kémiai intézet és központi vegykísérleti állomás Budapesten (II. ker., Oszlop-utcza 26.), valamint *a m. kir. vegykísérleti állomások: Debreczenben, Kassán, Keszthelyen, Kolozsvárott, Magyaróvárott, Pozsonyban és Fiumében* a mezőgazdasági termelés és mezőgazdasági ipar körébe vágó ellenőrző vegyvizsgálatokat teljesítenek az állomások részére érvényben levő díjjegyzékben megállapított díjért; továbbá a fiúmei, kolozsvári és pozsonyi állomások kivételével a mezőgazdaság fejlesztéséhez a vegytanba vágó vizsgálatok és kísérletek végzésével járulnak hozzá. Valamennyi állomás hatósági szakértő: a mesterséges borok készítésének és forgalomba hozatalának, valamint a mezőgazdasági termények, termékek és cikkek hamisításának tilalmazásáról szóló törvények végrehajtása tekintetében.

A budapesti intézet helyiségei és gyűjteményei az igazgató engedélyével a hivatalos idők alatt bármikor díjtalanul megtekinthetők.

A m. kir. kerületi kulturmérnöki hivatalok: Aradon, Besztercebányán, Brassóban, Budapesten (VIII. ker., Sándor-tér 3.), Debreczenben, Kassán, Kolozsváron, Komáromban, Miskolczon, Nagyenyeden, Nagyváradon, Nagyszebenben, Pécsen, Pozsonyban, Sátoraljaújhelyen, Székesfehérvárott, Szombathelyen, Temesvárott.

A gazdaközöniséget a talajjavító munkálatok (alagsóvezés, öntözés, belvizek levezetése, patakszabályozás, kenderáztatók létesítése stb.) keresztülvitelében támogatják s a közérdek szempontjából is fontos ily munkálatokat kezdeményezik. E végből tanácsot adnak a talajjavítás alkalmas módjáról, elkészítik a szándékolt munkálat terveit, költségvetését, megállapítják a kiviteli módozatokat.

A kulturmérnöki hivatalok igénybevételét a m. kir. földművelésügyi minisztertől 1 koronás bélyeggel ellátott folyamodványban kell kérni. Az eljáró kulturmérnöki hivatal tisztviselői díjtalanul állanak a közönség rendelkezésére, s csak az alkalmazott napidíjas mérnök, vagy műegyetemi hallgató, vagy vízmester illetményeit kell megfizetni.

A felvételek alkalmával szükségelt napszámosok, fuvarok, karók stb. az érdekeltek által díjtalanul bocsátandók rendelkezésre.

A m. kir. vízmesteriskola Kassán: Célja a m. kir. folyammérnöki és kulturmérnöki hivatalok, a vizitársulatok, nemkülönben a magánosok részére talajjavítási, vízépítési, árvédekezési és folyamrendőri czélokra alkalmas alsóbbrendű műszaki egyéneket nevelni.

Az iskolába a vizitársulatok és magánosok alkalmazottai az illető társulat vagy magános kérelmére a miniszter által, a vízmesteri szolgálatra önként jelentkezők pedig a m. kir. országos vízépítési igazgatósághoz intézendő és 1 K-s bélyeggel ellátott folyamodvány alapján ezen igazgatóság útján vétetnek fel. A felvételhez megkivántatik: legalább 18 évet betöltött, 30 évet túl nem haladott kor, egészséges, erős testalkat, kifogástalan erkölcsi előélet, legalább 2 középiskolai osztály jó sikerű végzése, vagy katonai altiszti rang. A műszaki csapatok tartalékos altisztjei a fölvételnél elsőbbségben részesülnek. Az önként jelentkező tanulók, a tanfolyam tartama alatt lakásban, ellátásban és gyógykezelésben részesülnek. A magánosok vagy társulatok szolgálatában álló tanulók a lakásért, ellátásért, gyógykezelésért, író- és rajzanyagokért havonként 60 K-át fizetnek. A tanfolyam tartama 3 év. Az oktatás december hó 1-én kezdődik és márczius hóban végződik. A növendékek felvétele rendszerint tavasszal történik, s az illetők a tanfolyam kezdetéig valamely hivatalnál próbaszolgálatot teljesítenek.

A m. kir. országos vízépítési igazgatóság közegészségügyi mérnöki osztálya Budapesten (V., Gorove-utca 3. sz.). Városoknak és községeknek vízvezetéki-, csatornázási-, artézi kútfurási ügyeiben, valamint fürdők és közvágóhidak létesítésének kérdéseiben előtanulmányok és felvételek alapján véleményt ad és megközelítő költségvetéssel ellátott előtervet készít. Igénybevétele a földművelésügyi minisztertől kérelmezendő.

A közegészségügyi mérnöki osztály közegeinek, valamint a vízvezetéki és artézi kútfurási ügyekben a földtani intézet közegeinek a helyszínrre való kiszállása, ha az közérdekből történik, díjtalan; magánérdekből történt kiszálláskor a kiküldött napidíjai és utiköltségei a megkereső félt terheli.

A m. kir. vetőmagvizsgáló állomások: Budapesten (II. ker., Kis-Rókus-utca 15. sz.) Kassán, Keszthelyen és Kolozsvárott, a különböző vetőmagvak, ellenőrző

vizsgálatát teljesítik azonosságra, tisztaságra és heremagvaknál arankatartalomra, a tisztított heremagvakat arankavizsgálatot bizonyító bárczával látják el; széna és abraktakarmányokat botanikailag elemzik, a gyomokat és gyommagvakat meghatározzák s az ellenük való védekező eljárásokat ismertetik. Valamennyi állomás hatósági szakértő: a mezőgazdasági termények, termékek és cikkek hamisításának tilalmazásáról szóló törvény végrehajtása tekintetében. Az állomás által végzett vizsgálatokért az érvényben levő díjjegyzékben megállapított díjazás jár, a gazdák részére végzett vizsgálatok azonosságra, tisztaságra, csiraképességre és arankamentességre díjtalanok.

Az intézetek gyűjteményei a hivatalos idők alatt díjtalanul megtekinthetők.

A m. kir. növénytermelési kísérleti állomás Magyaróvárott (valamint ennek kirendeltsége Aradon) gazdák közreműködésével gyakorlati irányú kísérleteket végeznek a művelési növények megfelelőbb fajainak és változatainak, trágyaszereknek és trágyázási eljárásoknak kipróbálása és terjesztése végett.

A kísérletek eredményét az állomás összefoglalva feldolgozza és közzé teszi.

A m. kir. növényélet- és kórtani állomás Magyaróvárott a növényélet- és kórtanba vágó kérdések tanulmányozásával és a növénybetegségek elleni óvintézkedések vezetésével foglalkozik.

A m. kir. dohánytermelési kísérleti állomás Debreczenben (Pallag): a dohánytermelés és kezelés tökéletesítése, a dohány minőségének javítása érdekében saját és *csabai* fióktelepén, valamint dohánytermelő gazdák közreműködésével kísérleteket végez.

A m. kir. állatéleti és takarmányozási kísérleti állomás Budapesten (II., Intézet-utca 1.) a háziállatok okszerű takarmányozását tanulmányozza, különös tekintettel a hazai viszonyokra.

A m. kir. haléleti és szennyvíztisztító kísérleti állomás Budapesten (VII., Aréna-út 29.). Elméleti és gyakorlati irányban szolgálja a halászat, a hal- és ráktenyésztés ügyét. Foglalkozik a halastavak értékelésével és javításával, a közvizek szennyezéséből eredő halpusztulás okainak és mértékeinek megállapításával, s a vizeket szennyező ipari és gyári vállalatok, valamint városi csatornák szennyvizeinek tisztításával. Eljárása a közérdekű ügyekben díjtalan, magánérdekű ügyekben ellenben díjszabás alapján jár el.

A m. kir. tejkísérleti állomás Magyaróvárott. Feladata a tej és tejtermékek (vaj, sajt) körül felmerülő kérdések tanulmányozása és tisztázása; tejavizsgálatok végzése a tej kezelése és hasznosítása tekintetében a gazdáknak szükséges tanácsok és útbaigazítások adása végett; tejpgazdasági eszközök kipróbálása; tejtermelés fokozása érdekében rendezett tejelőversenyeknél való közreműködés; tejpgazdaságok és tejszövetkezetek üzemvizsgálata; a tejtermelés, kezelés és hasznosításra vonatkozó kérdésekben szakvélemény adása, valamint az idevágó ismeretek fejlesztése és terjesztése.

A m. kir. szeszkísérleti állomás Kassán. Feladata szeszipari kérdésekben, azok megoldása végett, tudományos és gyakorlati kísérletek és vizsgálatok végzése; szeszfőző eljárások és szeszipari gépek kipróbálása, a szeszipari szakismeretek szóban és írásban terjesztése; szeszipar körébe vágó vegyvizsgálatok végzése; szeszgyárakban üzemvizsgálatok megejtése. A vegyvizsgálatokat díjszabás mellett teljesíti.

A szeszgyárosoknak üzemök tökéletesítéséhez megfelelő útbaigazításokkal és tanácsokkal szolgál.

A m. kir. állami rovarügyi állomás Budapesten (II. ker., Debrői-út 13.); a kártékony rovarokat tanulmányozza, az ellenük való irtószereket és eljárásokat kipróbálja, a reájuk vonatkozó ismereteket terjeszti; nagyobb rovarkárok esetén az irtómunkálatokat a helyszínen vezeti.

Szöbeli és levélbeli kérdésekre utbaigazítást és díjtalan választ ad.

A m. kir. állami bakteriológiai intézet Budapesten (VII. ker., István-út) az állatorvosi főiskola kapcsolatában a háziállatokon előforduló ragályos betegségek előidézőit tanulmányozza.

Ebbe a szakmába vágó vizsgálatokat teljesít és kísérleteket végez, szakkérdésekben felvilágosításokkal szolgál.

A m. kir. gépkísérleti állomás Magyaróvárott: a mezőgazdasági gépeket és eszközöket vizsgálja meg használhatóságukra és értékükre.

Hivatása továbbá a gazdaközönségnek mindazon ügyekben és kérdésekben, melyek a mezőgazdasági gépészet körébe vágnak, tanácsokkal és felvilágosításokkal szolgálni.

Az orsz. m. kir. gyapjúminősítő intézet Budapesten. (V., Klotild-utca 22.) a juhtenyésztés és gyapjúértékesítés érdekében a mosott és mosatlan bunda ellenőrző vizsgálatát teljesíti. Működése kiterjed a juhtenyésztés irányítására és gyapjúértékesítés előmozdítására. Magánfelek érdekében a helyszíni vizsgálatokat és véleményeket díjtalanul teljesíti. Mosatlan (vagy hátmosott) állapotban eladni kívánt gyapjából próbamosásokat eszközöl és megállapítja azok rendementjét.

Az intézet az eladó és vevő között felforgó pörös esetekben szakértő közeg gyanánt is igénybe vehető.

Mindezen kísérletügyi intézmények a vezetőség engedélyével bármikor megtekinthetők.

A m. kir. mezőgazdasági kísérletügyi központi bizottság Budapesten (Földművelésügyi ministeri palota), mely a fent megnevezett állomások tervszerű együttműködésének irányítására hivatott; ez állomások munkálkodásának eredményét «Kísérletügyi közlemények» című füzetekben bocsájtja közzé.

E füzetek előfizetési ára egy évre 6 kor., s előfizetéseket elfogad a «Pallas» részvénytársaság könyvkiadóhivatala Budapest, V., Kálmán-utca 2. sz.

A m. kir. gazdasági tanácsadó bizottságok, a gazd. akadémiáknál Magyaróvárott, Debreczenben, Kassán, Keszthelyen és Kolozsvárott szakvéleményt adnak gazdaságok berendezésére, üzemtervekre, becslésre, bérszerződésekre, számvitelre stb.-re nézve. A szakvélemény díjtalan, de ha a szakértő a helyszínére utazik, a megkereső fél annak szabályszerű útiköltségeit fizeti.

II. Az állattenyésztés és állategészségügy érdekeit szolgáló intézmények.

Ménesek, ménesbirtokok, mén- és csikótelepek, állami uradalmak.

Az állami ménesbirtokok (Mezőhegyes, Kisbér, Bábolna, Fogaras) förendeltetése az, hogy rajtuk a m. kir. állami ménesek rendeltetésüknek megfelelő elhelyezést és ellátást nyerjenek.

A rajtuk elhelyezett állami ménesek a birtokigazgatóságtól függetlenül *katonai parancsnokságok* kezelése alatt állanak és a lóállomány gondozásával és ápolásával, valamint a ménest érdeklő gazdasági kezeléssel járó teendőket ezen parancs-

nokságok alatt álló tisztek és katonai legénység végzik. Maguk a ménesbirtokok polgári tisztviselők kezelése alatt állanak.

Az állami ménesekben felnevelt ivadékok közül a mének az állami mén-telepekre osztatnak; a kanca-ivadékok legjobbjai az anyaménesben előforduló apadások pótlására fordítatnak, míg a számfellettiek nyilvános árverésen adatnak el rendesen ősszel Budapesten. A tenyésztésre nem alkalmas voltak miatt kiheréltek, valamint a selejt-kanca és használati lovak a ménesbirtokon, vagy az azokhoz közelebb eső városok vásárain nyilvános árverésen értékesíttetnek.

1. *Mezőhegyes* (Csanád vm., vasuti állomás: Mezőhegyes).

a) *A ménesbirtok* kiterjedése 30.090 kat. hold. A gazdaság belterjes üzemet folytat s tenyészállatok nevelésével és jóminőségű vetőmagvak terjesztésével a mezőgazdaság minden ágát szolgálja. Az állami ménestől függetlenül lovakat és öszvéreket is tenyészt. Van ruhland-simmenthali tehenészete, tisztavéri magyar-fajta gulyája, mangalicza sertésnyája és fésűs gyapjas juhászata, e mellett évente 1600—1800 darab szarvasmarhát, sertést és ürüket hizlal.

b) *A ménes* *Gidran*, *Furioso*, *Northstar* és *Nonius* törzsek angol telivér keresztezéssel való tenyésztésére szolgál. A ménes rendes lóállománya körülbelül 2200 drb.

2. *Kisbér* (Komárom vm., vasuti állomás: Kisbér).

a) *A ménesbirtok* kiterjedése 11.254 kat. hold. A gazdaság az állami ménestől függetlenül ardenni mének használatával hidegvéri lovakat tenyészt. Köztenyésztés céljaira apaállatokat nevel. Tehenészete bonyhád-simmenthali keresztezés. Van Berkshire és Yorkshire sertés-tenyésztése, továbbá fésűs gyapjas juhászata.

b) *A ménes* angol telivér és magas félvér törzsek tenyésztésére szolgál. A rendes állomány körülbelül 730 drb.

3. *Bábolna* (Komárom vm., vasuti állomás: Nagyigmánd és Ács).

a) *A ménesbirtok* kiterjedése 7125 kat. hold. A gazdaságnak van hidegvéri lótenyésztése és nagymérvű tisztavéri simmenthali tehenészete, melynek tenyészállatai tavasszal és ősszel tartatni szokott árveréseken adatnak el. Rambouillet juhászata és mangalicza sertés-tenyésztéséből szintén adatnak el apaállatok.

b) *A ménes* arabs telivér és félvér törzsek tenyésztésére szolgál. A rendes lóállomány körülbelül 840 drb.

4. *Fogaras* (Fogaras vm., vasuti állomás: Fogaras).

a) *A ménesbirtok* kiterjedése 8152 kat. hold. Az uradalom haszongazdaságot folytat, köztenyésztés céljaira apaállatokat nevel. Állattenyésztései: pinzgauai szarvasmarha, cigája és raczka juh, mangalicza sertés és bivaly.

b) *A ménes* lipiczai tenyésztésére szolgál. A rendes lóállomány körülbelül 430 drb.

Méntelepek. Állami mének gondozására s felügyeletére szolgálnak. Katonai parancsnokságok kezelése alatt állanak katonai személyzettel. Négy méntelep-parancsnokság van:

1. *A székesfehérvári*, melynek kerületébe öt teleposztály tartozik: a székesfehérvári, komáromi, nyitrai, palini, nagyatádi;

2. *a nagykőrösi*, melyhez szintén öt teleposztály tartozik: a nagykőrösi, bajai, dorozsmai, verseczi, békéscsabai;

3. *a debreczeni*, melynek hat teleposztálya van: debreczeni, eperjesi, turjaremetei, rimaszombati, szatmári és jászberényi;

4. a *sepsiszentgyörgyi* három teleposztálylyal: sepsiszentgyörgyi, homoródi és dési.

Ezen telepek ménállományát első sorban az állami ménesek szolgáltatják, — a többi rész vásárlás útján szereztetik be közvetlenül a tenyésztőktől részint teljes korban, részint egyéves korban. Ez utóbbiak a palánkai állami csikótelepen neveltetnek fel teljes korba jutásukig.

A teleposztályok körülbelül 3180 darabból álló ménállománya évenként körülbelül 920 fedezettési állomásra küldetik ki, a hol csekély díj ellenében a köztenyésztés céljaira igénybe vehetők. Ezenkívül magánosok is bérelhetnek ki méneket.

Palánkai csikótelep (Bács vármegye, vasuti állomása: Palánka). Kiterjedése 4429 kat. hold. A mezőhegyesi állami ménes részére egyéves korban vásárolt ménesikók itt neveltetnek fel. Van kuhland-simmenthali és tisztavérű simmenthali fajta szarvasmarha tenyésztése is.

Kolozstordai ménegazdaság (Kolozs- és Torda-Aranyos vármegye). Két külön birtokrészből, a kolozsiból (vasuti állomása: Kolozskara) és a tordaiából (vasuti állomása: Torda) áll. Összkiterjedése 3236 kat. hold. Célja az erdélyi félvér ménes fentartása. E mellett van magyar-erdélyi fajta és tisztavérű simmenthali szarvasmarha, magyar mangalicza fajta sertés és cigájafajta juh tenyésztése.

Gödöllői koronauradalom (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye, vasuti állomás: Gödöllő). Kiterjedése az erdőn kívül 10801 kat. hold. Nagyobbmértű állattenyésztése van, köztenyésztés céljaira apaállatokat is nevel. Használati lovait tenyésztésre használja, mely tenyésztésben a kis Nonius-vér a tulnyomó. Fő suly a tehenészetre van fektetve. Van tisztavérű, pinzgau, felsőinntthali s bonyhád-simmenthali keresztezése; továbbá juh- és mangalicza-sertésenyésztése.

Mindezen birtokok és azokon levő tenyészetek a földmiv. miniszter engedélyével bármikor megtekinthetők.

A m. kir. gazdasági kerületi felügyelőség: Aranyos-Maróthon, Aradon, Beszterczen, Budapesten (VI., Felsőerdősor-utcza 41. sz.) Beszterczebányán, Balassagyarmaton, Debreczenben, Deésen, Déván, Kassán, Komáromban, Kolozsvárott. Kaposvárott, Máramarosszigeten, Miskolczon, Nagybecskerekén, Nagyenyeden, Nyíregyházán, Nyitrán, Sátoraljaiújhelyen, Szombathelyt, Pozsonyban, Segesvárott, Nagyszebenben, Szegeden, Temesvárott, Nagyváradon, Pécsen, Liptószentmiklóson, Ungvárt, Sepsiszentgyörgyön, Székesfehérvárott, Szolnokon, Veszprémben s Zalaegerszegen a köztenyésztés minden ágának fejlesztésére és irányítására szolgálnak. Résztvesznek a köztenyésztésben használt apaállatok vizsgálatában; közvetítik a köztenyésztésben mutatkozó apaállatszükségletnek állami támogatással való fődözetét és tenyészállatvásárok, díjazások és kiállítások alkalmával az állami díjak kiosztását.

Beszerzik és kiosztják a községek részére engedélyezett apaállatokat. Ők állítják ki a tenyészállatok kedvezményes vasuti szállítását biztosító igazolványokat. Az érdekelt gazdaközönségnek az állattenyésztés minden ágában utbaigazítást és szakvéleményt nyújtanak.

A m. kir. országos tejgazdasági felügyelőség Budapesten (Földmiv. minist. palota). Feladata a tejgazdaság terjedésére és fejlesztésére a kezdeményező lépéseket megtenni; tejszövetkezetek, vármegyei szövetségek, vajtermelő központok, sajtodák, tejgazdasági ipartelepek létesítésének előmozdítása, az állami felügyelet alá tartozó tejfeldolgozó telepek ellenőrzése, a tejtermékek bel- és külföldi értékesítésének előmozdítása, tejelő és vajversenyek rendezése.

A m. kir. tejgazdasági szakiskola Sárváron (Vas vármegye, vasutállomása: Sárvár), a tejgazdaság körül szükséges ismeretek megszerzésére, sajtimesterek, tejgazdaságok, tejszövetkezetek vezetésére alkalmas egyének kiképzésére szolgál egy évi és évenként szept. 15-én kezdődő tanfolyamokon. (Felvételi kellékek: írni, olvasni tudás, betöltött 17 éves életkor.) Ezenkívül gazdasági akadémiát végzettek részére egy évi üzletvezetői tanfolyamot tart.

Balogh Vilmos hegyvidéki gazdasági telep Alsóvereczkén (Bereg vármegye, utolsó posta helyben, vasuti állomás Volocz) és *tejgazdasági munkásokat képező iskola Kisbéren* a ménesbirtokon (Komárom vármegye, vasuti állomás; Kisbér): tehenészetekben alkalmazandó férficselédeknek szakszerű kiképzést nyújtanak, a tanfolyam tartama egy év, felvételi kellék: betöltött 16 év, írni olvasni tudás.

A m. kir. baromfitenyésztő és munkásképző szakiskola Gödöllőn (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye, vasuti állomás Gödöllő, vagy Gödöllő méhészeti gazdaság megállóhely), a köztenyésztés céljaira fajbaromfit tenyészt; baromfitenyésztők által alkalmazandó cselédeket képez ki, az ország baromfiállományának javítása és szaporítása érdekében működik.

A szakiskola és a telep hétköznapokon a telepvezető engedélyével megtekinthető.

Az országos halászati felügyelőség Budapesten (V., Vécsey-utca 5.) a közvizek halászatának és mesterséges haltenyésztés előmozdítása érdekében díjtalanul ad útmutatást és felvilágosítást, a halaszgazdaságok terveit elkészíti s vezeti azok kivitelét, valamint üzemét.

Az állami méhészeti gazdaság Gödöllőn (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye, vasúti megállóhely: Gödöllő méhészeti gazdaság). Célja nagyobb méhészeti gazdaságok önálló kezelésére alkalmas méhészmunkások képzése; lelkészeket, néptanítókat és másokat, kiknek a méhészkedésre alkalmuk van, az okszerű méhészet ismereteire külön tanfolyamokon kiképezni; a méhészet fejlesztése érdekében tudományos és gyakorlati kísérleteket tenni; minta-méheseiben a helyes méhészkedést bemutatni; a méhészkedéshez szükséges segédeszközök, kaptárak, keretek, pergetők stb. készítését gyakorlatilag megtanítani; a termékek helyes csomagolását, a piacképesség és kiviteli forgalom érdekében szükséges eljárásokat megismertetni; jól mézelő fákot, cserjéket, továbbá jól mézelő egynyári és évelő növényeket tenyészteni és terjeszteni.

Méhészmunkásokat képző tanfolyam két évig tart. Időszaki tanfolyama pedig lelkészek, néptanítók, nők, erdőőrök és földműves kigazdák kiképzésére 14 és 18 napra terjednek.

A telep hétköznapokon az érdeklődők által megtekinthető.

A m. kir. méhészeti szaktanítók: Temesváron, Pápán, Pozsonyban, Sáros-patakon, Aradon, Nagyenyeden, Kolozsváron, Rákoscsabán és élükön a m. kir. országos méhészeti felügyelőség Budapesten (Földművelésügyi ministerium) a méhészet fejlesztésével, a méhtenyésztési szakismeretek terjesztésével foglalkoznak.

Április-október hónapok közén kerületeikben előre hirdetett helyeken szakelőadásokat és szemléltető tanításokat tartanak. Szakkérdésekben szóbelileg vagy írásban útmutatásokat adnak.

A m. kir. országos selyemtenyésztési felügyelőség Szegszárdon (Tolna vármegye, vasuti állomás Szegszárd): a selyemhernyótenyésztés fejlesztése, az ehhez szükséges szederfatenyésztés, valamint a selyemhernyótenyésztési szakismeretek terjesztése érdekében működik; e célból a *szegszárdi selyempetékészítő* állomásról

petét, a selyemtenyésztési felvigyázók útján 2—3 napos hernyókat, *szederfaiskoláiból* szederfamagokat és csemetéket ingyen oszt ki.

Érdeklődőknek mindennemű felvilágosításokat ad s a selyemtenyésztés körül szükséges tudnivalókat tartalmazó nyomtatványokat készséggel megküldi.

Selyemgubóráktárak vannak: Baján, Békéscsabán, Fehértemplomban, Győrött, Nagybecskerekén, Németpalánkán, Óbecsén, Ómoldován, Óverbászon, Szabadkán, Temesvárott, Temeskubinban, Titelen, Verseczen, Zomborban, Zombolyán, Orsován, Temesrékásón és Gomboson.

Selyemfonódák vannak: Pancsován, Ujvidéken, Tolnán, Győrött, Komáromban, Lugoson, Mohácson, Törökkanizsán és Békéscsabán.

Mindezen intézetek megtekintésére az engedélyt a felügyelőség adja meg.

Országos Állategészségügyi Tanács (Budapest) a földművelésügyi miniszter felhívására szakvéleményt mond az állategészségügyi igazgatás körében felmerülő kérdésekben; ragadós állati betegségek elleni védekezésre s az állategészségügyi viszonyokat javító intézkedésre nézve indítványokat és javaslatokat tesz; véleményt mond új gyógyító eljárások és gyógyszerek engedélyezése tárgyában, valamint bírósági megkeresésre az állatorvosok műhibái és díjszámlái felett.

III. Állatorvosi és mezőgazdasági szakoktatás, valamint a mezőgazdasági ismeretek terjesztése érdekében működő intézmények.

A m. kir. állatorvosi főiskola Budapesten (VII., Rottenbiller-u. 23.) állatorvosokat képez ki négy éves tanfolyamon; hallgatókul középiskolákat végzett és érettségi vizsgálatot tett egyének vétetnek föl.

Szegénysorsú hallgatók támogatására 300—400—600—800 koronás ösztöndíjak szolgálnak, melyek elnyerése iránt a földművelésügyi ministerhez intézett kérvények a főiskola rectoránál nyujtandók be.

A m. kir. gazdasági akadémiák: Magyaróvárott, Debreczenben, Kassán, Keszthelyen és Kolozsvárt: magasabb fokú mezőgazdasági kiképzést nyújtanak érettségit tett egyéneknek három éves tanfolyamon.

Szegénysorsú tanulók támogatására 300 K-s állami ösztöndíjak vannak; az ezek elnyerése iránti kérvények a földművelésügyi ministerhez czimezve az igazgatóság által kitűzött határidőre az akadémiák igazgatóságaihoz nyujtandók be.

Kassán, Kolozsvárott és Debreczenben az akadémiákkal kapcsolatban konviktusok állanak fenn.

A m. kir. földműves-iskolák Adán, Algyógyon, Breznóbányán, Békéscsabán, Csákván, Jászberényben, Hódmezővásárhelyen, Karczagon, Kecskeméten, Komáromban, Lugoson, Nagyszentmiklóson, Pápán, Rimaszombaton, Szentimrén, Szabadkán, Szilágysomlyón, Csíkszeredán és Kisztebenben a földművelő nép fiainak kisebb gazdaságok vezetésére képesítő alsó fokú gazdasági kiképzést nyújtanak, munkafelügyelőket és munkavezetőket képeznek ki két év alatt. Felvételi kellekek: olvasni, írni tudás, betöltött 17 év, munkára képesítő testalkat; földművelők fiai előnyben részesülnek. Ugyanott felnőttek részére két-két óra terjedő *téli tanfolyamokat*, oly néptanítók részére pedig, kik gazdasági ismétlő iskolákban tanítani hivatottak, *nyári tanfolyamokat* tartanak.

Az akadémiák és földműves iskolák beiratási feltételei kellő időben hirlapok útján tétetnek közzé.

A «Szabó József»-féle kisebb magyar gazdasági iskola Tordán. Célja az erdélyi részeken az ottani viszonyoknak megfelelő okszerű gazdálkodás ismereteit terjeszteni s kellő gyakorlattal bíró előmunkásokat, béresgazdákat stb. kiképezni. A tanfolyam tartama két év. Felvételi feltételek mint a földműves-iskoláknál.

A m. kir. gazdasági szaktanárok: Aradon, Baján, Csáktornyan, Csurgón, Felegyházán, Déván, Eperjesen, Esztergomban, Iglón, Kolozsvárott, Léván, Losonczen, Modoron, Nagyváradon, Pécsen, Sárospatakon, Szamosújvárt, Székelyudvarhelyt, Sopronban, Temesvárt, Ungváron, Znióvárán a mezőgazdasági szakismeretek terjesztésére hivatottak; a tanítóképezdéken látják el a tanítást; kerületeikben tanfolyamokat és előadásokat tartanak; mintagazdaságokat ellenőrzik; szaktanácsokat adnak és helyszini szemléket díjtalanul végeznek.

A m. kir. kender- és lentermelési szaktanár Budapesten (II., Bimbó-utca 31. szám); kómlótermelési vándorszaktanár Kolozsvárott; legelőkezelés és rendezési szaktanár Breznóbányán; burgonyatermelési szaktanár Stubnyafüredön; az illető szakmába vágó ismeretek terjesztésére, felvilágosítás és tanácsadásra hivatottak.

A gazdasági szakoktatásnál alkalmazottak közreműködnek a földművelésügyi kormány támogatásával rendezett népies gazdasági előadások tartásában.

A gazdasági ismeretek terjesztésére szolgálnak a népies minta-parasztagazdaságok is, melyek a földművelésügyi kormány támogatásával példaadás céljából létesítetnek kis gazdaságok okszerű berendezésére és kezelésére nézve.

A m. kir. mezőgazdasági muzeum Budapesten (VII., Városliget, Széchenyisziget). A mezőgazdasági szakismeretek és felszerelések szemléltető bemutatására szolgál. A muzeumban természetes nagyságú és történeti értékű tárgyak, minták, képek és táblázatok nyújtanak áttekintést a mezőgazdaság fejlődéséről és a különböző termelési ágazatokról, eszközök és termékekről.

A muzeum köszönettel fogad a mezőgazdaság történetére vonatkozó tárgyakat, mintákat, könyveket stb., az adományozások azonban előzőleg az igazgatóság tudomására hozandók, a mely azok átvétele és elszállítása iránt intézkedik.

A muzeum a hétfői és ünnepekét követő napok kivételével mindennap d. e. 9 órától d. u. 1 óráig, szombaton pedig d. u. 7-ig díjtalanul látogatható.

IV. A szőlő- és bortermelés előmozdítására szolgáló intézmények.

A m. kir. központi szőlészeti kísérleti állomás és ampelologiai intézet (Budapest, II., Debrői-út 14—17.). Hivatása: a szőlőművelést, borkezelést, a szőlőbetegségeket s az ellenük való védekezést tudományos alapon tanulmányozni s az e célra szükséges kísérleteket megtenni.

Ezen célra az intézetnek négy laboratórium és megfelelő üvegházak, egy kisebb házi és egy nagyobb (a székesfővárosi állami) szőlőtelep állanak rendelkezésére.

Az intézet működésének tanulmányozása igazgatói engedéllyel történhet.

A m. kir. felsőbb szőlő- és borgazdasági tanfolyam Budapesten (II., Debrői-út 15. sz.) gazdasági akadémiát végzett egyéneknek egyéves tanfolyamon tudományos és gyakorlati alapon kiképzést ad. Szegénysorsuak esetleg ösztöndíjban is részesülhetnek. A felvételre évről-évre pályázat hirdettetik.

Pinczemesteri tanfolyam Budafokon (Kossuth Lajos-utca 48. sz.) pinczekezelésben és borgazdaságban gyakorlati és elméleti kiképzést nyújt. Erre szolgál

a Budafokon levő állami pincze, a melyben az összes állami vinczellériskolák és szőlőtelep bortermése (évenként minegy 5000 hektoliter) kezeltetik. Felvétetnek oly egyének, a kik valamelyik két éves tanfolyamú vinczellériskolát jó eredménnyel végeztek. A tanfolyam tandíjmentes, szept. 15-én kezdődik és egy évig tart; szegénysorsúak ösztöndíjban is részesülhetnek. A felvételre évről-évre pályázat hirdtetetik.

A tanfolyam pinczéje a földművelésügyi minster engedélyével tekintethető meg.

A m. kir. vinczellériskolák: Bihar-Diószegen, Egerben, Nagyenyeden, Pozsonyban, közép nagyságú szőlőbirtokok kezelésére alkalmas, értelmes vinczelléreket nevelnek két éves, gyakorlati, részben elméleti tanfolyamon. Felvételi kellékek: négy elemi osztály végzése, 16 évet betöltött életkor, ép erős testalkat.) *Vannak még vinczellériskolák Kecskeméten, Ménesen, Tapolczán, Tarczalón és Pécsen,* melyek kisebb szőlőbirtokok kezelésére alkalmas egyszerű vinczelléreket, szőlőmunkásokat és munkavezetőket képeznek ki egy éves gyakorlati tanfolyamon. (Felvételi kellékek: Magyarul írni-olvasni tudás, ép erős testalkat; főleg oly egyének vétetnek fel, kik tényleges katonai szolgálatnak már eleget tettek.) Szegénysorsúak esetleg ingyenes ellátásra, vagy a tápdíj felének elengedésével is vétetnek fel. A felvételre évről-évre pályázat hirdtetetik.

A m. kir. szőlészeti és borászati felügyelők Budapestten (VII., Murányi-u. 61.), Szegszárdon, Pécsen, Csáktornyan, Tapolczán, Pápán, Sopronban, Pozsonyban, Nyítrán, Munkácson, Szatmár-Németiben, Egerben, Miskolczon, Tarczalón, Szilágyosmlyón, Bihardiószegen, Ménesen, Fehértemplomban, Kecskeméten, Szabadkán, Nagyenyeden, Dicsőszentmártonban, Balassagyarmaton és Marosvásárhelyen a szőlészeti és a borászati szakismeretek terjesztésére és a szőlőtermelő közönségnek felvilágosítás és útbaigazítás adására hivatottak. A felügyelők tanfolyamokat is tartanak, melyek helye és ideje a környéken közzététetik.

A m. kir. Miklós-szőlőtelep Kecskeméten: az immunis homoktalajon való szőlőgazdalkodás bemutatására s európai szőlővesszőtermelésre szolgál.

Az ország borvidékein megoszolva elhelyezett *28 állami amerikai szőlőtelep* amerikai szőlővesszők és oltványok készítésére, fajták kipróbálására, tanfolyamok tartására, szakmunkások és munkavezetők kiképzésére szolgál.

Csálai és barackkai állami szőlőtelepek. (Arad vármegye, utolsó posta Arad, vasúti állomás: Csálatelepe.) Ezen nagy kiterjedésű telepek, melyeken 450 kat. hold amerikai és európai fajtájú szőlővessző-szaporító anyaültetvény és 350 kat. hold ojtványgyökereztető van, fajtiszta alanyvessző és fásoltványok termelésére szolgál. E telepek igazgatóságának székhelye: Arad (József-körút 7.)

Székesfővárosi állami szőlőtelep (Kőbánya). Célja, hogy mintaszerű kezelésben a központi szőlészeti kísérleti állomás és ampelologiai intézetnek nagyobb kiterjedésű gyakorlati kísérleti telepet biztosítson.

Külön kezelt szőlőtelepítvények a) Máriatelepe Somogyvármegyében (u. p. Balatonkeresztur, vasúti állomás: Máriatelepe), a Balaton partján. Kiterjedése 315 kat. hold. b) Kókúttapazd Somogy vármegyében (u. p. Hencse, vasúti állomás Hencse-Hedrahely). Kiterjedése 1200 kat. hold. Ezen telepítvények az állam közvetítésével környékbeli filloxerakárosult szőlősgazdák részére létesítettek.

Ezeken kívül állami közvetítéssel létesített szőlőtelepek vannak: Nyires, Őrszentmiklós határában (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.), Sóstói telep Pozsony határában

(Szabolcs vm.), Szőkehegyi és kopaszhegyi telepek, Császár határában (Komárom vm.), a nánai telep Pusztavám határában (Fejér vm.) és Bokod határában (Komárom vm.)

Állami szénkénegraktárak: Bihardiószegen, Ménesen, Tarczalón és ezeken kívül 78 bizományi szénkénegraktár a filloxerás szőlők kezelésére szükséges szénkéreghez juttatják a gazdaközönséget olcsón és könnyen.

A m. kir. országos központi mintapincze Budapesten (Földművelésügyi minis-teri palota) a m. kir. földművelésügyi minister felügyelete alatt az okszerű borkezelés fejlesztésére és terjesztésére, a hazai borok előnyös értékesítésének és borkivitelünknek előmozdítására szolgál; bortermelők borainak kezelésével és eladá-sával foglalkozik.

A mesterséges borok készítésének és forgalomba hozatalának tilalmazásáról szóló 1908. XLVII. t.-cz. végrehajtásában közreműködnek a főszolgabírói járások-ban, rendezett tanácsú városokban, Budapest székes főv. kerületeiben megalakult «borellenőrző bizottság»-ok, melyek feladata a bortermelési és forgalmi viszonyokat az idézett t.-cz. szempontjából figyelemmel kísé- rni, az elkövetett kihágások kiderítésében a hatóságok segítségére lenni: a budapesti és kolozsvári állandó borvizsgáló szakértő bizottságok a kihágási eljárás során a borok szakértői megvizsgálására és véleményadásra hivatottak. Kihágási eljáráson kívül tehát kizárólag az érdekeltek magán tájékoztatása céljából a m. kir. vegykísérleti állomások a megállapított díjak lefizetése ellenében teljesítenek borvizsgálatokat.

V. A gyümölcsészet és kertészet előmozdítására szolgáló intézmények.

A m. kir. országos gyümölcsészeti és fatenyésztési minis-teri biztos Buda- pesten (Földművelésügyi ministerium) az ország gyümölcsfatenyésztését irányítja, a gyümölcsfatenyésztés, nemesfűz-mívelés, útbefásítás terjedését és a gyümölcs-értékesítést előmozdítja, ebbe a szakmába vágó kérdésekben a fatenyésztő és gyümölcsstermesztő közönségnek felvilágosításokkal és útbaigazítással szolgál.

Szerkeszti a hivatalos «Gyümölcskertész» szaklapot, mely hónaponként kétszer jelenik meg. Előfizetési ára egy évi 2 korona. Előfizetéseket elfogad a kiadó- hivatal (Budapest, VI. ker., gr. Zichy Jenő-u. 3.).

A m. kir. kertészeti tanintézet Budapesten (I., Ménesi-út 45.) 3 éves kertész- képző tanfolyamon nagyobb kertészetek önálló vezetésére hivatott egyéneknek a kertészet összes ágaiban, valamint a modern szőlőmívelésben teljes kiképzést nyújt; felvételi kellék hat középiskola elvégzése és egy évi gyakorlat igazolása. A kertészsegédek kétéves tanfolyamán három évi gyakorlattal bíró kertészsegédek- ket képeznek tovább; időszakos tanfolyamai: gyümölcsstermesztési, konyhakertészeti, gyümölcsértékesítési tanfolyam, továbbá lelkészek, tanítók, útmesterek és útkaparók tanfolyama.

A tanintézet telepének megtekintése hétköznapokon az igazgató engedélyével történhet.

M. kir. kertészsegédiskola Baján. Három évi gyakorlattal bíró kertészsegédek továbbképzésére szolgál.

A m. kir. kertmunkásképző tanfolyamok: Lőcsén, Tordán Nagybocksón, a katonai szolgálatnak eleget tett, vagy az alól felmentett fiatal földművesekből kert- és szőlőmunkásokat képeznek ki kétéves tanfolyamon.

A tanév mindenkor jan. hónap 15-én kezdődik és a következő évi jan. 10-én végződik. Felvételi kellékek: betöltött 18 éves kor, írni és olvasni tudás.

Kertgazdasági tanszék Orosházán. A polgári iskola tanulói és felnőttek számára, mintakerttel összekötve.

A fatenyésztési felügyelők és vándortanítók székhelye: Budapest, Máramaros-sziget, Ungvár és Végfalva.

Ezen állami szakközégek célja a gyümölcstermesztő közönséget szakszerű tanácssal és gyakorlati útmutatásokkal ellátni, továbbá a kerületükbe tartozó törvényhatóságokban a községi faiskolákra felügyelni és szakkiküldetésekben eljárni.

Állami faiskolák Budaörsön (Erzsébet-telep), Fogarason, Gödöllőn, Kecskeméten, Kisszebenben, Kisbéren, Lugoson, Mezőhegyesen, Pápán, Privigyén, Munkácson, Sepsiszentgyörgyön, Tarcalon, Tordán, Trencsénben, Ungvárott és Zilahon vannak.

Céljuk, hogy belőlük olcsón és hiteles fajtákban szerezhesse be mindenki azon gyümölcsfákat, melyekre szüksége van. Ezen faiskolák szolgáltatják azon vadcsemete-készletet is, melyet a földmivelésügyi minister évenként tavasszal ingyen oszt ki a községek között.

A megrendelések december 10-ig közvetlenül a faiskolák kezelőségéhez intézendők. A kezelőség ár- és névjegyzékkel ingyen szolgál.

Állami gyümölcskísérleti telep: Tyeij (Hunyadm. u. p. Laszó, vasúti állomás: Hunyad-Dobra) községben 198 kat. holdnyi területen. Célja a nagyban termesztett gyümölcsfajtáknak kipróbálása és a hazai viszonyoknak megfelelő új fajták előállítás.

Mintagyümölcsös van Budaörs községben az Erzsébet királyné gyümölcs-telepen, továbbá Nagybocskó községben Máramarosmegyében.

Állami gyümölcsvédelmi állomás Nagybányán, növényi ellenségek, gombák, rovar- és állati kártételek ellen való eljárásoknak gyakorlati kipróbálása. Területe 25 kat. hold.

Állami nemes füztelepek Baján és Bustyaházán. Kosárfonásra alkalmas füz-fajták tanulmányozása és termesztése.

VI. Az erdészeti érdekek előmozdítására szolgáló intézmények.

A kir. erdőfelügyelőségek: Budapesten (VII., Damjanich-u. 28/a), *Pozsonyban Turócszentmártonban, Besztercebányán, Miskolczon, Kassán, Ungváron, Máramaros-szigeten, Debreczenben, Nagyváradon, Kolozsvárott, Marosvásárhelyen, Brassóban, Nagyszebenben, Déván, Temesvárott, Szegeden, Pécsen, Győrött, Szombathelyen,* az erdőtörvény és az erdőgazdasági érdekek előmozdítása érdekében tett intézkedések végrehajtására hivatottak. Ezeket a teendőket Fiume város területére nézve a m. kir. földmivelésügyi ministerium I/A. 3. osztálya teljesíti.

Kopár, vízmósásos és futóhomok területek beerdősítésének előmozdítására az állami csemetekertekből erdei facsemeték ingyen osztatnak ki; az ez iránti kérvények minden év december hó 15-éig közvetlen az illetékes kir. erdőfelügyelőségek útján terjesztendők fel. Az ily kopárokon teljesített sikeres erdősítések birtokosai indokolt eseteiben állami pénzsegélyben is részesíttetnek; állami támogatás nélkül foganatosított sikerült erdősítések — a mennyiben az évenként ez irányban közhírré tett pályázati versenyben részt vesznek — jutalmaztatnak.

A m. kir. bányászati és erdészet főiskola Selmezbányán: erdőmérnökökké képez ki érettségét tett egyéneket négy éves tanfolyamon.

A m. kir. erdőéri szakiskolák: *Királyhalmán* (Szeged mellett), *Vadászerdőn* (Temesvár mellett), *Liptóújíváron* s *Görgényszentimrén* erdőőröket képeznek ki két éves tanfolyamon; felvételi kellékek: betöltött 17 éves és meg nem haladott 35 éves kor, ép, erős testalkat, elemi osztályok végzése, illetőleg írni, olvasni tudás.

A pályázati kérvényeket mindig az év július havának 15-éig kell benyújtani.

A m. kir. erdészeti kísérleti központi állomás Selmezbányán és a külső állomások: *Királyhalmán, Vadászerdőn, Liptóújíváron* és *Görgényszentimrén* az erdőgazdaság körében felmerülő kérdéseknek kísérletei és tudományos kutatások útján való kiderítésére szolgálnak.

A kísérletek eredményét «Erdészeti kísérletek» című időszakonként megjelenő folyóiratban teszi közzé, melyet a m. kir. földművelésügyi minister a hatóságoknak és az egyes érdeklődőknek díjtalanul küldi meg.

VII. Mezőgazdasági munkásügy.

A m. kir. földművelésügyi ministerium munkásügyi osztálya Budapesten (Földművelésügyi ministerium) nyilvántartja munkakereső munkásokat és a munkakeresők címét. A gazdasági munkások helyes irányban működő önszegélyző egyleteit a földművelésügyi minister pénzbelileg vagy könyvek átengedése által segíezi.

A földművesek tudakozódó irodája, Budapesten (Földművelésügyi ministerium) tájékoztatja a földműveseket a földművelésügyi ministeriumban eldöntés alá kerülő ügyeik mibenállásáról, továbbá felvilágosítást nyújt a földművesnépnek a földművelésügyi tárca ügyköréhez tartozó kérdésekben. Az iroda levélbeli megkeresésekre is válaszol.

Országos Gazdasági munkás- és cselédszegélypénztár (Budapest, V., Alkotmány-u. 16.) az önként belépő gazdasággal foglalkozó egyéneket (rendes és rendkívüli tagokat) és a kötelezőleg biztosítani rendelt gazdasági cselédeket baleset, baleset miatti rokkantság és halál, továbbá rokkantság, halál esetére a törvényben előírt módon befizetett tagsági, illetve befizetési díjak mellett segízi. A pénztárt és tagokat érdeklő ügyekben a községi eljárás (városi tanács), illetve hol 50-nél több tag van, a helyi bizottság és a központi igazgatóság (Budapest, V., Alkotmány-u. 16. sz.) ad fölvilágosítást.

VIII. Telepítés.

A települni óhajtoknak telepítési ügyekben tájékoztatást és útmutatást nyújtanak, a települni vágyókat és a meg nem szállott telephelyeket nyilvántartják *a m. kir. állami jószágigazgatóság Aradon* és *a m. kir. telepítési felügyelőség Kolozsvárott.*

IX. A m. kir. ornithologiai központ Budapesten (VIII., József-körút 65. sz.)

A madárvonulás tüneményének tudományos földerítésével (Ornithophaenologia), továbbá a madarak észszerű, gyakorlati védelmével és telepítésével a mezőgazdaság érdekében, foglalkozik. Felvilágosítással szolgál a madarak gazdasági hasznáról vagy káráról, továbbá a hasznos madarak elszaporítása érdekében szükséges teendőkről. Szakfolyóirata az «Aquila».

Mind ezek az intézmények a szakmájukba vágó kérdésekben szóbeli, vagy írásbeli (nem bélyegköteles) megkeresésre ingyen és készséggel nyújtanak díjtalan fölvilágosítást. Működésük, a mennyiben díjazás megemlítve nincs, ingyenes, úgyszintén díjtalan az intézmények közegeinek helyszíntre kiszállása, ha az közérdekből történik; magánérdekből történt kiszálláskor a kiküldött napidíjai és útiköltségei a megkereső félt terhelik. Az állatorvosi, gazdasági, szőlészeti, kertészeti akadémiákon, illetve tanintézeteken és iskolákon a tanítás tandíj fejében történik, de mindeniken rendszeresítve vannak állami és magánösztöndíjas, továbbá tandíjmentes helyek is, melyekről, valamint a felvétel kellekeiről, a Lelő időben nyilvánosan hirdetett felhívások részletes fölvilágosítást nyújtanak.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
Előszó	5
Mezőgazdasági növénytermelés.....	7
Szőlő- és kertgazdaság és apróbb gazdasági ágak	23
Erdészet	41
Állattenyésztés.....	60
Vízügy	78
Munkásügy és szociálpolitika	91
Birtokpolitika	105
Segítő akciók.....	120
Szakoktatás és tudományos intézetek	133
A magyar mezőgazdaság és a külföld	149
I. függelék. A mezőgazdaságot érdeklő törvényalkotások az 1906.—1909. években	165
II. « A földmivelésügyi minster kiadványai az 1906.—1909. években	169
III. « Magyarország állami mezőgazdasági intézményei	173

